

Editörler
Hakan Aydın
Metin Eken

ÇOCUK İSTİSMARI MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

ÇOCUK İSTİSMARI

MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Editörler
Prof. Dr. Hakan Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Metin Eken

ÇOCUK İSTİSMARI: MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Editörler: Prof. Dr. Hakan Aydın - Dr. Öğr. Üyesi Metin Eken

Yayın No. : 3450
Beşeri Bilimler No. : 307
ISBN : 978-625-439-481-2
E-ISBN : 978-625-439-482-9
Basım Sayısı : 1. Basım, Mayıs 2021

© Copyright 2021, NOBEL AKADEMİK YAYINCILIK EĞİTİM DANIŞMANLIK TİC. LTD. ŞTİ. SERTİFİKA NO.: 40340

Bu baskının bütün hakları Nobel Akademik Yayıncılık Eğitim Danışmanlık Tic. Ltd. Şti. ne aittir. Yayınevinin yazılı izni olmaksızın, kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltımı ve dağıtımı yapılamaz.

Nobel Yayın Grubu, 1984 yılından itibaren ulusal ve 2011 yılından itibaren ise uluslararası düzeyde düzenli olarak faaliyet yürütmekte ve yayınladığı kitaplar, ulusal ve uluslararası düzeydeki yükseköğretim kurumları kataloglarında yer almaktadır.

Genel Yayın Yönetmeni : Nevzat Argun -nargun@nobelyayin.com-
Yayın Koordinatörü : Gülfem Dursun -gulfem@nobelyayin.com-

Redaksiyon : Nurcan Çağman -nurcan@nobelyayin.com-
Sayfa Tasarım : Dicle Korkmaz -dicle@nobelyayin.com-
Kapak Tasarım : Mehtap Yürümez -mehtap@nobelyayin.com-
Baskı Sorumlusu : Yavuz Şahin -yavuz@nobelyayin.com-
Baskı ve Cilt : Atalay Konfeksiyon Matbaacılık ve Reklam İnşaat Turizm Otomotiv San. ve Tic. Ltd. Şti.
Sertifika No: 47911 Zübeyde Hanım Mah. Süzgün Cad. No.: 7 Altındağ/Ankara

Kütüphane Bilgi Kartı

Aydın, Hakan., Eken, Metin.

ÇOCUK İSTİSMARI: MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM / Editörler: Hakan Aydın - Metin Eken

1. Basım. XII + 270 s. 16,5x24 cm. Kaynakça var, dizin yok.

ISBN: 978-625-439-481-2

E-ISBN: 978-625-439-482-9

1. Çocuk İstismarı 2. Öğretmenler 3. İletişim

Genel Dağıtım

ATLAS AKADEMİK BASIM YAYIN DAĞITIM TİC. LTD. ŞTİ.

Adres: Bahçekapı mh. 2465 sk. Oto Sanayi Sitesi No:7 Bodrum Kat Şaşmaz-ANKARA - siparis@nobelyayin.com-

Telefon: +90 312 278 50 77 - Faks: 0 312 278 21 65

E-Satış: www.nobelkitap.com - esatis@nobelkitap.com / www.atlaskitap.com - info@atlaskitap.com

Dağıtım ve Satış Noktaları: Alfa Basım Dağıtım, Arasta, Arkadaş Kitabevi, D&R Mağazaları, Dost Dağıtım, Ekip Dağıtım, Kıda Dağıtım, Kitapsan, Nezh Kitabevleri, Pandora, Prefix, Remzi Kitabevleri

Co-funded by the
Erasmus+ Programme
of the European Union

PROCHILD

Bu kitap “Çocuk İstismarını Tespit ve Önlemeye Yönelik Öğretmen Yeterliliklerinin Güçlendirilmesi” Projesi kapsamında hazırlanmıştır.

“Çocuk İstismarını Tespit ve Önlemeye Yönelik Öğretmen Yeterliliklerinin Güçlendirilmesi” Projesi Erasmus+ Programı Kapsamında Avrupa Komisyonu Tarafından desteklenmektedir. Ancak burada yer alan görüşlerden Avrupa Komisyonu ve Türkiye Ulusal Ajansı sorumlu tutulamaz.”

“Çocuk İstismarını Tespit ve Önlemeye Yönelik Öğretmen Yeterliliklerinin Güçlendirilmesi” Projesi hakkında daha ayrıntılı bilgi için:

<https://prochild.erciyes.edu.tr/>

Kitapta yer alan çalışmaların tüm sorumlulukları yazarlarına aittir. İki yazarlı çalışmalarda sorumlu yazar ilgili bölümün ilk yazarıdır.

Yayın Komisyonu

Mehmet Nezir Gül
Prof. Dr. Şükrü Balcı
Prof. Dr. Lucy Betts
Prof. Dr. Arthur Hartmann

BÖLÜM YAZARLARI

Giriş: Çocuk İstismarına Kapsamlı Bir Bakış

Haşim Asil

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, hasil@erciyes.edu.tr

Çağlar Özdemir

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Tıp Fakültesi, ozdemirc@erciyes.edu.tr

Çocuk İstismarıyla Mücadelede Eğitim Kurumlarının Rolü

Sümeyye Derin

Dr. Öğr. Üyesi, Sakarya Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi, sumeyyederin@gmail.com

Mustafa Öztürk

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi Eğitim Fakültesi, mustafaozturk@erciyes.edu.tr

Çocuk İstismarının Hukuki Boyutu

Ahmet Hulusi Akkaş

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi, ahakkas@erciyes.edu.tr

Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminin İletişimsel Boyutu

Mustafa Temel

Dr. Öğr. Üyesi, Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, mustafatemel@erciyes.edu.tr

Ebru Davulcu

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, eakbaba@erciyes.edu.tr

Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engelleri: Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Fikret Yazıcı

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, e-mail: fyazici@erciyes.edu.tr

Medyada Çocuk İstismarının Temsili: İnternet Gazetelerinde Yayımlanan Çocuk İstismarı Haberleri Üzerine Bir İnceleme

Hülya Öztekin

Doç. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, hoztekin@erciyes.edu.tr

Hakan Aydın

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, haydin@erciyes.edu.tr

Çocuk İstismarının Dijital Bileşenleri

Vahit İlhan

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, vilhan@erciyes.edu.tr

Hakan Aydın

Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi, haydin@erciyes.edu.tr

ÖN SÖZ

Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülmekte olan Erasmus+ Programı Okul Eğitimi Stratejik Ortaklıklar eylemi kapsamında finanse edilen ProChild kısa adıyla “Çocuk İstismarını Tespit ve Önlemeye Yönelik Öğretmen Yeterliliklerinin Güçlendirilmesi” Projesi, çocuk ihmal ve istismarının sağlıklı bir şekilde tespitinde stratejik bir potansiyel içeren öğretmenlerin hem konuya ilişkin bilgi, bilinç ve farkındalıklarını hem de soruna ilişkin süreç yönetimi becerilerini güçlendirerek öğretmeye ve öğrenmeye güçlü bir şekilde odaklanırken öğrencinin başarısını ve etkinlik derecesini olumsuz yönde etkileyen faktörlere ve okulların karşı karşıya kaldıkları yeni ve karmaşık zorluklara yeterli cevabı vermeyi amaçlamaktadır.

Bilindiği üzere çocuk istismarı, multidisipliner yaklaşımla ele alınması ve çocukların yüksek yararının gözetilmesi için titizlikle çalışılması gereken bir konudur. Çocuk istismarı sorununa ilişkin çözüm çabalarına kuşkusuz en önemli katkıyı, bu alanla ilgili bilimsel ve yönetsel bilgiyi artırma girişimleri sağlayacaktır. Bu girişimlerin multidisipliner bir yaklaşım içermesi, bu konuda son derece sınırlı üretim göz önüne alındığında stratejik bir önem arz etmekte ve çözüm arayışlarını güçlendirecek bir potansiyel taşımaktadır. Belirtilen amaç ve öneme bağlı olarak ProChild Projesi, çocuk istismarı sorununun multidisipliner yaklaşımla ele alındığı editörlü bir kitap üretimini, temel çıktılarında biri olarak belirlemiştir.

Çocuk istismarını tıp, eğitim, hukuk ve iletişim birikimiyle ele alma arayışını sonuçlayan çalışma, *Çocuk İstismarına Kapsamlı Bir Bakış* başlığıyla sonraki bölümlerinin anlaşılmasına yönelik kavramsal bir çerçeve sunan bir *Giriş* bölümüyle başlamaktadır. Çalışmanın konusal tasarımında ilk sırayı *Çocuk İstismarıyla Mücadelede Eğitim Kurumlarının Rolü* başlıklı bölüm almaktadır. Bölüm, eğitimcilerin çocukları hafta içi her gün gözlemlene fırsatlarının olmasının, okulları çocuk istismarını önleme ya da bu durumlara müdahale açısından kilit bir noktaya taşıdığı tespitiyle yola çıkmaktadır. Bu bölümde ayrıca okul yöneticilerinin çocuk istismarıyla mücadelede gerçekleştirebileceği çeşitli uygulamalara yer verilmiştir. *Çocuk İstismarının Hukuki Boyutunun* ele alındığı ikinci çalışmada, gerek öğretmenlerin gerekse okul yönetimlerinin, istismarı öğrendiğinde başvuracağı makam ve başvuru usulü, bu başvurunun kendileri bakımından getireceği yükümlülükler ve bildirim yapılmamasının sonuçları ele alınmaktadır. Tıp, eğitim ve hukuka ilişkin birikimin ardından çocuk istismarı sorunsalı, çalışmanın sonraki bölümlerinde birbiriyle bağıntılı şekilde iletişim alanındaki akademik birikim perspektifinden ele alınmaktadır.

Bu çerçevede *Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminin İletişimsel Boyutu* başlıklı ilk bölüm, çocuk istismarı sorununun, iletişimsel yetkinliği de içermesine rağmen konu ile ilgili kapsamlı çalışmaların eksikliği gerekçesiyle hazırlanmıştır. Çalışmada çocuk istismarının iletişim boyutuyla ilgili genel bir bilgi verildikten sonra; istismar iddiasının

söz konusu olması durumunda başlayacak olan kişiler arası iletişim sürecine ve istismar vakasının yönetiminde gerekli olan kriz iletişimi, bilgi dolaşımı ve medya iletişimi, mahremiyet kontrolü gibi ilkelere değinilmiştir. *Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engelleri: Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri* başlıklı bölümde, öncelikle literatürde yer alan istismar ve ihmal kavramsallaştırmaları kısaca ifade edilmiş, etkili öğrenci-öğretmen iletişiminin somut faydaları pedagojik bir yaklaşımla açıklanmıştır. Sonrasında ise öğretmenler özelinde sürece yönelik ortaya çıkan iletişim engelleri tartışılmış ve çözüm önerileri somut bir biçimde ifade edilmiştir. *Medyada Çocuk İstismarının Temsili: İnternet Gazetelerinde Yayımlanan Çocuk İstismarı Haberleri Üzerine Bir İnceleme* başlıklı bölümde ise çocuk istismarı olaylarının internet gazetelerindeki sunumu ele alınmıştır. Çalışma kapsamında 25 Nisan 2020 tarihi itibarıyla alexa.com verilerine göre Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk üç internet gazetesi olan hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr ve sozcu.com.tr’deki çocuk istismarı haberleri incelenmiştir. *Çocuk İstismarının Dijital Bileşenleri* başlıklı son bölümün amacı çocuk istismarıyla mücadele çabalarına doğrudan sahadan verilerle katkıda bulunmak ve konuyla ilgili politikalara yol gösterecek birikimin açığa çıkarılmasını desteklemektir.

Çocuk İstismarı: Multidisipliner Yaklaşım başlıklı çalışmanın, eksikliklerine rağmen mevcut hâliyle çocuk istismarıyla mücadele çabalarına bilimsel ve yönetsel bilgi desteği sunacağına ve bu yönde yeni çalışmaların üretilmesini teşvik edeceğine inanıyor, yazarlar ve yayın komisyonu başta olmak üzere emeği geçen herkese teşekkür ediyoruz.

Prof. Dr. Hakan Aydın
Dr. Öğr. Üyesi Metin Eken

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM YAZARLARI v

ÖN SÖZ vii

Giriş: Çocuk İstismarına Kapsamlı Bir Bakış..... 1

Haşim Asil

Çağlar Özdemir

Giriş	1
1. Hukuki Altyapı.....	2
2. Risk Faktörleri, Sınıflandırma ve Bulgular	5
2.1. Fiziksel İstismar	9
2.1.1. Sarsılmış Bebek Sendromu (SBS).....	15
2.1.2. Munchausen by Proxy Sendromu (Vekâleten Hastalık).....	15
2.2. Cinsel İstismar	17
2.3. Duygusal İstismar	20
2.4. İhmal.....	22
3. Çocuk İstismarını Önlemede Okulun ve Öğretmenlerin Rolü.....	24
Sonuç	25
Kaynakça	26

Çocuk İstismarıyla Mücadelede Eğitim Kurumlarının Rolü..... 33

Sümeyye Derin

Mustafa Öztürk

Giriş	33
1. Çocuk İstismarı.....	35
1.1. Fiziksel İstismar.....	36
1.2. Duygusal İstismar.....	38
1.3. Cinsel İstismar	39
1.4. İhmal.....	40
1.5. Ticari ve Cinsel Sömürüler.....	42
2. Çocuk İstismarının Etkileri/Sonuçları	43
3. Okulda İstismar, İhmal ve Zorbalık.....	46
4. Çocuk İhmali ve İstismarı İle İlgili Bilinmesi Gereken Mevzuat.....	50
5. Okul Yöneticilerinin Farkındalıkları ve Kapasitelerini Artırmaya Yönelik Öneriler	53
5.1. Mitler ve Gerçekler.....	53
5.2. Risk Faktörlerinin Farkında Olun ve Semptomları Arayın	55
5.3. Öz Değerlendirme ve Durum Tespiti Yapın.....	58

5.4. Güvenli Okula Yönelik Bir Kurum Kültürü/İklimi Geliştirin ve Okul Binaları ve Bahçelerini Güvenli Okul Prensiplerine Göre Gözden Geçirin.....	60
5.5. İletişim ve Liderlik Becerilerinizi Geliştirin.....	62
5.6. Öğretmenlere Pozitif Disiplin, Sınıf Yönetimi, Sınıf İçi Düzenlemeler ve Öğrencilerini Nasıl Güvende Tutacakları Hakkında Eğitimler Planlayın	66
5.7. İstismar Vakaları İle İlişkili Süreçleri Geliştirin.....	67
5.8. Velileri ve İlgili Paydaşları Sürece Katın	70
5.9. Eylem Planları Geliştirin	72
Sonuç	74
Kaynakça	74

Çocuk İstismarının Hukuki Boyutu 79

Ahmet Hulusi Akkaş

Giriş	79
1. Kavramsal Çerçeve	80
1.1. Çocuk Kavramı.....	80
1.2. Çocuk Hakları Kavramı.....	82
1.2.1. Uluslararası Metinlerde Çocuk Hakları.....	82
1.2.2. İç Hukuk Metinlerinde Çocuk Hakları.....	85
1.3. Çocuk İstismarı Kavramı.....	90
1.3.1. Fiziksel İstismar	92
1.3.2. Duygusal İstismar.....	96
1.3.3. Cinsel İstismar.....	98
2. Çocuk İstismarında İhbar Yükümlülüğü.....	100
2.1. Genel Olarak.....	100
2.2. İhbar Yükümlülüğünü Yerine Getirmemenin Cezai ve Hukuki Sonuçları....	101
2.2.1. Cezai Sonuçları	101
2.2.1.1. Suçu Bildirmeme Suçu.....	101
2.2.1.2. Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmemesi	105
2.2.1.3. Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi.....	108
2.2.2. Hukuki Sonuçları (Tazminat Sorumluluğu).....	112
Sonuç	113
Kaynakça	114

Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminin İletişimsel Boyutu..... 117

Mustafa Temel
Ebru Davulcu

Giriş	117
1. Çocuk İstismarının İletişimsel Boyutu.....	120
2. Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminde İletişim İlkeleri	126
2.1. Çocuk İstismarı İddialarında İletişim Sürecinin Temel Unsurları.....	126
2.2. Çocuk İstismarı İddialarında Süreç Yönetimine İlişkin İletişim İlkeleri	130
2.2.1. Kriz İletişimi	130

2.2.2. Bilgi Dolaşımı ve Medya İletişimi	134
2.2.3. Mahremiyet Kontrolü	137
Sonuç	140
Kaynakça	140

Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engelleri: Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri..... 143
Fikret Yazıcı

Giriş	143
1. Güncel ve Yaygın Bir Sorun Olarak Çocuk İstismarı.....	145
2. Etkili Öğretmen-Öğrenci İletişimi ve Somut Faydaları	147
3. Öğretmenlerin Çocuk İstismarına Yaklaşım Sürecinde Karşılaştıkları İletişim Engelleri	153
4. Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engellerinin Aşılması ve Çözüm Önerileri ...	158
Sonuç ve Öneriler	165
Kaynakça	168

Medyada Çocuk İstismarının Temsili: İnternet Gazetelerinde Yayımlanan Çocuk İstismarı Haberleri Üzerine Bir İnceleme..... 171
Hülya Öztekin
Hakan Aydın

Giriş	171
1. Çocuk İstismarı	172
2. Çocuk Hakları Bağlamında Çocuğun Medyada Temsili.....	174
3. Yöntem.....	178
4. Bulgular ve Analiz	180
4.1. İçerik Analizi	180
4.2. Söylem Analizi	187
4.2.1. Haberlerde Sansasyonel Dil Kullanımı	187
4.2.2. Haberlerde Çocuğa Sorumluluk Yükleyen ve Failin Eylemini Meşrulaştıran Dil Kullanımı	188
4.2.3. Haberlerde Çocuğu Etiketleyen Dil Kullanımı	191
4.2.4. Haberlerde Şiddeti Sıradanlaştıran Dil Kullanımı.....	191
Sonuç ve Öneriler	192
Kaynakça	194

Çocuk İstismarının Dijital Bileşenleri..... 197
Vahit İlhan
Hakan Aydın

Giriş	197
1. Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı.....	199
2. Araştırmanın Yöntemi	201

3. Nitel Araştırma Bulguları ve Analizi	203
3.1. Çocuk İstismarı Sorununda Toplum Algısı	203
3.2. Çocuk İstismarında Sık Yaşanan Vakalar ve Dikkat Çeken Tespitler.....	205
3.3. Çocuk İstismarı İle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar	207
3.4. Çocuk İstismarcılarının Özellikleri ve Yöntemleri.....	209
3.5. İstismarı Fark Etmek ve Müdahale Etmek	211
3.6. İstismara Karşı Önleyici Çalışmalar	213
3.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının İstismara Yönelik Sosyal Medya Faaliyetleri...	215
3.8. İstismara Yönelik Veriler	216
3.9. Online Ortamlar, Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı	217
3.9.1. Online Ortamlarda Çocuk Pornografisi.....	217
3.9.2. İstismarcıların Online Yöntemleri.....	219
3.9.3. İstismara Yönelik Farkındalık Oluşturmak	221
3.9.4. İstismar Sürecinde Sosyal Medya Paylaşımları.....	223
Sonuç ve Öneriler	225
Kaynakça	227
ÖZETLER.....	229

Giriş:

Çocuk İstismarına Kapsamlı Bir Bakış

Haşim Asil
Çağlar Özdemir

Giriş

Bu çalışma; çocuk istismarının önlenmesinde, bildirilmesinde ve fark edilmesinde çok önemli bir role sahip olan ve bu açıdan stratejik bir potansiyel içeren öğretmenlerin hem konuya ilişkin bilgi, bilinç ve farkındalıklarını hem de soruna ilişkin süreç yönetimi becerilerini güçlendirerek öğretmeye ve öğrenmeye güçlü bir şekilde odaklanırken öğrencinin başarısını ve etkinlik derecesini olumsuz yönde etkileyen faktörlere ve okulların karşı karşıya kaldıkları yeni ve karmaşık zorluklara yeterli cevabı vermeyi amaçlayan *ProChild* Projesi'nin araştırma faaliyetlerinin bir ürünüdür. Çalışma temel olarak, proje önerisini ortaya çıkaran konusal ve içeriksel tartışmaların devamı niteliğinde, çocuk istismarına yönelik bilimsel ve yönetsel bilgi sunarak proje ürünlerinin arka plan bilgilerine destek veriler sağlamayı, çocuk istismarına ilişkin olarak kapsamlı bir kavrayış edinimini, çocuk koruma sistemlerinin gereksinim duyduğu kazanımları daha iyi anlamayı, çocuk istismarının sonuçlarına ilişkin saptamalarla birlikte etkili önleme mekanizmaları üzerinde tartışmayı ve çocuk istismarının birçok sağlık sorunu yanında eğitimsel bağlamına dair vurguları da belirginleştirmeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma tasarımı karakterini taşıyan çalışmada öncelikle konunun kavramsal ve hukuki çerçevesi ele alınmış, ardından 4 ana başlık altında sınıflandırılan çocuk istismarı türleri, detaylı olarak incelenmiştir.

Çocuk istismarı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “Bir sorumluluk, güven ya da güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığı, yaşamı, gelişmesi ya da onuru açısından fiilen zararlı veya potansiyel olarak zararlı sonuçlar verebilecek her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ya da ihmalkâr davranış veya ticari amaçlı ya da diğer her türlü sömürü.” olarak tanımlanmaktadır (2016).

Çocuk istismarı, tarihsel süreçte mitolojik ve antropolojik anlatılarda sosyal, ekonomik, politik, dinsel, tıbbi, hukuki vb. pek çok boyutu ile yer bulmakla birlikte, bilim-

sel olarak çocuk istismarı belirtileri ilk kez 1860 yılında Tardieu tarafından tanımlanmıştır (Dokgöz ve Polat, 2019; Özdemir, 2011). Çocuk istismarının bir belirtiler bütünü olarak kavramsallaşması ve bir sendrom olarak tanımlanması ise Caffey (1946) ile Kempe ve arkadaşları (1962) sayesinde.

Dünyada, konuyla ilgili bilimsel çalışma ve tartışmaların bu tarihler sonrasında 20. yüzyılın ikinci yarısı ile arttığı izlenmektedir, çocuk cinsel istismarı ile ilgili akademik verinin ortaya çıkışı da bu tarihlerin sonrasına denk gelmektedir. Ülkemizdeki ilk çalışmalar ise 1990'lı yıllarda başlamış, çocuk istismarının bir ders başlığı olarak Tıp Fakülteleri müfredatına girmesi 2000'li yılların başını bulmuştur. Ülkemizde sosyal hizmet uzmanları, psikologlar, rehber öğretmenler vb. hedef meslek gruplarına yönelik ilk farkındalık çalışmaları da bu döneme rastlamıştır.

1. Hukuki Altyapı

Konuyla ilgili günümüze uzanan süreçteki en önemli gelişme, kuşkusuz ki Çocuk Hakları Sözleşmesi'nin 1989'da Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilmesidir. Çocuk Hakları Sözleşmesi (ÇHS); ilgili kanunlar kapsamında reşit olma durumu hariç 18 yaşına kadar her bireyi “çocuk” olarak tanımlamakta; çocukların yaşama, bakım ve korunma dışında da ekonomik, sosyal ve kültürel düzeyde temel hak ve özgürlüklere sahip olduğunu kayıt altına almaktadır. Şüphesiz ki sözleşme ile tanımlanan bu temel hak ve özgürlüklerin odak noktası çocuğun üstün yararidir.

ÇHS, çocuklara yönelik tutum ve davranışlara ilişkin evrensel standartları derleyip tek bir hukuk metninde toplayan ve bağlayıcı olan ilk belge olma özelliğini taşımakta; yaşam, sağlık ve eğitim alanlarında gözetilecek standartları belirlemenin yanı sıra evde ya da iş yerinde, savaş sırasında veya iç çatışma dönemlerinde fiziksel ve cinsel nitelikte olanları da içermek üzere şiddet ve istismara karşı çocuklara açık bir koruma getirmeyi amaçlamaktadır (Can vd., 2009).

ÇHS'nin 19. maddesi; sözleşmeyi imzalayan devletlere “Çocuğun anne-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel saldırı, şiddet veya suiistimale ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemlerin alınması” koşulunu getirmiştir (Keskinkılıç, 2014).

ÇHS, Türkiye Cumhuriyeti tarafından 1990 yılında imzalanmış, takiben de 09.12.1994 tarihinde Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından onaylanmış, Resmî Gazete'de yayımlanarak 4058 sayılı Yasa ile iç hukuk kuralına dönüşerek uygulanmaya girmiştir (Cılga, 1999; Oktay, 2000).

ÇHS'nin amaçlarını ve özellikle 1, 11, 21, 32, 33, 34, 35 ve 36. maddelerinin daha iyi uygulamasını sağlayabilmek amacıyla çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi ile ilgili ÇHS'ye ek ihtiyari protokol hazırlanmış ve Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 25.05.2000 tarihli, A/RES/54/263 sayılı Karar'ıyla kabul edilmiştir. Ek protokol Türkiye Cumhuriyeti tarafından 09.09.2000 tarihinde imzalanmıştır (Akyüz, 1991).

Takip eden dönemde ülkemizde çocuk istismarı ile daha etkin mücadele edebilmek için gerekli hukuki revizyonlar yapılmış, çocuğa yönelik şiddet içeren eylemler (fiziksel ve cinsel) yanında ihmal de Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) suç olarak tanımlanmış, farklı kanun maddeleri altında sağlık çalışanlarına, kamu görevlilerine ve tüm bireylere ihbar yükümlülüğü getirilmiştir. Ayrıca istismar riski altında bulunan ya da istismar mağduru olan çocuklara yönelik koruyucu ve destekleyici tedbirler de Çocuk Koruma Kanunu ile tanımlanmış bulunmaktadır.

TCK; çocuğa yönelik fiziksel şiddet içeren eylemleri özel bir suç olarak tanımlamamakla birlikte kasten öldürme, kasten yaralama, intihara yönlendirme, işkence ve eziyet suçlarına yönelik düzenlemelerde (TCK 82/E; 84/4; 86; 94/2-A; 96/2-A), eylemin “çocuğa, fiilin anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş kişilere, kamu görevlisinin sahip bulunduğu nüfuz kötüye kullanılmak suretiyle ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı işlenmesi” hâlinde ceza artırımı uygulamasına gitmektedir.

TCK, cinsel istismar suçuna “Cinsel Dokunulmazlığa Karşı Suçlar” başlığı altında yer vermekte olup kanunun 103. madde 1. fıkrasında “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, üç yıldan sekiz yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” ifadesi ile cinsel istismarın suç olduğu vurgulanmış ve cinsel istismar, 1. fıkranın (a) bendinde “On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış.”, (b) bendinde “Diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar.” şeklinde tanımlanmıştır.

226. madde ile müstehcenlik suçuna yönelik “Bir çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri veren ya da bunların içeriğini gösteren, okuyan, okutan veya dinleten kişi altı aydan iki yıla kadar hapis ve adli para cezası ile cezalandırılır.”. 227. madde ile ise çocuk fuhuşu suçuna yönelik önleyici ve caydırıcı boyutta “Çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya barındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişi, dört yıldan on yıla kadar hapis ve beş bin güne kadar adli para cezası ile cezalandırılır.” hükmü getirilmiştir.

Çocuk istismarı ihmal formu ise TCK 233. maddede “Aile Hukukundan Kaynaklanan Yükümlülüğün İhlali” başlığı altında tanımlanmış; 1. fıkrasında “Aile

hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikâyet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”; 3. fıkrasında ise "Velayet hakları kaldırılmış olsa da itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır." hükmü getirilmiştir.

TCK’da çocuk istismarı ile ilgili bir diğer önemli düzenleme ise bildirim yükümlülüğüne yönelik olup ilgili maddeler aşağıdaki şekildedir:

Madde 278 (Suçu bildirmeme)

“İşlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

İşlenmiş olmakla birlikte sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması hâlen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

Mağdurun on beş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan engelli olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılır.”

Madde 279 (Kamu görevlisinin suçu bildirmemesi)

“Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Madde 280 (Sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi)

Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Çocuk Koruma Kanunu’nun 3. maddesi; bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen çocukları “korunma ihtiyacı olan çocuk” olarak kabul etmekte; 6. maddesi ile de adli ve idari mercilere, kolluk görevlilerine, sağlık ve eğitim kuruluşlarına ve sivil toplum kuruluşlarına, korunma ihtiyacı olan çocuğu Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna (güncel adı ile Aile, çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine) bildirim yükümlülüğü getirmektedir.

Sosyal Hizmetler Kanunu’nun 3. maddesi ile “Beden, ruh ve ahlak gelişimleri veya şahsi güvenlikleri tehlikede olup ana veya babasız, ana veya babası veya her

ikisi de belli olmayan, ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen, ana veya babası tarafından ihmal edilip fuhuş, dilencilik, alkollü içki veya uyuşturucu madde kullanma gibi her türlü sosyal tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuğu” korunmaya muhtaç olarak tanımlamakta; 21. madde de mülki amirler, sağlık kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk kuvveti ve belediye zabıta memurlarını, korunmaya, bakıma ve yardıma muhtaç çocukları bildirmekle yükümlü kılmaktadır.

Medeni Kanun’da, evliliğin genel hükümleri ile ilgili üçüncü bölümün 185. Maddesinde; çocukların bakımı, eğitim ve gözetiminin anne ve babanın ortak sorumluluğu olduğu belirtilmekte, kanunun 340. maddesi ile de anne-baba çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişimini sağlamak ve çocuğu korumakla yükümlü kılınmaktadır. 346. ve 347. maddeler ise çocuğun menfaatinin, bedensel ve zihinsel gelişiminin tehlikede bulunduğu veya çocuğun manen terk edilmesi durumlarında gerekli önlemlerin alınacağını belirtmektedir. 348. madde ile anne ve babanın deneyimsizliği, hastalığı, başka bir yerde bulunması veya benzeri sebeplerden biriyle velayet görevini gereği gibi yerine getirememesi, çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya ona karşı yükümlülüklerini ağır biçimde savsaklaması durumunda çocuğun velayet hakkının anne babadan alınabileceğini hükme bağlamaktadır. Medeni Kanun, anne babaya çocuğunu eğitirken onu takip etme hakkı vermekle birlikte, bu hak sınırsız olmayıp gerekli ölçüde kullanılacağı da belirtilmektedir. Ama babanın çocuğun eğitimi için kullanacağı disiplin şekillerini belirlerken çocuğun beden ve ruhsal gelişimine zarar vermemesine özen göstermesi gerekmektedir (Akyüz, 1991; Türk Medeni Kanunu, 2001).

2. Risk Faktörleri, Sınıflandırma ve Bulgular

Çocuk istismarı, gözle görülebilen ya da ilk bakışta fark edilemeyen fiziksel belirtilerin yanında birtakım ruhsal bulgular ve davranış değişiklikleri ile sonuçlanabilen önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dolayısıyla çocuk istismarı ile mücadele açısından sağlık çalışanları yanında öğretmenler, sosyal hizmet görevlileri (sosyal hizmet uzmanı, sosyal çalışmacı, psikolog), kreş çalışanları, çocuklarla ilgili işleri takip eden kolluk görevlileri vb. meslek mensuplarının çocuk istismarı bulgularına yönelik bilgi ve farkındalık düzeylerinin artması anahtar öneme sahip bulunmaktadır.

Nitekim ekonomik zorluklar (yoksulluğun yarattığı stres, kötü koşullarda yaşayan nüfus sayısında artış, kalabalık konutlarda yaşam vb.), sosyal destek eksikliği (yüksek boşanma oranı, çok eşlilik insidansında artış, ebeveynlerin çocukları ile ilgilenemedikleri geniş aile ortamı vb.) ve ebeveynlerin çocuk algısı (çocuğu mülk/mal/nesne gibi görme, psikososyal gelişim döngüsünü bilmeme/anlayamama vb.) gibi sosyolojik etkenler yanında çeşitli psikolojik etkenler (düşük benlik saygı-

sı, yalnızlık, hoşgörü eksikliği, depresyon; eşler arası iletişim eksikliği, kuşak çatışması, çocuk gelişimi hakkında bilgi eksikliği sebebi ile stabil bir aile döngüsünün sağlanamaması vb.) de çocuk istismarı nedenleri arasında gösterilmektedir. Diğer taraftan erken veya engelli olarak doğan, hiperaktif, öğrenme engelli ve duygulanımları hızlı değişen çocukların istismara maruz kalma riski diğer çocuklara oranla daha yüksektir (WHO, 1998).

İstismar eğilimi gösteren ailelerin en belirgin özelliği istismar eğiliminin “nesilden nesile” aktarımıdır. Duygusal istismar, diğer istismar tiplerinin de olağan bir bileşeni olup birçok istismarcı ebeveynin sıklıkla kendi ebeveynleri tarafından aynı şekilde muamele görmesi bahanesine dayanmaktadır. Ayrıca bazı istismarcı ebeveynler fiziksel ceza uygulamalarını, çocuklarıyla başa çıkmak için uygun bir yol olarak görmektedirler. Zira neyin “istismar” olduğu toplumların geleneksel uygulamalarına, kültürel algılarına ve sosyal gelişimlerine bağlı olarak değişkenlik gösterebilmektedir. Ülkemiz ölçeğinde örneklemek gerekirse 1980’li yıllarda bir öğrencinin okulda öğretmeni tarafından dövülmesi aileler ve toplum algısında olağan bir uygulamayken günümüz döngüsünde çocuk ve ebeveynler tarafından kesinlikle kabul edilmeyen, toplum tarafından kınanan, hukuk tarafından cezalandırılan bir istismar formuna dönüşmüştür.

Çocuk istismarı temel olarak 4 ana başlık altında sınıflandırılmaktadır:

- Fiziksel istismar
- Cinsel istismar
- Duygusal (psikolojik) istismar
- İhmal

Çocuk istismarı bulguları, farklı istismar tiplerine göre ilgili alt başlıklar altında geniş bir şekilde açıklanmış olmakla birlikte bir çocuğun istismara maruz kaldığını gösterebilecek akademik, duygusal veya psikolojik durumları içeren birtakım ipuçları bulunmaktadır. Bu ipuçlarının ayrıca madde bağımlılığı, boşanmaya tepki, aile içi şiddete tanık olmak gibi diğer problemlerin göstergesi olabileceği de dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla şüpheli istismarın değerlendirilmesinin ve bildiriminin bir protokol ya da kılavuz niteliğinde rehberler çerçevesinde yürütülmesi oldukça önemlidir (Crosson-Tower, 1992).

Akademik açıdan çalışmalar, öğrenme güçlüğüyle çocuğa yönelik kötü muamele arasında bir ilişki olduğunu, kötü muamelelerin okul performansı üzerinde negatif bir etkisi olduğunu göstermektedir. Kötü muameleye maruz kalan öğrencilerde okulda disiplin problemleri, zayıf akademik başarılar, devamsızlıklar, sınıf tekrarı gibi olumsuz davranışlar da görülmektedir (Eckenrode vd., 1990, 1993; Kendall-Tackett

ve Eckenrode, 1996; Leiter ve Johnsen, 1994; Trickett ve McBride-Chang, 1995). Akademik başarının gerilemesi, başarılı öğrencinin okula ilgisiz olması ya da hazırlıksız gelmesi, öğrencinin beden eğitimi dersinde kıyafetlerini değiştirmek istememesi gibi durumlar bir istismarın ipucu olarak ortaya çıkabilmektedir. Bununla birlikte fiziksel problemleri ve ihtiyaçları görmezden gelinen bir öğrencinin öğrenme zorluğu yaşaması, aç olan veya gözlüğü olmadığı için tahtayı göremeyen ya da duyma problemi olan öğrencilerin bu durumları nedeniyle öğrenme güçlüğü yaşamaları, akademik başarının gerilemesi de mümkündür (Crosson-Tower, 1992).

Duygusal ve Psikolojik açıdan; özellikle okul çağı çocuklarında çocuk istismarına işaret eden ve aşağıda yer verilen çeşitli davranışsal ve duygusal değişikliklerin/ibuçlarının (Crosson-Tower, 2002a; WHO, 1998) öğretmenler tarafından gözlenmesi de mümkündür:

- Agresif, karşıt, cüretkâr tavırlar gösterme
- Erişkinlerden korkma ya da sinme
- Saldırgan ve yıkıcı davranışlar sergileme
- Kendine ve başkalarına zarar verme
- Okula çok erken gelme ya da eve gitme korkusu sebebi ile okuldan ayrılmak istemememe
- Korkusuz davranma, aşırı risk alma
- Kazaya eğilimli olarak tanımlanma
- Yalan söyleme, hile yapma, hırsızlık yapma (evdeki yüksek beklentilerle ilgili olabilir)
- Öğrenme/başarma güçlüğü (Çatışma hâlinde olan çocuklar enerjilerini öğrenmeye dönüştürmekte zorlanabilirler)
- Akranları ile iyi ilişkiler kuramama
- Mevsim ve hava koşulları ile uyumsuz giysiler giyilmesi (kültürel özellikler de dikkate alınarak)
- Gerileyici ya da daha az olgun davranışlar sergileme
- Fiziksel temastan hoşlanmama, kaçınma

Ailevi açıdan ise eğitimciler, aile dinamiklerini gözlemlemek için birçok fırsata sahip olup bir çocuğun ailesinde evlilik problemleri, ekonomik ya da duygusal karmaşayı veya başka önemli stres faktörlerini fark ettiği durumlar olabilmekte, dolayısıyla aile ile olan normal görüşmeler onların çocuk hakkında ne hissettiklerini ortaya koyabilmektedir. Eğer aile sürekli;

- Çocuğu küçümsüyor ve suçluyorsa,
- Çocuğu kardeşlerinden negatif olarak ayırıştırıyorsa,
- Çocuğu şeytan, kötü, canavar gibi görüyorsa,
- Çocukta iyi ya da ilgi çekici hiçbir şey bulmuyorsa,
- Çocuğuna ilgisiz görünüyorsa,
- Çocuğa tuhaf ya da mantıksız davranıyorsa; bu gibi durumlarda çocuk, çocuk istismarı açısından muhtemel risk altındadır (Crosson-Tower, 1992).

İstismara maruz kaldığını ifade eden ya da istismar şüphesi üzerine bir çocuk ve ailesi ile okul ortamında yapılacak görüşme sırasında dikkat edilmesi gereken hususlar tablo 1 ve 2’de özetlenmiştir (WHO, 1998; Crosson-Tower, 2002b):

Tablo 1. Çocuklarla yapılacak olan görüşmelerde dikkat edilmesi gereken hususlar

Çocukla görüşme yaparken	
Çocuğun size güvendiğinden emin olun.	Çocuğun “başı belada” veya “hatalı” hissetmesine izin vermeyin.
Okulda çocuklarla konuşmaya en yetkin kişi olduğunuzdan emin olun.	Çocuğun kelime veya dil seçimini küçümsemeyin veya eleştirmeyin.
Görüşmeyi özel olarak yapın.	Çocuğa cevaplar önermeyin, yönlendirici sorular sormayın.
Çocuğun kendi hikâyesini anlatmasına fırsat verin.	Çocuğun vermek istemediği cevaplar için baskı yapmayın.
Çocuğun rahat hissetmesini sağlayın, masa veya sırada karşısında değil çocuğun yanında oturun.	Çocuğun anlatımlarının doğruluğunu test etmeye çalışmayın.
Görüşmenin gizli olduğunu, konuşma içeriğinin sınıf arkadaşları veya bilmesine gerek olmayan diğer kişilerle paylaşılmayacağını söyleyin.	Çocuğun rahat davranmasını engelleyebileceğinden şaşırma, hayret etme vb. güçlü bir tepkilerden kaçının.
Çocuğun anladığı dilde iletişim kurun.	Çocuğu giysilerini çıkarmaya zorlamayın.
Çocuktan anlaşılmayan kelimeleri/terimleri açıklamalarını isteyin.	Görüşmeyi, grup şeklinde gerçekleştirmeyin, çocuğu bir yabancıyla yalnız bırakmayın.

Tablo 2. Ailelerle yapılacak olan görüşmelerde dikkat edilmesi gereken hususlar

Aile ile görüşme yaparken	
Ebeveynlerle konuşmak için duruma en uygun kişiyi seçin.	İstismar veya ihmali kanıtlamaya çalışmayın, bu bir eğitimcinin rolü değildir.
Görüşmeyi özel olarak gerçekleştirin.	Anlatımları, tepkileri ya da durumu onayladığınızı ya da onaylamadığınızı göstermeyin.
Ebeveyne görüşmenin neden gerçekleştiğini söyleyin.	Konuyla direkt olarak ilgili olmayan aile meselelerini karıştırmayın.
Doğru, dürüst ve profesyonel olun.	Ebeveyni veya çocuğu suçlamayın veya yargılamayın.

2.1. Fiziksel İstismar

En geniş kapsamı ile “çocuğun kaza dışı ve önlenabilir davranışlar sonucunda fiziksel zarar görmesi” ya da “çocuğun kaza dışı yaralanması” olarak açıklanabilen fiziksel istismar; itaati sağlama, cezalandırma ya da öfke boşaltma amacı ile elle ve/veya herhangi bir aletle vurma, itme, tekmeleme, sallama, sarsma, ısırma, boğma, yakma, zehirlenme ve benzeri şiddet içeren eylemler ile çocuğun vücuduna iz bırakacak/bırakmayacak şekilde zarar verilmesi olarak da tanımlanabilir (Keskinkılıç, 2014; Özdemir, 2011).

Yoksulluk, işsizlik, eğitimsizlik, kötü evlilik ilişkileri ve sosyal izolasyon fiziksel istismar açısından sosyokültürel risk faktörleri olup istismarcı ebeveynlerin sıklıkla ruhsal sorunları olan genç çiftler olduğu gözlenmektedir. Bu ebeveynler, sıklıkla benzer davranışlara maruz kaldıkları bir çocukluk ve aile döngüsünden geldiklerinden çocuklara başka türlü davranılabileceğini tecrübe etmemiş ve öğrenmemişlerdir. Dolayısıyla gerek kendi ebeveynleri gerekse çocukları ile etkileşimleri zayıftır (WHO, 1998).

Avrupa ve Amerika Birleşik Devletleri'nde her yıl binlerce çocuk fiziksel istismar nedeniyle hayatını kaybetmekte, gelişmekte olan ülkelerdeki istatistikler ise bilinmemektedir. Fiziksel istismar olgularında, tekrarlama oranının %60, ölüm oranının %10'a kadar ulaşabildiği dikkate alındığında, ölümle sonuçlanmayan çocuk istismarı olgularının tanısı, istismarın engellenmesi ve önlem alınması açısından hayati önem taşımaktadır (Özdemir, 2011; WHO, 1998).

Günümüz yaşam döngüsünde, özellikle iletişim teknolojisindeki gelişmeler ile hemen hemen tüm çocukların ev, okul ve sosyal çevrelerinde şiddete direkt ya da dolaylı olarak tanık oldukları tahmin edilmektedir. Ancak ülkemizde fiziksel istismar yaygınlığı ve boyutuna yönelik çalışmalar ile ulaşılabilen veri oldukça sınırlıdır (Dokgöz ve Polat, 2019; Unicef, 2010).

Türkiye’de çocuklar, yaş-cinsiyet-bölge farkı olmaksızın evde en çok babadan, okulda en çok öğretmenden ve sokakta tanıdıklarından şiddet görmektedirler. Yetişkinlerden öğrendikleri şiddeti ise başta okul olmak üzere çeşitli ortamlarda birbirlerine uygulamaktadırlar. İlköğretimde her üç öğrenciden biri düzenli olarak ve en çok sözel zorbalık görmektedir; lisede sözel zorbalığın yerini fiziksel şiddetin aldığı belirtilmektedir (Dokgöz ve Polat, 2019; Unicef, 2010).

En sık rastlanan şekli, çocuğa kaba dayak uygulanması olup görünüş, katı bir disiplin uygulanmasından istemli, tekrarlayan eziyete kadar bir seri davranışa kadar değişkenlik gösterebilmekte, bulgular da basit sıyrık ve ekimozlardan (deri altı kanama, morarma) ölüme neden olabilecek iç organ yaralanmalarına kadar geniş bir yelpazede karşımıza çıkabilmektedir (Fair ve Zellman, 2002; Kempe vd., 1985; Ludwig, 2000; Özdemir, 2011; Straus, 1991).

Fiziksel istismar olgularında en sık karşılaşılan tıbbi hikâye düşme ya da küçük kazalar olup klinik olarak sıklıkla deri, iskelet ve merkezî sinir sistemindeki lezyonlar (doku bozukluğu) ve bulgularla ortaya çıkmaktadır. En sık karşılaşılan bulgu, vücudun her bölgesinde gözlenebilen ekimozlardır. Ancak çocuğun fiziksel gelişimi ve olası yaralanma mekanizmaları dikkate alındığında bazı lokalizasyonlardaki ekimozların istismar tanısını güçlendirdiği bilinmektedir. İstismarcıların küçük çocukları el bileği, ön kol, kol ve omuz bölgelerinden tutarak sallamaları karşısında küçük bir infantın (bebek) bu bölgelerinde izlenen yuvarlak, oval şekilli ekimozlar bu yaralanma mekanizması açısından uyarıcı olmalı, bu durumun kafa travmasına eşlik edebileceği akılda tutulmalıdır. Gluteal bölgeler (kalça bölgesi); sıklıkla tokat, şaplak ya da kemer vb. aletler ile uygulanan fiziksel istismarın hedef bölgelerindedir. Uyluk ise ekimozların daha nadir olarak izlendiği bir bölge olmakla birlikte bu bölgedeki ekimozlar, dış yüzde tokat, iç yüzde cinsel istismar açısından gösterge olabilirler (Akço vd., 1994; Jenny, 2006; Özdemir, 2011; Polat, 1997; Schilling ve Christian, 2014).

Özellikle yanaklar, ağız, kulaklar, alın olmak üzere yüz bölgesi de ekimozların sık izlendiği bölgelerdendir. Travma bulgularının tespiti ve kayıt altına alınması açısından saçlı derinin ekimozları gizleyebileceği unutulmamalıdır. Travmanın ağırlığı ile orantılı olarak gözde (skleral, konjunktival, vitröz) kanamalar, lens lüksasyonu (çıkığı), retina dekolmanı (yerinden ayrılma), retinal kanamalar, dış kulak yolu yaralanması, kulak kepçesinde laserasyonlar (yırılmalar), kulak zarı yırtığı, dudak mukozasında sıyrık, kanama, dudaklarda laserasyon, frenulum yırtığı, büyük çocuklarda dişlerde total avülsiyon (kopma kırığı), kayıp ve kırıklar ekimozlara eşlik edebilir. Frenulum yırtıkları (üst dudak bağı yırtıkları), emzik ya da biberonun sertçe/zorla ağza sokulması ile ya da özellikle tokat gibi künt travmaların (kuvvet travmaları) tanjansiyel bileşeni ile ortaya çıkabilmekte, çocuk istismarı açısından

neredeşye patognomik (tanı koyduran klinik belirti) düzeyde bir değer ifade etmektedir (DiMaio ve Suzanna, 2001; Özdemir, 2011; Saukko ve Knight, 2004).

Boyun, göğüs ve karın bölgesindeki ekimozlar, direkt darbelerden ziyade çocuğun sıkıca tutulması sırasında parmak basısına bağlı olarak ortaya çıkmakta, genellikle 1-2 cm çapında oval şekilli olarak izlenmektedirler. Ekimozların renginden yola çıkarak travma zamanını tam ve kesin olarak tespit etmek mümkün olmamakla birlikte çocukta farklı renklerde ekimozlar saptanması, çocuğun farklı zamanlarda tekrarlayan travmalara maruz kaldığına işaret etmesi açısından önem taşıyabilmektedir (Özdemir, 2011; Thomas, 2000).

Ekimozlar, özel bir şekil göstermeden çeşitli şekil ve büyüklükte olabileceği gibi kendisini meydana getiren alete işaret edebilecek özellikleri de barındırabilir. Bu çerçevede yanaklarda ve gluteal bölgelerde saptanan yonca yaprağı şeklinde ekimozlar elle/tokatla darbeyi gösterebilir. Çene kavisi ile uyumlu hilal şeklindeki renk değişimlerinin ise ısırık izi olması muhtemel olup ısırık izleri fiziksel ya da cinsel istismar belirtisi olabileceği gibi, çocukların ya da aile bireylerinin birbirini ısırmasından da kaynaklanabilir (Özdemir, 2011; Thomas, 2000).

Basit gibi algılansa da yukarıda aktarılan bu basit travmatik bulgulara, özellikle ebeveynlerin travma mekanizmasını açıklığı kavuşturmadağı ya da mantıksız açıklamalar yaptığı durumlarda daha fazla anlam ve önem atfetmek gerekir.

İskelet sisteminde fiziksel istismara bağlı hasar, çeşitli yakınmalarla ön plana çıkan klinik bir tabloya neden olsa da tanı, radyolojik yöntemlerle desteklenmeli ya da konmalıdır. Daha çok sağlık çalışanlarını ilgilendiren bir boyut olmakla birlikte kısaca yer vermek gerekirse;

Kafatası kırıkları, özellikle ölümle sonuçlanan fiziksel istismar olgularında yaygın olarak karşımıza çıkmakta, sıklıkla subdural mesafede olmak üzere intrakranial kanamalar kırığı eşlik etmektedir. Kafatası kırıkları en sık oksipito-paryetal yerleşim göstermektedirler. Bu kırıkları, yerleşim yeri gibi anatomik ve radyolojik bazlı yaklaşımlar ile yüksekte düşme olgularında ortaya çıkanlardan ayırt etmek mümkün değildir (M. E. Case, 2007; Özdemir, 2011; Thomas, 2000).

Pek çok araştırmacı, bir bebeğin kucak, hatta daha yüksek seviyelerden pasif düşmesi ile kafatası kırığı meydana gelemeyeceğine yönelik bir yaklaşım sergilemekte ve bu olgulara istismar vurgusu ile önem atfetmekle birlikte Weber; ölmüş infantlar üzerinde gerçekleştirdiği deneysel çalışma ile bir bebeğin yaklaşık 80 cm'lik mesafeden farklı yüzey özelliğine sahip zeminlere düşmesi ile kafatasında kırık meydana gelebileceğini göstermiştir. Travma mekanizması, objektif tanıkların da ifadeleri doğrultusunda kısa mesafeden düşme olarak belirlenen olgu serilerinde de bildirilen kafatası kırıkları mevcut olup bebeklerde izlenen kafatası kırıklarını

direkt olarak fiziksel istismar ile ilişkilendirmek adli tıp açısından mümkün bulunmamaktadır (Özdemir, 2011; Plunkett, 2001; Weber, 1984). Diğer taraftan pek çok araştırma göstermektedir ki, bu tip travmalarda ölüm, kırık olmadan da kafa içi (sıklıkla subdural) kanamalara bağlı olarak ortaya çıkabilmektedir. Kafatasının erişkinlere göre daha ince, özellikle bebeklerdeki daha esnek yapısı, pinpon topunun ezilip eski şeklini almasına benzer şekilde kafatası kırığı olmadan beyin hasarı gelişme olasılığını artırmaktadır. Bu deformasyon sırasında kafatası elastikiyet sınırının aşılması ile kafatası kırığı meydana gelmektedir (Bozpolat vd., 2017; DiMaio ve Suzanna, 2001; Özdemir, 2011).

İstismara bağlı kafatası kırıkları sıklıkla çoklu, komplike ve genişleme eğilimi gösterirken kazaya bağlı kafatası kırıkları, tek, lineer ve ince olma eğilimindedir. Lineer kırıklar, sütür hatlarında sonlanma eğilimi göstermekle birlikte sütür hattından karşıya da geçebilirler. Bu geçiş sırasında kırığın düz bir hat izlemeyebileceği, basamak atlayabileceği, dolayısıyla da farklı iki kırık hattı gibi algılanabileceği bilinmelidir. İki ayrı kırık hattının iki ayrı darbeye, dolayısıyla istismara işaret edebileceği noktasından yaklaşılarak travma lokalizasyonlarında yumuşak doku hasarının araştırılmasında yarar vardır (Johnson, 1996, 2000; Özdemir, 2011; Rockwood vd., 2006).

Kot kırıkları (kaburga kırıkları), major göğüs travmaları ekarte edildikten sonra neredeyse istismar mağdurları ile sınırlıdır. Fiziksel istismarda birden fazla kotun, ardışık olarak tek ya da çift taraflı olarak kırılması sık karşılaşılan bulgularındandır. Kot kırıklarının travmayı takiben çekilen direkt grafilerde görülmesi zor olabilir. Kırığın taze ya da eski olmasına bağlı olarak değişmekle birlikte her iki paravertebral hat boyunca boncuk tanesi şeklinde vertikal olarak dizilmiş kallus formasyonu tipik radyolojik görünümü oluşturur. Bu olgularda kırığın zamanına yönelik tahminler değişken ve yanıltıcı olmakla birlikte kabaca, kırığın en az 10 günlük olduğu yorumlanabilir. Bu tip kırıklar, infantların koltuk altlarından tutularak göğüsün her iki yanından sıkıştırılması ile meydana gelmektedir. Aksiler hat kırıklarının ise mekanizması açık olmamakla birlikte, ön arka basıya bağlı olarak meydana geldiği düşünülmektedir. Kotlar dışında göğüs bölgesinde izlenen klavikula, sternum ve skapula kırıklarının direkt travmalara bağlı olarak ortaya çıkma olasılıkları daha yüksektir (DiMaio ve Suzanna, 2001; Özdemir, 2011; Saukko ve Knight, 2004).

Çocuk istismarının en karakteristik bulgularını uzun kemik kırıklarında izlemek mümkündür. Uzun kemiklerinde meydana gelen hasar, direkt darbelerden ziyade sıklıkla angulasyon, bükme, burma, döndürme, çekme bileşeni bulunan el ya da ayak bileklerinden savrulma; kollarından, bacaklarından tutularak sürüklenme gibi eylemlerden kaynaklanan indirekt streslere bağlıdır. Metafiz ayrılması, meta-

fizyal köşe kırıkları, spiral ve transvers metafiz kırıkları, epifiz ayrılması, supperiostal kanama ve kalsifikasyon çocuk istismarı açısından bir şüpheyi de beraberinde getirmeli, hikâyenin ayrıntılandırılması ve mekanizmanın sorgulanması açısından uyarıcı olmalıdır (M. Case vd., 2001; Özdemir, 2011).

Klasik olarak akut travma hikâyesi ile başvuran ancak yapılan değerlendirmelerinde istemli, tekrarlayan travmalara maruz kaldığına yönelik yukarıda açıklanan kapsamda bulgular saptanan çocuklar “hırpalanmış çocuk sendromu” kavramı ile tanımlanmaktadır. Bu olgularda, aileler tarafından verilen tıbbi hikâye ile belirgin uyumsuzluk gösteren klinik bulguların varlığı sıklıkla dikkat çekmektedir. Çocuğun, annenin kollarından ya da yüksek bir sandalyeden düştüğü, yataktan yuvarlandığı, ellerini kaynar sıvılara soktuğu vb. bir ön hikâye olsa da yaralanmanın nasıl meydana geldiğine yönelik açıklamalar belirsiz, tutarsız, çelişkili ve yaralar ile uyumsuz olabilmektedir (Özdemir, 2011).

İlk kez 1962 yılında Kempe ve arkadaşları tarafından tanımlanan bu sendromda, en sık karşılaşılan ölüm sebebi kafatası kırığının eşlik ettiği ya da etmediği subdural ve subaraknoik kanamalar ile sonuçlanan kafa travmasıdır. Radyolojik incelemelerde çocuğun farklı zamanlarda tekrarlayan kafa travmasına maruz kaldığını gösteren farklı organizasyon aşamalarında çoklu subdural kanamalar saptanabilir. Zaman zaman karşılaşılabilen bir durum olması sebebi ile yumuşak dokuda kafa travmasına ait herhangi bir dış bulgu bulunmaması, kafa travmasını ekarte ettirmez. Kafaya yönelik travmaların retinal kanamalara neden olabileceği bilinmekle birlikte retinal kanamaların doğum travmalarında, kanama bozukluklarında, sepsiste, vaskülopatilerde, kafa içi basıncının arttığı durumlarda, göğüseye yönelik travmalarda, kardiyopulmoner resusitasyonda da meydana gelebileceğinden ayrırcı tanıda rolü yoktur (Bandak, 2005; Kempe vd., 1962; Özdemir, 2011).

Hırpalanmış çocuklarda diğey iç organ hasarları neredeyse batın (karın bölgesi) ile sınırlıdır. İkinci en sık karşılaşılan ölüm sebebi, direkt darbelere ya da sert dürtmelere bağılı olarak meydana gelen batın içi organ yaralanmalarıdır. Karaciğey her iki lobunda derin laserasyon sıklıkla karşılaşılan bulgudur. Diğey bir hedef organ ince bağırsaklar olup duedonum ve jejenum hasarı saptanabilir. Duedonumun tam kat transekte olduğı olgular bildirilmiştir. Hasar, iskemi, nekroz ve geç rüptür gelişebileceğı unutulmamalıdır (Özdemir, 2011; Thomas, 2000).

Yanıklar, fiziksel istismar mağdurlarının yaklaşık olarak %20'sinde bulunmaktadır. Küçük çocuklarda sıcak sıvılarla meydana gelen haşlanma yanıkları, daha büyük çocuklarda ise alev ya da kızgın objelerle temas yanıkları dikkat çekmektedir (Özdemir, 2011).

Haşlanma yanıklarında, çocuğun kaynar sıvılar ile dolu küvet, leğey, kova vb. kaplara daldırılması ile istismar açısından patognomik bir görünüm ortaya çıkabi-

lır; çocuğun kendisini korumasına yönelik fleksiyon hareketine bağlı olarak avuç içlerinin, popliteal bölge ve diz eklemi ön yüzünün, bacaklar karına kadar çekilmiş inguinal bölgelerin (kasık bölgeleri) sağlam kaldığı yanıklar ile alt ekstremitelerde seviye veren yanıkların bu çerçevede değerlendirilmesi mümkündür. Sıcak suya düşmekle değişken derinlik ve derecelerde, kenarları düzensiz eldiven-çorap tarzında yanıklar oluşur. 60 °C sıcaklıktaki suyun, bebekler ile birkaç saniyelik teması tam kat yanıklara neden olabilmektedir. Çocuğun anlık kızgınlık ya da cezalandırma amacı ile istemli olarak suya daldırılması ile su seviyesini gösteren, belirgin-keskin kenarlı bir demarkasyon hattı ile sınırlanmış, her yerinde aynı derinlik ve derecede yanıklar meydana gelmektedir. Kazayla meydana gelen dökme, dökülme, sıçrama şeklindeki yanıklar, daha çok vücudun ön yüzünde dökülme, yani sıvının akış yönünde daralma ve yüzeyselleşme eğiliminde olup lezyonun çevresinde sıçrama izlerini görmek mümkündür (Özdemir, 2011; Thomas, 2000).

Sigara yanıkları; sıklıkla 5-10 mm çapında, ortası çökük, zemini hiperemik, temas yüzeyine bağlı olarak dairesel, bazen de oval ya da üçgen şekilli lezyonlar olarak izlenebilir. Geç dönem muayenelerde ise makuler, merkezi hiper ya da hipopigmente, çevresi göreceli olarak ayırt edilemeyen hiperpigmente nedbeler izlenir (DiMaio ve Suzanna, 2001; Özdemir, 2011; Thomas, 2000).

Turgor kaybı, gevşek, kırışık deri, çökük karın, belirgin kotlar, genel olarak bir deri bir kemik olarak tanımlanan görünüm, ülserle çocuk bezi dermatiti gibi bulgular, hırpalanmış çocuk sendromunun bileşeni olarak karşımıza çıkabileceği gibi beslenme ve temizlik ihtiyacı karşılanmayan ihmal mağduru bir çocuğa da işaret edebilir (Özdemir, 2011).

Travma hikâyesi alınmayan ancak ekimoz ve kanamaların ön planda olduğu olgularda K vitamini eksikliği, idiopatik trombositopenik purupura, hemofili (kanamanın durmaması) vb. kanama bozukluğu ile seyreden hastalıklar; kemik kırıklarının ön planda olduğu olgularda ise osteogenesis imperfecta (cam kemik hastalığı), infantil kortikal hiperostosis, konjenital sifiliz, D vitamini eksikliği, bakır eksikliği gibi hastalıkların tıbbi olarak dışlanması gereklidir (Kara vd., 2004; Özdemir, 2011).

Travma bulguları saptanan bir çocuğa tıbbi yaklaşım; yaralanma mekanizmasına yönelik tıbbi sorgulamayı, çocuğun tıbbi öz geçmişini, ailesel geçişli hemofili, osteogenesis imperfecta ya da diğer metabolik hastalıklar açısından aile hikâyesini, ailenin sosyal hikâyesini, ayrıntılı fizik muayene bulgularını, pozitif bulguların fotoğraf kayıtlarını, radyolojik incelemeleri, tanıya yönelik diğer laboratuvar bulgularını, ayırıcı tanı açısından konsültasyon sonuçlarını, istismar mağduru çocuğa yönelik gerekli tıbbi ve sosyal önlemler açısından Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ve Cumhuriyet Savcılıkları ya da kolluk kuvvetlerine bildirim aşamalarını içermelidir (Özdemir, 2011).

2.1.1. Sarsılmış Bebek Sendromu (SBS)

Pek çok kaynakta bir çocuk istismarı formu olarak yer bulması sebebi ile bu başlık altında tıbbi boyutu ön planda olan güncel tartışma ve gelişmeleri kısaca özetleme ihtiyacı duyulmuştur.

SBS, ilk kez 1972 yılında Caffey tarafından “Bir bebeğin omuzlarından ya da koltuk altlarından şiddetli bir şekilde öne arkaya sarsılması ile (kafa içinde ortaya çıkan rotasyonel kuvvetler sonucunda) kafa içi (subdural, subaraknoid) ve göz dibi (retinal) kanamaları oluşması teorisi üzerine kurgulanan bir klinik tablo olup (1946), günümüze kadar geçen sürede yaralanma mekanizması bilimsel olarak ispatlanamamıştır. Bu başlık altında adli tıp uygulamacıları ile klinisyenler (pediatrist ve radyologlar) arasında var olan tartışma literatürde kapsamlı yer bulmuş, hatta konu ABD’de meslek örgütleri arasında ihtilafa neden olmuştur. Ancak geçen sürede 2009 yılında Amerikan Pediatri Akademisi, 2001 yılında yayınladığı bakış açısını değiştirerek SBS yerine “istismara bağlı kafa travması” tanısının kullanılmasını önermiş ve en azından belirli hususlarda görüş birliği sağlanmıştır. Bu aşamada SBS bulguları saptanan olgularda öncelikli olarak geri planda kalmış bir künt kafa travması aranmalıdır. Hedef kitle olarak ağırlıkla öğretmenlere ulaşmayı amaçlayan bir projenin bileşeni olması sebebi ile bu kitap bölümünde, konuyla ilgili tıbbi boyutu ön planda olan teknik detaylara girilmemiştir.

2.1.2. Munchausen by Proxy Sendromu (Vekâleten Hastalık)

İsim verilmeden başka yazarlar tarafından daha önce tanımlanmış olsa da Meadow 1977’de çocuğun bir ebeveyn ya da bakıcı tarafından uydurulmuş ya da meydana getirilmiş tekrarlayan çeşitli tıbbi şikâyet ve belirtilerle hastaneye başvurduğu bir klinik tablo tanımladı. Olgulardaki temel özelliklerden bir tanesi, çok sayıda muayene, laboratuvar incelemesi, hatta invaziv girişime ve hastane yatışına rağmen tanı konamamasıdır. Diğer bir özellik ise sorumlu erişkinin, olguların neredeyse tamamında anne olmasıdır (Meadow, 1977; Özdemir, 2011).

Ölümcül de seyredebilen tabloda, kardeşlerde de benzer klinik tablo ve ölümler saptanabilir. Nadir de olsa ülkemizde de tanı alan olgular bildirilmekle birlikte klinik tablo, ağız ve burnun elle kapatılması, idrar ya da gaita örneklerinin kan, şeker gibi çeşitli biyolojik materyaller ile kontaminasyonu, zehirlenme vb. mekanizmalar ile ortaya çıkan bilinç kaybı, koma, konvülsiyonlar, dalgalılık hâli, asfiktik bulgular, ateş, kusma, döküntü, laboratuvar bulguları ile desteklenen hemoptizi, hematüri, glikozüri, gastrointestinal kanama, ishal vb. geniş bir profille karşımıza çıkabilir. Benzer belirti ve şikâyetlerle çok sayıda başvuru ve ailenin hekimleri ve sağlık personelini suçlayıcı tavrı dikkat çekici olup çocuğun hastaneye yatırılarak

gözlemi sırasında belirtilerin kaybolması tipiktir. Tanı; şüphe, gözlem ve bazen de ayrıntılı toksikolojik değerlendirme ile doğrulanabilir (Galvin vd., 2005; Holstege ve Dobmeier, 2006; Meadow, 1977; Özdemir, 2011).

Fiziksel istismar başlığı altında yer verilen bulguların profesyonel bir bakış açısı ile yorumlanması ancak ve ancak kapsamlı bir adli tıbbi değerlendirme ile (sağlık kuruluşuna başvuru ya da ihbar sonrası adli makamların talebi ile) mümkün olmakla birlikte bu bulguların bir bölümünün çocuğun yaşam ya da okul döngüsüne tanıklık eden öğretmenler gibi alan profesyonelleri tarafından fark edilmesi olasılık dâhilindedir. Uyarıcı olma potansiyeli bulunan bu özellikler dışında, yukarıda yer verilen davranışsal değişiklikler de çocuk istismarı şüphesini pekiştirebilir. Bu kapsamda eğitimciler için fiziksel istismara yönelik hazırlanan soru ve kontrol listesi şu şekildedir (Crosson-Tower, 2002a):

Çocukta;

- Özellikle vücudun normalde yaralanabilir olmayan bölgelerinde yoğun morluklar var mı? Farklı renkteki morluklar iyileşmenin çeşitli aşamalarını gösteriyor mu?
- Baş veya yüz, karın veya bilek ve dirsek arasında sık sık morluklar var mı? Her ne kadar dizlerde, bacaklarda ve dirseklerde çürükler normal düşmelerde sık sık ortaya çıksa da yukarıdaki alanların düşmelerde görülme olasılığı daha düşüktür ve araştırılmalıdır.
- El izleri, bağ izi veya kemer tokası gibi belirli şekillerde morluklar var mı?
- Vücudun etrafında yanık oluşturan elektrik kablosu veya kamçı benzeri bir nesneden sert darbeleri gösteren işaretler var mı?
- Vücudun çeşitli bölgelerinde farklı yönlerden darbeleri gösteren morluklar var mı?
- Cilt altında renk değişikliği olarak görülen nedeni belli olmayan abdominal kanama (örneğin iç kanama nedeniyle) ya da hematoma (cilt altı kanama) var mı?
- Ağrıya karşı aşırı hassasiyet, ağrı şikâyeti ya da ağrı kaynaklı vücut sertliği veya garip hareketleri var mı?
- Şiddetli saç çekmeler nedeniyle kel alanlar var mı?
- Yetişkin boyutlu insan ısırığı izi var mı?
- Özellikle sigara, ütü ve benzeri nesnelere kaynaklı yanıkları var mı?
- Yapılan açıklamanın uyumsuz olduğu yaralanmaları var mı?

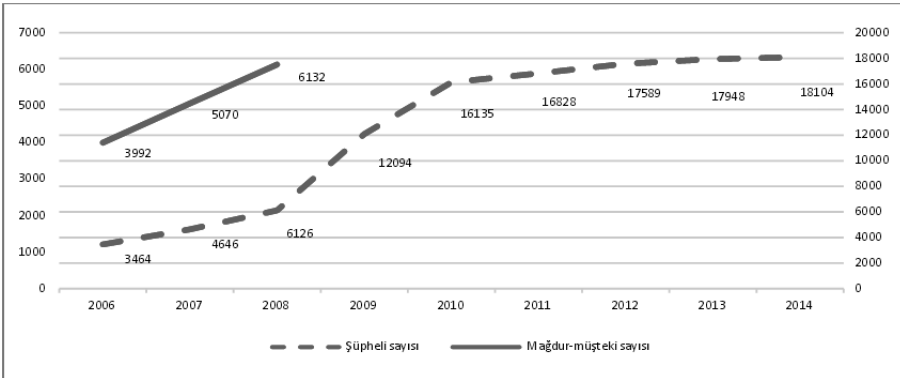

2.2. Cinsel İstismar

Cinsel istismar; psikososyal gelişimini tamamlamamış bir çocuğun, bir yetişkin tarafından zorlanarak, mecbur bırakılarak, ikna edilerek ya da kandırılarak cinsel uyarılma amacıyla kullanılması şeklinde tanımlanmıştır (WHO, 2006). Amerikan Ulusal Çocuk İstismarı ve İhmali Merkezi (National Conferences on Child Abuse and Neglect, NCCAN) ise çocuk ve yetişkin arasındaki temas ve ilişkinin, o erişkin veya başka bir kişinin cinsel uyarımı için kullanılmasını cinsel istismar olarak tanımlamakta, diğeri üzerinde belirgin bir güç veya kontrol üstünlüğü ya da bariz bir yaş farkı olması hâlinde bir çocuk tarafından da gerçekleştirilebileceğine vurgu yapmaktadır (Roth, 1978). Cinsel istismar tanımı, toplumlara ve çeşitli disiplinlere göre farklılık gösterebilmekle birlikte TCK 103. maddesi ile günümüz koşullarına, toplumsal norm ve gelişmelere uygun, geniş profilli bir tanım yapıldığı dikkat çekmektedir.

Çocukların, bebeklikten ergenliğin sonlanmasına kadar her dönemde cinsel istismar kurbanı olabileceği bilinmektedir. Cinsel istismar kız çocuklarında erkek çocuklara oranla 2-5 kat fazla bildirilmekle birlikte ülkemiz ölçeğinde bu oran yaklaşık olarak 4 kat şeklinde ortaya çıkmaktadır (Aydın vd., 2015; Keskinkılıç, 2014). Feerick ve Snow'un Cornell Üniversitesi öğrencileri arasında 2005 yılında yaptığı çalışmada, kadınların %31'inin çocukluk çağıında cinsel istismara maruz kaldığı tespit edilmiştir (2005). Finkelhor'un erişkinler üzerinde 21 ayrı ülkede gerçekleştirilen araştırma verilerini karşılaştırdığı çalışmasında, çocuk cinsel istismarı sıklığının erkeklerde %3 ile %29, kadınlarda ise %7 ile %36 arasında değiştiği saptanmıştır (1994).

Ülkemizde çocuk cinsel istismarını konu alan iki geniş seri (Aydın vd., 2015; Keskinkılıç, 2014) dışında bilimsel çalışma verileri sınırlı olup Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğünce yayınlanan veriler genel tablo hakkında fikir verme potansiyeline sahiptir (bk. Grafik 1).

Grafik 1. Adalet Bakanlığı Adli Sicil ve İstatistik Genel Müdürlüğü verileri (istismar mağdur ve şüpheli sayıları)

Cinsel istismarcılar ise sıklıkla gelir durumu, eğitim ve sosyoentelektüel seviyesinden bağımsız olarak çocuğun çevresinden ve tanıdığı bir kişidir.

Cinsel istismar mağduru çocukların adli tıbbi değerlendirmesi;

- Olası ilk yardım ihtiyacı ve yaşamsal riskler açısından vital (hayati) fonksiyonların kontrolü
- Aydınlatılmış onam
- Öykü alma
- Fizik muayene
- Ano-genital muayene
- Foto-dokümantasyon ve kolposkopik değerlendirme
- Örnek alma ve laboratuvar incelemeleri
- Konsültasyonlar
- Psikolojik değerlendirme ve destek
- Gebelik değerlendirmesi ve önlenmesi
- Cinsel yolla bulaşan enfeksiyonun değerlendirilmesi, tedavisi ve önlenmesi
- Adli tıbbi değerlendirme ve adli raporlama
- Sosyal destek, rehabilitasyon ve koruma tedbirleri basamaklarını içerecek şekilde yapılandırılmalı ve standardize edilmelidir.

Genel bir bilgi notu olarak alıntılanmakla birlikte bu bölümde adli tıbbi değerlendirme ve raporlama sürecine yönelik teknik ayrıntılardan ziyade sağlık çalışanları dışında özellikle öğretmenler ve diğer alan profesyonelleri tarafından olağan günlük iş akışında fark edilebilecek hususlara değinilecektir.

Cinsel istismar;

- Okuldaki sosyal aktivitelere katılımında ani düşüş
- Arkadaş ilişkilerinde kopma
- Cinsel aktivitelere karşı aşırı ilgi
- Dokunmaya karşı korkulu ve ani tepkiler verme
- Otoriteye ve kurallara karşıtlık
- Okuldan kaçma
- Akademik başarıda düşme
- Yanında sürekli birinin bulunmasına ihtiyaç duyma, yalnız kalmaktan kaçınma

- İçine kapanma
- Somatik yakınmalar (fiziksel bir problem bulunamadığı hâlde aniden ortaya çıkan baş ağrısı, karın ağrısı, mide bulantısı gibi)
- Kimseye güvenmeme
- Hayattan zevk alamama
- Klinik düzeyde depresyon
- İntihar eğilimi ve/veya girişimi
- Kendine zarar veren davranışlar gösterme
- Alkol ve/veya madde kullanımı
- Kişisel hijyenine karşı gösterdiği özende ani düşüş
- Kendine güven eksikliği
- Kendi bedenini algısında problemler
- Ani iştah kaybı veya artışı
- Uyku problemleri (uyuyamama, kâbuslar vb.)
- Agresif davranışlar sergileme
- Sadece cinsel ilişki durumlarında anlam ifade edebilecek birtakım sözleri uygunsuz ortamlarda dillendirme vb. duygusal ve davranışsal etkiler/ belirtiler ile kendini gösterebilmektedir.

Cinsel istismara maruz kalan çocuklardaki duygusal ve davranışsal etkileri tanımlayan araştırmalarda, bu çocuklarda dissosiasyon (bellek, bilinç, algı kimlik bütünlüğünde bozulma), anksiyete (kaygı bozukluğu), cinsel işlev bozuklukları, uyku bozuklukları, öfke, düşmanlık, madde kötüye kullanımı, tekrar maruz kalım, düşük benlik algısı, depresyon, kendini suçlama, suçluluk ve acizlik hissi, kendine fiziksel zarar verici davranışlar, intihar eğilimi, travma sonrası stres bozukluğu, obsesif-kompulsif davranışlar ve somatizasyon düzeyinde belirti ve psikopatolojiler gözlenebileceği raporlanmıştır.

Bu kapsamda eğitimciler için cinsel istismara yönelik hazırlanan soru ve kontrol listesi şu şekildedir (Crosson-Tower, 2002a):

Çocukta;

- Yürüme ya da oturmada güçlük var mı?
- Genital ya da anal kaşınma, ağrı veya kanama şikâyeti var mı?
- Sık sık psikosomatik (psikolojik temelli fiziksel hastalıklar) hastalıkları var mı?

- Organik sebepler olmadan sık kusma var mı?
- Genç yaşta gebelik var mı?
- Cinsel yolla bulaşan bir hastalığı var mı?

Çocukta;

- Olağan dışı sır saklama
- Yaşına uygun olduğundan daha fazla cinsel bilgi (özellikler daha küçük çocuk)
- Yaşıtları ile cinsel içerikli oyun (normalden farklı “doktorculuk” oyunu)
- Aşırı itaat ya da çekinme
- Aşırı saldırganlık
- Erkeklerden (veya kadınlardan) aşırı bir korku
- Son derece baştan çıkarıcı davranış
- Okul performansında bir düşüş veya okul faaliyetlerine aniden katılmama
- Uyku sorunları, kâbuslar
- Sebepsiz yere ağlama
- Pantolonun veya yatağın aniden ıslanmaya veya kirlenmeye başlaması
- Ani fobik davranış
- Aşağılık duygusu ya da zarar görmüş gibi konuşması
- Yaşıtlarına göre büyük veya bilmiş görünüm
- İntihar girişimi ya da kendini öldürmek istemesi
- Oldukça fazla evden kaçma girişimleri
- Hayvanlara gaddarlık (özellikle normal ev hayvanları)
- Ateş yakma ve yanmasını izlemekten zevk alma
- Yeme bozukluğu
- Kendine zarar verme (kan akıtmak için kesme ya da kazıma) izlenir mi?

2.3. Duygusal İstismar

En sık karşılaşılan ama en zor tanı alan istismar formu duygusal istismardır. UNICEF, “duygusal istismar ve ihmali”; çocuğun nitelik, kapasite ve arzularının sürekli kötülenmesi, sosyal ilişki ve kaynaklarla ilişkisinden sürekli yoksun bırakılması, çocuğun sürekli olarak insanüstü güçlerle, sosyal açıdan ağır zararlar ver-

me ya da terk etme ile tehdit edilmesi, çocuktan yaşına ve gücüne uygun olmayan taleplerde bulunulması ve çocuğun, topluma aykırı düşen çocuk bakım yöntemleri ile yetiştirilmesi olarak tanımlanmıştır. Çocuğun iç görüşünü ve ruhsal bütünlüğünü bozacak şekilde “bağırma, azarlama, kıyaslama, sürekli alay etme, aşağılama, yok sayma, küçük düşürme, lakap takma, aşırı koruma-bağımlı kılma-otorite gösterme, gereksinimleri ile ilgilenmeme, iletişim çabasına tepkisiz kalma ya da çocuktan yaşına/kapasitesine uygun olmayan beklentilerde bulunma” gibi davranışlar duygusal istismar örnekleri olarak bildirilmiştir (Campbell ve Hibbard, 2014; Turhan vd., 2006).

Duygusal istismar iki özelliği ile diğer istismar türlerinden ayrılmaktadır: İlki fiziksel ve cinsel istismardan farklı olarak somut fiziksel bulguların olmayışı, diğeri ise bir çocuğun sadece duygusal istismara uğrayabileceği gibi fiziksel ve cinsel istismarın bir bileşeni olarak da duygusal istismara maruz kalabileceğidir (Polat, 2001).

Aile içi şiddet veya tartışmalı bir boşanma, istenmeyen veya planlanmamış çocuk, ebeveynlerin ebeveynlik konusunda beceri sahibi olmamaları/deneyimsiz olmaları, ebeveynlerin madde bağımlısı olmaları, ebeveynlerin mental sağlık sorunları olması, sosyal izolasyon ve entelektüel/duygusal özürü olmak duygusal istismar açısından risk faktörleri olarak tanımlanmaktadır (Campbell ve Hibbard, 2014; Dokgöz ve Polat, 2019).

Duygusal istismara uğrayan çocuklarda klinik olarak kaygı, depresyon, ajitasyon ve korku gibi duygusal bozukluklar, sosyal çekinme, evden kaçma, gelişimsel bozukluklar, uyuşturucu veya alkol bağımlılığı veya anoreksiya nervoza ve bulimia da dâhil olmak üzere yeme bozuklukları gibi tablolar görülebilmektedir (Dokgöz ve Polat, 2019; Kent ve Waller, 2000). Duygusal istismar sekelleri, istismarın yoğunluğu, şiddeti, sıklığı ve süresine bağlı olarak çocuğun yaşamının herhangi bir döneminde belirgin hâle gelebilir. Çocukluk döneminde ağırlıklı olarak akademik performans, hafıza ve öğrenme ile ilgili sorunlar görülürken uzun vadede yetişkin dönemde yaşama kötü uyum, düşük benlik saygısı, evlilik ve ebeveynlik sorunları, depresyon, kaygı, antisosyal ve sınırda kişilik bozuklukları, yeme bozuklukları, madde kötüye kullanımı, intihar eğilimi gibi sorunlar görülebilmektedir (Dokgöz ve Polat, 2019; Kent ve Waller, 2000; Sedlak, 1998; U.S. Department of Health and Human Services, 2002).

Bu kapsamda eğitimciler için duygusal istismara yönelik hazırlanan soru ve kontrol listesi şu şekildedir (Crosson-Tower, 2002a):

Çocuk ara sıra;

- Şakalara bozulma ya da acı içindeyken gülme gibi uygunsuz duygular gösterir mi?

- Davranışlarda aşırılık-manik derecesinde mutluluk ya da çok depresiflik gösterir mi?
- Çekinme-başkalarıyla hiçbir bir sözlü ya da fiziksel iletişim kurmama gösterir mi?
- Kendine zarar verme davranışları (örneğin kendini kesme) gösterir mi?
- Genel yıkıcı davranış gösterir mi?
- Yeni materyalin öğrenilmesinde konsantrasyon güçlüğü ya da detaylara zoraki dikkat gösterir mi?
- Başkalarına gaddarlık gösterir mi?
- Vandalizm, hırsızlık, hile yapar mı?
- Sallanır mı, parmak emer mi, kafa sallar mı?
- Bu davranışların uygun olmadığı bir yaştan sonra idrar ve dışkı kaçırmı?
- Madde kullanır mı?
- Yeme bozuklukları var mı?
- Sık sık karın ağrısı veya baş ağrısı şikâyeti yaşar mı, açıklanamayan kilo kaybı ya da kazanımı gibi fiziksel belirtileri var mı?
- Suçlu davranışı gösterir mi?

2.4. İhmal

“Çocuk ihmali”, başta anne ve baba olmak üzere çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin çocuğun beslenme, giyinme, barınma, eğitim, sevgi ve sağlık gibi temel gereksinimlerini ihmal etmeleri sonucu çocuğun bedensel, duygusal, ahlaksal ya da sosyal gelişiminin engellenmesi olarak tanımlanmaktadır. İhmali, kavramsal ve işlemsel olarak tanımlamak ve bu nedenle de ölçmek zordur (Dubowitz vd., 2005; Oral vd., 2001; Runyan vd., 2002).

Çocuğa sevgi ve ilgi gösterilmemesi, özellikle ergenlik yıllarında destek ve denetimden yoksun bırakılması duygusal ihmal;

2 yaşından büyük bir çocuğa cinsel kimlik gelişimini bozabilecek, ileride davranış bozukluklarına neden olabilecek şekilde yaş ve cinsiyetine uygun davranılmaması, giydirilmemesi, oyuncak alınmaması cinsel ihmal;

Çocuğu zorunlu okul çağında okula göndermemek, özel eğitim ihtiyaçlarına ilgisiz kalmak, kronik devamsızlık davranışına izin vermek, okula gidenlerin dersleri, okuldaki sorunları ya da başarısızlıkları ile ilgilenmemek eğitim ihmali;

Çocuğun beslenme, barınma, sağlık, giyinme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamada yoksunluk veya yetersizlik ise fiziksel ihmal olarak tanımlanmaktadır. Sağlık ihmali ise fiziksel ihmalin bir alt grubu olarak sınıflandırılmakta, çocuğun hasta olduğunda hekime getirilmemesi ya da geç getirilmesi, aşılarının yaptırılmaması, tedavi önerilerine uyulmaması ya da tedavinin reddedilmesi gibi konuları içermektedir. Bir özel fiziksel ihmal formu da henüz doğmamış bebeğin ihmali olup annenin gebelikte ilaç, alkol, sigara gibi zararlı maddeler kullanması, yetersiz beslenmesi, doğum öncesi tıbbi bakım almaması nedeniyle bebeğin anne karnındaki gelişimi etkilenmektedir (Kepenekçi, 2001; Reece, 1997; Stier vd., 1993).

Çocuk ihmali İngiltere, ABD, Kanada, Avustralya gibi gelişmiş ülkelerde çocuk koruma birimlerine bildirilen olguların %50'sinden fazlasını oluşturmaktadır. ABD'de her yıl çocuk istismarına bağlı yaklaşık 2000 çocuk ölümü rapor edilmektedir. Bunların en az üçte biri terk etme, açlık, tıbbi ihmal ve yetersiz denetim gibi bir çocuk ihmali formunun sonucudur (Dokgöz ve Polat, 2019; Landen vd., 2003; Margolin, 1990).

Bu kapsamda eğitimciler için ihmale yönelik hazırlanan soru ve kontrol listesi şu şekildedir (Crosson-Tower, 2002a):

Çocuk;

- Kirli veya belirgin bir şekilde çok büyük/küçük ya da sık onarıma ihtiyacı olan giysilerle mi okula geliyor?
- Hava şartlarına göre yetersiz giyinmiş görünüyor mu?
- Her zaman aç görünüyor mu, az miktarda okula yemek getirmesine rağmen yemeği depoluyor veya yemek çalıyor mu?
- Yatma rutini veya uyku düzeni olmaması nedeniyle sürekli düşük enerjili, hâlsiz ve yorgun görünüyor mu?
- Sıkça küçük kardeşlerine baktığından söz eder mi?
- Hijyen sorunu, idrar ya da dışkı kokusu, ağız kokusu ya da çürük dişleri var mı?
- Kötü beslenme sonucu çok zayıf ya da karnı şiş mi görülüyor?
- Enfekte olmuş yaralar veya çürümüş ya da apseleşmiş dişler gibi dikkat edilmemiş medikal ya da diş problemlerine sahip mi?
- Çalma, vandalizm ya da diğer suç davranışları sergiler mi?
- Sık okul devamsızlığı ve gecikmesi var mı?
- Akranlarıyla olan ilişkileri muhtemelen hijyen, bunalım ya da olumsuz davranışlar yüzünden kötü mü?

- Pes etmiş görünür mü?
- Dikkat çekmeye çalışır, bunu elde etmek için olumsuz tutumlar bile ortaya çıkarır mı?
- Yıkıcı veya hırçın davranışlar sergiliyor ve eylemleri üzerinde belirgin bir suçluluk duymuyor mu?
- Düşük benlik saygısı gösterir mi?
- Davranış bozukluğu ya da muhalif davranışlar sergiler mi?
- Problem çözmeye ya da başa çıkmada zorluk yaşar mı?
- Dili anlamada ve ifade etmede zorluk yaşar mı?
- Çeşitli akademik problemleri var mı?

3. Çocuk İstismarını Önlemede Okulun ve Öğretmenlerin Rolü

Tüm dünyada özel değere sahip, korunması gereken birey grubunu oluşturan çocuklar, gerek bedensel gerekse ruhsal gelişim olarak olumsuz dış etkilere karşı koyma yeteneğini kazanamamış olduklarından her türlü istismara yatkın durumdadırlar (Kök, 2006).

Çocuk istismarına karşı ilk savunma alanı farkındalıktır. Çocuklarla ilgilenen her birey, çocukları zarardan nasıl koruyacağını temellerini bilmekle yükümlüdür. Çocukların korunması sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir sorundur. Eğitimciler toplumun ayrılmaz bir parçası olduğundan çocuklara yönelik kötü muamele, istismar ile mücadelede toplumun çabalarına öncülük edebilir ve sürece dâhil olabilirler (Crosson-Tower, 1992).

Bir çocuğun ailesi dışında en çok zaman geçirdiği yer okul, kişiler de öğretmenlerdir. Dolayısıyla öğretmenler, diğer alanlara göre çocuklarla daha fazla iletişim kurmakta, dolayısıyla aile içi şiddeti belirleme ve bunlara müdahale etme konusunda çok önemli bir rol oynamaktadırlar (Lloyd, 2018; Page ve Page, 2014; Sanderson, 2004). Öğretmenler ve okul personeli, çocuk istismarını durduramasa da çocukların yaşamlarında önemli bir fark ortaya koyabilecek durumdadırlar (Doğan ve Bayar, 2018; Sterne ve Poole, 2009; Walsh vd., 2005). Öğrencilerin öğretmenleriyle yakın ilişkilerinin olması, çocuklar ile doğrudan iletişim içinde olmaları, çocukların sorunlarını onlara anlatabiliyor olmaları, çocuk eğitimi ile ilgili bilgi ve deneyime sahip olmaları, çocukların davranışlarını önceki davranışları ya da yaşıt normlarıyla karşılaştırabilmeleri, çocuklardaki davranış değişikliklerini fark edebilmeleri, bildirim yapma zorunluluklarının olması; okul ortamı ve öğretmenle-

rin sorunun fark edilmesinde ve önlenmesindeki rollerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin çocuklara ve ailelerine istismarı önleme konusunda eğitim verme imkânlarının bulunması çocukları korumada önemli bir fırsattır (Crenshaw vd., 1995; Crosson-Tower, 1992; Kepenekçi ve Nayir, 2012; Sanderson, 2004; Walsh vd., 2005). Bir öğrencinin yüzünde ya da vücudunda sıyrık, morluk gibi yaralar fark eden ya da çocuğun davranışlarında içe kapanma, mutsuzluk, dikkat dağınıklığı, saldırganlık gibi değişiklikleri gözleyen deneyimli ve çocuk istismarı konusunda bilgili bir öğretmen, öğrencinin kendisiyle sorunlarını paylaşması için uygun ortamı ve şartları sağlayarak çözümler üretebilmektedir (Şahin ve Beyazova, 2001).

Güvenli sosyal ortamı sağlamak amacıyla okul personeli çocuk istismarını ve ihmali tolere etmemeli, disiplin yöntemleri yazılı olmalı, okul programları ve politikaları düzenli aralıklarla değerlendirilip olumlu okul ortamının oluşturulması sağlanmalıdır. Çocuk istismarı konusunda okul yönetiminin tutum ve davranışları, kötü muameleyi önleme çalışmalarının gerçekleştirilmesinde mağdur çocukların adli bildirimini yapılmasında ve mağdura müdahale edilmesinde süreci kolaylaştırabileceği gibi zorlaştırması da mümkündür. Konunun önemini kavramamış bir okul yönetimi, görevlerinin sadece çocuğun eğitim ihtiyaçlarının karşılanması olduğunu düşünerek, aile ile ilişkilerinin bozulmasından korkarak, çocuğa inanmayarak, olayı hafife alarak, kendince okulu ya da öğretmeni korumak isteyerek veya olayın içine girmek istemeyerek süreci engelleyebilmektedir (Grayson, 2006; Shakeshaft ve Cohan, 1995).

Sonuç

Çocuk istismarının tespit edilmesinde okulun önemli bir alan olduğu açıktır. Bu alanda, öğretmenlerin istismar ve ihmale maruz kalan çocukları tespit etme konusunda rol almaları, çocukların korunmasında önemli bir aşama olacaktır. İstismara ve ihmale maruz kalan çocukların belirlenmesi için öğretmenlerin bu alanda eğitilmeleri hem çocuk ihmal ve istismarına müdahale konusunda bilgi sahibi olmalarına hem de çocuklar ve çocuk hakları konusunda duyarlılığın gelişerek kendi hakları gibi çocuk haklarını da savunmalarına neden olacaktır. Böylece sadece istismarı tespit etmekle kalmayıp diğer alan profesyonelleri ile iş birliği yaparak durumu önleyici ve koruyucu tedbirler de alabileceklerdir. Bu koşulların sağlanmasında da kuşkusuz hizmet içi eğitim, tarama amacı ile standardize edilmiş bir gerecin varlığı ve bildirim sisteminin oluşturulması gerekliliği kaçınılmazdır. Çocuk istismarı farklı disiplinlerdeki grupların bir arada çalışmasını zorunlu kılan bir alan olup devlet tarafından okullar ve öğretmenler yanında temel sağlık hizmeti sunan

sağlık kuruluşlarına ve görevli sağlık personeline, sosyal hizmet çalışanlarına eğitim faaliyetleri düzenlenmeli, konuya ilişkin farkındalığın artırılması sağlanmalıdır (Kürklü, 2011).

İdeal koşullarda, çocuk istismarı şüphesinin doğması ile olgunun bildirim, bildirim ile tetiklenen adli ve sosyal süreçlerde istismar iddialarının adli tıbbi olarak araştırılması, delillendirilmesi ve raporlanması, şüphelinin tespiti ve hukuki sürecin başlatılması, çocukların hukuki haklarının korunması, çocukların sağlık sorunlarına yönelik tıbbi takip ve tedavi sürecinin başlatılması (fiziksel hasarın tespiti ve tedavisi, cinsel yolla bulaşan hastalıklar açısından değerlendirme-profilaksi-tedavi uygulamaları, gebelik açısından değerlendirme-profilaksi uygulaması-risk ve tahliye opsiyonlarının değerlendirilmesi, çocukta ortaya çıkan ruhsal sorunların tespiti ve tedavisi vb.), eğitim döngüsünde çocuğun takibi ve desteklenmesi, aile ve yaşam koşullarına yönelik sosyal inceleme yapılması, gerek görülmesi hâlinde psikososyal destek verilmesi ve tedavilerinin sağlanması vb. müdahale ve uygulamaların gerekli olduğu dikkate alındığında çocuk istismarının tespiti ve önlenmesi açısından kurumlar arası iş birliği ve multidisipliner yaklaşımın sağlanabileceği çocuk koruma ve koordinasyon merkezlerine ihtiyaç olduğu açıktır. Ülkemizde yukarıda alıntılanan düzeyde oldukça kapsamlı bir hukuki altyapı bulunmakla birlikte uygulamada özellikle istismar sonrası süreçte çocukların ve ailelerin eğitim ve yaşam döngülerinde takibi ve desteklenmesi noktasında geliştirilmesi gereken hususlar bulunmaktadır. Bu kapsamda aileler ve çocuklar yanında adalet-sağlık-egitim-sosyal hizmet sistemleri ve bileşenleri ile alanda faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşlarını da kapsayacak şekilde sahaya ulaşan bilimsel araştırmalara ve çocuğun üstün yararını gözeten projelere hız verilmeli ve çocuk istismarının önlenmesine yönelik değiştirilmeden uygulanabilir bir ulusal strateji planı geliştirilmelidir.

Kaynakça

- Akço, S., Aksel, S., ve Arman, A. (1994). *Çocuk istismarı ve ihmali uygulama kitabı*. Türk Adli Tıp Kurumu-Unicef.
- Akyüz, E. (1991). Medeni kanuna göre çocuğun ana-babasına karşı korunması. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 2(2). <https://doi.org/10.21560/spcd.57167>
- Aydın, B., Akbas, S., Turla, A., Dunder, C., Yuce, M., ve Karabekiroglu, K. (2015). Child sexual abuse in Turkey: An analysis of 1002 cases. *Journal of Forensic Sciences*, 60(1), 61-65. PubMed. <https://doi.org/10.1111/1556-4029.12566>
- Bandak, F. A. (2005). Shaken baby syndrome: A biomechanics analysis of injury mechanisms. *Forensic Science International*, 151(1), 71-79. <https://doi.org/10.1016/j.forsciint.2005.02.033>

- Bozpolat, A., Ulutabanca, H., Kondolot, M., Gokcek, C., Asil, H., ve Ozdemir, C. (2017). A rare condition in a newborn delivered by cesarean section: Ping pong skull fracture. *Erciyes Medical Journal*, 39(1), S16. Gale Academic OneFile.
- Caffey, J. (1946). Multiple fractures in the long bones of infants suffering from chronic subdural hematoma. *The American Journal of Roentgenology and Radium Therapy*, 56(2), 163-173.
- Campbell, A. M., ve Hibbard, R. (2014). More than words: The emotional maltreatment of children. *Pediatric Clinics of North America*, 61(5), 959-970. <https://doi.org/10.1016/j.pcl.2014.06.004>
- Can, M., Tırtıl, L., ve Dokgöz, H. (2009). Çocuk istismarı olgularında hekim sorumluluğu. *Klinik Gelişim*, 22, 89-93.
- Case, M. E. (2007). Abusive head injuries in infants and young children. *Special Section: Forensic Pathology: New Concepts and Technologies*, 9(2), 83-87. <https://doi.org/10.1016/j.legalmed.2006.11.017>
- Case, M., Graham, M., Handy, T., Jentzen, J., Monteleone, J., & =National Association of Medical Examiners Ad Hoc Committee on Shaken Baby Syndrome. (2001). Position paper on fatal abusive head injuries in infants and young children. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 22(2), 112-122. PubMed. <https://doi.org/10.1097/00000433-200106000-00002>
- Cılga, İ. (1999). Türkiye’de çocuk hakları çalışmaları. İçinde *Cumhuriyet ve Çocuk 2. Ulusal Çocuk Kültürü Kongresi* (ss. 506-516). A.Ü. Çocuk Kültürü ve Araştırma ve Uygulama Merkezi Yayınları.
- Crenshaw, W. B., Crenshaw, L. M., ve Lichtenberg, J. W. (1995). When educators confront child abuse: An analysis of the decision to report. *Child Abuse & Neglect*, 19(9), 1095-1113. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(95\)00071-f](https://doi.org/10.1016/0145-2134(95)00071-f)
- Crosson-Tower, C. (2002a). How can we recognize child abuse and neglect? İçinde C. Crosson-Tower (Ed.), *When Children Are Abused: An Educator’s Guide to Intervention*. Crosson-Tower, Cynthia (ss. 8-34). Allyn and Bacon.
- Crosson-Tower, C. (2002b). How do I communicate with the abused/neglected child and the family? İçinde C. Crosson-Tower (Ed.), *When Children Are Abused: An Educator’s Guide to Intervention*. Crosson-Tower, Cynthia (ss. 106-113). Allyn and Bacon.
- Crosson-Tower, C. C. (1992). *The role of educators in the prevention and treatment of child abuse and neglect*. U.S. Department of Health and Human Services Administration for Children and Families Administration on Children, Youth and Families National Center on Child Abuse and Neglect.
- DiMaio, V., J. M., ve Suzanna, E. D. (2001). *Forensic pathology*. CRC Press.
- Doğan, T., ve Bayar, Ö. (2018). Çocuk cinsel istismarı: Geleceğin öğretmenleri ve okul psikolojik danışmanları ne kadar biliyor? *Journal of International Social Research*, 11, 571-581. <https://doi.org/10.17719/jisr.20185537230>
- Dokgöz, H., ve Polat, O. (2019). Çocuk istismarı ve ihmali. İçinde H. Dokgöz (Ed.), *Adli Tıp & Adli Bilimler* (ss. 379-415). Akademisyen Kitabevi.
- Dubowitz, H., Pitts, S. C., Litrownik, A. J., Cox, C. E., Runyan, D., ve Black, M. M. (2005). Defining child neglect based on child protective services data. *Child Abuse & Neglect*, 29(5), 493-511. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2003.09.024>

- Eckenrode, J., Laird, M., ve Doris, J. (1990). *Maltreatment and the social and academic adjustment of school children* (Final Report). Cornell University.
- Eckenrode, J., Laird, M., ve Doris, J. (1993). School performance and disciplinary problems among abused and neglected children. *Developmental Psychology*, 29(1), 53-62. <https://doi.org/10.1037/0012-1649.29.1.53>
- Fair, C., ve Zellman, G. (2002). *Preventing and Reporting Abuse* (ss. 449-475).
- Feerick, M. M., ve Snow, K. L. (2005). The relationships between childhood sexual abuse, social anxiety, and symptoms of posttraumatic stress disorder in women. *Journal of Family Violence*, 20(6), 409-419. <https://doi.org/10.1007/s10896-005-7802-z>
- Finkelhor, D. (1994). The international epidemiology of child sexual abuse. *Child Abuse & Neglect*, 18(5), 409-417. [https://doi.org/10.1016/0145-2134\(94\)90026-4](https://doi.org/10.1016/0145-2134(94)90026-4)
- Galvin, H., Newton, A., ve Vandeven, A. (2005). Update on Munchausen syndrome by proxy. *Current opinion in pediatrics*, 17, 252-257. <https://doi.org/10.1097/01.mop.0000158729.18551.dd>
- Grayson, J. (2006). Sexual abuse by educators and school staff. *Virginia Child Protection Newsletter*, 76, 1-6.
- Holstege, C., ve Dobmeier, S. (2006). Criminal poisoning: Munchausen by Proxy. *Clinics in laboratory medicine*, 26, 243-253, x. <https://doi.org/10.1016/j.cll.2006.02.002>
- Jenny, C. (2006). Evaluating Infants and Young Children With Multiple Fractures. *Pediatrics*, 118(3), 1299. <https://doi.org/10.1542/peds.2006-1795>
- Johnson, C. F. (1996). Physical abuse: Accidental versus intentional trauma in children. İçinde *The APSAC handbook on child maltreatment* (ss. 206-226). Sage Publications.
- Johnson, C. F. (2000). What are the telltale differences between abusive and noninjured injuries? İçinde H. Dubowitz & D. DePanfilis (Ed.), *Handbook for child protection practice* (ss. 160-163). Sage Publications.
- Kara, B., Biçer, Ü., ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47(2), 140-151.
- Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W., ve Silver, H. K. (1962). The battered-child syndrome. *JAMA*, 181(1), 17-24. <https://doi.org/10.1001/jama.1962.03050270019004>
- Kempe, C. H., Silverman, F. N., Steele, B. F., Droegemueller, W., ve Silver, H. K. (1985). The battered-child syndrome. *Child Abuse & Neglect*, 9, 143-154.
- Kendall-Tackett, K. A., & Eckenrode, J. (1996). The effects of neglect on academic achievement and disciplinary problems: A developmental perspective. *Child Abuse & Neglect*, 20(3), 161-169. [https://doi.org/10.1016/S0145-2134\(95\)00139-5](https://doi.org/10.1016/S0145-2134(95)00139-5)
- Kent, A., ve Waller, G. (2000). Childhood emotional abuse and eating psychopathology. *Clinical Psychology Review*, 20(7), 887-903. [https://doi.org/10.1016/S0272-7358\(99\)00018-5](https://doi.org/10.1016/S0272-7358(99)00018-5)
- Kepenekçi, Y. (2001). Hukuksal açıdan çocuk istismarı ve ihmali. *Katkı Pediatri Dergisi*, 22, 262-276.

- Kepenekçi, Y. K., ve Nayir, F. (2012). Çocukların ana babaları tarafından istismar ve ihmaline ilişkin sınıf öğretmenlerinin görüşleri. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 5(7). <https://arastirmax.com/tr/publication/journal-academic-social-science-studies/5/7/cocuklarin-ana-babalari-tarafindan-istismar-ihmaline-iliskin-sinif-ogretmenlerinin-gorusleri/arid/b4a7f333-0e6f-4e84-bd68>
- Keskinkılıç, H. (2014). *Erciyes Üniversitesi hastanelerine başvuran çocuk cinsel istismarı olgularının değerlendirilmesi* [Uzmanlık Tezi]. Erciyes Üniversitesi.
- Kök, A. N. (2006). Çocuğun cinsel istismarında adli tıp uygulamaları. *Erzincan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, X(3), 3-13.
- Kürklü, A. (2011). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri* [Yüksek Lisans Tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü.
- Landen, M. G., Bauer, U., ve Kohn, M. (2003). Inadequate supervision as a cause of injury deaths among young children in Alaska and Louisiana. *Pediatrics*, 111(2), 328-331. <https://doi.org/10.1542/peds.111.2.328>
- Leiter, J., & Johnsen, M. C. (1994). Child maltreatment and school performance. *American Journal of Education*, 102(2), 154-189. JSTOR.
- Lloyd, M. (2018). Domestic Violence and Education: Examining the Impact of Domestic Violence on Young Children, Children, and Young People and the Potential Role of Schools. *Frontiers in Psychology*, 9, 2094-2094. PubMed. <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2018.02094>
- Ludwig, S. (2000). Child abuse. İçinde *Textbook of Pediatric Emergency Medicine* (4th Edition).
- Margolin, L. (1990). Fatal child neglect. *Child welfare*, 69 4, 309-319.
- Meadow, R. (1977). Munchausen syndrome by proxy. The hinterland of child abuse. *Lancet (London, England)*, 2(8033), 343-345. PubMed. [https://doi.org/10.1016/s0140-6736\(77\)91497-0](https://doi.org/10.1016/s0140-6736(77)91497-0)
- Oktay, A. (2000). *Yaşamın sihirli yılları: Okul öncesi dönem*. Şahinkaya Matbaası.
- Oral, R., Can, D., Kaplan, S., Polat, S., Ates, N., Cetin, G., Miral, S., Hanci, H., Ersahin, Y., Tepeli, N., Bulguc, A. G., ve Tiras, B. (2001). Child abuse in Turkey: An experience in overcoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse & Neglect*, 25(2), 279-290. [https://doi.org/10.1016/s0145-2134\(00\)00241-6](https://doi.org/10.1016/s0145-2134(00)00241-6)
- Özdemir, Ç. (2011). Çocuk istismarı. İçinde E. Sözüer ve İ. İkizceli (Ed.), *Travma El Kitabı* (ss. 927-943). Adana Nobel Kitabevi.
- Page, R. M., ve Page, T. S. (2014). *Promoting health and emotional well-being in your classroom* (6th edition). Jones & Bartlett Learning.
- Plunkett, J. (2001). Fatal pediatric head injuries caused by short-distance falls. *The American Journal of Forensic Medicine and Pathology*, 22(1). https://journals.lww.com/amjforensicmedicine/Fulltext/2001/03000/Fatal_Pediatric_Head_Injuries_Caused_by_1.aspx
- Polat, O. (1997). *Fiziksel istismar nedir?* Analiz Yayınları.
- Polat, O. (2001). *Çocuk ve Şiddet* (1. Baskı). Der Yayınları.
- Reece, R. M. (1997). *Child maltreatment*. Mosby.

- Rockwood, C. A., Wilkins, K. E., Beaty, J. H., ve Kasser, J. R. (2006). *Rockwood and Wilkins' Fractures in Children*. Lippincott Williams & Wilkins. <https://books.google.com.tr/books?id=6AXkE4y1678C>
- Roth, R. A. (1978). *Child sexual abuse: Incest, assault and sexual exploitation* (C. 79, Sayı 30166). US Department of Health, Education, and Welfare, Office of Human Development ....
- Runyan, D. K., Wattam, C., Ikeda, R., Hassan, F., ve Ramiro, L. (2002). *Child abuse and neglect by parents and other caregivers*.
- Sanderson, C. (2004). *The seduction of children* (1st edition). Jessica Kingsley Publishers.
- Saukko, P., ve Knight, B. (2004). *Knight's forensic pathology* (3rd Edition). CRC Press.
- Schilling, S., ve Christian, C. W. (2014). Child physical abuse and neglect. *Child and Adolescent Psychiatric Clinics of North America*, 23(2), 309-319, ix. PubMed. <https://doi.org/10.1016/j.chc.2014.01.001>
- Sedlak, A. (1998). *National incidence and prevalence child abuse and neglect*.
- Shakeshaft, C., ve Cohan, A. (1995). Sexual abuse of students by school personnel. *The Phi Delta Kappan*, 76(7), 512-520. JSTOR.
- Sterne, A., ve Poole, L. (2009). *Domestic violence and children: A handbook for schools and early years settings* (1st edition). Routledge.
- Stier, D. M., Leventhal, J. M., Berg, A. T., Johnson, L., & Mezger, J. (1993). Are children born to young mothers at increased risk of maltreatment? *Pediatrics*, 91(3), 642-648.
- Straus, M. A. (1991). Discipline and deviance: Physical punishment of children and violence and other crime in adulthood. *Social Problems*, 38(2), 133-154. <https://doi.org/10.1525/sp.1991.38.2.03a00010>
- Şahin, F., ve Beyazova, U. (2001). Çocuğun şiddetten korunma hakkı. *Millî Eğitim Dergisi*, 151. http://dhgm.meb.gov.tr/yayimlar/dergiler/milli_egitim_dergisi/151/sahin_beyazova.htm
- Thomas, A. (2000). Nonaccidental injury in children. İçinde M. M. Stark (Ed.), *A Physician's Guide to Clinical Forensic Medicine. Forensic Science and Medicine*. Humana Press.
- Trickett, P. K., & McBride-Chang, C. (1995). The developmental impact of different forms of child abuse and neglect. *Developmental Review*, 15(3), 311-337. <https://doi.org/10.1006/drev.1995.1012>
- Turhan, E., Sangun, Ö., ve Inandi, T. (2006). Birinci basamakta çocuk istismarı ve önlenmesi. *Sted*, 15, 153-157.
- Türk Medeni Kanunu, Pub. L. No. 24607, 4721 (2001). [mevzuat.gov.tr/ MevzuatMetin/1.5.4721.pdf](http://mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.4721.pdf)
- Unicef. (2010). Türkiye'de Çocuk İstismarı ve aile içi şiddet araştırması. <https://www.unicef.org/turkey/raporlar/t%C3%BCrkiyede-%C3%A7ocuk-istismari-ve-aile-i%C3%A7i-%C5%9Fiddet-ara%C5%9Firmasi-%C3%B6zet-raporu-2010>
- U.S. Department of Health and Human Services. (2002). Child maltreatment 2000: 11 years of reporting. U.S. Government Printing Office.

- Walsh, K. M., Farrell, A. M., Schweitzer, R., ve Bridgstock, R. S. (2005). Critical factors in teachers' detecting and reporting child abuse and neglect: Implications for practice. Final report prepared for the Abused Child Trust. Queensland University of Technology.
- Weber, W. (1984). Experimental studies of skull fractures in infants. *Zeitschrift fur Rechtsmedizin. Journal of legal medicine*, 92(2), 87-94. PubMed. <https://doi.org/10.1007/bf02116216>
- World Health Organization. (2016). *Child maltreatment*. World Health Organization. <https://www.who.int/en/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- World Health Organization. (2006). Preventing child maltreatment: A guide to taking action and generating evidence / World Health Organization and International Society for Prevention of Child Abuse and Neglect. World Health Organization; WHO IRIS. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/43499>
- World Health Organization. Regional Office for the Eastern Mediterranean. (1998). Mental health promotion for schoolchildren: A manual for schoolteachers and school health workers. World Health Organization. Regional Office for the Eastern Mediterranean; WHO IRIS. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/199916>

Çocuk İstismarıyla Mücadelede Eğitim Kurumlarının Rolü

Sümeyye Derin
Mustafa Öztürk

Giriş

Çocuk ve yetişkin fark etmeksizin her birey eşit haklara sahiptir. Ancak yetişkinlerden farklı olarak çocuklar bu haklarının neler olduğu konusunda yeterli bilinç ve farkındalığa sahip değildir. Bu nedenle çocukların haklarının korunması devlet tarafından çeşitli kurumlar aracılığıyla güvence altına alınmaya çalışılır. Ancak ne yazık ki, çocuk haklarının ihlali anlamına gelen çocuk istismarı ve zorbalık vakaları günümüzün en önemli meseleleri arasında yer alır. Çocukların her yönden sağlıklı koşullarda büyümesi, kişilik bütünlüklerinin korunması, sağlıklı toplumun inşası açısından oldukça önemlidir. Dolayısıyla çocuk istismarını ve zorbalığını, bu problemlere ilişkin uyarı işaretlerinin neler olduğunu ve bu durumlara nasıl müdahale edileceğini öğrenmek bir çocuğun hayatında bireysel fark oluşturmanın yanı sıra halk sağlığına önemli bir katkı sunmak anlamına gelir.

Genel anlamda okullar özel anlamda ise öğretmen ve okul yöneticileri çocukları korumada önemli bir role sahiptirler. Okul yöneticileri, öğrencilerin güvenli ortamda eğitim almalarını sağlayacak önlemleri ve düzenlemeleri hayata geçirmekle yükümlüdürler. Bu yükümlülük Türkiye'nin de taraf olduğu Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'nin 19. maddesinin ilk fıkrasında şu şekilde dile getirilmektedir:

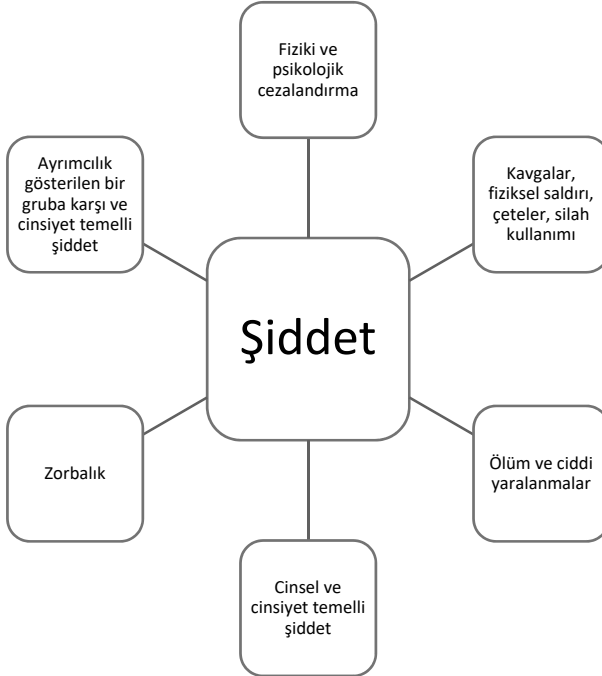
Bu Sözleşme'ye Taraf Devletler, çocuğun ana babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımını üstlenen herhangi bir kişinin yanında iken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suiistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal, eğitsel bütün önlemleri alırlar (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme [ÇHDS], 1989).

Aynı maddenin ikinci fıkrasında çocukların her türlü şiddete karşı korunmasına yönelik gerçekleştirilecek müdahalelerin önleme aşamasından adliye aşamasına kadar tüm aşamaları içerdiği şu şekilde açıklanır:

Bu tür koruyucu önlemler; burada tanımlanmış olan çocuklara kötü muamele olaylarının önlenmesi, belirlenmesi, bildirilmesi, yetkili makama havale edilmesi, soruşturulması, tedavisi ve izlenmesi için gerekli başkaca yöntemleri ve uygun olduğu takdirde adliyenin işe el koyması olduğu kadar durumun gereklerine göre çocuğa ve onun bakımını üstlenen kişilere, gereken desteği sağlamak amacı ile sosyal programların düzenlenmesi için etkin usulleri de içermelidir (ÇHDS, 1989).

En temel insan haklarından birisi eğitimidir ve çocukların bu haklarından etkin bir şekilde yararlanabilmesi için öncelikli olarak güvenli bir okul ortamının sağlanması gerekir. Güvenli okul, öğrenenlerin normal şartlarda ve acil durumlarda sağlığını, emniyetini ve güvenliğini garanti altına alan okuldur (UNESCO, 2017). Ancak dünyadaki birçok okul öğrencilerine yönelik şiddetin yeterince önüne geçemediğinden güvenli okul olmaktan uzaktır.

Pinheiro (2006) tarafından Birleşmiş Milletler için kaleme alınan Dünya Çocuklara Karşı Şiddet Raporu (*World Report on Violence against Children*), çocukların okullarda maruz kaldığı ana şiddet çeşitlerini Şekil 1'deki gibi sıralamaktadır.

Şekil 1. Çocukların maruz kaldığı ana şiddet türleri

Şekil 1’de yer alan şiddet türleri ülke veya okula bağlı olarak farklı sıklıklarda görülebilir ancak birçok okulda burada belirtilen bir şiddet türü ile karşı karşıya kalınabilir. Öyleyse okullarda yaygın olarak görülen şiddet türlerinin ortadan kaldırılması ve herkes için güvenli öğrenme ortamlarının oluşturulabilmesi için okul yöneticilerine önemli görevler düşer. Bu çalışmada çocuk ihmali ve istismarının önüne geçebilmek amacıyla güvenli bir okul ortamının oluşturulması ve bu bağlamda okul yöneticilerinin dikkat etmesi gereken hususlar ele alınmıştır. Bu kapsamda öncelikli olarak konuyla ilgili temel kavramlar açıklanmıştır. Ardından çocuk istismarının ve zorbalığın çocuklar üzerindeki etkilerine değinilmiştir. Uluslararası ve ulusal mevzuata göre çocuk istismarının durumu değerlendirildikten sonra okul yöneticilerine yönelik çeşitli öneriler sunulmuştur. Bölümü okumaya başlamadan önce aşağıda belirtilen sorulara kısa cevaplar veriniz.

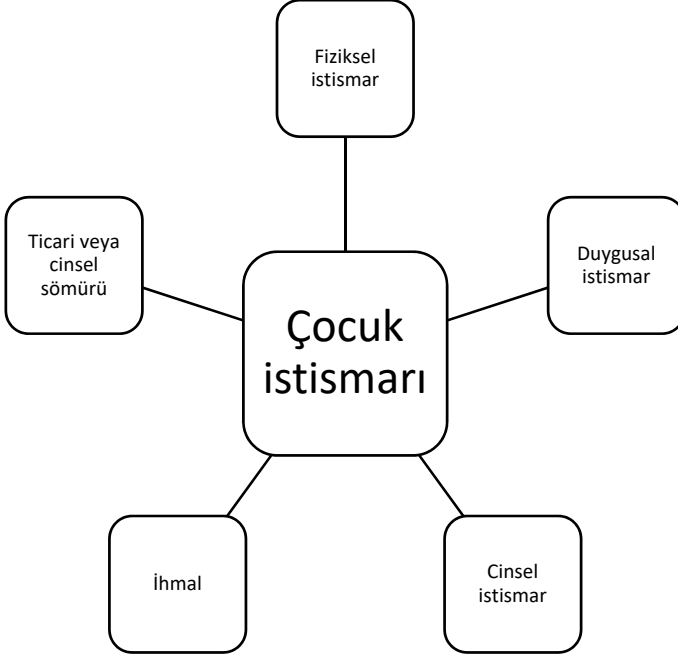
Düşünme Zamanı

1. Çocuk istismarı sizce ne anlama gelir?
2. Hangi öğrenciler daha çok istismara uğrar?
3. Çocuk istismarı ile ilgili risk faktörleri nelerdir?
4. Güvenli bir okul ne anlama gelir? Ne tür uygulamalar bir okulu çocuklar başta olmak üzere herkes için güvenli hâle getirir?

1. Çocuk İstismarı

Özgül’ün (2015) yaptığı çalışmada okul yöneticilerinin de içinde bulunduğu eğitimcilere “Çocuk istismarı nedir?” diye sorulduğunda katılımcıların %72’si cinsel istismar olduğunu belirtmiştir. Kefeli’nin (2016) çalışmasında ise okul yöneticilerinin büyük çoğunluğu çocuk istismarının duygusal istismar olduğunu ifade etmiştir. Araştırma bulgularından yola çıkılarak çocuk istismarı kavramının yöneticiler ve eğitimciler arasında ağırlıklı olarak tek boyutuyla ele alındığı belirtilebilir. Öte yandan özellikle dövmek, dayak atmak ülkemizde kültürel açıdan bir disiplin aracı olarak görüldüğü için fiziksel istismara duyarlılığın düşük olma tehlikesi söz konusudur (Uslu ve Zincir, 2010). Ancak Dünya Sağlık Örgütü’nün (DSÖ) sınıflamasından da anlaşılacağı üzere çocuk istismarı ne sadece cinsel istismar ne de sadece fiziksel ya da duygusal istismardır. Çocuk istismarı çocuklara yönelik birçok kötü muamele ve zarara işaret eden şemsiye bir kavramdır.

DSÖ (1999) çocuk istismarını; çocuğun haklarını ihlal eden, optimum sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya haysiyetine zarar verebilecek her türlü eylem şeklinde tanımlayarak Şekil 2’de gösterildiği gibi beş farklı boyutta ele alır.

Şekil 2. Çocuk istismarının türleri

İstismarın belirtilen bu türleri aşağıda ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

1.1. Fiziksel İstismar

DSÖ (1999, s. 15) bir çocuğa yönelik fiziksel istismarı “Bir ebeveyn, sorumluluk, güç ya da güven taşıyan bir kişinin kontrolündeki bir etkileşimden ya da etkileşim eksikliğinden kaynaklanan fiilî veya potansiyel fiziksel zarar” şeklinde tanımlamıştır. Yine DSÖ’nün belirttiğine göre bu durum tek seferde gerçekleşebileceği gibi tekrarlanan bir durum da olabilir. Peki, gündelik hayatta hangi davranışlar fiziksel istismar olarak değerlendirilir? Erginer (2007) ve Soyer (2017) tarafından gerçekleştirilen çalışmalarda okul yöneticileri vurma, tokat/tekme atma, ısırma, yakma gibi fiziksel şiddet içeren davranışların çocuğa yönelik en yaygın fiziksel istismar davranışları olduğunu belirtmişlerdir. Gerçekten de istismar ve ihmal olgularının incelendiği çalışma bulgularına göre; fiziksel istismar görülen 36 olgunun 19’unda çocukların dayaha maruz kaldıkları tespit edilmiştir (Çak ve Erden, 2013). UNICEF (2010) tarafından Türkiye’de

yapılan çalışmada ise; saç çekme, kulak çekme, cisim fırlatma, elle vurma ve tokat atmanın en sık görülen fiziksel istismar biçimleri olduğu belirlenmiştir.

Akla gelen bir diğer soru fiziksel istismarı en fazla kimlerin uyguladığıdır. Bu kişiler cinsiyete ve yaşa göre çeşitli farklılıklar gösterir. Araştırma bulgularına göre 7-14 yaş aralığındaki kızlar en çok anne, baba ve öğretmenlerinin; 15-18 yaş aralığındaki kızlar en çok baba ve öğretmenlerinin; 7-14 yaş aralığındaki erkekler arkadaş, öğretmen ve babalarının; 15-18 yaş aralığındaki erkekler ise baba, arkadaş ve tanımadıkları kişilerin fiziksel istismarına maruz kalmaktadırlar (UNICEF, 2010). Bir başka çalışmada 7 farklı okul, teneffüs saatlerinde yönetici ve öğretmen davranışları açısından gözlenmiştir. Araştırma bulgularına göre her okulda sosyoekonomik düzey (SED) fark etmeksizin fiziksel istismarın görüldüğü, özellikle alt SED okullarda öğretmen ve yöneticilerin fiziksel istismar davranışlarını daha çok sergiledikleri belirlenmiştir (Gömleksiz vd., 2008). İstismar olgularının incelendiği bir başka çalışmada ise mağdurların %67'sinin babası tarafından fiziksel istismara maruz bırakıldığı saptanmıştır (Koç vd., 2012).

Diğer tüm istismar türleri gibi fiziksel istismarın bireyin yakınındaki ve iletişim hâlinde olduğu kişiler tarafından daha çok uygulandığı görülür. UNICEF'in (2010) çalışmasında özellikle 7-14 yaş kız ve erkek çocuklar ile 15-18 yaş aralığındaki kızların öğretmenlerini işaret etmeleri, eğitim ortamlarında fiziksel istismarın önemsenmesi ve önlenmesi gerektiğine dair bir işaret olarak değerlendirilebilir. Okullarda kültürel olarak benimsenen disiplin anlayışı ve bu anlayışın fiziksel istismarı doğal bir disiplin yöntemi olarak ele alması fiziksel istismarın önlenmesinde en büyük engel olarak karşımıza çıkar. Nitekim "Dayak cennetten çıkmıştır.", "Öğretmenin vurduğu yerde gül biter.", "Kızını dövmeleyen dizini döver." gibi şiddeti öven atasözleri ve "Babalar döver de sever de." gibi halk arasında yaygın kabul görmüş söylemler bu anlayışın kültürel temelidir. Böyle bir anlayışın hâkim olduğu toplumda büyüyen eğitimcilerin, fiziksel istismarı doğal karşılayan kültürel inançların farkına vararak bunları daha sağlıklı inançlarla değiştirmeleri, bunları velilerine, öğrencilerine fark ettirmeleri ve onlara model olmaları önemlidir.

Fiziksel istismarın çocuğun bedeninde çeşitli izler bırakması nedeniyle kolay tespit edilebileceği düşünülür. Ancak özellikle küçük yaştaki çocuklarda oyun oynarken sık sık düşme, koşarken çarpma sonucunda da çeşitli yaralanmalar oluşabilir. Dolayısıyla Crosson-Tower'ın (2003) dikkat çektiği gibi çocukluk yaralanmalarının fiziksel istismar belirtileri ile karıştırılması bu istismar türünü tespit etmeyi zorlaştırabilmektedir. Bunun yanı sıra fiziksel istismar sonucunda ortaya çıkan izlerin bazen vücudun görünmeyen yerlerinde olması da tespiti zorlaştıran durumlardan biridir.

1.2. Duygusal İstismar

Çocuklar, gözle görülen fiziksel bir sonucu olmasa bile çok çeşitli şekillerde istismar edilebilmektedir. Duygusal istismar gözle görülen bir yara veya iz bırakmayan ancak çocuğun ruhsal dünyasında derin izler oluşturan bir istismar türüdür. DSÖ'nün (1999, s. 15) tanımına göre duygusal istismar "Çocuğun sağlığına veya fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişimine zarar verme olasılığı yüksek olan eylemlerdir." Buna göre duygusal istismarın psikolojik ve duygusal yaralanmaya yol açtığı belirtilebilir.

Duygusal istismar olarak kabul edilen davranışlar arasında; hareketlerin kısıtlanması, küçümseme, tehdit etme, günah keçisi hâline getirme, aşağılama, korkutma, ayrımcılık yapma, alay etme, aşırı baskıda bulunma ve reddetmeyi içeren düşmanca muameleler yer alır (DSÖ, 1999; Juntunen, 2013). Araştırma bulgusuna göre çocukların gözünden en sık karşılaşılan duygusal istismar davranışları "Hakaret etmek, lakap takmak, tehdit etmek, bağırarak, fikrini sormamak, baskı yapmak, küçük düşürmek, suçlamak ve başkalarıyla kıyaslamaktır." (UNICEF, 2010, s.18). Erginer'in (2007) okul yöneticileri ile yürüttüğü çalışmada ise yöneticiler; hakaret etme, aşağılama, korkutma, aşırı otoriter veya korumacı yaklaşım benimsenmesi ve çocuğa kapasitesinin üzerinde sorumluluk verilmesinin duygusal istismar davranışları olduğunu belirtmişlerdir. Duygusal istismar davranışları konusunda farklı kaynaklar arasında fikir birliği olduğu ve bu durumun duygusal istismarın fark edilmesinde kolaylaştırıcı olabileceği söylenebilir.

Araştırma bulgusuna göre 7-14 yaş aralığındaki kız ve erkek çocuklar ile 15-18 yaş aralığındaki kız çocuklar, öğretmenlerinin ve aile bireylerinin en az birinin (anne ya da baba) duygusal istismarına maruz kalmaktadırlar. Araştırmada anne, baba ve öğretmen duygusal istismar uygulayan kişiler arasında ilk üç sırada yer alır (UNICEF, 2010). Usluoğlu ve Zincir (2010), bağımsız okul öncesi kurumlarında çalışan iki öğretmeni sınıf içi ve okul çevresinde gözlemlemiş ve 20 günlük süreçte istismar davranışlarının 100'den fazla tekrarlandığını belirlemişlerdir. Ancak maaileşef öğretmenler arasında duygusal istismarın da fiziksel istismar gibi disiplin yöntemi olarak değerlendirilebilmektedir. Bu bulgular, tıpkı fiziksel istismar gibi duygusal istismarın da okullarda önemli bir problem olduğunu ve okul yönetiminin bu konuda gerekli tedbirleri almasının önemli olduğunu ortaya koyar.

Okullarda farklı ailelerden gelen, ruh ve beden sağlığı açısından farklı özelliğe sahip birçok çocuk vardır. Bunlar arasında duygusal bozukluğu olan çocukların olması da doğaldır. Eğitimciler duygusal istismara maruz kalan çocuklarla duygusal bozukluğu olan çocukları ayırt etmekte zaman zaman güçlük çekebilirler. Cros-son-Tower (2003) bu iki grup çocuğu ayırt ederken ebeveyn davranışına odaklanmayı önerir. Duygusal bozukluğu olan bir çocuğun ebeveyni genellikle sorunun

varlığını kabul eder ve çocuğun iyilik hâli hakkında endişe duyarak yardım ister. Öte yandan duygusal istismara maruz kalan bir çocuğun ebeveyni durumu görmezden gelerek çocuğu suçlayabilir, çocuğun durumu için endişelenmeyebilir ve bu konuda gelen yardım tekliflerini reddedebilir.

1.3. Cinsel İstismar

Çocuk cinsel istismarı bütün toplumlarda normlara aykırı bulunan ve hoş karşılanmayan bir istismar türüdür. Bu nedenle çocuklara yönelik cinsel istismar vakaları, gizliliğini yitirdiği takdirde medyada en çok yankı uyandıran ve toplumun en çok tepkisini çeken haberler arasında yer alır. Her ne kadar toplumun tepkisini çeken bir olgu olsa da yaygınlığı oldukça yüksektir. Turizm ve Seyahatte Çocukların Cinsel Sömürüsü Küresel Çalışma Raporu'nda (TŞÇCSKÇ) (2015) belirtildiğine göre Türkiye'de 2014 yılındaki cinsel suç davalarının yaklaşık yarısı çocuk cinsel istismarına yöneliktir. Yine yazarların dile getirdiğine göre 2012-2014 yıllarını kapsayan üç yıl içinde her yıl en az 40 bin kişi çocuklara cinsel istismardan mahkûm edilmiştir.

DSÖ (1999, s. 15) çocuk cinsel istismarını “Bir çocuğun tam olarak anlamadığı, bilgiye dayalı izin veremediği veya gelişimsel olarak hazırlıklı olmadığı ve rıza gösteremeyeceği, yasaları ve toplumsal tabuları ihlal eden cinsel aktivitelere dâhil olması” şeklinde tanımlar. Türk Ceza Kanunu'nun 103. maddesinde ise çocuğa yönelik cinsel istismar “On beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranış, diğer çocuklara karşı sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen başka bir nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar” şeklinde değerlendirilmiştir.

Hangi davranışlar cinsel istismar olarak değerlendirilir? Bu soruya bir araştırmada eğitimcilerin %72'si fiziki temas, %25'i sözel taciz, %18.18'i teşhircilik şeklinde cevap vermiştir (Özgül, 2015). Cinsel istismar bu davranışları içermekle birlikte bunlardan çok daha fazlasını kapsar. Cinsel istismar; cinsel içerikli konuşmalar veya yazışmaların yapılması, bir kişiye izlemek ya da bakmak istemediği hâlde cinsel içerikli bir film izletilmesi, bir dergi ya da bilgisayardaki cinsel içerikli resimlere bakmaya zorlanma, kendisine istemediği hâlde dokunma, dokundurma (UNICEF, 2010), röntgencilik, sürtünme ve cinsel penetrasyon gibi davranışları kapsar (Avcı ve Tahiroğlu, 2007). Bu davranışların görülme sıklığı farklılık gösterebilmektedir. İstismar ve ihmal olgularının incelendiği bir çalışmada; cinsel istismar görülen 65 olgunun 62'sinde cinsel ilişki, ikisinde sözel taciz ve birinde ise dokunma şeklinde elle taciz olduğu belirlenmiştir (Çak ve Erden, 2013). Başka bir çalışmada dokunma-ellemenin %46.8, cinsel münasebetin %52 ve teşhirciliğin %1.6 olduğu saptanmıştır (Göker, Aktepe, Tural-Hesapçioğlu ve Kandil, 2010).

Çocuk cinsel istismarı hangi yaşlarda görülür? İstismarcılara yönelik olguların incelendiği bir çalışmada 12 olgunun 8'inde mağdurların altı yaşında olduğu belirtilmiştir (Göker, Aktepe, Tural-Hesapçioğlu ve Tanrıöver-Kandil, 2009). Çocuk istismarına ilişkin 150 dava dosyasının incelendiği bir çalışmada ise istismar mağdurlarının %71.6'sının 14-18 yaş aralığında, %17.9'unun 9-13 yaş aralığında, %10.5'inin ise 4-8 yaş aralığında gerçekleştiği belirlenmiştir (Küçük, 2016). Bu bulgular, bizlere cinsel istismar mağdurlarının yaş aralığının geniş olduğunu ve ifadesinin çok küçük yaşlara kadar düşebildiğini gösterir. Öyle ki, okul öncesi çocukların dahi cinsel istismar ile karşı karşıya kalabileceği görülmektedir. Dolayısıyla okul öncesinden ortaöğretime kadar her eğitim kademesinde cinsel istismar vakaları ile karşılaşılabilmesi ve her kademedeki yöneticilere bu konuda önemli görev ve sorumluluklar düştüğü belirtilebilir.

Küçük yaşlarda bireylerin psikolojik sağlıklarını derinden etkileyen böylesi bir olayı gerçekleştiren bireyler daha çok kimlerdir? Çocuğun hiç tanımadığı kişiler mi? Bu soruya net bir şekilde “hayır” cevabı verilebilir. Çünkü araştırma bulguları zannedildiğinin aksine çocuğun daha çok tanıdıkları tarafından istismar edildiğini gösterir. Bunlar arasında erkek arkadaş, sınıf arkadaşı, komşu, uzak akraba, aynı köyde yaşayan bir erkek, aile dostu, öğretmen, okul personeli ve aile bireyleri ile yakın akrabalar vardır. Öyle ki cinsel istismar olgularının incelendiği çalışmalarda çocuğun tanıdığı bir kişinin istismarına uğrama oranının %78 ile %89 aralığında olduğu görülür (Aktepe vd., 2013; Çöpür vd., 2012; Erdoğan vd., 2011; Küçük, 2016).

1.4. İhmal

Şimdiye kadar açıklanan istismar türlerinde çocuğun iste[ye]meyeceği eylemlere maruz kalması söz konusudur. İhmal de istenmeyen bir durumdur. Ancak diğer [istismar] türlerinden farklı olarak yapılması beklenen ve istenen davranışların yapılmaması sonucunda meydana gelir. Bir tür eylemsizliktir. Örneğin zaman zaman medyaya yansıyan çocuğun arabada unutulması ve bunun sonucunda ciddi yaşam risklerinin meydana geldiği durumlar ihmale örnek olarak verilebilir. Ancak maalesef ihmal durumları genellikle çocukların yaşamları riske girdiğinde ön plana çıkarılır ve toplumsal duyarlılıklar harekete geçirilir. İronik bir biçimde genellikle ciddi düzeyde bir yaralanma ya da ölüm gerçekleşmediği takdirde ihmal konusunun kendisi ihmal edilir.

DSÖ'nün (1999, s. 15) tanımına göre ihmal “Çocuğun sağlık, eğitim, duygusal gelişim, beslenme, barınma ve güvenli yaşam koşullarıyla ilgili gereksinimlerinin karşılanmamasıdır.” Tanımdan anlaşılacağı üzere ihmal birçok boyutta gerçekleşir. Juntunen (2013, s. 205-211) bu boyutları Tablo 1'de belirtildiği şekilde ele almıştır.

Tablo 1. İhmal tür ve davranışları

İhmal Türleri	İhmal Davranışları
Fiziksel İhmal	• Çocuğun bakımı ve denetimini göz ardı ederek evi terk etmek • Bakımı için yeterli bir kaynak sağlamaksızın çocuğu evden kovmak • Anne babanın çocuğa bakmaktaki isteksizliği nedeniyle çocuğun başkalarına bırakılması • Çocuğun yetersiz beslenmesi • Kıyafetlerinin ihmal edilmesi • Gerekli hijyenin sağlanmaması • Sarhoşken araba kullanmak • Çocuğu arabada gözetimsiz bırakmak
Duygusal İhmal	• Yeteri kadar şefkat göstermemek, çocuğun ilgi ve ihtiyacına yönelik ısrarcı belirgin dikkatsizlik • Aile içi şiddete maruz kalmak • Uyuşturucu ya da alkol bağımlılığına izin verilmesi • Uyumsuz davranışlara izin verilmesi, kronik suç ya da saldırı • İzolasyon; çocuğun ailesi ya da çevresiyle etkileşime girmesini yasaklamak
Yetersiz Denetim	• Ev içi ya da ev dışı tehlikelere maruz kalmak; zehir, elektrik kabloları, merdivenler, ilaçların kolay ulaşılır olması • Silah gibi araçların kolay ulaşılır yerde olması • Sağlıksız ev koşulları; çürüten yiyecekler, hayvan dışkısı, akan ya da temiz suyun olmaması • Araç güvenliğinin yeterli olmaması • Uygun olmayan çocuk bakıcısına bırakmak • Çocuğun bakımı için bakıcıya gerekli eşyaları vermemek • Çocuğun riskli, yasa dışı ya da zararlı davranışlarda bulunmasına izin vermek
Çevresel ihmal	• Yaşanan çevreden, mahalleden gelebilecek tehlikelere karşı gerekli önlemin alınmaması
Eğitimsel/Akademik İhmal	• Çocuğun okuldan kaçmasına, okula devamsızlığına müsaade etmek • Zorunlu okul çağındaki çocuğu okula kaydetmemek • Geçerli nedenler olmaksızın okula en az bir ay gitmemesine neden olmak
Tıbbi ihmal	• Fiziksel yaralanma, hastalık, tıbbi durum ya da sakatlık için yetkililerce söylenmesine rağmen gerekli bakımı sağlamamak • Sağlık sorunu karşısında zamanında yardım almamak • Tıbbi tavsiyelere uymamak • Yeterli ruh sağlığı hizmeti aramamak vb.
Evsizlik	• Çocuğa barınma yeri sağlamamak

İhmalin çocukların çeşitli gereksinimlerinin yeterli düzeyde karşılanmamasını içermesi bu durumun ekonomik düzeyle ilişkili olabileceği yanılıgına sebep olabilir. Ancak ihmal davranışları sadece yoksulluğun bir sonucu olmayabilir. Tablo 1’de belirtilen bazı ihmal durumları yoksulluk sonucunda ortaya çıkabilir. Ancak günümüz dünyasında anne-babası çalışan ve ekonomik durumu iyi olan çocuklar da çok çeşitli şekillerde ihmal mağduru olabilirler. Dolayısıyla ekonomik durumdan bağımsız olarak eğitimciler her okulda özellikle aile içinde ihmale maruz kalmış çocuklarla karşılaşabilirler.

Çocukların yaşlarına göre yukarıda bahsedilen ihmal türleri değişkenlik gösterebilir. Özellikle küçük yaşlarda daha çok yetersiz denetimden kaynaklanan ihmalere rastlanabilir. Çocuk ihmalini daha çok kimler gerçekleştirirler? Çocukların gereksinimlerini en çok ihmal eden kişiler baba, anne ve öğretmenlerdir (UNICEF, 2010). Başka bir çalışmada da okul yöneticileri ihmal davranışını aile ve öğretmenlerin sergilediğini belirtmişlerdir (Kefeli, 2016). Bu durumda okullarda hangi ihmal davranışlarına rastlanır? Tablo 1’de belirtilen duygusal ihmal, yetersiz denetim ve çevresel ihmal gibi boyutlar eğitim kurumlarında karşılaşılabilecek ihmal türleri arasında yer alır. Örneğin yaşadığı bir travma sonucunda travma sonrası stres bozukluğu (TSSB) görülen bir öğrencinin sınıfta içine kapanmaya ve geri çekilmeye başlamasına karşın öğretmenleri, okul yöneticileri ya da psikolojik danışmanları ve tarafından görmezden gelinmesi ve gerekli müdahalelerin yapılmaması okulda sıkça rastlanabilen bir ihmaldir. Bu bağlamda öğretmenlere yönelik farkındalık artırıcı faaliyetlerin, velilere yönelik ebeveynlik becerileri, çocuk eğitimi ve çocuk hakları konusunda gerekli bilinci kazandıracak faaliyetlerin planlanmasında okul yöneticilerinin öncülüğü önem taşır.

1.5. Ticari ve Cinsel Sömürüler

Geçimini ağırlıklı olarak tarımdan sağlayan ya da göçmenlerin yoğun olduğu şehirlerde çocuk yaştaki işçilere ya da özellikle kırsal kesimlerde erken yaşta yapılan evliliklere sıklıkla rastlanır. Özellikle erken yaşta evlilik kırsal kesimlerde kabul gören bir olgu olması nedeniyle normal karşılanabilir. Ancak bu durumlar DSÖ tarafından çocuğun cinsel sömürüsü olarak değerlendirilir. DSÖ’ye (1999, s. 16) göre “Bir çocuğun ticari veya cinsel yollarla sömürülme çocuğun iş veya diğer faaliyetlerde başkalarının yararına kullanılması” anlamına gelir.

Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) Çocuk İş Gücü 2019 verilerine göre 5-17 yaş arasında olup bir işte çalışan çocuk sayısı 720 bindir. Bu çocukların %95,5’i ücretsiz aile işçisi olarak ya da ücretli/yevmiyeli işçi olarak çalışmakta ve %34,3’ü

eğitime devam etmemektedir (TÜİK, 2020). Aile ekonomisine katkı sunması beklenen bu çocuklar, eğitim hakkının elinden alınması ya da nitelikli eğitimden yoksun kalma, yaşının gerektirdiğinden daha ağır işlerde çalışma ve iş kazaları gibi çeşitli problemlerle karşı karşıya kalırlar. Çocuk psikolojisi açısından bakıldığında bu çocuklar akranlarının katıldığı sosyal faaliyetlerde yeterince bulunamaz ve akranları yerine iş ortamında daha çok yetişkinlerle iletişim kurmak zorunda kalırlar. Dolayısıyla yaşlarının gerektirdiği koşullarda büyüyemezler.

Sömürünün bir diğer türü ise cinsel içerikte olanıdır. Cinsel sömürü davranışları arasında çocukların yer aldığı fuhuş, pornografi, çocuk satışı, cinsel amaçlı turizm yapılması, erken ya da zorla evlendirmeler vardır (Yücel ve Ögel, 2008). Bunlardan özellikle çocuk fuhuşu, çocuk pornografisi, çocuk satışı ve cinsel amaçlı turizm gibi durumlar medyada yer almadığından ve konu hakkında yeterli çalışma olmadığından çok fazla bilinmez. TSÇCSKÇ Raporu'nda (2015) hem ulusal hem de uluslararası düzeyde turist yoğunluğunun olduğu ve Türkiye'nin bu konuda hem hedef hem de kaynak ülke olma riskini taşıdığı belirtilmektedir. Aynı raporda 2014 yılında 774 kişinin çocuk cinsel sömürüsü (i.e. çocuk fuhuşu) nedeniyle hüküm giydiği ifade edilmektedir.

Cinsel sömürünün en çok tartışılan ve yaygın olanı şüphesiz ki erken evliliklerdir. Bu durum küresel bir sorun olarak kabul edilir. Şöyle ki UNICEF (2020a), küresel olarak kadınların %21'inin 18 yaşından önce evlendiğini, bu konuda önleyici çalışma yapılmazsa 2030 yılına kadar bu sayının 120 milyondan daha fazla olacağını belirterek problemin yaygınlığına ve önemine dikkat çeker. Ülkemizde de çocuk yaşta evliliklerin olduğu bilinmektedir. TÜİK (2018) Aile Yapısı Araştırması'na göre evlenenlerin %17,9'u 18 yaşından küçüktür.

Yukarıda çocuk istismarının farklı türleri ele alınmıştır. Burada her biri ayrı ayrı ele alınmasına rağmen gerçek yaşamda bu türler bir arada da görülebilir. Örneğin bir çocuk sadece fiziksel istismar mağduru olabilirken başka bir çocuk hem cinsel hem de fiziksel istismara uğramış olabilir. Daha önce de belirtildiği gibi her tür istismar çocuklarda fiziksel ve ruhsal çeşitli etkilere yol açar. Bir sonraki bölümde bu etkiler ele alınmıştır.

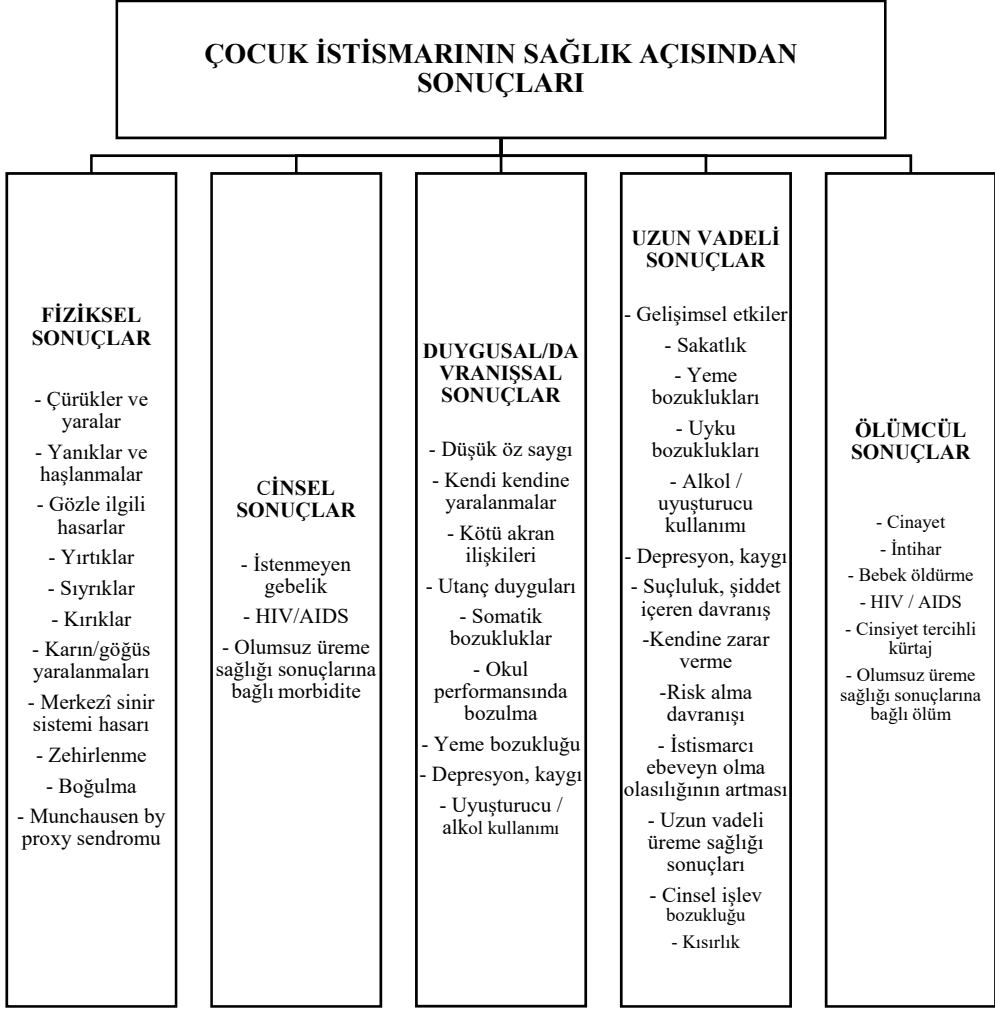
2. Çocuk İstismarının Etkileri/Sonuçları

Çocuk istismarı bireyleri birçok açıdan olumsuz etkileyen bir olgudur. Bu olumsuz etkiler sadece tek bir alanda değil gelişimin her alanında kendini gösterir. Dolayısıyla herhangi bir istismara maruz kalmayan akranlarına göre istismar mağduru çocukların birçok yöndeki gelişiminin zayıfladığı, uyumunun ve sağlığının

bozulduğu görülür. Yaşları 2-17 arasındaki çocukların yarısının fiziksel, cinsel ya da duygusal istismardan etkilendiği (DSÖ, 2019) düşünülürse bu etkinin oldukça geniş kitlelere yayıldığı söylenebilir. Şekil 3'te çocuk istismarının sağlık açısından yaygın olarak yol açtığı sonuçların neler olduğuna yer verilmiştir (DSÖ, 1999).

Çocuk istismarının çocuktaki etkileri istismarın hangi türüne maruz kalındığına ve sadece bir ya da birden fazla türdeki istismara maruz kalmaya göre farklılık gösterebilir. Örneğin fiziksel istismara uğrayan çocukların akranları arasındaki statülerinin daha düşük olduğu, arkadaşlarından daha az olumlu karşılık aldığı (Salzinger vd., 1993) ve sosyal etkileşim becerilerinin zayıf olduğu (Yanowitz, Monte, Tribble, 2003) görülmüştür. Cinsel istismar öyküsü olan gençlerin tekrarlanan intihar girişimi riskinin sekiz kat daha fazla olduğu (Brown, Cohen, Johnson ve Smailes, 1999) ve sosyal olarak karşı gelme davranışında bulunma olasılığının daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Hart, Mader, Griffith ve DeMendonca, 1989). İhmale uğrayan çocukların ise akranları tarafından reddedilme ve ergenliğin ilerleyen dönemlerinde şiddete başvurma olasılığının daha yüksek olduğu (Chapple, Tyler ve Bersani, 2005), akademik performanslarının ve notlarının daha düşük olduğu, disipline daha fazla sevk edildiği, okuldan daha fazla uzaklaştırma cezası aldığı ve daha fazla sınıf tekrarı yaptıkları tespit edilmiştir (Kendall-Tackett ve Eckenrode, 1996). Hem cinsel hem de fiziksel istismara uğrayan ergenlerin böyle bir öyküsü olmayan ergenlere göre uyuşturucu kullanımının daha fazla olduğu, stres belirtilerinin daha fazla görüldüğü, daha çok kişiler arası sorun yaşadıkları, benlik saygılarının daha düşük ve kendini yıkıcılığın daha yüksek olduğu belirlenmiştir (Hart vd., 1989).

Çocuk istismarının çocuk ve ergenler üzerindeki etkileri sınıftaki davranışlarında da görülebilmektedir. Öğretmenlerle yürütülen bir araştırmanın bulgularına göre; sadece duygusal istismara maruz kalan çocuklarda özellikle benlik saygısının zayıf olduğu, sadece fiziksel istismara maruz kalan çocuklarda saldırganlığın yüksek ve sosyal etkileşim becerilerinin zayıf olduğu, hem fiziksel hem de duygusal istismara maruz kalan çocuklarda ise sırasıyla akademik problemlerin ve saldırganlığın fazla görüldüğü, sosyal etkileşim becerilerinin ise zayıf olduğu gözlemlenmiştir (Yanowitz vd., 2003).

Şekil 3. Çocuk istismarının sağlık açısından yaygın sonuçları

Çocuk istismarının etkileri çocukluk ve ergenlik dönemiyle sınırlı kalmamaktadır. İstismar mağdurlarının yetişkinlik döneminde yaşadığı çeşitli sorunların temelinde de yaşanan istismarın etkilerinin olduğu görülür. Örneğin çocuklukta istismar öyküsü olan genç yetişkinlerin böyle bir öyküsü olmayan bireylere göre depresyon ve intihar eğilimleri üç kat daha fazla olduğu tespit edilmiştir. (Brown vd., 1999). Çocuklukta fiziksel istismara maruz kalmanın yetişkinlikteki kilo problemi ve bunun yol açtığı diğer olumsuz sağlık problemleri (Bentley ve Widom,

2012) ile yetişkinliğin ilerleyen dönemlerinde görülen madde bağımlılığı ve bu bağımlılığın seyri ve şiddeti açısından risk teşkil ettiği (Westermeyer, Wahmanholm ve Thuras, 2001) saptanmıştır. Çocukken fiziksel ve/veya cinsel istismara uğramış bireylerde Travma Sonrası Stres Bozukluğu (TSSB) görülme olasılığının ve bozukluğun şiddetinin arttığı belirlenmiştir (Twaite ve Rodriguez-Srednicki, 2004). Çocukluk dönemindeki fiziksel, cinsel ve duygusal istismarın birleşik etkilerinin incelendiği bir çalışmada ise istismara uğrayanların hastalık nedeniyle hastaneye yatışlarının daha fazla olduğu, daha fazla fiziksel ve psikolojik sorun yaşadıkları ve genel sağlıklarının daha kötü olduğu, ayrıca çocukluk çağı istismarlarının sayısı arttıkça kişinin yetişkin sağlığının da bir o kadar kötüye gittiği tespit edilmiştir (Moeller, Bachmann ve Moeller, 1993).

Daha önce belirtildiği gibi çocuk istismarının bir diğer türü ise ticari ya da cinsel sömürülerdir. Çocuk işçi olarak çalışan, dolayısıyla ticari sömürüye maruz kalan çocuklarda anksiyete ve depresyon gibi klinik düzeyde seyreden ve profesyonel müdahaleyi gerektiren ruh sağlığı sorunları görülebilmektedir (Thabet vd., 2010). Cinsel sömürüler kapsamındaki çocuk evliliklerde ise fiziksel ve psikolojik sağlık problemleri, erken gebeliğin olumsuz sonuçlarının sonraki nesillere aktarılması ve şiddete maruz kalma riskinin artması gibi farklı sorunlar ortaya çıkmaktadır (Aslan, 2019).

Özetle, çocuk istismarı her ne şekilde gerçekleşirse gerçekleşsin istismar mağduru olan bireyin yaşamında kısa ve uzun vadeli çok ciddi problemlere yol açtığı çeşitli araştırmalarla ortaya konmuştur. Bu durum sadece bireysel olarak mağduru değil aynı zamanda içinde yaşadığı toplumun sağlığı ve refahı için de önemlidir. Bu nedenle okul yöneticilerinin çocuk istismarını önlemeye çalışmaları ya da bu sorunu mümkün olan en erken zamanda tespit ederek olası etkilerini en aza indirmeleri için öğretmenlere ve okul psikolojik danışmanlarına liderlik etmeleri hem çocukların hem de toplumun geleceği bakımından oldukça önemlidir.

3. Okulda İstismar, İhmal ve Zorbalık

Okullar çocuk ve ergenlerin hem sosyal hem de bilişsel gelişimlerinin sağlandığı kurumlardır. Ülkemizde 5-17 yaş aralığının zorunlu eğitim çağı olduğu düşünülürse bir çocuğun yaşamının en az 12 yılında okulların merkezi bir konumda olduğu söylenebilir. Okullarda aynı yaş grubunda olan ve farklı sosyoekonomik ve kültürel çevrelerden gelen çocuklar bir arada bulunur. Bunlardan bir kısmı aile içinde istismara maruz kalan ve şiddeti doğal iletişim yolu olarak benimseyen ailelerden gelen çocuklardır. Evde şiddeti öğrenen çocukların okul ortamında akranlarıyla ilişkilerinde saldırgan davranışlar sergilemesi de muhtemeldir. Böylesi bir

durum okullardaki huzur ve güven ortamını tehdit edebilir. Nitekim dünyadaki çocukların yarısının okulda ve okul çevresinde akran şiddetine maruz kaldığı belirtilmektedir (UNICEF, 2020b).

Yaş, cinsiyet ve bölge fark etmeksizin Türkiye’de 7-18 yaş aralığındaki çocukların evden sonra ikinci sırada okulda istismara uğradıkları ortaya konmuştur. Okullarda genellikle fiziksel ve duygusal istismara uğrayan çocuklar, buna öğretmenleri tarafından maruz bırakıldıklarını belirtmişlerdir (UNICEF, 2010). Erginer’in (2007) yürüttüğü çalışmada araştırmaya katılan okul yöneticilerinin neredeyse yarısı aile içi fiziksel istismar ve ihmalle (%48), yarıdan fazlası aile içi duygusal istismar ve ihmalle (%62), önemli bir kısmı da cinsel istismar ve ihmalle en az bir defa karşılaştığını (%38) belirtmişlerdir. Diğer araştırmalar da öğretmenlerin %41’inin çocuk istismarı olgusu ile karşılaştığını (Aksel ve Yılmaz-Irmak, 2015) ya da hayatları boyunca en az bir kez çocuk ihmal ve istismarından şüphelendiğini (%35) ortaya koymuştur (Tugay, 2008). Ek olarak Alat ve Türk’ün (2018) çalışmasına katılan okul yöneticileri ve psikolojik danışmanların tamamı okul ortamında öğrencilere yönelik cinsel tacizin yaygın olduğunu bildirmişlerdir.

Okullarda şiddet ve zorbalığın incelendiği, liselere devam eden 101.545 öğrencinin yer aldığı geniş katılımlı bir araştırmada elde edilen bulgu da oldukça çarpıcıdır. Araştırmada öğretmenlerin kırıncı sözleri ve hakaretlerinin öğrencilerde şiddete kaynaklık eden faktörler arasında olduğu ve hatta bu faktörün ikinci sırada yer aldığı belirlenmiştir (Tatlılıoğlu, 2016). Öte yandan okullarda sadece öğretmenin öğrenciye uyguladığı olumsuz davranışlar yoktur. Öğrencinin öğrenciye uyguladığı olumsuz davranışlar da söz konusudur. Ortaokul ve liselerde öğrencinin öğrenciye uyguladığı şiddetin incelendiği bir araştırmada katılımcı öğretmenlerin %61,40’ı küfür-hakaret etme davranışının sürekli, %28,60’ı ise ara sıra gerçekleştiğini belirtmişlerdir. Aynı araştırmada şiddet olaylarının sırasıyla en çok okulun yakın çevresi, okul bahçesi ve sınıflarda gerçekleştiği, bu olayların en çok okul çıkışlarında meydana geldiği sonucuna ulaşılmıştır (Arslan, 2015). İrfaner’in (2009) 673 öğrenci ile gerçekleştirdiği araştırmanın bulgularına göre ise, katılımcıların yaklaşık yüzde 50’si en az bir defa zorbalığa maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Araştırmanın konumuz açısından en dikkat çekici bulgusu ise öğrencilerin en çok okul bahçesinde zorbalığa maruz kalmış olmalarıdır. Aynı araştırmaya göre zorbalık mağduru olan bu çocuklar tecrübelerini en çok arkadaşlarıyla (%24,5) ve sınıf öğretmenleriyle (%12,3) ve en az oranda aileleriyle (%8,4) paylaşmaktadırlar. Bu oranlar zorbalığın öğrenciler tarafından yeterince dile getirilmediğine ve çoğunlukla zorbalığa maruz kalan çocukların bu süreçle kendi başlarına mücadele ettiklerine işaret eder.

Öğrencilerle doğrudan etkileşimde olan ve onları sıklıkla gözlemleme şansı bulan öğretmenler çocuk istismarından şüphelendiğinde ya da öğrencisi istismara

uğradığını paylaştığında bu durumu ilk kime bildirirler? Öğretmenlerin ilk bildirim yeri olarak okul yönetimini tercih ettikleri ancak öğretmenlerin çok az bir kısmının yönetime bildirimde bulunduğu, yönetimin de bu bildirimlerin çok azını yetkililere bildirdiği sonucuna ulaşılmıştır (Kürklü, 2011; Tugay, 2008). Örneğin Kürklü'nün (2011) bulgularına göre fiziksel istismardan şüphelenen öğretmenlerin sadece %7,9'u şüphesini yönetime bildirmiş, yönetim ise bunların sadece %2,5'ini yetkililere iletmiştir. Duygusal ve cinsel istismar şüphelerinde de benzer şekilde düşük bildirim oranları vardır. Zannedilenin aksine eğitimcilerin bildirimde bulunması için somut kanıtın değil makul şüphenin olması yeterlidir. Okul yönetimi, kendilerine iletilen istismar şüphesini yetkililere bildirmediği takdirde öğretmenlerin yasal yaptırma açık hâle gelmelerine ve çocuk istismarından sorumlu tutulmalarına neden olabilir. En iyi ihtimalle, öğretmeni bürokratik hiyerarşiyi atlayarak bildirimde bulunmak zorunda bırakabilirler. Dolayısıyla öğretmen her iki durumda da kendini yalnız ve desteksiz hissedebilir (Crosson-Tower, 2003). Zira öğretmenlerin çocuk istismarını bildirmelerini etkileyen okulla ilgili en önemli faktör okuldaki destekleyici ortamdır (Tugay, 2008). Okul yöneticilerinin bunun farkında olarak kendilerine iletilen bildirimleri yetkililere iletmesi ve bunun kanuni bir yükümlülük olduğunu bilmesi hem eğitimci hem de kamu görevlisi rolleri açısından önemlidir.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer nokta ise yöneticilerin, istismar bildiriminde bulunan öğretmenlere süreçle ilgili bilgi verme durumlarıdır. Şöyle ki; çocuk istismarı ve ihmalden şüphelenen ve yönetime bildirimde bulunan öğretmenlerin %58,3'ü yönetimin bu durumu yetkililere bildirip bildirmediğinden emin olmadığını belirtmiştir (Tugay, 2008). Bu durum çocuk istismarını bildirip bildirmeme konusunda tereddüt eden öğretmenler için cesaret kırıcı olabileceği gibi yönetimin gerekli özeni göstermediği yönünde şüphelerin oluşmasına, daha sonraki olası istismar vakalarında öğretmen-yönetici iş birliğinin ve güvenin zayıflamasına yol açabilir.

Eğitimcilerin çocuk istismarı ve ihmaliyle sık karşılaştıkları, öğretmenler açısından önemli başvuru kaynaklarından birinin okul yönetimi olduğu, öğretmenlerin istismar şüphelerini okul yönetimine, yönetimin de yetkililere bildirim oranlarının düşük olduğu yönündeki bilgiler bir arada değerlendirildiğinde çocuk istismarı ve ihmali konusunda hem öğretmenlerin hem de yöneticilerin en önemli ihtiyaçlarının eğitim olduğu belirtilebilir. Nitekim, son beş yılda yapılan araştırmalar maalesef eğitimcilerin tamamının ya da büyük çoğunluğunun çocuk istismarı konusunda herhangi bir eğitim almadıklarını ve bu konuda kendilerini yetersiz bulduklarını ortaya koymuştur (Aksel ve Yılmaz-Irmak, 2015; Alat ve Türk, 2016; Kefeli, 2016; Kürklü, 2011; Özgül, 2015; Yıldız vd., 2017). Bunun yanı sıra eğitimcilerin %34,09'unun cinsel istismar konusundaki yasal süreci bilmedikleri ve büyük bir

çoğunluğunun da istismar mağduru çocuğu koruyan yasal düzenlemeler hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları görülmüştür (Özgül, 2015). Ek olarak Tuğay'ın (2008) çalışmasına katılan eğitimcilerin %48,8'inin çocuk istismarı ve ihmali şüphesini kanunen bildirmek zorunda olup olmadığı konusunda emin olmadığı ya da hiç bilmediği ortaya çıkmıştır. Benzer şekilde Kürklü (2011), yirmi dört okul yöneticisinden altısının çocuk ihmali ve istismarı şüphesini kanunen bildirme yükümlüğünü bilmediklerini tespit etmiştir. Şüphesiz ki, bir probleme etkili müdahale edebilmek ve onu sağlıklı yollarla çözebilmek için yüksek farkındalığa ve yeterli bilgiye sahip olmak şarttır. Bu nedenle okul yönetimi hem kendisinin hem de okul personelinin ihtiyaç duyduğu eğitim ihtiyacını karşılayarak problemlerin etkili yollarla çözülmesinde ve çocukların ruh sağlıklarının korunmasında etkin bir rol alabilirler.

Yukarıda dile getirilen araştırma bulguları dâhil olmak üzere literatürdeki birçok çalışmada görüldüğü üzere çocuklar ailelerinden, öğretmenlerinden ve arkadaşlarından çeşitli şekillerde istismara ve zorbalığa maruz kalırlar. Sürekli şekilde istismar ya da zorbalığa maruz kalan çocukların uzun vadede kendileri de bu tür davranışları sergileyebilir. Çünkü bireyler her davranışı doğrudan kendileri deneyimleyerek öğrenmezler. Çevrelerindeki kişileri gözlemleyerek ve onları model alarak da öğrenirler. Şiddet ve saldırganlık davranışları da model alma yoluyla gerçekleşebilmektedir. Bandura bu durumu 1961'de gerçekleştirdiği "Bobo Bebek" deneyiyle kanıtlamıştır. Yapılan deneyde okul öncesi çocuklar üç gruba ayrılmıştır. Bu gruplardan biri Bobo bebekle saldırgan şekilde oynayan bir yetişkini, diğeri Bobo bebekle saldırgan olmayan şekilde oynayan bir yetişkini gözlemlemiştir. Üçüncü gruptaki çocuklar ise herhangi bir yetişkini gözlemlememişlerdir. Deneyin sonucunda bebekle saldırgan şekilde oynayan yetişkini gözleyen ilk gruptaki çocukların diğer iki gruptaki çocuklara kıyasla daha saldırgan davranışlar sergiledikleri ve diğer iki gruba göre saldırganlık puanlarının anlamlı düzeyde yüksek olduğu görülmüştür. Aynı zamanda araştırmada bir model tarafından sergilenen saldırganlığı taklit etmeye erkeklerin kızlardan daha yatkın olduğu belirlenmiştir (Bandura, Ross ve Ross, 1961).

Eğitimin istendik yönde davranış değişikliği olduğu (Ertürk, 1984) ve davranışların model alma yoluyla da öğrenildiği göz önüne alınırsa özellikle eğitimcilerin istismar davranışı sergilemelerinin eğitimin temel anlayışıyla uyuşmadığı belirtilebilir. Başka bir ifade ile özellikle fiziksel ve duygusal istismar ya da şiddet içeren davranışların öğrenilmesinde ve sürdürülmesinde evde anne babalar, okullarda öğretmenler önemli bir etkiye Dolayısıyla çocuğun yaşamında doğrudan etkisi olan yetişkinlerin olumlu davranışlar sergilemesi hâlinde çocukların da olumlu etkilenebileceği unutulmamalıdır.

4. Çocuk İhmal ve İstismarı İle İlgili Bilinmesi Gereken Mevzuat

Çocukların haklarının korunması, sadece ailenin ya da bireylerin kişisel sorumluluğuna bırakılamayacak kadar önemli bir meseledir. Bu nedenle çocukların hakları çeşitli uluslararası sözleşmeler ve ulusal mevzuat hükümleriyle garanti altına alınmakta ve böylece çocukların kişilik bütünlüğü korunmaya çalışılmaktadır. Bu bağlamda 1989 yılında Birleşmiş Milletler (BM) Genel Kurulu tarafından kabul edilen ve 27 Ocak 1995 yılında Türkiye’de yürürlüğe giren BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, günümüzde çocukların kötü muameleden korunmasında önemli bir yere sahiptir. Uluslararası düzeyde bağlayıcılığı olan sözleşmenin 6. maddesinde “Her çocuğun temel yaşam hakkına sahip olduğu”; 27. maddesinde “Her çocuğun bedensel, zihinsel, ruhsal, ahlaki ve toplumsal gelişmesini sağlayacak yeterli bir hayat seviyesine hakkı olduğu” bildirilmektedir. Bununla birlikte adı geçen sözleşmenin 19. maddesinde açık bir şekilde, çocuğun her türlü ihmal ve istismardan korunması, 39. maddede ise her türlü istismar, ihmal, sömürü ve diğer birçok insanlık dışı muameleye maruz kalmış olan çocukların rehabilite edilmeleri için her türlü önlemin alınması vurgulanır. Ayrıca aynı sözleşmenin 32. maddesinde çocuklara yönelik ticari sömürüyü önlemek, çocukların eğitimine, sağlığına ve her türlü gelişimine zarar verebilecek nitelikte çalıştırılmasının önüne geçmek için taraf devletlerin gerekli önlemleri alması istenir. BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’ye ek olarak Çocukların Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile İlgili İhtiyari Protokol imzalanmıştır. Türkiye’de 2002 yılında yürürlüğe giren protokolün 3. maddesinde taraf devletler çocuğun cinsel istismarı, organlardan kâr sağlamak suretiyle nakli, çocuk pornografisinin üretimi, dağıtımı, yayılması gibi fiillere cezai yaptırımlar uygulayacağını kabul eder.

Türkiye’de ulusal düzeyde çocukları ihmal ve istismardan koruyacak çeşitli düzenlemeler mevcuttur. Anayasa’nın 41. maddesine göre; devletin her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirleri alma yükümlülüğü vardır. Bununla birlikte Anayasa’nın 61. maddesinde ise korunmaya muhtaç çocukların topluma kazandırılması için her türlü tedbirin alınması belirtilir. Türk Medeni Kanunu’nun 347. maddesine göre çocuğun gelişiminin tehlikede olması ya da çocuğun manen terk edilmesi hâlinde çocuğun anne-babasının yanından alınması söz konusudur. Aynı kanunun 348. maddesinde anne ve babanın deneyimsiz olması, çocuğa yeterli ilgiyi göstermemesi veya çocuğa yönelik yükümlülüklerini ağır bir şekilde savsaklaması gibi nedenlerin ortaya çıkması ve çocuğun korunması için alınan önceki önlemlerin sonuç vermemesi ya da vermeyeceğinin öngörülmesi hâlinde çocuğun velayetinin anne babadan kaldırılması açıkça belirtilmiştir. Türk Medeni

Kanunu'nda yer alan bu maddelerle çocukların aile içi ihmale karşı devlet tarafından korunduğu belirtilebilir. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu'nda ise çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması, yarar ve esenliğinin gözetilmesi, temel ilkeler arasında yer alır (Madde 4). Ancak çocuk haklarının korunması için alınan uluslararası ve ulusal tedbirlere rağmen çocuk istismarının önüne geçmek çok kolay olmamaktadır. Bu nedenle Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) çocuk istismarının meydana gelmesi hâlinde uygulanacak cezai müeyyideler açıkça belirtilmiştir. Buna göre TCK'nın 77. maddesinde çocukların cinsel istismarı insanlığa karşı işlenen suçlar arasında sayılmaktadır ve bu suç zaman aşımı ilkesinin dışında tutulur. TCK'nın 94. maddesinde ise çocuğa yönelik, insan onuruyla bağdaşmayan, bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştiren kamu görevlisine sekiz yıldan on beş yıla, kadar işlenen fiilin cinsel taciz olması hâlinde ise on yıldan on beş yıla kadar hapis cezası verileceği belirtilir. Öte yandan TCK'nın 103. ve 104. maddelerinde çocuğa yönelik işlenen cinsel suçlar ele alınır ve bu suçlar karşısında uygulanacak cezai müeyyideler açıklanır. Örneğin TCK'nın 103. maddesinde çocuğu cinsel yönden istismar eden kişilerin sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılacağı, suçun eğitici ya da öğretici yükümlülüğü bulunan kişiler tarafından yapılması ya da kamu görevinin sağladığı nüfuzu kötüye kullanmak suretiyle işlenmesi durumunda verilecek cezanın yarı oranında artırılacağı belirtilir. Yine TCK'nın 104. maddesine göre cebir, tehdit ve hile olup olmadığına bakılmaksızın on beş yaşını bitirmiş olan çocukla cinsel ilişkide bulunan kişi, şikâyet üzerine iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Özellikle 94. ve 103. maddelerdeki “eğitici, öğretici” ve “kamu görevlisi” ifadelerinin okullarda meydana gelen cinsel istismar olaylarına yönelik açık bir hüküm olduğu ifade edilebilir. TCK'nın 103. maddesinde çocuğu cinsel yönden istismar eden kişilerin sekiz yıldan on beş yıla hapis cezası ile cezalandırılacağı belirtilmektedir. TCK'nın 232. maddesinde, aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunulması hâlinde iki aydan bir yıla kadar hapis cezası, terbiye hakkından doğan disiplini kötüye kullanma hâlinde ise bir yıla kadar hapis cezası öngörülür. Aynı kanunun 233. maddesinde ise çocuk ihmali konusunda açık hüküm bulunur. Buna göre “Aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişi, şikâyet üzerine, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.” TCK'ya göre cezai müeyyideler sadece çocuğa yönelik istismarı gerçekleştiren kişilere uygulanmaz. Kanuna göre aynı zamanda çocuğa yönelik kötü muameleden haberdar olan bireylerin de sorumlulukları ve yükümlülükleri vardır. TCK'nın 278. ve 279. maddelerinde bunlara yer verilir. Bu iki maddede, işlenmekte olan suçun yetkili makamlara bildirilmesinin kanuni bir yükümlülük olduğu, bunu bildirmeyen kişilerin ve kamu görevlilerinin hapis cezası

ile cezalandırılacakları belirtilir. 279. maddeye göre, kişi eğer, bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenir ancak yetkili makamlara bildirimde bulunmazsa, ilgili kamu görevlisi altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Belirtilen hukuki düzenlemelerin yanı sıra çeşitli kurumlar aracılığıyla da çocuk istismarının önüne geçmeye çalışılmaktadır. Bu kurumlar arasında Millî Eğitim Bakanlığı önemli bir yer tutar. 1739 Millî Eğitim Temel Kanunu'nun 2. maddesine göre Türk millî eğitiminin genel amaçlarından biri "Beden, zihin, ahlak, ruh ve duygu bakımlarından dengeli ve sağlıklı şekilde gelişmiş bir kişiliğe ve karaktere sahip kişiler yetiştirmek"tir. Millî Eğitim Bakanlığı kendi bünyesinde yer alan eğitim kurumlarında bu genel amacı yerine getirebilmek için çeşitli yönetmelikler, genelgeler ve yönergelerle ihmal, istismar ve zorbalığı önlemeye, bu tür durumların ortaya çıkması hâlinde ise etkili şekilde müdahale etmeye çalışmaktadır. Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretim Kurumları Yönetmeliği'nin 55. maddesinde "Okul içinde ve dışında okul yöneticilerine, öğretmenlere ve diğer personele ve arkadaşlarına şiddet uygulamak ve saldırıda bulunmak, bu gibi hareketleri düzenlemek veya kışkırtmak" okul değiştirme yaptırımını gerektirmektedir. Aynı yönetmeliğin 58. maddesinde ortaokullarda Öğrenci Davranışlarını Değerlendirme Kurulunun görevleri arasında olumsuz davranışların olumlu hâle getirilmesi için çatışma çözme, arabuluculuk vb. çeşitli yöntemlerin kullanılması önerilerek özellikle okullarda karşılaşılabilecek şiddet ve zorbalığın sağlıklı yollarla önlenmesi amaçlanır.

Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde de benzer şekilde şiddet ve zorbalığın önüne geçmeye ve olumlu bir okul iklimi oluşturmaya katkı sunacak çeşitli maddeler vardır. Örneğin belirtilen yönetmeliğin 17. maddesinde okullarda güvenli ortamın sağlanması ve öğrencilerin şiddetten korunması amacıyla okul merkezli temel önleme çalışmalarının yürütülmesinin ve bu konuda okul yönetiminin okul personeli, veli ve çevre ile iş birliği yaparak gerekli önlemleri almasının gerekliliği vurgulanır. Bu bağlamda ilgili mevzuata göre güvenli okulların oluşturulmasında okul yönetiminin liderliğinin önem taşıdığı ve yöneticilerin öğretmenler, veli ve okul çevresi için katalizör işlevinin bulunduğu söylenebilir. Bunlara ek olarak Ortaöğretim Kurumları Yönetmeliği'nde şiddet, ihmal ve istismar konusunda açık bir madde yer almaktadır. Bahsi geçen yönetmeliğin "öğrencilerin korunması" başlığı altında yer alan 158. maddesinin a bendinde aile içinde ve dışında şiddete maruz kalan, ihmal nedeniyle olumsuz yollara yönelme ihtimali olan çocuklara yönelik gerekli tedbirlerin alınması gerekliliği vurgulanır. Yine aynı maddenin ç bendinde öğrencilerin fiziksel ve ruhsal yönden zarar görmemeleri için zorbalığa ve duygusal istismara karşı korunması konularında veli, aile ve diğer ilgili kurumlarla iş birliği yapılarak ilgili tedbirlerin alınmasının gerekli olduğu belirtilir.

Eğitim kurumlarını ilgilendiren diğer düzenlemeler ise 2006 yılında yayımlanan 2006/26 no.lu “Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi” ve 2019 yılında yayımlanan 2739 sayılı “Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Hizmetleri Yönergesi”dir. Okullarda Şiddetin Önlenmesi Genelgesi’nde okul müdürlüğüne düşen görev ve sorumluluklar tek tek açıklanmıştır. Bunlardan bazıları okul çalışma ekibini kurmak, bu ekibin eylem planının hazırlanmasını sağlamak, sağlık, emniyet, sivil toplum kuruluşları gibi çeşitli kurumsal kaynakların desteklerinin alınması, okulda şiddet, saldırganlık ve zorbalığın oluşmasına neden olabilecek risk faktörlerini belirleyerek bu faktörlerin etkilerini en aza indirmek için gerekli tedbirleri almaktır.

Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Hizmetleri Yönergesi’ne göre ise ihmal, istismar, şiddet ve diğer travmatik olayları yaşayan öğrencilere olaydan önce, olay anında ve sonrasında çeşitli psikolojik ve sosyal destek hizmetleri sunulması gerekir. Bu hizmetlerin sunulmasında Millî Eğitim Bakanlığı ve müdürlükler kapsamında birçok personele çeşitli görevler düşmektedir. Bunlardan biri hiç şüphesiz okul yöneticileridir. Yönergenin 8. maddesinde okul müdürlerinin görev ve sorumlulukları maddeler hâlinde açıklanmıştır. Örneğin psikososyal koruma, önleme ve krize müdahale hizmetlerinin sağlanması için okul ekibi kurmak, okul bünyesindeki tüm öğretmen ve personelin konuyla ilgili eğitim almasını sağlamak, okuldaki psikososyal koruma, önleme ve krize müdahale hizmetlerine yönelik çalışmalarda kolaylaştırıcı önlemler olarak yerel imkânlardan faydalanmak bunlardan bazılarıdır.

5. Okul Yöneticilerinin Farkındalıkları ve Kapasitelerini Artırmaya Yönelik Öneriler

Okul yöneticilerinin ihmal ve istismar durumlarına karşı öğrencilerini korumak amacıyla gerçekleştirilmesi gereken çeşitli planlamalar, uygulamalar ve eylemler vardır. Bu bölümde okul yöneticilerine genel anlamda yol gösterecek bazı önerilere yer verilmiştir.

5.1. Mitler ve Gerçekler

Okul yöneticileri çocuk istismarı ve zorbalık hakkındaki gerçek bilgiye sahip olmalıdırlar. Bu hem kendilerinin doğru kararlar vermeleri hem de bir lider olarak öğretmen ve veli gibi paydaşları doğru bilgilendirmeleri için gereklidir. Mitchell (2010) okul liderlerinin çocuk istismarı ile ilgili gerçekleri öğretmenler, okuldaki diğer çalışanlar, veliler ve okul aile birliği ile yıllık bazda paylaşmalarını önerir. Çünkü yazar, çocuk istismarı ile ilgili gerçeklerin kamuoyuyla açık bir şekilde

paylaşmadığı sürece toplumda konuşulmayan bir tabu olarak kalacağını belirtir. Bu kitapta paylaşılan bilgiler akademik çalışmalara dayandırılmıştır ve bilimsel olduğu için daha geçerli ve güvenilir kaynaklardır. Dolayısıyla bu bölüm ve tüm kitapta paylaşılan bilgiler eğitimin paydaşlarını bilgilendirmek amacıyla okul yöneticileri tarafından kullanılabilir.

Çocuk istismarı ile ilgili halk arasında yaygın olan çeşitli mitler söz konusudur. Özellikle okul yöneticilerinin bu mitlerin farkında olması ve kendilerinin de inandığı mitler varsa bunların bilimsel gerçekliği olan bilgilerle değiştirilmesi, çocuk istismarını önleme konusunda kişisel ve mesleki anlamda atılacak ilk adımlardan biridir.

Düşünme Zamanı

Eğer bu bölümde şimdiye kadar değinilen bilgileri okumadan bu başlığa geçmişseniz çocuk istismarı ile ilgili mevcut bilgi ve düşüncelerinizi bir kâğıda kısaca not ediniz.

Tablo 2’de çocuk istismarı hakkındaki en yaygın mitlere ve bu mitlere ilişkin gerçeklere yer verilmiştir. Biraz önce kâğıda yazmış olduğunuz kendi düşüncelerinizle tabloda belirtilen gerçekleri karşılaştırınız.

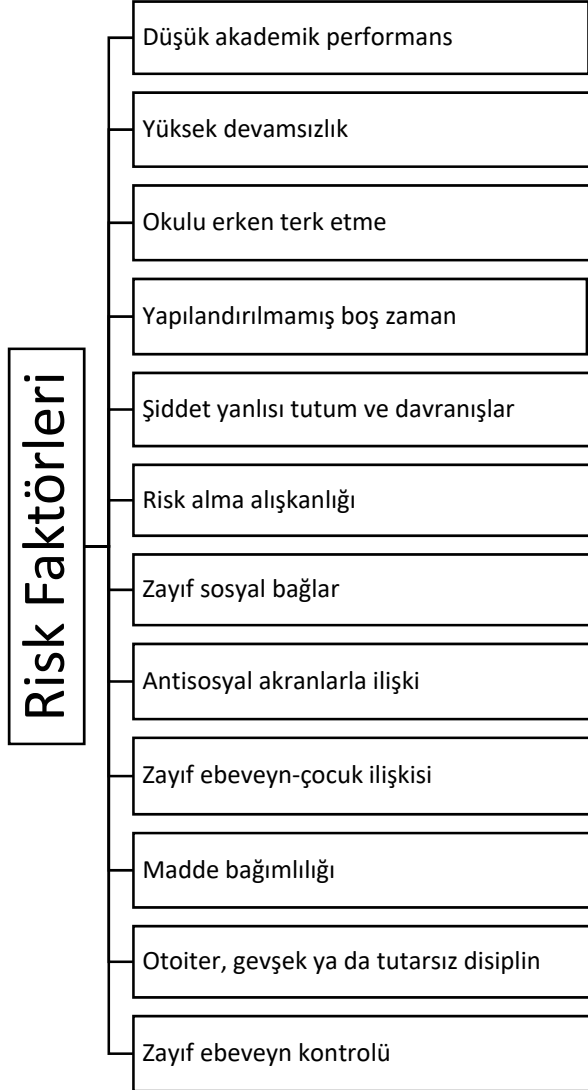
Tablo 2. Çocuk istismarı hakkında mitler ve gerçekler

MİTLER	GERÇEKLER
MİT 1: Fiziksel şiddet varsa çocuk istismarından söz edilebilir.	Fiziksel istismar, çocuk istismarının yalnızca bir türüdür. İhmal ve duygusal istismar da aynı derecede zarar verici olabilir
MİT 2: Sadece kötü insanlar çocuklarını istismar eder.	Bu durum her zaman siyah beyaz kadar net değildir. İstismarcıların hepsi kasıtlı olarak çocuklarına zarar vermez. Birçoğunun kendisi de istismar kurbanıdır ve ebeveynlik yapmanın başka yolunu bilmedikleri için çocuklarını istismar ederler.
MİT 3: Çocuk istismarı "iyi" ailelerde olmaz.	Çocuk istismarı yalnızca yoksul ailelerde veya kötü mahallelerde/muhtelerde olmaz. Çocuk istismarı tüm ırksal, ekonomik ve kültürel çizgileri aşmaktadır. Bazen her şeye dışarıdan sahip gibi görünen aileler kendi özelinde farklı bir hikâye saklayabilirler.
MİT 4: Çocuk istismarcılarının çoğu yabancıdır.	İstismar yabancılar tarafından da gerçekleşebilirken istismarcıların çoğu aile üyeleri veya aileye yakın olan kişilerdir.
MİT 5: İstismara uğramış çocuklar büyür ve istismarcı olur.	İstismara uğramış çocukların bu döngüyü yetişkinler olarak tekrarlamak olası olduklarının daha yüksek olduğu ve çocukken deneyimlediklerini bilinçsizce tekrarladıkları doğrudur. Öte yandan, çocuk istismarından kurtulan birçok yetişkin, çocuklarını yaşadıklarına karşı korumak ve mükemmel ebeveynler olmak için güçlü bir motivasyona sahiptir.

Kaynak: (Juntunen, 2013, s. 5).

5.2. Risk Faktörlerinin Farkında Olun ve Semptomları Arayın

Okul yöneticileri okulun bulunduğu bölge ve okulla ilgili risk faktörlerini bilmeli, Mitchell'in (2010) tabiri ile daima "tetikte" olmalıdır. Okul yöneticilerinin göz önünde bulundurması gereken okulla ilgili önemli risk faktörleri Şekil 4'te belirtilmiştir.

Şekil 4. Okuldaki risk faktörleri (Kaynak: Pinheiro, 2006, s. 131).

Düşünme Zamanı

Şekil 4'te belirtilen risk faktörlerinden kaç tanesini kendi okulunuzda gözlemliyorsunuz?

Mitchell'in (2010) belirttiği gibi okul yöneticileri çocuk istismarı ile ilgili olarak çok belirgin işaretleri görmeyi beklememelidirler. Çünkü bazı işaretler var olabilir ve bunları okul yönetiminin değerlendirmesi gerekir. Cinsel istismara maruz kalmış çocuklarda görülebilecek işaretlere ilişkin örnekler Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Cinsel istismara maruz kalmış çocuklarda görülebilecek işaretler

	İşaretler
Fiziksel İşaretler	Genital bölgede kızarıklık, döküntü veya şişlik, idrar yolu enfeksiyonları, kronik mide veya baş ağrısı
Duygusal İşaretler	Geri çekilme, depresyon veya açıklanamayan öfke ve isyan
Davranışsal İşaretler	"Çok mükemmel" davranış, kaçınma davranışı, hayvanlara zulmetme, yangın çıkarma, yaşa uygun olmayan cinsel davranış, erken yaşta alkol veya uyuşturucu kullanımı

Kaynak: (Mitchell, 2010).

Cinsel istismar mağduru çocuklarla Türkiye'de yapılan bir çalışmada katılımcı çocukların %31'inin evden ve okuldan kaçmak istedikleri, %25'inin kendilerini içe kapanık olarak değerlendirdikleri, %12'sinin bu olaydan dolayı korku ve suçluluk duydukları, %25'inin sürekli karın ve baş ağrılarının devam ettiği ve %6'sının da durup dururken ağladıkları belirlenmiştir (Çetin ve Altınar, 2019).

Eğitimciler açısından fiziksel istismarın, özellikle vücudun görünen yerlerindeki ve çocukluk yaralanmaları dışında oluşan belirtilerini tanımak, duruma müdahale etmek açısından önemlidir. Juntunen (2013) iyileşmenin çeşitli aşamalarındaki yaraların, ısırık izlerinin, kafadaki kel noktaların, yanıkların, iskelet ve kafa yaralanmalarının, yırtıkların, sıyrıkların, ciltte renk değişikliği ve açıklanamayan morluk izlerinin fiziksel istismarın göstergeleri olduğunu belirtir. Nicolai (2003; akt. UNESCO, 2017) ise belirli yaş grupları çerçevesinde ihmal ve istismar gibi şiddete maruz kalmış çocukların göstereceği belirtileri genel olarak sıralamıştır (Tablo 4).

Tablo 4. İstismara maruz kalmış çocuklarda görülebilecek belirtiler

Yaş Aralığı ve Özellikleri	Görülebilecek Belirtiler
Çok küçük çocuklar (0-5 yaş arası) Etraflarında ne olup bittiğini rasyonalize edemezler. Ölüm kavramını anlayamazlar ve bu kavramı ayrılıkla eşitlerler.	• Bakıcılara kaygılı bir bağlılık geliştirmek • Öfke nöbetleri • Gerileme, geri çekilme. Örneğin konuşma gelişiminde gerileme • Uykuya dalma korkusu • Gece kâbusları ve korku nöbetleri • Gerçek ya da hayal edilen şeylerden aşırı derecede korkma. Örneğin gök gürültüsü, canavarlar.
İlkokul ve ortaokul çağındaki çocuklar (6-12 yaş arası) Olayları daha mantıklı bir şekilde hatırlayıp rasyonalize edebilirler. Çoğunlukla stresli olaylarla başa çıkmak için hayal kurarlar. Örneğin farklı bir sonuç canlandırmak ve hayal etmek gibi. Kötü şeylerin olmasını engellemedikleri için suçluluk duygusuna daha yatkındırlar.	• Okulda zayıf konsantrasyon, huzursuzluk veya kötü davranış • Hiperaktivite, kekemelik ve yeme problemlerini gibi endişeli davranışlar sergileme • Baş ve mide ağrısı gibi psikosomatik şikâyetler • Davranışsal değişimler. Örneğin saldırganlaşma ya da içe kapanma ve pasiflik • Uyku problemleri • Gerileme davranışı. Örneğin daha küçük bir çocuk gibi davranma
Ergenler (13-16 yaş arası) Ne olduğu ve bunun sonuçlarının ne olabileceğini iyi bir şekilde anlayabilirler. Hem ergenliğin duygusal ve fiziksel değişimleriyle hem de ortaya çıkan acil durumla ilişkili olaylar ve deneyimlerle başa çıkmaya çalışırlar.	• Kendini yok etme ve isyankârlık. Örneğin uyuşturucu alma, hırsızlık • Geri çekilme - başkalarına karşı temkinli olmak ve gelecekte korkmak • Kaygı, sinirlilik • Psikomatik şikâyetler (psikolojik stresin neden olduğu fiziksel ağrılar)

Kaynak: Nicolai (2003, s. 119) içinde UNESCO (School safety manual tools for teachers, s. 13)

5.3. Öz Değerlendirme ve Durum Tespiti Yapın

Okul yöneticilerinin kurumlarını güvenli bir okul hâline getirebilmek için öncelikle mevcut şartların iyi bir şekilde farkında olması gerekir. Bu bölüm ve kitabın diğer bölümlerinde verilen bilgilerden hareketle aşağıdaki tabloyu doldurarak okulunuzun şiddet ve istismar açısından ne oranda güvenli bir okul olduğunu tespit ediniz.

Tablo 5. Öz Değerlendirme Formu

Okulumdaki Şiddet ve İstismarın Kaynakları	
İdareci Kaynaklı	Örneğin ilgisiz idareciler..... ....
Öğretmen Kaynaklı	Örneğin aşırı davranışçı öğretmenler..... ....
Öğrenci Kaynaklı	Örneğin antisosyal arkadaşlarla zaman geçiren çocuk sayısının çok olması..... ....
Fiziki Ortam Kaynaklı	Örneğin okulda تنها yerlerin olması ....
Veli Kaynaklı	Örneğin ilgisiz velilerin çok olması..... ....
Çevre Kaynaklı	Örneğin bölgede çeteleşmenin yoğun olması..... ....
Okul Kültürü Kaynaklı	Örneğin atalet içinde bir okul kültürü ....

Okuldaki mevcut şiddet ve istismar kaynaklarının tespit edilmesinin ardından okul yöneticileri sistematik bir şekilde bilgi toplamalı ve bunları gizlilik esasına göre saklamalıdır. Bu bağlamda okul rehberlik servisleri tarafından kullanılan Yaşam Penceresi Formu (MEB, tarihsiz) okulun risk haritasını çıkarmak için etkili bir şekilde işe koşulabilir. Okuldaki tüm çocukların bu formu doldurduğunu ve formun 13. ve 36. maddelerinin diğer maddelere oranla daha sık işaretlendiğini düşünelim. Bu maddeler sırasıyla “Fiziksel güce ihtiyacım olduğunda beni destekleyecek bir grubun üyesiyim.” ve “Okulda kendimi güvende hissetmiyorum.” şeklindedir. Böylesi bir veri bize okul ve çevresinde çeteleşme ihtimalinin olduğuna ve okulda istismarın ya da zorbalığın var olabileceğine işaret edebilir.

Okul yöneticileri başka araçlarla da öğrencilerden bilgi toplayabilir. “Keşke Öğretmenim Bilseydi.” etkinliği sınıflarda oldukça etkili bir şekilde kullanılabilir. Bu etkinlik sınıf rehber öğretmenleri aracılığı ile tüm sınıflarda uygulanıp sonuçları analiz edilebilir. Alternatif olarak etkinlik “Keşke Müdürüm Bilseydi.” şeklinde uyarlanarak tüm okul çapında da kullanılabilir. Bunun için gerekli olan tek şey bir A4 kâğıdının yarısı büyüklüğünde aşağıdaki şekilde gösterildiği gibi bir anket formu hazırlamaktır.

Keşke Okul Müdürüm

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

bilseydi

Öğrencilerden formda boş bırakılan yere okul yöneticilerinin bilmesini istedikleri düşüncelerini, deneyimlerini ve fikirlerini yazmaları istenir. Bu sayede öğrencilerin kimseyle paylaşmadıkları bazı hususları gizlilik esasını çerçevesinde okul yöneticileriyle paylaşması sağlanabilir. Okul yöneticileri, öğrencileri hakkında veri toplamak amacıyla anket ve görüşme gibi diğer ölçme araçlarından da faydalanabilir. Okul yöneticileri bu araçları, hem okulun bulunduğu bölgenin sosyoekonomik durumu hem de okulla ilgili risk faktörlerini ortaya çıkarmak amacıyla gerçekleştirmelidirler.

5.4. Güvenli Okula Yönelik Bir Kurum Kültürü/İklimi Geliştirin ve Okul Binaları ve Bahçelerini Güvenli Okul Prensiplerine Göre Gözden Geçirin

Pinheiro'nun (2006) belirttiği gibi okullardaki şiddet tekil ve izole olaylar olmaktan daha çok sistematik bir özellik gösterme eğilimindedir. Bu sebepten okulu güvenli bir yer yapacak kültür ve yapılar kurulmadığı takdirde şiddet vakaları normalleşecek ve artacaktır. Yine yazarın belirttiği gibi çocuğu şiddet ve istismardan tekil bir faktör ya da birkaç faktör korumayacaktır. Risk faktörlerinin önüne geçebilmek için okulda kurumsal ve sistematik bir anlayışla önleyici faaliyetleri hayata geçirmek gerekir (Pinheiro, 2006). Örneğin Mitchell'in (2010) belirttiği gibi okulda cinsel istismarın önüne geçebilmek için okul yöneticilerinin atması gereken en önemli adımlardan birisi böylesi bir durumun meydana gelme riskini minimize etmektir. Örneğin yazarın belirttiğine göre cinsel tacizlerin yüzde 80'inden fazlası bir yetişkinle bir çocuğun bir arada olduğu durumlarda meydana geldiğinden okulda böylesi karşılaşmaların önüne geçilebilecek tedbirlerin alınması yerinde olacaktır.

Aşağıdaki tablo okulunuzun ne derecede güvenli bir yer olduğu ile ilişkili çeşitli soruları içermektedir. Bu sorulara kendi okul şartlarınızı göz önünde bulundurarak cevap veriniz. Aşağıdaki tabloda belirtilen hususlar aynı zamanda okulunuzu daha güvenli bir yer hâline getirmek için okul yöneticilerinin neler yapabileceği hakkında da fikir vermektedir.

Tablo 6. Güvenli Okul Tespit Formu

Okulunuz Güvenli mi?			
Sorular	Evet	Kısmen	Hayır
1. Tüm öğrenci ve personel kendini okuldayken güvende hissediyor mu?			
2. Okulda herkesin üzerinde anlaştığı bir istismar, zorbalık ve şiddet tanımı var mı? Tüm öğrenci ve personel bu tanımı biliyorlar mı?			
3. İstismar, zorbalık ve şiddete yönelik öğrenci ve personelden beklenen davranışlar ile kabul edilmeyecek davranışlar hakkında bir açıklama ilan edildi mi? Kabul edilmeyecek davranışların sonuçları hakkında bir açıklama yayınlandı mı?			
4. İstismar ve şiddet vakaları görüldüğünde neler yapılacağı ile ilgili belirlenmiş bir politika var mı?			
5. Okulun şiddet ve istismarla ilgili politikası süreçte gerçekleştirilen izleme çalışmaları sonucunda belirli aralıklarda gözden geçiriliyor mu?			

6.	Okuldaki tüm personel ve öğrenciler makul bir istismar şüphesi karşısında ne yapması gerektiğini biliyor mu?			
7.	Şiddet ve istismar vakaları ile ilgili olarak belirli aralıklarda öğrencileri, personeli ve velileri içeren tarama çalışmaları yapılıyor mu?			
8.	Şiddet ve istismar vakalarıyla ilişkili olarak personel ve gerektiğinde velilere bilgilendirme toplantıları yapılıyor mu? Konuyla ilgili hizmet içi eğitimler veriliyor mu?			
9.	Okul yönetimi güvenli okul anlayışını yazılı metinler, afişler ve okul koridorlarının tasarımı yoluyla destekliyor mu?			
10.	Makul istismar şüphesiyle okul yönetimine başvuru yapıldığında durum dikkate alınıyor mu?			
11.	Çocuklarla yalnız kalmak durumunda kalan personel için güvenli protokoller oluşturuldu mu?			
12.	Okulun izole yerleri okul yönetimi tarafından yeterli düzeyde gözlem altında tutuluyor mu?			
13.	Okul bahçesi ve koridorları gibi özellikle ders dışı zamanlarda öğrencilerin kullandığı alanların yeterli düzeyde gözlem altında tutulması ile ilgili protokoller geliştirildi mi?			
14.	Okulunuzdaki personelin kullandığı dil istismardan arınık ve kapsayıcı mı? (Örn. Bir öğretmenin öğrencilerine “Hepiniz işe yaramazsınız.” şeklinde hitap etmesi).			
15.	Okulda farklı özellikte ve ihtiyaçlara sahip öğrenciler tüm sınıflara dağıtılmış durumda mı?			
16.	Okulda farklı sosyoekonomik gruplardan gelen, engeli olan, şiddet mağduru vb. öğrencilerin etkileşimini sağlamak amacıyla tedbirler alınıyor mu?			
17.	Okulda gerçekleştirilen etkinliklere tüm öğrencilerin eşit ve adil bir anlayışla katılımlarını sağlamak için gerekli önlemler alınıyor mu?			
18.	Okulda şiddetten ve istismardan arınık bir kültür oluşturmak için tüm personel iş birliği yapıyor mu?			
19.	Okulda şiddetten ve istismardan arınık bir iklim oluşturmak için öğrencilerin ve velilerin katılım ve destekleri sağlanıyor mu?			
20.	Okulda fiziki engeli olan, kız/erkek vb. tüm öğrenci gruplarının tüm alanlara diğer öğrenciler gibi güvenli erişimini sağlayacak düzenlemeler var mı?			

Düşünme Zamanı

Tablo 6'da kısmen ya da hayır cevabı verdiğiniz maddelerle ilgili okulunuzda ne tür geliştirmeler yapabileceğinizi bir kâğıda not ediniz.

Tablo 6'da dile getirilen düşünceler sadece okulun güvenli bir yer olmasına değil aynı zamanda olumlu bir okul kültürü ve ikliminin oluşturulmasına katkı sağlayacaktır. Öğretmenlerin iş birliği içinde çalıştığı ve okul yönetiminin etkili bir liderlikle okulu daha ileriye taşımaya çalıştığı kurumlar daima daha başarılı olacaktır. Okul, aynı zamanda öğrencilerin ve velilerin de pozitif okul iklimine katılımlarını sağlayacak stratejiler geliştirmelidir. Bu bağlamda tüm çocukların ve velilerin katılımıyla gerçekleştirilecek sosyal etkinlikler, akran destek grupları (örneğin üst sınıf öğrencilerin alt sınıflara akademik destek sağlaması), öğretmen, veli ve öğrenci katılımıyla gerçekleştirilen çalışmalar (örneğin istismarı önlemeye yönelik tüm paydaşların katılımıyla hazırlanacak okul kuralları) gibi uygulamalar okul ikliminin kapsayıcı olmasına ve okulun güvenli bir yer olmasına katkı sağlayacaktır.

5.5. İletişim ve Liderlik Becerilerinizi Geliştirin

Kürklü (2011) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada öğretmenlerin büyük çoğunluğu (%63.1) okulda çocuk istismarıyla ilgili tartışma yapmadıklarını bildirmişlerdir. Sık karşılaşılan ve çocuklarda önemli duygusal ve davranışsal etkiler bırakan böylesi olayların farkına varılması, tartışılması, aynı öğrenciyi gözlemleyen farklı öğretmenlerin gözlemlerini ve şüphelerini paylaşması, böylelikle çocuk istismarı vakalarının tabu olmaktan çıkarılması okul yöneticilerinin göstereceği liderlikle orantılı bir şekilde artacaktır. Mitchell (2010) okullardaki cinsel istismarın önlenmesinde atılabilecek adımlardan birisinin basitçe konu hakkında konuşmak olduğunu belirtir. Mitchell (2010) her yıl her çalışana cinsel istismarın nasıl tespit edilebileceği, önlenebileceği, böylesi bir duruma karışan kişilerin nasıl yasal sonuçlarla karşılaşabileceği hakkında bilgi verilmesi ve bu bilgilendirmelerin tanımlı süreç hâline getirilmesi gerektiğini belirtir.

Bu bağlamda okul yöneticileri konuyla ilgili güçlü bir irade ve liderlik sergileyip paydaşlarla etkili bir iletişim kurarak çocuk istismarı ile ilgili okullarında farkındalık oluşturmalıdır. Okul yöneticilerinin çocuğa yönelik istismar ve zorbalıkla mücadele etmede bazı liderlik becerilerini geliştirmeleri önemlidir. UNESCO (t.y., s. 12) bu becerileri şu şekilde sıralamaktadır:

- Güçlü iletişim ve kişiler arası beceriler

- Farklı bakış açılarını gözetme ve bazen birbiriyle çelişen ihtiyaç ve ilgiye sahip paydaşlarla çalışabilme becerileri
- Yeni gelişen ve değişen ihtiyaçlara adapte olma yeteneği
- Çıktılara odaklanabilme becerisi
- Diğerlerinin yenilikçi çözümler aramasına ve paylaşmasına yardımcı olma

Yukarıdaki listede belirtildiği gibi okul yöneticileri özellikle okuldaki istismar ve zorbalık vakalarının etkili bir şekilde önüne geçebilmek için daima esnek bir anlayışla başkalarının görüş açılarını dikkate alarak yenilikçi bir yaklaşım benimsemelidirler. En önemli liderlik becerilerinin başında ise iletişim becerisi gelir. Başka bir ifade ile bir okul yöneticisi, okul lideri olarak başarılı olabilmek için öncelikle okuldaki paydaşlarla etkili bir iletişim kurabilmelidir. Okul yöneticilerinin okul personeli, veli ve öğrencileri istismar ve zorbalık durumlarıyla ilgili geliştirilen politikalara ikna etmesi ve onları değişim için harekete geçirebilmesi iletişim becerilerinin etkili kullanılması oranında kolaylaşacaktır.

Okul liderlerinin okul paydaşlarıyla kuracakları iletişimde kaynak kişi okul yöneticisi, alıcı kişiler ise öğretmenler, öğrenciler ve velilerdir. Alıcı konumundaki kişilerin kaynak kişinin söylediklerine ikna olmaları ve onun çizdiği misyona göre hareket edebilmeleri için önemli iki hususa dikkat etmek gerekir. Bunlar güven ve saygıdır. İletişim sürecinde alıcı, kaynağın doğru bilgilerle donanmış olduğuna ve yaptığı işte yetkin olduğuna güvenir ve iletişimi başlatan kişiden kendisine zarar gelmeyeceğine emin olursa kaynağa güvenecektir. Bu bağlamda okul yöneticileri ulaşılabilir olmalı ve öğretmen ya da arkadaşlarla paylaşılmayan bir durumda kendisiyle konuşulabilir olmalıdır.

Etkili iletişimin ikinci önemli şartı ise alıcının kaynağa saygı duymasıdır. Saygı profesyonel bir tutumla kazanılabilecek bir durumdur. Kaynak kişi sözleri ve davranışlarıyla tutarlı olmalı, iletişime geçtiği kişileri önemsemeli, kendini açık ve net bir şekilde ifade etmeli ve aktif dinleme yapmalıdır. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken en önemli husus, okul yöneticilerinin kapsayıcı bir dil benimsemeleridir. Kapsayıcı iletişim, kimsenin çeşitli özelliklerinden dolayı dışlanmaması ve ayrımcılığa uğramamasını gerektirir. Öyleyse okul yöneticileri istismar ve zorbalıktan arınmış bir okul kültürü oluşturmak için öncelikle kendisi söz ve davranışlarıyla (sözlü ve sözsüz iletişim diliyle) kapsayıcılık açısından personel ve öğrencilere iyi bir model olmalıdır.

Çetinkaya-Yıldız'ın (2018, s. 37-40) Kapsayıcı Eğitim Öğretmen Yetiştirme Modülü Projesi kapsamında geliştirdiği çalışmada istismar ve zorbalık gibi şiddete maruz kalmış çocuklarla iletişimde nelere dikkat edilmesi gerektiği ve onlara güven duygusu aşlamak için nasıl davranılması gerektiğine dair bir liste paylaşılmıştır. Bu liste Tablo 7'de paylaşılmıştır.

Tablo 7. Şiddete maruz kalmış çocuklarla iletişim ve etkileşimde dikkat edilmesi gerekenler**0-6 yaş arası çocukların kendilerini ifade etmeleri için yapabileceğiniz şeyler:**

- Özel bir battaniye, emzik ya da uyku oyuncuğu ile rahatlamasını sağlayın.
- Onlara duygularını anlatmalarına yardımcı olacak sorular sorun. Örneğin “Korkmuş görünüyorsun, seni tutmamı ister misin?” “Üzgün görünüyorsun, daha iyi hissetmen için ne yapabilirim?”
- Hikâye kitaplarını kullanarak ne hissettikleri hakkında konuşun.
- Nasıl hissettikleri ya da ne bildikleri ile ilgili resim çizmelerine izin verin. Resimde neler çizdiğini ya da neden o rengi kullandığını sorun.

0-6 yaş arası çocukları rahatlatmak için yapabileceğiniz bazı şeyler:

- Onları sallayarak, tutarak, kucaklayarak ya da onlara şarkı söyleyerek sakinleştirin. Örneğin çocuklara kitaplar ve ses kayıtları yardımıyla nefes egzersizi yaptırabilirsiniz.
- Onların yönergelerini takip edin. Örneğin bir çocuk kucağa alınmak istiyorsa onu kucağınıza alın.
- Korkularını göstermeleri için izin verin ve yakınında durarak ve sakin kalarak destek olun. Örneğin “Evet ben de korktum ama şimdi güvendeyiz.” diyerek konuşabilirsiniz.
- Yaşanan şeyin onun hatası olmadığını ifade edin.
- Düzenli bir liste takip ederek yeni ve tutarlı bir rutin oluşturun.
- Yapabildiğiniz kadarıyla şiddet içerikli TV programı, kitap, dergi, oyun ya da müzikten uzak tutun.
- Onu yalnız ya da iyi tanımadığı kişilerle baş başa bırakmayın.
- Sorularına fazla açıklama yapmadan cevap verin. Yetişkinlere verdiğiniz gibi her şeyi açıklamak zorunda değilsiniz. Örneğin 4 yaşındaki bir çocuğa “Bazen yetişkinler kötü şeyler yapabilir ve bu çok korkunç olabilir.” demeniz yeterlidir.
- Herhangi bir değişiklik olacağında çocuğu önceden haberdar edin.
- Ne giyeceği, neyi okuyacağı ya da hangi oyunu oynayacağı ile ilgili tercihlerde bulunmasına izin verin.

7-11 yaş arası çocukların ne düşündükleri ve hissettikleri konusunda kendilerini ifade etmeleri için yapabileceğiniz şeyler:

- Yargılamadan dinleyin.
- Kaygılanmadan ve sinirlenmeden sakin tepkiler verin. Örneğin “Beni incinirken görmek durumunda kaldığın için üzgünüm. Ne kadar üzgün olduğun hakkında hiçbir fikrim yok. Bu senin için çok zor olmalı.”
- Duygularını tespit etmelerine yardım edin. Örneğin “Bugün okulun önünde yaşananlar bana oldukça korkutucu geldi. Sen neler hissediyorsun?”
- Zor bir soruya ne cevap vereceğinizi bilmiyorsanız bunu itiraf edin. Daha sonra çocuğun doğru cevabı bulması için ona yardım edin ve bununla ilgili olarak onunla konuşun.
- Çocukların kendilerine özgü korkularını not alın ve bunların her biri hakkında tek tek konuşun.

- Hazır olduklarında düşüncelerini ve duygularını yazarak ya da çizerek bir günlük hâline getirme konusunda onlara cesaret verin.

7-11 yaş arası çocukların kendilerini güvende hissetmeleri için yapabileceğiniz bazı şeyler:

- Yaşanan şeylerin onun hatası olmadığını söyleyin.
- Bunalmış hissettiklerinde gidebilecekleri güvenli bir yer bulmalarına yardım edin. Örneğin rahat bir okuma köşesi ya da sessiz bir yerde müzik dinlemek vb.
- Tetikleyici olaylar (yüksek ses ya da korkutucu olayı hatırlatan durumlar) karşısında nasıl davranacakları hakkında bir plan yapın. Örneğin müzik dinlemek ya da yürüyüşe çıkmak vb.
- Kendini güvende hissedeceği okul sonrası bir kursa ya da etüt merkezine kayıt yaptırmasına yardım edin.
- Onların yanında ne söylediğinize dikkat edin. Nefret içeren ya da kızgın yorumlar yapmayın.
- Sorularına yaşlarına uygun cevap verin. Örneğin okul yönetiminin onların güvenliği için aldığı önlemler gibi somut şeyler hakkında konuşun. Mesela yabancıları okulun içine almamaları vb.
- Ödevlerini nerede yapacakları, keyif için hangi kitapları okuyacakları ya da hangi etkinlikleri yapacakları konusunda kararları kendilerinin vermelerine izin verin.
- Çatışma çözme konusunda onlara model olun. Örneğin bir tartışma sırasında diğer kişiyi sakince dinlemek ve sırası gelince konuşmak ve anlaşmaya varmak gibi. Şiddet kullanmak yerine duyguları ifade etmek gibi.
- Tutamayacağınız sözler vermeyin. Örneğin “Seni her zaman koruyacağım.” demek yerine “Hadi korktuğun zaman senin kendini güvende hissetmeni sağlayacak bir plan yapalım.” demek vb.
- Bir daha şiddet içeren bir olay gerçekleştiğinde güvende olması için bir plan yapmasına yardım edin.

12-18 yaş arasındaki çocukların ne düşündükleri ve hissettikleri konusunda kendilerini ifade etmeleri için yapabileceğiniz şeyler:

- Ergene özel bir şekilde yaklaşıp “Neyin var?” diye sorun. Örneğin “Son zamanlarda farklı görünüyorsun.” “Üzgün görünüyorsun.” ya da “Seni üzen bir şey mi var?” gibi sorularla sohbeti başlatın.
- Duyguları hakkında konuşması ve hikâyeyi kendi tarafından anlatması için ergeni cesaretlendirin.
- Bazı zor davranışlar göstermesi beklenebilir fakat ergenlerin sempatinizden faydalanıp kurallara karşı gelmesine izin vermeyin.
- Ergenlerin söyleyeceklerine sakince tepki verin.
- Yargılamayın.
- Olayın gerçekleştiği günün yıl dönümünde ya da ay dönümünde ergenin verebileceği tepkilere hazırlıklı olun.
- Ne hissettiğini anladığınızı ona davranışlarınızla ve kendi cümlelerinizle ifade edin. Bu duyguların normal olduğunu bilmesini sağlayın.
- Duygularını fark etmelerine ve ayırt etmelerine yardım edin. Örneğin “Bunun seni neden kızdırdığını anlayabiliyorum.”

- Düşünce ve duygularını sizinle paylaşma çabalarını takdir edin. Örneğin “Benimle bu olayı paylaştığın için çok mutluyum.”
- Olayı size anlattıklarında destekleyici bir şekilde tepki verin. Karşı çıkmayın ya da duygularının yoğunluğunu azaltmaya çalışmayın.
- Duygularını ve düşüncelerini yazmaları için onları cesaretlendirin.

12-18 yaş arası çocukların kendilerini güvende hissetmeleri için yapabileceğiniz bazı şeyler:

- Kendilerini rahat hissettikleri kişilerle konuşmaları için onları cesaretlendirin. Yakın arkadaşlarını ya da güvendikleri bir öğretmenlerini, antrenörlerini ya da psikolojik danışmanlarını seçebilirler.
- Çok sabırlı olun. Dikkatleri dağınık olabilir, okul ödevlerini ve bazı görevlerini unutabilirler.
- Onları üzen konularla ilgili mümkün olduğunca net açıklamalarda bulunun.
- Onların güvende hissetmesini engelleyen şeyleri öğrenin ve bir güvenlik planı yapın.
- Rahatlatıcı rutin aktiviteler yapmaları konusunda onları destekleyin. Müzik dinleme, spor yapma, günlük tutma, fotoğraflara bakma vb. etkinlikler onlara umut verebilir.
- Streslerini azaltacak güvenli ve eğlenceli fiziksel etkinlikler yapmalarını sağlayın. En iyi seçenekler başarılı oldukları ve eğlendikleri etkinlikler olacaktır.
- Çatışma çözme becerilerinin öğretildiği programlara devam etmelerini sağlayın.
- Tutamayacağınız sözler vermeyin. Örneğin “Bundan sonra hep güvende olacaksınız.” gibi şeyler söylemek yerine “Hadi senin güvende olmanı sağlayacak bir plan yapalım.” gibi ifadeler kullanın.
- Yapabilecekleri somut şeyler önerin. Örneğin şöyle bir başlangıç yapabilirsiniz. “Bunları yaşadığın için çok üzgünüm ama yalnız değilsin. Hadi neler yapabileceğimize bakalım.”
- Olumlu şeyler düşünerek meşgul olabilecekleri etkinlikler yapmalarına yardım edin. Örneğin spor yapmak, arkadaşlarla gezmek, sanat ve müzikle uğraşmak gibi.

5.6. Öğretmenlere Pozitif Disiplin, Sınıf Yönetimi, Sınıf İçi Düzenlemeler ve Öğrencilerini Nasıl Güvende Tutacakları Hakkında Eğitimler Planlayın

Ebeveynler ve öğretmenlerin çocuklarla ilişkilerinde şiddete başvurması daha önce de bahsedildiği gibi ülkemizde şiddet içerikli davranışların bir disiplin yöntemi olarak görülmesi ve bu tür davranışlara karşı kültürel olarak olumlu bir tutum benimsenmesinin etkisi olabilir. Öyleyse veliler ve öğretmenlerin yanlış disiplin anlayışlarının nasıl ve neden çocukların gelişimini olumsuz bir şekilde etkilediği ve doğru disiplin yaklaşımının nasıl olması gerektiği hakkında farkındalıklarının artırılması gerekir. Öte yandan Sosyal Öğrenme Kuramı'na göre anne-baba ve öğret-

menler daha olumlu davranışlar sergilediğinde çocuklar da bu davranışları model alacaktır. Öyleyse okul yöneticileri hem kültürel etkiler nedeniyle yanlış bilinen şeyler hakkında farkındalık oluşturmak hem de veliler ile öğretmenlerin tutum ve davranışlarında kapsayıcı bir anlayışla değişim sağlamak amacıyla okul rehberlik servisleri aracılığıyla öğretmenlere ve velilere çeşitli eğitimlerin düzenlenmesinde liderlik edebilirler. Tutumları değiştirmenin zor olması nedeniyle düzenlenecek eğitimlerin sadece bilgilendirici seminerlerle sınırlı kalmaması, çeşitli eğitim programlarıyla uzun süreli ve yaşantısal öğrenmelerin olduğu eğitimler düzenlenmesi gerekir (Bk. Kesen ve Öztürk, 2019). Anne babalar için özellikle iletişim, ebeveynlik ve çatışma çözme becerileri, öğretmenler için sınıf yönetimi, iletişim ve çatışma çözme becerileri eğitimi, verilebilecek temel eğitimlerden bazılarıdır.

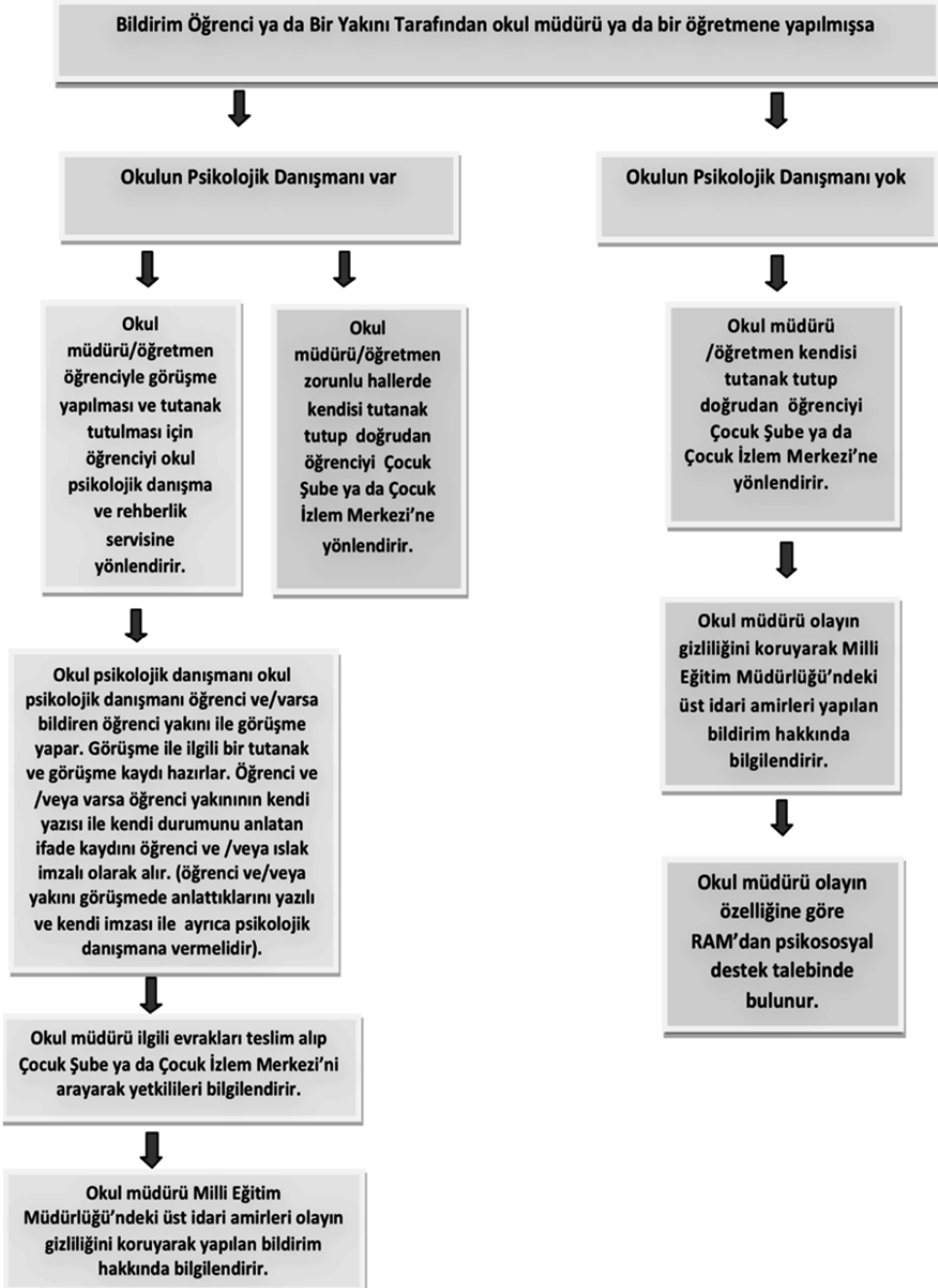
5.7. İstismar Vakaları İle İlişkili Süreçleri Geliştirin

Ülkemizdeki ilgili mevzuata göre çocuğa yönelik istismar vakasına şahit olan veya bir istismar olayı hakkında duyum alan tüm personel, konuyu yetkililere bildirmek zorundadır. Mitchell (2010) özellikle cinsel istismar vakalarının önüne geçilebilmesi için makul bir şüphe ile hareket edilmesinin gerekli olduğunu ifade eder. Bu bağlamda yazar, okul yöneticilerinin tüm çalışanlara çocuğun istismara uğradığından şüphelenmeleri durumunda harekete geçmeleri gerektiği mesajını aktarmanın önemine dikkat çeker. Çünkü yazar, konu hakkında yanılmanın bir çocuğun istismar mağduru olmaya devam etmesinden daha iyi olduğunu düşünür.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı ([ASP], t. y.) tarafından hazırlanan rehberde çocuk istismarı ile ilgili duyum alındığında ya da çocuk istismar vakasını anlattığında, çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personelin neler yapması gerektiği ile ilgili paylaşılan bilgiler ışığında, aşağıda okulda böylesi bir sürecin nasıl yönetilebileceğine dair örnek akış şemaları verilmiştir. Okullarda konuyla ilgili resmî tanımlı bir süreç olmamasına karşın okul personeli bildirim aldığı anda vakayı kolluk kuvvetlerine bildirmekle yükümlüdür.

Şekil 5. İstismar bildiriminin okul psikolojik danışmanına yapılması durumunda izlenebilecek bir süreç.

Şekil 6. İstismar bildiriminin okul müdürü/öğretmene yapılması durumunda izlenebilecek örnek bir süreç

Nitelikli cinsel istismar durumlarında zaman çok önemli olduğundan Şekil 5 ve 6'dan da anlaşılacağı üzere psikolojik danışman, okul yönetimi ya da öğretmen çocuğu doğrudan Çocuk Şube Müdürlüğüne ya da Çocuk İzlem Merkezine (ÇİM) yönlendirebilir. Özellikle ÇİM'lerde psikolog, avukat ve sosyal hizmet uzmanı gibi çok çeşitli alanlardan uzmanlar görevli olduğundan durumu en kısa sürede tüm yönleriyle değerlendirme şansına sahiptirler. Ayrıca çocuğun ÇİM'e yönlendirilmesindeki bir avantaj, vakayı birçok kişiye tekrar tekrar anlatmak zorunda kalmayacak olmasıdır.

Önemli Notlar

Olaydan ilk haberdar olan kişinin durumu bildirme yükümlülüğü vardır. Bildirim yükümlülüğü gerektiren durumlarda üst amire haber verilse bile amirin onayı beklenmez.

Amirin bildirim yapmak istememesi ya da bildirim geciktirmesi durumunda olaydan ilk haberdar olan kişinin amir onayı beklemeden kendisinin bildirim yapması gereklidir.

Bildirim yapılırken bildirim yapan kişinin delil toplama, olayın doğruluğunu denetleme gibi bir yükümlülüğü yoktur.

5.8. Velileri ve İlgili Paydaşları Sürece Katın

Güvenli ve kapsayıcı bir okul için okul yönetimlerinin göz önüne alması gereken önemli diğer paydaşlar aile, sosyal çevre ve genel anlamda toplumdur. İnsanların eğitimleri, informal bir anlayışla ailede başlar. Bu sebepten çocukların iletişim, saygı gösterme, empati kurma gibi temel yaşam becerileri ve tutumlarının temelleri ailede atılır. Pozitif bir disiplin anlayışına sahip ve kapsayıcı dil kullanan aileler çocuklarına iyi rol modeller olacaktır. Ancak tersi durumdaki ailelerin çocukları, aile dışında ilk sosyalleşmeye başladıkları ortamlar olan okullarda istismar ve zorbalık davranışlarını sergileyebileceklerdir. Öte yandan nispeten küçük yaşta ki çocukların davranışlarında aile daha güçlü bir belirleyici faktör iken ergenlerde akranların etkisi daha büyüktür (Pinheiro, 2006). Bu bağlamda sosyal çevrenin özellikle ergenlerin davranışlarında etkili olduğu unutulmamalıdır. Ergenler, sosyal çevresi tarafından onaylanmayı önemserler ve bu sebepten sosyal çevreleri tarafından benimsenmeyen davranışlarını zaman içinde değiştirme eğilimi gösterirler. Öyleyse okulun yer aldığı bölgelerdeki sosyal çevre ve çocukların okul dışındaki kurdukları arkadaşlıklar onların okul içindeki davranışlarını da etkileyebilecektir.

Yukarıdaki paragrafta açıklanan sebepler dolayısıyla okulun, aile ve içinde yer aldığı sosyal çevreyle yakın ilişkiler kurması gerekir. Bu süreçte en önemli görev de okul lideri olarak okul yöneticisine düşer.

Düşünme Zamanı

Okulunuzda aileler ve sosyal çevre ile ne tür ilişkiler ve etkinlikler geliştirdiniz? Bunlar ne derecede sistematik bir anlayışla hayata geçiriliyor?

Okulda görülen istismar ve zorbalık olaylarını önleyici faaliyetlerin önemli bir aşaması da aileleri ve sosyal çevreyi okula daha ilgili hâle getirerek onların da sorumluluk almalarını sağlamaktır. Bu bağlamda okul yönetimlerinin yapabileceği bazı uygulamalar aşağıdaki tabloda verilmiştir. Bu uygulamalardan kaç tanesini kendi okulunuzda hayata geçirdiğinizi belirleyerek gelecekte aile ve toplumla ilişkileri geliştirmek için neler yapabileceğinizi planlayınız.

Tablo 8. Okul Aile ve Toplum İş Birliği Formu

Uygulamalar	Evet	Kısmen	Hayır
1. Okul-Aile Kurulunu etkili bir şekilde işletirim.			
2. Ailelerin okulla ilgili kararlarda mümkün olduğunca yer almasını sağlarım (Örneğin zorbalığa maruz kalmış bir çocukla ilgili nasıl bir müdahale yapılacağına aile ile birlikte karar vermek).			
3. Ailelere çocuk istismarı, zorbalık gibi konularda bilgilendirme/egitim çalışmaları yaparım.			
4. Aileleri ve yerel kurum/kuruluşları sınıf içi/dışı eğitim ortamlarına dâhil ederek okula aidiyetlerini artırırım.			
5. Farklı özellikteki çocukların (örneğin şiddet eğilimi olan, engeli olan, Suriyeli vb.) ailelerini bir araya getirecek sosyal faaliyetler ve spor etkinlikleri düzenlerim.			
6. Aileleri ve çocukları bir araya getirecek sosyal etkinlikler düzenlerim.			
7. Belli planların hayata geçirilmesi için aile ve sosyal çevreden katılımın sağlandığı görev grupları oluştururum.			
8. Ailelerin veli toplantılarına katılımlarını sağlamak için özel önlemler alırım (Örneğin samimi bir davetiye göndermek, telefonla aramak).			
9. İlgisiz velilerin neden ilgisiz olduklarını tespit ederek bu konuda iyileştirmeler yaparım.			

10.	Veli toplantılarının daha verimli geçmesini sağlamak için stratejiler geliştiririm (Örneğin gündem oluşturmak, etkili iletişim için önlemler almak, verilecek mesajların açık ve anlaşılır olmasını sağlamak).			
11.	Aileler ve diğer sosyal paydaşlardan okul ve çevredeki şiddet olayları ile ilgili veri toplarım.			
12.	Aileler ile etkili iletişime geçmek için gerekli önlemleri alırım (Örneğin sınıf/okul gazetesi, telefon, sosyal medya araçları, yazılı belgeler).			
13.	Okul personeli tarafından veli ziyaretleri yapılır.			
14.	Okul çevresindeki kurum ve kuruluşların faaliyetler alanlarını araştırarak gerektiğinde bunlarla iş birlikleri gerçekleştiririm.			
15.	Okuldaki çalışmalar ve politikaları açık kapı yaklaşımıyla ailelerle ve ilgili kurum ve kuruluşlarla paylaşıyorum.			

5.9. Eylem Planları Geliştirin

Okullardaki istismar ve zorbalık gibi şiddet vakalarının tespit edilmesi ve önüne geçilebilmesi için gerçekleştirilecek son aşama, eylem planlarının hazırlanması ve tüm paydaşlarla paylaşılmasıdır. Eylem planları, tanımlı süreçleri içermelidir. Bu sayede örneğin makul bir şüphe ile karşılaşan bir öğretmen sırasıyla hangi adımları atacağını daha iyi bilecektir. Bu bölümde şimdiye kadar dile getirilen düşünceler ışığında okul yönetimleri en azından üç temel başlık altında bir eylem planı geliştirebilirler. Tablo 9’da temel düzeyde gerçekleştirilebilecek bir eylem planına örnek verilmiştir.

Tablo 9. İstismar ve zorbalığı önlemeye ilişkin örnek Okul Eylem Planı

Eylem	Gösterge
1. Mevcut Durumun Tespiti	
1.1. Okulda istismar ve zorbalık gibi şiddet olaylarının yaygınlığının tespit edilmesi	1. Okuldaki öğrencileri temsil edecek sayıda bir örneklem ile tarama çalışması yapılacak. 2. Velileri temsil edecek sayıda bir örneklem ile tarama çalışması yapılacak. 3. Okuldaki personel (öğretmen ve memurlar) ile odak grup görüşmeleri yapılacak.
1.2. Öğrencilerin genel durumlarının tespit edilmesi	1. Öğrencilerin aile durumları, sosyal çevreleri ve sosyoekonomik durumları hakkında bilgi edinmek için tarama çalışması yapılacak. 2. Yaşam Penceresi çalışması rehberlik servisi aracılığı ile tüm öğrencilere uygulanacak.
1.3. Okul risk haritasının çıkarılması	1. Okul risk haritası oluşturulacak.

2. Bilgilendirme ve eğitim çalışmaları	
2.1. İstismar ve zorbalık gibi şiddet olayları hakkında okul paydaşlarının bilgilendirilmesi	1. Rehberlik derslerinde her sınıfa her yıl bir ders sürecinde konuyla ilgili bilgilendirme yapılacaktır. 2. Konuyla ilgili öğrencileri ve velileri bilgilendirme broşürleri hazırlanarak dağıtılacaktır. 3. Okul panolarına konuyla ilgili bilgilendirici posterler asılacaktır. 4. Velilere yönelik her yıl iki kez bilgilendirme semineri düzenlenecektir. 5. Her dönem başında okul personeline yönelik konuyla ilgili bilgilendirme toplantısı yapılacaktır.
2.2. İstismar ve zorbalık gibi şiddet olayları hakkında okul personelinin eğitimi	1. Öğretmenlere yönelik her yıl etkili iletişim konusunda hizmet içi eğitim düzenlenecektir. 2. Öğretmenlere yönelik her yıl etkili sınıf yönetimi hizmet içi eğitimi düzenlenecektir. 3. Öğretmenlere yönelik istismar ve zorbalık olaylarında nasıl tepki verileceği, sürecin nasıl yönetileceği hakkında hizmet içi eğitim düzenlenecektir.
3. İstismar ve zorbalık gibi şiddet vakalarında gerçekleştirilecek işlemlerin tespiti	
3.1. İstismar vakalarında yapılacak işlemlerin tespiti	1. Fiziksel istismar vakalarının gözlemlenmesi ya da bildirilmesi sonrasında gerçekleştirilecek işlemlerin tanımlı süreci oluşturulacaktır. 2. Duygusal istismar vakalarının gözlemlenmesi ya da bildirilmesi sonrasında gerçekleştirilecek işlemlerin tanımlı süreci oluşturulacaktır. 3. Cinsel istismar vakalarının gözlemlenmesi ya da bildirilmesi sonrasında gerçekleştirilecek işlemlerin tanımlı süreci oluşturulacaktır. 4. İhmal vakalarının gözlemlenmesi ya da bildirilmesi sonrasında gerçekleştirilecek işlemlerin tanımlı süreci oluşturulacaktır.
3.2. Zorbalık vakalarında yapılacak işlemlerin tespiti	1. Zorbalık vakalarının gözlemlenmesi ya da bildirilmesi sonrasında gerçekleştirilecek işlemlerin tanımlı süreci oluşturulacaktır.
3.3. Tanımlı süreçlerin tüm paydaşlara duyurulması	1. Tanımlı süreçler öğretmenlere her yıl bir toplantı aracılığı ile duyurulacaktır. 2. Tanımlı süreçler öğrencilere her yıl rehberlik derslerinde duyurulacaktır. 3. Tanımlı süreçler ailelere yönelik gerçekleştirilecek bilgilendirme ya da veli toplantılarında duyurulacaktır.

Sonuç

Okullar farklı ekonomik, sosyal, kültürel ailelerden gelen çocukların bulunduğu, başka bir ifadeyle mozaik bir yapının olduğu kurumlardır. Dolayısıyla çocuk istismarı ve zorbalık gibi çeşitli problemlerle karşılaşmak olasıdır. Araştırmalar bu olasılığın hiç de düşük olmadığını gösterir. Okullarda görülen fiziksel ve duygusal cezalandırma, sözlü taciz, zorbalık ve cinsel şiddet çocukların devamsızlığına, okulu terk etmesine ve akademik başarı için motivasyonlarının düşmesine yol açan faktörler arasındadır. Hem zorbalığa maruz kalan hem de zorbalığı gerçekleştiren çocukların notları düşük seyretmekte ve zorbalık diğer çocuklarla bağ kurmayı engelleyici bir faktör olmaktadır (Pinheiro, 2006). Dolayısıyla çocuk istismarının ve zorbalığın önüne geçmek hem çocukların mevcut gelişimlerine hem de onların yetişkin hayatlarında karşılaşacakları psikolojik ve fiziksel birçok sorunun önüne geçmek için önemlidir.

Eğitim kurumları çocukların her yönden sağlıklı gelişiminde kilit bir öneme sahiptir. Çocukların ailelerinden sonra en çok okuldaki öğretmenleri ile etkileşimde bulunduğu belirtilebilir. Bu nedenle tıpkı anne babalar gibi okul yöneticileri ve öğretmenler, öğrencilerdeki en küçük olumlu ya da olumsuz değişimleri gözlemleyebilecek durumdadırlar. Bu sebeple özelde çocuklar genelde ise tüm toplum için önemli problemlere yol açan istismar ve zorbalık vakalarını önlemede okullara ve okul yöneticilerine önemli görevler düşer. Bu bölümde okul yöneticilerinin konuyla ilgili bilgilerini ve okuldaki şiddet vakalarını önlemeye yönelik yeterliklerini geliştirebilecek içerikler paylaşılmıştır. Oldukça geniş olan bu konuyu böylesi sınırlı bir alanda tüm yönleriyle ele almak imkânsızdır. Dolayısıyla bu bölümde paylaşılan bilgilerin okuyucunun yapacağı daha derin araştırmalara bir basamak teşkil etmesi umulmaktadır.

Kaynakça

- Aksel, E. Ş., ve İrmak, T. Y. (2015). Çocuk cinsel istismarı konusunda öğretmenlerin bilgi ve deneyimleri. *Ege Eğitim Dergisi*, 16(2), 373-391.
- Aktepe E., Işık, A., Kocaman, O., ve Eroğlu, F. Ö. (2013). Bir üniversite hastanesinde değerlendirilen cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerin demografik ve klinik özellikleri. *New Symposium Journal*, 51(2), 115-120.
- Alat, Z., ve Türk, H. (2018). İlkokullarda görev yapan idarecilerin ve psikolojik danışmanların öğrencilere yönelik cinsel tacizler hakkındaki deneyimleri ve uygulamaları. *Ege Eğitim Dergisi*, 19(1), 182-208.
- Arslan, Y. (2015). Okullarda yaşanan şiddet olaylarının düzey ve dinamiklerini anlamak: Batman merkez örneği/Türkiye. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(5), 1-17.

- Aslan, B. (2019). Psikoloji penceresinden erken yaşta evlendirilen kız çocukları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 22(43), 43-55.
- ASPB (tarihsiz). Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personele yönelik istismar ile mücadele rehber kitapçığı. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Yayın No: 07. Erişim Adresi: <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf>
- Avcı, A., ve Tahiroğlu, A. Y. (2006). Cinsel istismar. A. Soykan Aysev, Y. L. Işık Taner (Ed.). *Çocuk ve ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* içinde (s.721-726). İstanbul, Golden Print
- Bandura, A., Ross, D., ve Ross, S. A. (1961). Transmission of aggression through imitation of aggressive models. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 63(3), 575-582.
- Bentley, T., ve Widom, C. S. (2009). A 30 year follow-up of the effects of child abuse and neglect on obesity in adulthood. *Obesity*, 17(10), 1900-1905.
- Brown, J., Cohen, P., Johnson, J. G., ve Smailes, E. M. (1999). Childhood abuse and neglect: Specificity of effects on adolescent and young adult depression and suicidality. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 38.12 1490-1496.
- Chapple, C. L., Tyler, K. A., ve Bersani, B. E. (2005). Child neglect and adolescent violence: Examining the effects of self-control and peer rejection. *Violence and Victims*, 20(1), 39-53.
- Crosson-Tower, C. (2003). *The role of educators in preventing and responding to child abuse and neglect*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services.
- Çak, H. T. & Erden, S. (2013). Güneydoğu Anadolu'da bir il merkezinde bildirim yapılması istismar ve ihmal olgularının özellikleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 20(1), 5-12.
- Çetin, K., ve Altın, H. (2019). Cinsel istismara uğramış çocukların sosyodemografik değerlendirilmesi. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Ereğli Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(2), 135-147.
- Çetinkaya-Yıldız, E. (2018). Şiddet modülü [Kapsayıcı Eğitim Öğretmen Yetiştirme Modülü Projesi]. UNICEF Projesi.
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme [ÇHDS] (1989). Yazılı maddeler. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Çöpür, M., Üneri, Ö. S., Aydın, E., Bahalı, M. K., Tanıdır, C., Güneş, H., ve Erdoğan, A. (2012). İstanbul ili örnekleminde çocuk ve ergen cinsel istismarlarının karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 13(1), 46-50.
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (1999). Report of the consultation on child abuse prevention. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900>
- Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) (2019). School-based violence prevention: A practical handbook. Erişim adresi: <https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/324930/9789241515542-eng.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Erdoğan, A., Tufan, E., Karaman, M. G., Atabek, M. S. Koparan, C., Özdemir, E. Baranova, A. ve ... (2011). Türkiye'nin dört farklı bölgesinde çocuk ve ergenlere cinsel tacizde bulunan kişilerin karakteristik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 12, 55-61. *ergen ruh sağlığı ve hastalıkları* (s. 721-736) içinde. İstanbul: Golden Print.

- Erginer, F. (2007). *Ankara ili ilköğretim okulu yöneticilerinin öğrencilerin aileleri tarafından istismarı ve ihmaline ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Ertürk, S. (1984). *Eğitimde program geliştirme*. Beşinci baskı, Ankara: Yelken Tepe Yayınları.
- Göker, Z., Aktepe, E., Hesapçıoğlu, S. T., ve Kandil, S. (2010). Cinsel istismar mağduru olan çocukların başvuru şekilleri, klinik ve sosyodemografik özellikleri. *SDÜ Tıp Fakültesi Dergisi*, 17(4), 15-21.
- Göker, Z., Aktepe, E., Hesapçıoğlu, S. T., ve Tanrıöver-Kandil, S. T. (2009). Cinsel istismar suçlusu olarak çocuk ve ergenler: Olgu serisi. *Klinik Psikiyatri*, 12, 141-146.
- Gömlüksiz, M., Kilimci, S., Vural, R. A., Demir, Ö., Koçoğlu-Meek, Ç., ve Erdal, E. (2008). Okul bahçeleri merceği altında: Şiddet ve çocuk hakları üzerine nitel bir çalışma. *İlköğretim Online*, 7(2), 273-287.
- Hart, L. E., Mader, L., Griffith, K., ve DeMendonca, M. (1989). Effects of sexual and physical abuse: A comparison of adolescent inpatients. *Child Psychiatry and Human Development*, 20(1), 49-57.
- İrfaner, S. (2009). *Öğrenciler arasında gerçekleşen zorbalık eylemleri ve zorbalık konusunda öğrencilerin, öğretmenlerin ve okul yöneticilerinin tutum ve görüşleri* (Yayımlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Juntunen, V. R. (2013). *Child abuse sourcebook*. (3. Baskı). Omnigraphics, Inc.
- Kefeli, H. (2016). *Okul öncesi öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmali davranışları ile kurum personelinin konuya ilişkin görüşleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kendall-Tackett, K. A., ve Eckenrode, J. (1996). The effects of neglect on academic achievement and disciplinary problems: A developmental perspective. *Child Abuse & Neglect*, 20(3), 161-169.
- Kesen, İ. ve Öztürk, M. (2019). Etkili öğretmen meslekî gelişimi, etkinlik temelli öğretmen eğitimi yaklaşımı [Rapor], 266. İstanbul: Seta Yayınları..
- Koç, F., Aksit, S., Tomba, A., Aydın, C., Koturoğlu, G., Korkmaz-Çetin, S., Aslan, A., ve.. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi'nin bir yıllık deneyimi. *Türk Ped. Arş.*, 47, 119-124.
- Küçük, S. (2016). Analyses of child sex abuse cases in Turkey: A provincial case. *Journal of Child Sexual Abuse*, 25(3), 262-275.
- Kürklü, A. (2011). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Afyon.
- MEB (t.y.). Yaşam penceresi formu. Erişim adresi: https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2017_08/07232920_YASYAM_PENCEREM_UYGULAMA_FORMU.pdf
- Mitchell, M. W. (2010). Child sexual abuse: A school leadership issue, *The Clearing House: A Journal of Educational Strategies, Issues and Ideas*, 83(3), 101-104. DOI: 10.1080/00098651003655936
- Moeller, T. P., Bachmann, G. A., ve Moeller, J. R. (1993). The combined effects of physical, sexual, and emotional abuse during childhood: Long-term health consequences for women. *Child Abuse & Neglect*, 17(5), 623-640.

- Özgül, D. (2015). *Öğrencilerin cinsel istismara uğrama durumunda ilk ve ortaokullarda çalışan öğretmen ve okul yöneticilerinin tutum ve davranışları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Pinheiro, P. S. (2006). World report on violence against children [BM Raporu]. Erişim adresi: <https://resourcecentre.savethechildren.net/node/2999/pdf/2999.pdf>
- Salzinger, S., Feldman, R. S., Hammer, M., ve Rosario, M. (1993). The effects of physical abuse on children's social relationships. *Child Development*, 64(1), 169-187.
- Soyer, C. (2017). İstismar ve ihmal edilen öğrencilerin ilköğretim yöneticileri ve öğretmenlerinin görüşlerine göre değerlendirilmesi: Karşılaştırmalı durum çalışması. *International Journal of New Trends in Arts, Sports & Science Education*, 6(4), 39-61.
- Tatlılıoğlu, K. (2016). Okullarda şiddet ve zorbalık: Risk faktörleri, koruma, önleme ve müdahale hizmetleri: Konya örneği. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(12), 209-232.
- TSCÇSKÇ (2015). Global study on sexual exploitation of children in travel and tourism: Country specific report Turkey. Erişim adresi: <https://www.protectingchildrenintourism.org/resource/turkey-country-specific-report/>
- Thabet, A. A., Matar, S., Carpintero, A., Bankart, J., ve Vostanis P. (2011). Mental health problems among labour children in the Gaza Strip. *Child: Care, Health and Development*, 37(1), 89-95.
- Tugay, D. (2008). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- TÜİK (2018). Aile yapısı araştırması. Erişim Adresi: <https://www.tuik.gov.tr/tr/PreHaberBultenleri.do/?id=30726>
- TÜİK (2020). Çocuk iş gücü anketi sonuçları, 2019. Erişim Adresi: <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33807>
- Twaite, J. A., ve Rodriguez-Srednicki, O. (2004). Childhood sexual and physical abuse and adult vulnerability to PTSD: The mediating effects of attachment and dissociation. *Journal of Child Sexual Abuse*, 13(1), 17-38.
- UNESCO (2017). School safety manual: Tools for teachers. Erişim adresi: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000261350>
- UNESCO (t. y.). Stopping violence in schools: A guide for teachers. Erişim adresi: http://www.unesco.org/new/en/media-services/single-view/news/stopping_violence_in_schools_a_guide_for_teachers/
- UNICEF (2010). Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu. *Başbakanlık Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu. Ankara.*
- UNICEF (2020a). Child Marriage around the world. Erişim adresi: <https://www.unicef.org/stories/child-marriage-around-world>
- UNICEF (2020b). Dünyadaki gençlerin yarısı okulda ve okul çevresinde akran şiddetine maruz kalıyor. Erişim Adresi: <https://www.unicef.org/turkey/bas%C4%B1n-b%C3%BCnlenleri/unicef-d%C3%BCnyadaki-gen%C3%A7lerin-yar%C4%B1s%C4%B1-okulda-ve-okul-%C3%A7evresinde-akran-%C5%9Fiddetine-maruz>
- Uslu, N., ve Zincir, H. (2010). Multidisipliner ekipte yer alan meslek gruplarının çocuk istismar ve ihmaline ilişkin görüş ve tutumları. *Adli Tıp Dergisi*, 30(1), 15-28.

- Westermeyer, J., Wahmanholm, K., ve Thuras, P. (2001). Effects of childhood physical abuse on course and severity of substance abuse. *American Journal on Addictions*, 10(2), 101-110.
- Yanowitz, K. L., Monte, E., ve Tribble, J. R. (2003). Teachers' beliefs about the effects of child abuse. *Child Abuse & Neglect*, 27(5), 483-488.
- Yıldız, Y., Kaçar, M., Albayrak, E., Çalaboğlu, T., Çakmak, S., ve Bayraktar, T. (2017). Çocuk ihmali ve istismarı hakkında ilköğretim öğretmenlerinin bilgi düzeylerinin değerlendirilmesi. *Van Tıp Dergisi*, 24(4), 303-309.
- Yücel, H., ve Ögel, K. (2008). Çocuklara yönelik cinsel sömürü ve biçimleri. *Türkiye Klinikleri Pediatrik Bilimler-Özel Konular*, 4(6), 6-11.

Çocuk İstismarının Hukuki Boyutu

Ahmet Hulusi Akkaş

Giriş

Toplumdaki en zayıf grup olmaları ve aynı zamanda toplumun geleceğinin onlara bağlı olması, çocuk haklarının doğmasına neden olmuştur. Devlet tarafından garanti edilen insan hakları çocuklar için de geçerli olsa da çocukların korunmaya yetişkin bireylerden daha fazla ihtiyaç duyması, sadece onlara yönelik düzenlemeler yapılması sonucunu doğurmuştur. Elbette çocukların temel insan haklarına sahip olmaları, onların bu hakları her zaman için tek başına kullanmaları sonucunu doğurmaz. Örneğin Anayasa'da belirtilen dilekçe hakkı dışındaki siyasi hakların kullanılabilmesi için ilgisinin on sekiz yaşını ikmal etmiş olması gereklidir.¹ Çocukların hangi temel hakları tek başlarına kullanabilip kullanamayacakları ayrı bir çalışma konusudur. Çocukların hukuki yönden de koruma altına alınması söz konusu hakların işlerlik kazanabilmesinin önemli bir şartıdır.

Çocuk haklarının korunmasından söz edildiği bir durumda, çocuk istismarının önlenmesi büyük bir önemi haizdir. Zira çocuk haklarının işlerlik kazanması, çocuklara yönelik haksızlık teşkil eden hareketlerin önlenmesine bağlıdır. Haksızlık teşkil eden hareketlerin belki de en önemlileri ve en günceli çocuk istismarı teşkil eden hareketlerdir. Önlenmenin gerçekleşebilmesi için nelerin istismara vücut verdiği bilinmesi gerekir. Bunun yanında her ne kadar istismar fiilini gerçekleştirme de kişiler, gerçekleşmiş veya gerçekleşmekte olan bir fiile şahit olabilirler. Çocuklara karşı gerçekleştirilen istismar teşkil eden fiillerin ihbar edilmemesi, kanunlarda özel bir suç tipi olarak düzenlenmemişse de böyle bir durumda olan kişinin, durumu yetkili makamlara bildirmesi gerekir. Zira bir hukuk toplumunda

---

¹ Gören Zafer “Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi,” İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 11, Sayı 2, Güz 2012/2, s. 67; 1982 Anayasası'nın “Siyasi Haklar ve Ödevler” başlığı altında düzenlenen haklardan seçme, seçilme ve siyasi faaliyette bulunma (m. 67); siyasi parti kurma, partilere girme ve partilerden ayrılma (m. 68); kamu hizmetlerine girme (m. 70) haklarının kullanılabilmesi için ilgisinin on sekiz yaşını ikmal etmiş olması gereklidir.

fiili gerçekleştiren kişinin cezalandırılması devlete ait bir görev olmakla birlikte bir suç olayını öğrenen kişilerin de bunu yetkili makamlara bildirmesi, onlar bakımından bir yükümlülüktür.

Bu kapsamda çalışmanın ilk başta kavramsal çerçevesi çizilmeye çalışılacaktır. Bunun için elbette çalışmanın ana konusu olan çocuk kavramı üzerinde durulacak, gerek uluslararası metinlerde gerekse de ulusal metinlerde çocuk kavramının nasıl düzenlendiği ortaya konacak ve çocuk istismarı açıklanmaya çalışılacaktır. İstismar teşkil eden hareketleri öğrenen kişinin bunları ihbar yükümlülüğü ve ihbar yükümlülüğünün yerine getirilmemesinin gerek cezai gerek hukuki sonuçları hakkında bilgi verilecektir.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1. Çocuk Kavramı

Çocuk kavramına geçmişten günümüze, toplumdan topluma değişecek şekilde yer verilmiştir. Çocuğa verilen değer ve hangi yaşa kadar kişilerin çocuk olarak kabul edilebileceği farklı toplumlarda farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Roma ve Germen hukukunda baba çocuğunu öldürme, onu köle olarak başkalarına satma ve kiralama gibi haklara sahipken Spartalılarda ise sakat çocuklar terk edilebilme, bu çocukların ölümü ise herhangi bir yaptırımla karşılaşılmasına neden olmaktadır.² Yine Cahiliye Dönemi olarak adlandırılan dönemdeki Arap topluluklarının çocukları diri diri toprağa gömdükleri bilinen bir durumdur. Bu tür yaklaşımların çocuklar bakımından kabul edilebilir bir yanı olmamakla birlikte aslında bu bahsedilen hususlar birer temel insan hakkı sorunudur. Çocuklara bu şekilde muamele yapılması bu toplumlarda çocukların değersiz bir nesne olarak görüldüğünü göstermektedir. İslamiyet öncesi Türk topluluklarında ise öncelikle erkek çocuklar miras hakkına sahip olmakla birlikte erkek çocuk yoksa kızların da mirasçı olabilecekleri öngörülmüş, anne-baba öldükten sonra erkek çocuklara kız kardeşlerine bakma yükümlülüğü yüklenmiştir.³ Bu durum geçmişten beri çocuklara değer verildiğini göstermektedir.⁴

² Dirican Rabia; “Tarihî Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları”, Çocuk ve Gelişim Dergisi, Cilt: 2, Sayı: 2, 2018, s. 40-48 s. 42; İpek Aydın; “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açından Değerlendirilmesi”, SÜHFD, Cilt: 12, Sayı: 1, 2012, s. 155.

³ İpek, s. 155; Dirican, s. 43.

⁴ Kurt Sevil Lale; “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı: 36, 2016, s. 102

İslam hukukunda çocukluk çağları cenin, çocukluk temyiz çağı, bülüğ ve rüşd olmak üzere beş döneme ayrılmıştır.⁵ Cenin dönemi ana rahminde başlayıp doğuma kadar olan dönem, çocukluk dönemi temyiz çağı olan yedi yaşına kadarki dönem, temyiz dönemi yedi yaşından bülüğe ermesine kadarki dönem, bülüğ çağı en geç on beş yaşına kadarki dönemi ifade ederken rüşd çağı ise çocuğun mallarını idare edebilecek olgunluğa eriştiği dönemi ifade etmektedir.⁶ İslam hukukunda çocukların içinde buldukları döneme göre hak ve sorunlulukları da değişiklik göstermektedir. Örneğin temyiz döneminde çocuklar hak ehliyetine sahip olmakla birlikte cezai ehliyetinden yoksun bulunmakta, bülüğ döneminde ise aile hukuku ve ceza hukuku bakımından tam ehliyetli duruma gelmektedir.⁷

Bazı dönemlerde çocuğun kendisini idare edebilecek bedensel ve cinsel olgunluğa erişmesiyle çocukluğun sona erdiği kabul edilse de günümüzde çocuğun düşünsel olgunluğa erişmiş olması önem taşımaktadır.⁸ Bu doğrultuda günümüzde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi ve Çocuk Koruma Kanunu'nda da yer aldığı şekilde, on sekiz yaşını doldurmamış kişiler çocuk olarak kabul edilmektedir.⁹ Yine çocuk kavramı hakkında ele alındığı kanuna göre farklı ifadeler kullanılmış olup Türk Medeni Kanunu'nda (TMK) “küçük”, İş Kanunu'nda ise “çalışan çocuk”, “çocuk işçi” gibi ifadeler kullanılmıştır.¹⁰

Çocuğun değersiz ve gözden çıkarılabilir bir varlık olarak görülmesine ilişkin yaklaşımlar yerini geçmiş toplumlarda çocuğun değerli ve geliştirilmesi gereken bir varlık olarak görülmesine bırakmıştır. Çocuğun toplum içindeki değer ve öneminin artması ise gerek uluslararası gerekse ulusal metinlerde çocuklara ilişkin özel düzenlemelerin yapılması sonucunu doğurmuştur. Çocuklar lehine hukuki metinlerde yapılan bu düzenlemeler çocuk haklarının ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur.

⁵ Zorlu Süleyman Emre; “Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, SÜHFD, Cilt: 21, Sayı: 2, 2013, s. 125-160, s. 134.

⁶ İpek, s. 156; Zorlu, s. 133.

⁷ Zorlu, s. 133.

⁸ İpek, s. 153

⁹ Dethloff Nina / Maschwitz Alexandra; “Avrupa’da Çocuk Hakları- Biz Nerede Duruyoruz”, Çev: Kerem Öz, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2, 2013, s. 147-154, s. 148; İpek, s. 154; Zorlu, s. 129.

¹⁰ Zorlu, s. 130.

1.2. Çocuk Hakları Kavramı

1.2.1. Uluslararası Metinlerde Çocuk Hakları

Çocukların korunmasına ilişkin ilkeler IV. yy filozofu Vives'e dayanmakla birlikte uluslararası alanda çocukların korunması amacıyla bir örgüt kurulması fikri ilk olarak 1894 yılında Jules de June tarafından ortaya atılmıştır.¹¹ Birinci Dünya Savaşı öncesinde bu yönde çalışmalar bulunmakla birlikte, savaş sonrasında "Uluslararası Çocukları Koruma Birliği", "Uluslararası Çocuklara Yardım Birliği" gibi oluşumlarla bu çalışmalar başarıya ulaşmıştır.¹²

Bu örgütlerin çalışmaları ile 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından "Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi" yayımlanmıştır. Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi ön söz ve 5 maddeden oluşmaktadır.¹³ Bildiride çocukların gelişimi, korunması ve eğitimine ilişkin temel hususlara yer verilmiştir.¹⁴ Bildirinin en önemli özelliği uluslararası alanda çocuk haklarına ilişkin ilk metin olmasıdır.¹⁵

Milletler Cemiyetinin dağılmasından sonra kurulan Birleşmiş Milletler bünyesinde, çocukların korunmasına ilişkin sorunları incelemek üzere "Sosyal Sorunlar Meclisi" kurulmuştur.¹⁶ Bu meclisin önerisi üzerine Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'nin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ortaya çıkmış, bu doğrultuda 1947 yılında bir tasarı hazırlanarak üye devletlere gönderilmiştir.¹⁷ Üye devletlerin görüşleri de dikkate alınarak bu tasarı, 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunun 1386 sayılı Kararı'yla "Çocuk Hakları Bildirisi" ismiyle kabul edilmiştir.

1959 tarihli Çocuk Hakları Bildirisi ön söz ve 10 maddeden oluşmaktadır.¹⁸ Bu maddelerde sözleşmedeki maddelerin hiçbir ayırım yapılmaksızın çocuklara uygulanması gerekliliği, çocukların kendilerini geliştirebilmeleri için gerekli imkânların sağlanması, vatandaşlık hakkı, eğitim hakkı ile çocukların istismar ve diğer kötü muamelelerden korunmasına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir.

¹¹ Akyüz Emine; Çocuk Hakları Bildirisi ve Türk Hukuk Sistemi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, 1980, s. 339; Çiftçioğlu Cengiz Topel; "Çocuk Haklarının Korunması Bağlamında BMÇS ve AİHS'de Öngörülen İki Farklı Bireysel Başvuru Sistemi", Fasikül Hukuk Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 68, 2015, s. 8; Dirican, s. 44.

¹² Çiftçioğlu, s. 10; Akyüz, s. 340.

¹³ Akyüz, s. 340; Çiftçioğlu, s. 10; İpek, s. 157.

¹⁴ Balo Yusuf Solmaz; Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2005, s. 49; Kurt, s. 104; İpek, s. 157.

¹⁵ Balo, s. 49; Dethlof/ Maschwitz, s. 148; Dirican, s. 44.

¹⁶ Akyüz, s. 341.

¹⁷ Akyüz, s. 341.

¹⁸ Çiftçioğlu, s. 9; İpek, s. 158; Balo, s. 50.

Günümüzde çocuk haklarının anayasası olarak kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi ise 1959 tarihli bildirinin geliştirilmesiyle ortaya çıkmış olup 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiş, bir yıl sonra da yürürlüğe girmiştir.¹⁹ Sözleşme ön söz, 3 kısım ve 54 maddeden oluşmaktadır. Birinci kısımda çocuk hakları, ikinci kısımda sözleşmenin uygulanması ve izlenmesi, üçüncü kısımda ise sözleşmenin yürürlüğü ile ilgili nihai hükümler yer almaktadır.²⁰ Sözleşmede ergin olup olmadığına bakılmaksızın on sekiz yaşından küçük kişiler çocuk olarak tanımlanmıştır.

Sözleşme Türkiye tarafından 14.09.1990 tarihinde imzalanmış, 9.12.1994 tarihinde 4058 sayılı Kanun'la onaylanması uygun bulunmuş, 27.01.1995 tarihinde ise Resmî Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. Bununla birlikte Türkiye, sözleşmenin azınlık çocuklarının dil eğitim ve kültür haklarına ilişkin olan 17, 29 ve 30. maddelerine çekince koymuştur.²¹ Sözleşmenin çekince konularak kabul edilmesi, sözleşmenin yarar ve işlevine zarar vereceği gerekçesiyle eleştirilmiştir.²²

1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde temel olarak yaşam hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkına yer verilmiştir.²³ Bu haklardan ilki olan yaşam hakkı çocuğun yaşama ve uygun yaşam şartlarına sahip olmasını, tıbbi bakım, beslenme, barınma gibi temel ihtiyaçlarının karşılanmasını öngören haklardır.²⁴ Yaşama hakkı, korunması gereken mutlak nitelikte bir hak olup ayırım gözetmeksizin tüm çocuklar bakımından geçerlidir.²⁵ Bu hak Sözleşmenin 6. maddesinde kendisine yer bulmuştur.

Gelişme hakkı, çocukların potansiyellerine ulaşabilmesi için gerekli koşulların sağlanmasını amaçlayan haktır.²⁶ Çocuğun eğitim hakkı, oyun ve dinlenme hakkı, bilgi edinme hakkı, din, vicdan ve düşünce özgürlüğü hakları bu kapsamda değerlendirilmektedir.²⁷ Sözleşmeye göre devletler; çocuğun, zihinsel, bedensel, fiziksel, psikolojik ve ruhsal gelişimi için gerekli koşulları sağlamalı, çocuğun toplum içinde özgür bir birey olarak yaşaması için gerekli önlemleri almalıdır.²⁸ Sözleşmede

¹⁹ Uğurlu Zeynep / Gülsen İpek Aksoy; "Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması", Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1, s. 6; Çiftçioğlu, s. 10; İpek, s. 160; Balo, s. 50.

²⁰ Çiftçioğlu, s. 11.

²¹ Balo, s. 89; İpek, s. 159.

²² İpek, s. 159.

²³ Dethlof/ Maschwitz, s. 149.

²⁴ Uğurlu/ Gülsen, s. 5; Çiftçioğlu, s. 12.

²⁵ Kurt, s. 111.

²⁶ Dirican, s. 46.

²⁷ Uğurlu/ Gülsen, s. 5.

²⁸ Kurt, s. 112.

devlete belirli yükümlülükler yüklenmekle birlikte ailenin de çocuğun gelişimi için gerekli koşulları sağlaması gerekmektedir.

Korunma hakkı, çocuğun istismar ve her türlü kötü muameleden korunmasını amaçlayan haktır.²⁹ Mülteci çocuklar için sağlanan güvenceler, çocuk işçiliğinin önlenmesi, fiziksel, duygusal ve cinsel istismar gibi konularda korunma, çocukların hakkı kapsamında değerlendirilmektedir.³⁰ Korunma hakkı, Sözleşmenin 19. maddesinde düzenlenmiştir. Söz konusu maddede korunma hakkı çerçevesinde çocuğa bakmakla yükümlü olan kişinin yani anne, baba veya vasinin çocuğu istismar, şiddet ve kötü muameleden koruması gerektiği ifade edilmiştir. Ayrıca anne babanın yükümlülüklerini yerine getiremedikleri durumlarda devletin bu kişilere gerekli desteği vermesi, şayet şiddet ve istismarın sebebi aile ise devletin çocuğu bu kişilere karşı da koruması gerekmektedir.³¹

Katılım hakkı, kişinin içinde yaşadığı topluma ilişkin kararlarda söz hakkı sahibi olmasını ifade etmektedir.³² Çocukların katılım hakkı da ailede ve toplumda çocuğun özellikle kendisini ilgilendiren konularda karar alınma sürecine katılımını ifade etmektedir.³³ Katılım hakkı Sözleşmenin 12. maddesinde çocuğun kendisini ilgilendiren konularda fikirlerini serbestçe beyan etmesi şeklinde ifade edilmiştir. Katılım hakkı, çocukların tek başına karar alıp uygulaması şeklinde anlaşılmalı, kendilerini ilgilendiren konularda fikir beyan etmeleri ve kendilerini etkileyen hususlarda bilgilendirilmeleri şeklinde anlaşılmalıdır.³⁴

Sonuç olarak çocuklar nitelikleri itibarıyla gerek hayata atılma gerekse de topluma adaptasyon sürecinde yardıma ve korunmaya ihtiyaç duymaktadır. Çocukların topluma adaptasyonu ve gelişimini sağlamak amacıyla yaşama hakkı, gelişme hakkı, korunma hakkı ve katılım hakkına sözleşmede yer verilmiştir. Sözleşmenin doğru bir şekilde uygulanabilmesi ve çocukların iyi bir yaşam sürebilmesi için gerek ailenin gerekse de devlet ve toplumun yükümlülükleri bulunmaktadır. Bu yükümlülüklerin yerine getirilmesi çocuklara katkı sağladığı gibi toplumun refahı ve gelişimini de sağlayacaktır.

²⁹ Çiftçioğlu, s. 11; Uğurlu/ Gülsen, s. 5.

³⁰ Dirican, s. 44; Uğurlu/ Gülsen, s. 5; Kurt, s. 113.

³¹ KURT, s. 113.

³² Şahin Sultan / Polat Oğuz; “Türkiye’de ve Dünyadaki Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Katılım Hakkı Algısının ve Uygulamalarının Karşılaştırılması”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1, s. 276.

³³ Uğurlu/Gülsen, s. 5; Dirican, s. 47; Kurt, s. 113; Şahin/ Polat, s. 277.

³⁴ Kurt, s. 114.

1.2.2. İç Hukuk Metinlerinde Çocuk Hakları

Türk kültüründe geçmişten günümüze çocuklara değer verilmiştir. Çocuklar, aileleri tarafından ilgili bir şekilde yetiştirilmiş, kimsesiz çocuklar için ise onları himaye edecek kurumlar oluşturulmuştur. Bu durum hukuki metinlerde de kendisine yer bulmuştur. Tanzimat Dönemi'nde çocuklara haklarının öğretilmesinin önemi dönemin aydınlarınca ifade edilmiş, 1868 yılında İçişleri Bakanlığı tarafından çocuk ıslahevlerine dair tüzük düzenlenerek valiliklere dağıtılmıştır.³⁵

Türk hukukunda çocuk haklarına ilişkin önemli bir düzenleme olarak 1963 tarihli Türk Çocuk Hakları Bildirisi gösterilebilir. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi doğrultusunda düzenlenen bu bildiri, 28 Haziran 1963 tarihinde UNESCO Türkiye Millî Komisyonu 7. Genel Kurulunda kabul edilmiştir.³⁶ Eğitim, çocukların çalıştırılması yasağı ve çocukların gelişimi konusunda aile ve devletin üzerine düşen yükümlülükler bildiride öne çıkan konular olmuştur.³⁷

Çocuk haklarının korunmasına ilişkin düzenlemelere gerek Anayasa'da gerekse de kanunlarda yer verilmiştir. Örneğin Anayasa'nın üçüncü bölümünün birinci kısmı aile ve çocuk hakları başlığını taşımaktadır. Bu başlık altındaki 41. maddede çocukların korunmasının önemi, çocuğun üstün yararı ile çocuk istismarı ve şiddete karşı gerekli önlemlerin alınmasının gerekliliği açık bir şekilde ifade edilmiştir. Bu düzenlemenin, önemli bir gelişme olmakla birlikte yeterli olmadığı ifade edilmektedir.³⁸ Benzer şekilde TMK'da da çocuk haklarına ilişkin düzenlemelere yer verilmiştir. TMK'nın Aile Hukuku Kitabı'nın ikinci kısmında çocuk ve ana-baba arasındaki ilişkiler, çocukların hakları ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş, yine çocuk haklarını himaye eden düzenlemelere yer verilmiştir.³⁹ Bu düzenlemeler aslında, uluslararası hukukta çocuklara tanınan hakların iç hukuktaki yansımalarıdır.

İç hukukta çocuklara tanınan en temel hak, uluslararası hukukta da olduğu gibi yaşam hakkıdır. Anayasa m. 17'de herkesin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve kişiliğini geliştirme hakkına sahip olduğu ifade edilmiştir.⁴⁰ Çocukların yaşam hakkı bakımından özel bir düzenleme yapılmamış olup bu düzenleme çocukları da kapsamına alacak niteliktedir. Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) insan öldürmenin suç olarak düzenlenmesi de yine yaşam hakkını korumayı amaçlamaktadır. Kasten öldürme suçunun nitelikli hâllerini düzenleyen TCK m. 82'de suçun

³⁵ Kurt, s. 103.

³⁶ Kurt, s. 105.

³⁷ Kurt, s. 106.

³⁸ İpek, s. 167.

³⁹ Zorlu, s. 140.

⁴⁰ Anayasa m. 17 hükmü şu şekildedir: "*Herkes, yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkına sahiptir.*"

çocuğa karşı işlenmesi kasten öldürme suçunun nitelikli hâli olarak düzenlenmektedir.⁴¹ Her ne kadar çocukların yaşam hakkına ilişkin Anayasa'da ayrıca bir düzenleme yapılmamış olsa da çocuklara karşı kasten öldürme suçunun işlenmesinin daha ağır bir şekilde cezalandırılması, çocukların yaşam hakkına verilen önemi göstermektedir. Aynı şekilde ihmali davranışla kasten öldürme suçunun düzenlendiği TCK m. 83'te, belli bir icrai davranışta bulunmak hususunda kanuni düzenlemelerden veya sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğünün bulunmasına rağmen bu yükümlülük ihmal edilerek daha doğrusu yapılması gereken şey yapılmayarak ölüme sebebiyet verilmesi de cezalandırılan bir davranış olarak karşımıza çıkmaktadır. Örneğin bir annenin emzirmesi gereken çocuğunu emzirmeyerek onun açlıktan ölümüne sebebiyet vermesinde böyle bir durum söz konusudur. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için TCK m. 83'ün gerekçesine burada yer vermeyi uygun bulduk. Gerekçenin konumuzu ilgilendiren kısmı şu şekildedir: *"İhmal, kişiye belli bir icrai davranışta bulunma yükümlülüğünün yüklendiği hâllerde, bu yükümlülüğe uygun davranılmamasıdır. Belli bir icrai davranışta bulunma yükümlülüğüne aykırı olarak bu davranışın gerçekleştirilmemesi sonucunda, bir insan ölmüş olabilir. Örneğin bir sağlık kuruluşunda görev yapan tabip, durumu acil olan bir hastaya müdahale etmez ve sonuçta hasta ölür. İhmali davranışla sebebiyet verilen ölüm neticesinden dolayı sorumlu tutulabilmek için neticeyi önlemek hususunda soyut bir ahlaki yükümlülüğün varlığı yeterli değildir; bu hususta hukuki bir yükümlülüğün varlığı gereklidir. Neticeyi önleme yükümlülüğü, bazı durumlarda koruma ve gözetim yükümlülüğüne dayanmaktadır. Bu yükümlülüğün kaynağı önce kanundur. Kişilere belli durumlarda belli bir yönde icrai davranışta bulunma konusunda kanunla yükümlülük yüklenmektedir. Örneğin velayet ilişkisinin gereği olarak ana ve babanın çocukları üzerinde koruma ve gözetim yükümlülüğü bulunmaktadır. (22.11.2001 tarih ve 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu, Madde 335 vd.). Bu yükümlülüğün yerine getirilmemesi, başlı başına bir haksızlık ifade etmektedir."*

Çocukların temel haklarından birisi gelişim hakkıdır, bunun için de en önemli husus eğitimidir. Eğitim hakkına ilişkin 222 sayılı İlköğretim ve Eğitim Kanunu önem taşımaktadır. Söz konusu kanunun 3. maddesi *"Mecburi ilköğretim çağı, 6-14 yaş grubundaki çocukları kapsar. İlkokulların birinci sınıflarına o yılın 31 Aralık tarihinde 72 ayını dolduran çocukların kaydı yapılır. Ancak çocuğun gelişim durumuna bağlı olarak okula erken başlaması veya kaydının ertelenmesi ile ilgili hususlar yönetmelikle düzenlenir."* şeklinde düzenlenmiştir. Bu maddeyle çocukların 6-14

⁴¹ Türk Ceza Kanunu'nun konuya ilişkin m. 82/1-e hükmü şu şekildedir: *"... e) Çocuğa ya da beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda bulunan kişiye karşı işlenmesi hâlinde, kişi ağırlaştırılmış müebbet hapis cezası ile cezalandırılır."*

yaş arasındaki eğitimi zorunlu tutulmuş çocukların gelişim hakkı sağlanmaya çalışılmıştır. Burada şunu ifade edelim ki ülkemizde zorunlu eğitim kamuoyunda (4+4+4) şeklinde formüle edildiği şekilde 12 yıla çıkarılmıştır. Buna ilişkin olarak 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu m. 25/1 hükmüne göre, *İlköğretim kurumları; dört yıl süreli ve zorunlu ilkokullar ile dört yıl süreli, zorunlu ve farklı programlar arasında tercihe imkân veren ortaokullar ile imam-hatip ortaokullarından oluşur.* Aynı Kanun m. 26/1 hükmü ise şu şekildedir: *Ortaöğretim, ilköğretime dayalı, dört yıllık zorunlu, örgün veya yaygın öğrenim veren genel, mesleki ve teknik öğretim kurumlarının tümünü kapsar. Bu okulları bitirenlere ortaöğretim diploması verilir.* Çocukların gelişim hakkı sadece devletin yükümlülüğünde olmayıp ailenin de yükümlülükleri arasında bulunmaktadır. Zira TMK m. 185'te çocukların bakım ve eğitime özen gösterilmesinin ailenin yükümlülüğünde olduğu belirtilmiştir.⁴²

İç hukukta çocukların korunmasına ilişkin temel düzenlemenin 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu⁴³ (ÇKK) olduğunu söyleyebiliriz. Kanun, korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında alınacak tedbirler ile suça sürüklenen çocuklar hakkında uygulanacak güvenlik tedbirlerinin⁴⁴ usul ve esaslarına, çocuk mahkemelerinin kuruluş, görev ve yetkilerine ilişkin hükümleri kapsar. Görüleceği üzere Kanunda çocuklar ikiye ayrılmıştır. Bunlardan birincisi korunma ihtiyacı olan çocuklar, ikincisi ise suça sürüklenen başka bir deyişle suç işlemiş veya suç işlediğinden şüphelenilen çocuklardır. Bu bağlamda kanunda bu iki grup çocuk şu şekilde tarif edilmektedir: *“Korunma ihtiyacı olan çocuk: Bedensel, zihinsel, ahlaki, sosyal ve duygusal gelişimi ile kişisel güvenliği tehlikede olan, ihmal veya istismar edilen ya da suç mağduru çocuğu, suça sürüklenen çocuk: Kanunlarda suç olarak tanımlanan bir fiili işlediği iddiası ile hakkında soruşturma veya kovuşturma yapılan ya da işlediği fiilden dolayı hakkında güvenlik tedbirine karar verilen çocuğu, ifade eder.”* (ÇKK, m. 3/1-a). Gerek suça sürüklenen çocuklar gerekse de korunma ihtiyacı olan çocuklar hakkında danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleri uygulanabilir. Kanunda bu tedbirlerin ne anlama geldiği de açıklanmıştır.

⁴² Konuya ilişkin TMK m. 185 hükmü şu şekildedir: *“Eşler, bu birliğin mutluluğunu el birliğiyle sağlamak ve çocukların bakımına, eğitim ve gözetimine beraberce özen göstermekle yükümlüdürler.”*

⁴³ Kabul tarihi: 03.07.2005, 15.07.2005 tarih ve 25876 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

⁴⁴ Suç teşkil eden haksızlığı gerçekleştiren kişiye karşı ceza ve/veya güvenlik tedbiri yaptırımını uygulanır. 5237 sayılı TCK m. 31/1 hükmüne göre, fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmamış olan çocukların ceza sorumluluğu bulunmamaktadır. Bu kişiler hakkında, ceza kovuşturması yapılamaz, ancak çocuklara özgü güvenlik tedbirleri uygulanabilir. Maddenin ikinci fıkrasına göre ise fiili işlediği sırada on iki yaşını doldurmuş olup da on beş yaşını doldurmamış olanların işlediği fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılayamaması veya davranışlarını yönlendirme yeteneğinin yeterince gelişmemiş olması hâlinde ceza sorumlulukları yoktur. Ancak bu kişiler hakkında çocuklara özgü güvenlik tedbirlerine hükmolunur.

Danışmanlık tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimselere çocuk yetiştirme konusunda; çocuklara da eğitim ve gelişimleri ile ilgili sorunlarının çözümünde yol göstermeye; eğitim tedbiri, çocuğun bir eğitim kurumuna gündüzlü veya yatılı olarak devamına; iş ve meslek edinmesi amacıyla bir meslek veya sanat edinme kursuna gitmesine veya meslek sahibi bir ustanın yanına yahut kamuya ya da özel sektöre ait iş yerlerine yerleştirilmesine; bakım tedbiri, çocuğun bakımından sorumlu olan kimsenin herhangi bir nedenle görevini yerine getirememesi hâlinde, çocuğun resmî veya özel bakım yurdu ya da koruyucu aile hizmetlerinden yararlandırılması veya bu kurumlara yerleştirilmesine; sağlık tedbiri, çocuğun fiziksel ve ruhsal sağlığının korunması ve tedavisi için gerekli geçici veya sürekli tıbbi bakım ve rehabilitasyonuna, bağımlılık yapan maddeleri kullananların tedavilerinin yapılmasına; barınma tedbiri, barınma yeri olmayan çocuklu kimselere veya hayatı tehlikede olan hamile kadınlara uygun barınma yeri sağlamaya denilir (ÇKK m. 5). Kanunun ayrıca m. 8 vd'de koruyucu ve destekleyici tedbirlerin nasıl alınacağı, tedbir kararlarında usul vs. konuları düzenlenmişken m. 15 vd.de suça sürüklenen çocuklara ilişkin soruşturmaların nasıl yapılması gerektiği; m. 22 vd.de çocuklara ilişkin kovuşturmaların nasıl yapılması gerektiği hususları düzenlenmiştir. Çocukların korunmasına ilişkin bir diğer düzenleme olarak ise Çocuk Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik kabul edilmiştir.⁴⁵

Çocuk işçiliğine ilişkin istismarın önüne geçmek amacıyla 4857 sayılı İş Kanunu'nda da bazı düzenlemeler bulunmaktadır.⁴⁶ Bu kanunun 71. maddesine göre 15 yaşını doldurmamış çocukların çalışması yasak olmakla birlikte 14 yaşını doldurmuş ve ilköğretim eğitimini tamamlamış çocukların eğitimlerine engel olmayacak şekilde çalıştırılmaları mümkündür.⁴⁷ Aynı şekilde İş Kanunu m. 73/1 hükmüne göre, sanayiye ait işlerde on sekiz yaşını doldurmamış çocuk ve genç işçilerin gece çalıştırılması yasaktır.

Çocukların istismardan korunması bağlamında TCK'da da önemli düzenlemeler bulunmaktadır. Çocukların cinsel istismardan korunması için TCK m. 103'te çocukların cinsel istismarı suçu düzenlenmiş ve ağır yaptırımlar öngörülmüştür.⁴⁸

⁴⁵ 24.12.2006 tarihli ve 26386 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

⁴⁶ Zorlu, s. 141.

⁴⁷ Konuya ilişkin İş Kanunu m. 71 hükmü şu şekildedir: “On beş yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak on dört yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. On dört yaşını doldurmamış çocuklar ise bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler.”

⁴⁸ Konuya ilişkin TCK m. 103/1 hükmü şu şekildedir: “Çocuğu cinsel yönden istismar eden kişi, sekiz yıldan on beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

Bunun yanında TCK m. 233'te anne babanın çocuğa karşı bazı yükümlülüklerini yerine getirmeyerek çocukların hayatını tehlikeye sokması, TCK m. 232'de ise ailenin çocuklara karşı olan tedip hakkını kötüye kullanması suç olarak düzenlenmiştir.⁴⁹ Bu düzenlemelerle çocukların gerek aile içinden gerekse de dışından gelen istismar fiillerinden korunması amaçlanmaktadır. Çocukların suçun mağduru olması durumu ise bazı suçlar için cezanın artırılmasını gerektiren nitelikli hâl olarak düzenlenmiştir.

Ceza hukukunda çocukların korunmasına ilişkin düzenlemeler sadece bazı fiillerin suç olarak düzenlenmesinden ibaret değildir. Çocukların suç faili veya suçun mağduru olması durumlarına göre farklı koruyucu düzenlemelere gidilmiştir. Çocuklar suç faili olmaları durumunda suça sürüklenen çocuk olarak adlandırılmaktadır. Bu durum aslında çocukların tam anlamıyla etrafını algılama yeteneğinin gelişmemesinden kaynaklanmaktadır. Suça sürüklenen çocuklar hakkında Ceza Muhakemesi Kanunu'nda (CMK) bazı koruyucu önlemlerin bulunduğu görülmektedir. Suça sürüklenen çocuklara istemlerine bakılmaksızın zorunlu müdafî atanması (CMK m. 150/2), çocuklar hakkında tutukluluğu gerektiren koşulların uygulanmasının yetişkinlere göre daha zor olması (CMK m. 102/5) gibi hususlar bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Diğer taraftan çocuk mağdurun soruşturma ve kovuşturmada tanık olarak bir kere ve uzman eşliğinde dinlenebilmesi (CMK m. 236) ve ayrıca ifadelerinin kayıt altına alınması muhakeme sürecinde çocukların korunmasını amaçlayan düzenlemeler arasındadır.

1989 tarihli Çocuk Hakları Sözleşmesi'nde bir çocuk hakkı olarak belirtilen katılım hakkına ilişkin de mevzuatımızda düzenlemeler bulunmaktadır. Çocuğun katılım hakkının sağlanabilmesi, çocuğun yaşına uygun bilgi sahibi olmasına, çocuğun düşüncelerine önem verilmesine ve çocukların eşit muamele görmesine bağlıdır.⁵⁰ Hukukumuzda konu ile bağlantılı düzenlemelerde çocuğun fikirlerinin de dikkate alınarak karar verilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Örneğin TMK m. 308/2'de⁵¹ evlat edinme konusunda ayırt etme gücüne sahip çocuğun rızasının

⁴⁹ Konuya ilişkin TCK m. 232/2 hükmü şu şekildedir: “İdaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişiye, bir yıla kadar hapis cezası verilir.”

Ayrıca TCK m. 133/3 hükmü ise şu şekildedir: “Velayet hakları kaldırılmış olsa da itiyadi sarhoşluk, uyuşturucu veya uyarıcı maddelerin kullanılması ya da onur kırıcı tavır ve hareketlerin sonucu maddi ve manevi özen noksanlığı nedeniyle çocuklarının ahlak, güvenlik ve sağlığını ağır şekilde tehlikeye sokan ana veya baba, üç aydan bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.”

⁵⁰ Şahin/ Polat, s. 278.

⁵¹ Konuya ilişkin TMK m. 308/2 düzenlemesi şu şekildedir: “Ayırt etme gücüne sahip olan küçük, rızası olmadıkça evlat edinilemez.”

alınması şart koşulmuştur. Yine aynı şekilde TMK m. 339/3'te ailenin çocuğun hayatına ilişkin hususlarda onun düşüncesini dikkate alması gerektiği belirtilmiştir.⁵² ÇKK m. 4/1-d de çocukların karar alma sürecine katılımlarının önemi belirtilmiştir.⁵³

1.3. Çocuk İstismarı Kavramı

İstismar, sözlükte birinin iyi niyetini kötüye kullanma, sömürme anlamlarına gelmektedir.⁵⁴ Çocuk istismarı kavramı en geniş anlamı itibarıyla, belli bir zaman aralığında çocuğun bir yetişkin tarafından o kültürde kabul edilemeyecek bir davranışa maruz bırakılmasıdır.⁵⁵ Çocukların beden ve ruh sağlığına zarar veren ya da gelişmesini engelleyen, fiziksel, ruhsal ve cinsel açıdan gerçekleştirilen zarar verici davranışlardır.⁵⁶

Dünya Sağlık Örgütü çocuk istismarı ve ihmalini “Ana, baba ya da bakım veren gibi bir erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel

⁵² Konuya ilişkin TMK m. 339/3 düzenlemesi şu şekildedir: “Ana ve baba, olgunluğu ölçüsünde çocuğa hayatını düzenleme olanağı tanınlar; önemli konularda olabildiğince onun düşüncesini göz önünde tutarlar.” Kurt, s. 114.

⁵³ Konuya ilişkin ÇKK m. 4 hükmü şu şekildedir: “Bu Kanunun uygulanmasında, çocuğun haklarının korunması amacıyla;

a) Çocuğun yaşama, gelişme, korunma ve katılım haklarının güvence altına alınması,

b) Çocuğun yarar ve esenliğinin gözetilmesi,

c) Çocuk ve ailesinin herhangi bir nedenle ayrımcılığa tabi tutulmaması,

d) Çocuk ve ailesi bilgilendirilmek suretiyle karar sürecine katılımlarının sağlanması,

e) Çocuğun, ailesinin, ilgililerin, kamu kurumlarının ve sivil toplum kuruluşlarının iş birliği içinde çalışmaları,

f) İnsan haklarına dayalı, adil, etkili ve süratli bir usul izlenmesi,

g) Soruşturma ve kovuşturma sürecinde çocuğun durumuna uygun özel ihtimam gösterilmesi,

h) Kararların alınmasında ve uygulanmasında, çocuğun yaşına ve gelişimine uygun eğitimi ve öğrenimini, kişiliğini ve toplumsal sorumluluğunu geliştirmesinin desteklenmesi,

i) Çocuklar hakkında özgürlüğü kısıtlayıcı tedbirler ile hapis cezasına en son çare olarak başvurulması,

j) Tedbir kararı verilirken kurumda bakım ve kurumda tutmanın son çare olarak görülmesi, kararların verilmesinde ve uygulanmasında toplumsal sorumluluğun paylaşılmasının sağlanması,

k) Çocukların bakılıp gözetildiği, tedbir kararlarının uygulandığı kurumlarda yetişkinlerden ayrı tutulmaları,

l) Çocuklar hakkında yürütülen işlemlerde, yargılama ve kararların yerine getirilmesinde kimliğinin başkaları tarafından belirlenememesine yönelik önlemler alınması, İlkeleri gözetilir.”

⁵⁴ <https://sozluk.gov.tr/>, erişim tarihi 19.09.2020.

⁵⁵ Koca Mahmut; “Çocuk İstismarında İhmal Yükümlülüğü”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 3, Sayı: 1, 2012, s. 116.

⁵⁶ Gürhan Nermin; Her Yöntüyle Çocuk İstismar ve İhmali, Ankara, 2015, s. 16.

kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü” şeklinde ifade etmektedir. Bununla birlikte davranışın çocuk istismarı olarak kabulü için ayrıca kaza dışı gerçekleşmesi, önlenabilir olması ve çocuk üzerinde zarar verici etkileri bulunması gerekir.⁵⁷ Hareketin mutlaka çocuk tarafından olumsuz algılanmasına ihtiyaç yoktur. Davranışın bilinçsizce gerçekleştirilmiş olması da istismar olduğu gerçeğini değiştirmemektedir.⁵⁸

Çocuk istismarı hayatın birçok farklı alanında kendisini gösteren, toplumu etkileyen bir sorundur. Sorunun çözümünde toplum nezdindeki farkındalığın artırılması kadar istismar davranışlarının cezalandırılması da büyük öneme sahiptir. Bu bakımdan çocuk istismarı olarak kabul edilen fiziksel, duygusal, cinsel davranışların birçoğu TCK’da suç olarak düzenlenmiştir. Ancak buna rağmen çocuk istismarı olarak kabul edilebilecek her hareketin suç olduğunu söylemek mümkün değildir. Örneğin bir babanın çocuğunun yaptığı en ufak yanlışta çok sert tepkiler vererek onu sürekli azarlaması, söylenen sözlerin suç teşkil etmemesi ve sadece azarlama boyutunda kalması şartıyla suç teşkil etmese de haksız bir davranış olarak değerlendirilebilir. Bu sözü biraz açmak gerekir. Toplum hayatı din, ahlak, görgü, gelenek ve hukuk kuralları ile belli bir düzen içerisinde yürütülür. Haksızlık teşkil eden fiile diğer toplumsal düzen kurallarının yaptırımı yeterli ise hukuk kuralları devreye girmez. Bu bağlamda kişinin kendisini öldürmesi anlamına gelen intiharın, hukuki olarak bir yaptırıma tabi tutulmamasının nedenlerinden birisi de budur. Bir fiil ancak bir başkasının hakkına tecavüz teşkil ediyorsa hukuk kuralları devreye girer. Hukuk kuralları içerisinde de ceza hukuku, haksızlık teşkil eden fiile karşı diğer hukuk disiplini yaptırımlarının yetersiz kalması durumunda devreye girer. Zira ceza hukuku toplumsal yaşam bakımından hayati önemdeki değerlerin korunması amacını güder ve devlet mekanizmasının bu bağlamda en etkili enstrümanlarını bünyesinde barındırır.⁵⁹ Çocuk istismarının önlenmesinde de en etkili enstrümanları ceza hukuku bünyesinde bulmak mümkündür. Ancak çocuk istismarının yelpazesinin oldukça geniş olması sebebiyle ilk başta bir sınıflandırma yapmaya ve ceza hukukunda düzenlenen suç tiplerinden hangisinin hangi istismar çeşidi altında değerlendirilmesi gerektiğine çalışılacaktır.

Çocuk istismarı farklı şekillerde sınıflandırılırsa da en isabetli ve anlaşılabilir sınıflandırmanın fiziksel, duygusal ve cinsel istismar şeklinde yapılan olduğunu düşünmekteyiz. Bu nedenle çalışmada bu ayrımın kullanılması uygun bulunmuştur.

⁵⁷ Korkusuz İrfan/Akduman Gülümser Gültekin/Aytaç Önder/AKİF Mehmet; “Çocuk İhmali-İstismarı ve Polis”, Adli Psikiyatri Dergisi, 3(3-4), 2006, s. 16.

⁵⁸ Polat Oğuz; Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Tanımlar, Ankara, 2007, s. 27.

⁵⁹ Koca Mahmut/Üzülmez İlhan; Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2019, s. 31.

1.3.1. Fiziksel İstismar

Fiziksel istismar, çocuğun fiziksel zarar görmesine ve vücut bütünlüğünün bozulmasına neden olan davranışlardır.⁶⁰ İstismar şekilleri arasında en sık karşılaşılanı olmasına rağmen fiziksel istismar olguları görmezden gelinebilmektedir. Bunun sebebi olarak gösterilen hususlar ise bir ebeveynin çocuğuna zarar verebileceğinin kabul edilmemesi, aile içi bir meseleye karışmak istenilmemesi, yeterli eğitimin alınmaması ve insanların kendilerine söylenenlere inanması ve kararlarını buna göre vermesidir.⁶¹

Dövme, ısırma, çimdikleme, aç bırakma, uyku uyumasına izin vermeme, vurma, yakma gibi çocuğun bedeni üzerinde gerçekleştirilen ve fiziksel zarara sebep olan fiillerin tamamı fiziksel istismar olarak değerlendirilir.⁶² Gerçekleştirilen fiilin şiddetine göre “*linik teşhiste; ekimozlar, yumuşak doku hasarları, yanıklar, haşlanmalar, kemik, eklem, beyin ve göz hasarları, iç organa ait hasarlar, zehirlenmeler, gelişme gerilikleri*” görülebilmektedir.⁶³ Bu yüzden tespiti en kolay olan istismar şeklidir.

Çocuğa karşı gerçekleştirilen fiziksel istismarı cezalandıran birçok suç düzenlemesi bulunmaktadır. Çocuğa karşı gerçekleştirilen vurma, ısırma, dövme, yakma, zehirlenme gibi davranışlar TCK m. 86’da düzenlenen *kasten yaralama* suçuna sebebiyet verir. Söz konusu fiillerin ebeveynler tarafından yapılmış olması daha ağır cezalandırmayı gerektiren nitelikli bir hâl iken suçun beden veya ruh bakımından kendisini savunamayacak durumda olan bir kişiye karşı işlenmesi daha ağır cezalandırmayı gerektiren bir nitelikli hâl olduğu için mağdurun çocuk olması çoğu zaman bu kapsamda değerlendirilebilecektir. Suça ait düzenleme gereği davranışın kim tarafından gerçekleştirildiği, hangi boyutta kaldığı ve meydana gelen neticeler failin cezasının belirlenmesinde etkilidir. Bununla birlikte çocuğa karşı ebeveynleri tarafından gerçekleştirilen ve basit bir tıbbi müdahale ile giderilebilecek olan tokat atma, kulak çekme gibi hareketlerin bu suça sebebiyet verip vermeyeceği üzerinde durmak gerekir. Ebeveynlerin velayet hakları, çocuğun eğitimi ve korunması için gerekirse zor kullanabilmeyi kapsadığından hareketleri tedip hakkı kapsamında kabul edilerek suç oluşturmayacaktır.⁶⁴ Ancak davranışın tedip hakkının sınırlarını

⁶⁰ Polat Oğuz; Şiddet, Ankara, 2017, s. 31; Korkusuz/Akduman/Aytaç/Akif, s. 17.

⁶¹ Aksoy Ercüment/ Çetin Gürsel/ İnancıl Mehmet Akif /Polat Oğuz/Sözen M. Şevki/ Yavuz Fatih; “Çocuk İstismarı ve İhlali”, <http://www.ttb.org.tr/eweb/adli/7.html>, erişim tarihi, 19.09.2020.

⁶² Uğurlu/Gülşen, s. 10.

⁶³ Polat, Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı, s. 45.

⁶⁴ Koca Mahmut/Üzülmez İlhan; Türk Ceza Hukuku Ceza Özel Hükümler, Ankara, 2019, s. 208.

aşmayacak bir boyutta olması ve zor kullanmayı haklı gösteren bir durumun varlığı gerekir.

Çocuğa karşı gerçekleştirilen kasten yaralama, hakaret, tehdit, cinsel taciz gibi fiillerin mağdur üzerinde belli bir süreç içerisinde ve sistematik olarak uygulanması hâlinde eziyet suçunun varlığı söz konusu olacaktır. TCK m. 96'da düzenlenen eziyet suçunda “bir kimsenin eziyet çekmesine yol açacak davranışlar” cezalandırılmaktadır. Maddenin 2. fıkrasının a bendinde ise eziyet suçunun çocuğa karşı işlenmesi hâlinde cezanın ağırlaştırılacağı düzenlenmiştir.

Eziyet, kişi üzerinde insan onuruyla bağdaşmayacak şekilde, bedensel veya ruhsal yönden acı veren, aşağılayıcı hareketler olarak kabul edilir.⁶⁵ Yargıtay kararına yansıyan bir olayda, sanıkların muhtelif zamanlarda 13 aylık çocuk olan mağdur üzerinde sigara söndürdükleri, ısırıkları, saatlerce arabada aç bıraktıkları, dövüp kolunu kırmak suretiyle gerçekleştirilen eylemlerinin eziyet suçunu oluşturduğu kabul edilmiştir.⁶⁶ Bunun aksine yukarıda da belirtildiği üzere sistematik olmayan veya tek bir defalığına yapılan hareketler eziyet olarak değil yerine göre kasten yaralama, hakaret vs. gibi suçlar yönünden değerlendirilmelidir.

Birleşmiş Milletler Genel Kurulunca 10 Aralık 1948 tarihinde ilan edilen “İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi”⁶⁷ m. 5 hükmüne göre “Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani, haysiyet kırıcı cezalara veya muamelelere tâbi tutulamaz.” 4 Kasım 1950 tarihli “İnsan Hakları ve Ana Hürriyetleri Korumaya Dair Sözleşme”⁶⁸ m. 3 hükmü de şu şekildedir: “Hiç kimse işkenceye, zalimane, gayriinsani yahut haysiyet kırıcı ceza veya muameleye tabi tutulamaz.” Belirtilen bu düzenlemelerin yanında 10 Şubat 1984 tarihli “İşkenceye ve Diğer Zalimane, Gayriinsani

⁶⁵ Artuk M. Emin/Gökçen Ahmet/Yenidünya A. Caner; Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara 2017, s. 189.

⁶⁶ “Oluşa, dosya kapsamına, B... Devlet Hastanesi'nin 27.10.2007 günlü ve B... Adli Tıp Şube Müdürlüğü'nün 08.11.2007 tarihli Raporları kapsamına göre, sanıkların muhtelif zamanlarda katılan A.'in 13 aylık çocuğu olan mağdurun vücudunda sigara söndürmek, ısırma ve olay günü de arabada saatlerce tek başına aç susuz bırakıp bakımını da yapmadan dövüp kolunu kırmak suretiyle süreklilik gösteren eylemlerinin, eziyet suçunu oluşturduğu ancak, işkence suçunda netice sebebiyle ağırlaşmış hâlleri düzenleyen TCK'nın 95. maddesine benzer bir düzenlemenin eziyet suçunda yer almayıp TCK'nın 96. maddesinin 2. fıkrasında nitelikli hâllerin belirtilmiş bulunması karşısında sonuçta meydana gelen yaraların niteliği gözetilerek TCK'nın 44. maddesi uyarınca sanıkların eylemlerinin bir bütün hâlinde TCK'nın 96/2-a maddesinde yaptırma bağlanan eziyet suçunu oluşturacağı ve yaraların ağırlığı nedeniyle TCK'nın 3. maddesinde yer alan orantılılık ilkesi ile 61. maddesinde yazılı ölçütler gözetilerek asgari haddin üzerinde ceza tayini gerektiği gözetilmeden, ayrıca yaralama suçundan da ceza tayini”, Y. 8. CD, 18.06.2012 tarihli, E. 2011/3608, K. 2012/20031 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.html>, erişim tarihi 16.09.2020.

⁶⁷ 27.05. 1949 tarih ve 7217 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

⁶⁸ 19.03. 1954 tarih ve 8662 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

veya *Küçültücü Muamele veya Cezaya Karşı Birleşmiş Milletler Sözleşmesi*⁶⁹” m. 1’de işkence kavramı tanımlanmış ve kapsamı belirlenmiştir. Buna göre “*İşkence terimi, bir şahsa veya bir üçüncü şahsa, bu şahsın veya üçüncü şahsın işlediği veya işlediğinden şüphe edilen bir fiil sebebiyle cezalandırmak amacıyla, bilgi veya itiraf elde etmek için veya ayırım gözeten herhangi bir sebep dolayısıyla bir kamu görevlisinin veya bu sıfatla hareket eden bir başka şahsın teşviki veya rızası veya muvafakatıyla uygulanan fiziki veya manevi ağır acı veya ıstırap veren bir fiil anlamına gelir.*” Sözleşme, sözleşmeyi imzalayan her taraf devlete kanunlarında işkenceyi suç olarak düzenleme yükümlülüğü getirmektedir. Daha önceki mevzuatımızda yer alan işkence suçu kamu görevlisinin, bir kişiye karşı insan onuruyla bağdaşmayan ve bedensel veya ruhsal yönden acı çekmesine, algılama veya irade yeteneğinin etkilenmesine, aşağılanmasına yol açacak davranışları gerçekleştirmesi şeklinde tanımlanmıştır (TCK m. 94/1). İşkence suçunun çocuğa karşı gerçekleştirilmesi TCK m. 94/2-a hükmüne göre cezanın artırılmasını gerektiren nitelikli hâllerden biri olarak kabul edilmiştir. İşkence suçu da eziyet suçunda olduğu gibi belli bir süreç dâhilinde ve sistematiklik içerisinde gerçekleşmelidir. Kamu görevlisinin, işkence teşkil eden fiilleri kamu görevinin kendisine sağlamış olduğu nüfuzu kullanarak yapmış olması gerekir. Bu bağlamda kamu görevlisinin kolluk görevlisi olması gerekli değildir, örneğin bir öğretmen öğrencisine karşı suç tipinde gösterilen hareketleri belli bir sistematik içerisinde uyguluyor ise yine işkence suçundan dolayı sorumlu tutulmalıdır.⁷⁰

Fiziksel istismar olarak kabul edilebilecek davranışlardan birisinin de TCK m. 232’de düzenlenen *kötü muamele suçu* olduğunu söyleyebiliriz. Söz konusu hükme göre, aynı konutta birlikte yaşadığı kişilerden birine karşı kötü muamelede bulunan kimse cezalandırılmaktadır. Yine maddenin ikinci fıkrasına göre, idaresi altında bulunan veya büyütme, okutmak, bakmak, muhafaza etmek veya bir meslek veya sanat öğretmekle yükümlü olduğu kişi üzerinde, sahibi bulunduğu terbiye hakkından doğan disiplin yetkisini kötüye kullanan kişi de cezalandırılmaktadır. Burada cevaplandırılması gereken husus, kötü muamele kavramından neyin anlaşılması gerektiğidir. TCK m. 232’nin gerekçesinde de belirtildiği üzere kötü muamele, merhamet, acıma ve şefkatle bağdaşmayacak nitelikteki davranışlardır. Bu kavramların içinin doldurulması bir anlamda uygulayıcılara düşen bir görevdir. Ancak gerekçede belirtildiği üzere gerçekleştiren hareketler, basit tıbbi müdahale ile giderilebilecek yaralama boyutuna ulaşmamalıdır. Basit tıbbi müdahale boyutuna ulaşmayan hareketlerden dolayı şartları varsa sadece kötü muamele suçundan cezaya hükmedilmelidir, ayrıca kasten yaralama suçundan cezalandırma yoluna gidilme-

⁶⁹ 29.04. 1988 tarih ve 19799 sayılı Resmî Gazete’de yayımlanmıştır.

⁷⁰ Koca/Üzülmez, Özel Hükümler, s. 287.

melidir. TCK'nın 232. maddesi yaralama, tehdit ve hakaret gibi kanunun başka maddelerinde açıkça suç olarak düzenlenmiş eylemler dışında kalan ve failin aynı konutta birlikte yaşadığı kişilere karşı gerçekleştirdiği çıplak gezdirme, aç bırakma, sürekli alay etme, korkutma vb. eylemleri kötü muamele suçu olarak düzenleyip yaptırma bağlamaktadır.⁷¹ Kötü muamele suçunda, fiillerin süreklilik arz edecek şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir.⁷² Yargıtay, kardeşi olan 14 yaşındaki mağduru evden kovan ve mağdurun 15 gün boyunca sokaklarda kalmasına sebep olan failin davranışını kötü muamele suçu olarak kabul etmiştir.⁷³ Yine bir başka olayda aile içi sorunlar sebebiyle oğluna baskı yaparak onu evden kovan ve sekiz gün boyunca sokakta kalmasına sebebiyet veren babanın hareketi de kötü muamele suçu olarak kabul edilmiştir.⁷⁴ Son iki karar da göstermektedir ki Yargıtay uygula-

⁷¹ Yargıtayın konuya ilişkin vermiş olduğu bir kararın konumuzu ilgilendiren kısmı şu şekildedir: “TCK'nın 232. maddesi, yaralama, tehdit ve sövme gibi Kanunun başka maddelerinde açıkça suç olarak düzenlenmiş eylemler dışında kalan ve failin aynı konutta birlikte yaşadığı kişilere karşı gerçekleştirdiği, çıplak gezdirme, aç bırakma, sürekli alay etme, korkutma vb. eylemleri kötü muamele suçu olarak düzenleyip yaptırma bağlamaktadır. Somut olayda, sanığın, eşi olan mağdur T. Ş.'yi ilk çocuğuna 6 aylık hamile iken ve çocuklarının doğumundan bir hafta sonra dövmesi, biçimindeki eylemlerinin, TCK'nın 86. maddesinde düzenlenen yaralama suçunu oluşturması karşısında, bu eylemler sebebiyle ayrıca kötü muamele suçundan mahkûmiyet hükmü kurulmasının mümkün bulunmadığı gözetilmeden, ayrıca bu eylemlerden sonra 23.5.2010 tarihine kadar mağdura karşı gerçekleştirdiği ve kötü muamele olarak kabul edilen diğer eylemlerin neler olduğu da denetime olanak verecek biçimde açıklanıp tartışılmadan, yetersiz gerekçeyle kötü muamele suçundan mahkûmiyet hükmü kurulması”, Y. 4. CD, 11.03.2015 tarih ve E. 2013/11421, K. 2015/24253 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 16.09.2020.

⁷² Yargıtayın konuya ilişkin vermiş olduğu bir kararının konumuzu ilgilendiren kısmı şu şekildedir: “Oluş, dosya kapsamı ve mağdurun hazırlık aşamasındaki ayrıntılı beyanına göre, taraflar arasında ailevi nedenlerden çıkan tartışma sırasında sanığın, mağdur eşinden evi terk etmesini istediği, mağdurun evi terk etmeyeceğini beyan etmesi üzerine sanığın kendi bavulunu toplayarak evi terk etmeye hazırlanmaktan ibaret eylemi itibarıyla TCK'nın 232. maddesinde düzenlenen kötü muamele suçunun oluşmayacağı, zira bu suçun oluşabilmesi için mağdura yönelik fiillerin süreklilik arz etmesi ve Kanunda düzenlenen yaralama, tehdit, hakaret gibi fiillerden farklılaşmasının gerektiği, her türlü kötü muamelelerin bu suçun oluşmasını olanaklı kılmayacağı, yarı aç veya susuz bırakma, uyku uyutmama, çıplak gezdirme, sürekli alay etme, zor koşullarda çalışmaya mecbur bırakma gibi eylemlerin bu suça örnek olabileceği göz önüne alınmalıdır. Somut olayda, sanığa isnat edilen arzı eylemin niteliği itibarıyla atılı suçun unsurlarını oluşturmadığı anlaşılmakla, sanığın beraati yerine yazılı şekilde mahkûmiyetine karar verilmesi”, Y. 3. CD, 12.12.2019 tarih ve E. 2019/16024, K. 2019/22842 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com/kho2/ibb/giris.html>, erişim tarihi 21.09.2020.

⁷³ Y. 14.CD, 23.01.2014 tarih ve E. 2012/8580, K. 2014/768 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 16.09.2020.

⁷⁴ Y. 14. CD, 24.11.2014 tarih ve E. 2013/3255, K. 2014/13117 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 16.09.2020.

masında, fiilin kötü muamele olarak kabul edilebilmesi için söz konusu hareketlerin bir sürekliliğinin olması gereklidir.

1.3.2. Duygusal İstismar

Duygusal istismar, çocuğun duygusal, sosyal ve kişilik gelişimini engelleyebilecek bütün davranışları barındıran bir istismar şeklidir.⁷⁵ Bu tarz istismarda yetişkin kişi ekonomik, sosyal veya psikolojik ihtiyaçlarını karşılamak için çocuğu araç olarak kullanır ve bu durum çocuk üzerinde zihinsel, duygusal veya sosyal gelişimine zarar verecek etkiler bırakır.⁷⁶ Duygusal istismar, çocukların gelişme süreci boyunca ihtiyaç duydukları sevgi, bakım ve ilgiden mahrum bir şekilde büyümelelerine neden olur. Özellikle çocuk üzerinde yaşı, bilgisi, statüsü veya aile bağı gibi durumlardan dolayı etkisi olan kişi veya kişilerce yapılır.⁷⁷

Bu istismar türünün çocukların ruhsal yönüne zarar verme, normal kişilik gelişimine engel olma, başarı yeteneklerini azaltma ve sosyal hayat içerisinde bozuk ilişkiler kurmaları gibi sonuçları bulunmaktadır.⁷⁸ Duygusal istismar genellikle çocuğu reddetme, umursamama, aldırılmazlık, yoksun bırakma, adı ile hitap etmeme, sevgi göstermeme, hakaret, küfretme, aşırı baskılama, davranış bozukluklarını görmezden gelme gibi şekillerde karşımıza çıkmaktadır.⁷⁹

Türk Ceza Kanunu'nda yer alan *kötü muamele, dilencilik, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüklerin ihlali, çocuğun kaçırılması veya alıkonulması* suçları duygusal istismara örnek verilebilir. İstismar türlerinin birbirleri arasında geçişken olmaları nedeniyle bahsedilen suçların bir kısmı değişik istismar türlerine örnek olarak gösterilebilir. Örneğin TCK m. 232'de düzenlenen "Kötü Muamele" suçunu fiziksel istismara konu suç teşkil eden fiiller arasında zikretmişken kötü muamele suçunun aynı konutta yaşayan kimseler arasında işlenmesi nedeniyle aynı zamanda duygusal istismar arasında saymış bulunmaktayız. Yargıtay 765 sayılı Mülga TCK döneminde tüm uyarılara rağmen çocuklarını gece geç saatlere kadar sokakta çalıştıran, sağlık ve eğitimleriyle ilgilenmeyen, çocukları eve kilitleyen ebeveynlerin hareketinin aile bireylerine kötü muamele suçunu oluşturduğunu kabul etmiştir.⁸⁰

Duygusal istismar olarak değerlendirilebilecek suçlardan birisi de TCK m. 229'da düzenlenen *dilencilik* suçudur. Çocukların, beden veya ruh bakımından ken-

⁷⁵ Gürhan, s. 17.

⁷⁶ Korkusuz/Akduman/Aytaç/Akif, s. 18.

⁷⁷ Polat, Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı, S.46; Korkusuz/Akduman/Aytaç/ Akif, s. 18.

⁷⁸ Korkusuz/Akduman/Aytaç/Akif, s. 18.

⁷⁹ Uğurlu/Gülsen, s. 10.

⁸⁰ Y. 4. CD, 14.05.2003 tarih ve E. 2002/21425, K. 2003/3978 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 16.09.2020.

dini savunamayacak durumda bulunan kimselerin dilencilikte araç olarak kullanılması cezalandırılmış; dilendirme fiilinin üçüncü derece dâhil kan veya kayın hısımlarına ya da eş tarafından yaptırılması, suçun nitelikli hâli olarak görülmüştür (TCK m. 229/2). Bu suçla hem bir taraftan toplumun genel ahlakının korunması hem de çocuk ya da kendisini beden veya ruh bakımından koruyamayan kimselerin sömürülmesine engel olunması istenmiştir.⁸¹ Dilencilik yapılması da hukukumuzda cezalandırma gereği duyulmayan fakat haksızlık teşkil eden bir hareket olarak görülmüştür. Konuya ilişkin Kabahatler Kanunu m. 33 hükmü şu şekildedir: “(1) Dilencilik yapan kişiye, elli Türk Lirası idari para cezası verilir. Ayrıca dilencilikten elde edilen gelire el konularak mülkiyetin kamuya geçirilmesine karar verilir. (2) Bu kabahat dolayısıyla idari para cezasına ve el koymaya kolluk veya belediye zabıta görevlileri, mülkiyetin kamuya geçirilmesine mülki amir veya belediye encümeni karar verir.” Söz konusu metinler karşısında suç teşkil eden hareketin bir başkasını dilendirme, kabahat teşkil eden hareketin ise dilenme olduğunu söylememiz gerekir.⁸²

Türk Ceza Kanunu m. 233'te *aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali* suçu düzenlenmiştir. İlgili maddede aile hukukundan doğan bakım, eğitim veya destek olma yükümlülüğünü yerine getirmeyen kişinin cezalandırılacağı belirtilmektedir. Maddenin üçüncü fıkrasında ise itiyadi sarhoşluk veya uyuşturucu madde kullanılması nedeniyle çocuklara maddi ve manevi özen noksanlığı gösterilmesi daha ağır şekilde cezalandırılması gereken bir nitelikli hâl olarak kabul edilmiştir.

Kanuni zorunluluğa rağmen çocuğunu okula göndermeyip fizyolojik, psikolojik ve kültürel gelişimini olumsuz yönde etkileyecek bir ortamda bırakan annenin davranışı, aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali suçunu oluşturur.⁸³

⁸¹ Birtek Fatih; “Dilencilik Suçu”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı:2 Yıl 2014, s. 139.

⁸² Ayrıca bk. Birtek, s. 143.

⁸³ Konuya ilişkin Yargıtayın bir kararının ilgili kısmı şu şekildedir: “TCK'nın 233. maddesindeki "aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali" suçunun gerekçesinde de belirtildiği üzere aile hukukundan kaynaklanan bakım, eğitim ve destek olma yükümlülüğünün kapsamını, Türk Medeni Kanunu hükümlerine göre belirlemek gerekmektedir.

Türk Medeni Kanunu'nun 340. maddesine göre, ana babanın çocuğa genel ve mesleki eğitim verme yükümlülüğü bulunmaktadır. Ana baba imkânlarına göre çocuğu eğitmek ve onun bedenî, zihnî, ruhi, ahlaki ve sosyal gelişimini sağlamak ve korumakla da yükümlüdür.

“Genel eğitim yükümlülüğü ana babanın, çocuğun erdemli, onurlu, vatanını milletini seven, dürüst ve namuslu bir insan olarak yetiştirilmesi için gerekli olan telkinlerde bulunma, çocuğa daima iyi şeyler öğretme, onun kötü yollara sapmaması ve kötü alışkanlıklar edinmemesi için gerekli önemleri alma ve gösterme yükümlülüğünü ifade eder. Genel eğitim yükümlülüğünün kapsamına, çocuğun okula kaydının yaptırılması, okula gönderilmesi, ders araç ve gereçlerini temin etme, kursa gönderme gibi kültürlü ve meslek sahibi bir insan olması için gerekli önlemleri almak, gayreti göstermek yükümlülüğü de girer.” (Turgut Akıntürk'ten aktaran Hamide Zafer, Aile Hukukundan Kaynaklanan Yükümlülüğün İhlali Suçu (TCK m.233),

Yine bir başka kararında Yargıtay 11 aylık ve 4 yaşındaki çocuklarını sabah saatlerinde ayrı ayrı odalara kilitleyerek akşam saatlerinde dönen ebeveynin iki ayrı şekilde aile hukukundan kaynaklanan yükümlülüğün ihlali suçunu işlediğine karar vermiştir.⁸⁴

1.3.3. Cinsel İstismar

Çocuğun, yetişkinin çıkarları doğrultusunda anlamını tam olarak kavrayamadığı cinsel bir etkinliğe katılması veya cinsel amaçlı olarak kullanılması cinsel istismar olarak tarif edilebilir.⁸⁵ Çocuğun cinsel istismarı oldukça geniş bir kavramdır. Zira istismar olarak değerlendirilebilecek hareketler *genital bölgelere dokunulması, cinsel organların gösterilmesi, cinsel ilişkiye girilmesi, çocuk pornografisi, müstehcenlik, fuhşa* kadar birçok davranışı kapsamaktadır. Yine çocuğa yapılan cinsel teklifler, cinsel şakalaşmalar, cinsel içerikli bir dil kullanma da temasa dayalı olmasa bile cinsel istismarın türleri arasındadır.⁸⁶

Çocuğun cinsel istismarı TCK'nın çeşitli maddelerinde suç olarak tanımlanmıştır. İlk olarak çocuğa karşı vücut dokunulmazlığını ihlal eden, yani temasa dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışlar *cinsel istismar suçuna* sebebiyet vermektedir (TCK m. 103). Suçun oluşması için cinsel davranışın gerçekleştirilmesi yeterlidir. Ayrıca failin tatmin olması gerekli değildir.⁸⁷ Fiilin vücuda organ veya sair bir cisim sokulması suretiyle gerçekleştirilmesi ise nitelikli hâl olarak düzen-

---

http://hamidezafer.com/wp-content/uploads/2012/05/43-Aile-Hukukundan- Kaynaklanan - Yükümlülüğün-Ihlali-Suç-u-HZ-AA2.pdf 22.06.2016). Bu açıklamalar ışığında somut olayda; Katılan mağdure ...'in aşamalarda, yasal velisi olan annesi sanık ... ile gayriresmî olarak evlilik hayatı yaşayan ve yanında kaldıkları ...'ın tarikat şeyhi olduğunu, kendisine dört kez muska yazdığını, kız arkadaşlarını da dergâha getirmesini telkin ettiğini, annesinin kendisini 2010-2011 eğitim öğretim yılının 2. döneminde zorunlu olan ilköğretim 8. sınıfına göndermediğini ileri sürmesi ve katılan ... vekilinin okuldan aldığı ıslak imzalı ve mühürlü öğrenim belgesinden de bu durumun doğrulanması karşısında,

Katılan ...'in de kızı olan mağdure ...'in beyanlarıyla benzer iddialarda bulunduğu anlaşıl-makla, Sanık... 'nın velayeti kendisinde olan kızı mağdure ...'i, kanuni zorunluluğa rağmen okula göndermeyip mağdurenin fizyolojik, psikolojik ve kültürel gelişimini olumsuz yönde etkileyecek ortamda bırakmaktan ibaret eyleminin TCK'nın 233. maddesinde düzenlenen suç oluşturduğu gözetilmeden, dosya kapsamıyla uyumlayan yetersiz gerekçeyle beraat kararı verilmesi", Y. 19. CD, 20.06.2016 tarih ve E. 2016/4638, K. 2016/19908 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 15.09.2020.

⁸⁴ Y. 4. CD, 11.09.2015 tarih ve E. 2014/2629, K. 2015/33631 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 15.09.2020.

⁸⁵ Gürhan, s. 17.

⁸⁶ Bulut Sefa; "Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme", Türk Psikolojik Danışma Rehberlik Dergisi, Cilt III Sayı 28, s. 141.

⁸⁷ Koca/Üzülmez, Özel Hükümler, s. 357.

lenmiştir. Failin kendisinin aktif bir fiilde bulunmadığı ancak mağdur çocuğu cinsel davranışları gerçekleştirmeye zorladığı hâllerde de cinsel istismar suçu oluşur.

Kanun cinsel istismar suçu ile on beş yaşını tamamlamamış veya tamamlamış olmakla birlikte fiilin hukuki anlam ve sonuçlarını algılama yeteneği gelişmemiş olan çocuklara karşı gerçekleştirilen her türlü cinsel davranışı, diğer çocuklara ise sadece cebir, tehdit, hile veya iradeyi etkileyen bir başka nedene dayalı olarak gerçekleştirilen cinsel davranışları bu kapsamda cezalandırmaktadır.

Türk Ceza Kanunu m. 104 hükmünde *reşit olmayanla cinsel ilişki suçu* düzenlenmiştir. Buna göre on beş-on sekiz yaş grubunda bir çocukla cinsel ilişkiye girilmesi bu suçu oluşturmaktadır. Ancak burada cinsel istismar suçundan farklı olarak ortada mağdur çocuk bakımından bir rıza bulunmaktadır. Suç tipinden de anlaşılacağı gibi bu yaş grubundaki bir çocukla rızaya dayalı olarak da cinsel ilişkiye girilmesi suç teşkil eden bir harekettir. TCK'da bir hukuka uygunluk nedeni olarak düzenlenen mağdurun rızası (TCK m. 26/2) bu suç tipi açısından geçerli değildir. Zira suçta açıkça rıza üzerine gerçekleştirilen cinsel birliktelik cezalandırılmaktadır. Söz konusu suçun takibi şikâyete bağlı tutulmuştur. Bunun anlamı reşit olmayan kişi ile cinsel birliktelik yaşanması başlı başına suç olmasına rağmen cezalandırılabilmesi için fail hakkında şikâyette bulunulması gereklidir. Şikâyet hakkı mağdurun kendisine ait olduğu gibi şikâyetten vazgeçme hakkı da mağdurun kendisine aittir.⁸⁸

Çocuğun korunmasına yönelik bir diğer suçun *cinsel taciz* olduğunu söyleyebiliriz. Cinsel taciz suçu TCK m. 105'te düzenlenmiştir. Suç, vücut dokunulmazlığı ihlal edilmeden gerçekleştirilecek olan cinsel davranışları cezalandırmaktadır. Mağdurun çocuk olması hâli, cezayı ağırlaştıran bir nitelikli hâl olarak düzenlenmiştir. Çocuğa karşı gerçekleştirilen laf atmak, ıslık çalmak, cinsel ilişki teklifinde bulunmak, cinsel organını göstermek veya soyunmak gibi davranışlar bu suçu oluşturur.⁸⁹

Çocuğu cinsel istismara karşı korumak için düzenlenmiş suç tipleri bunlarla sınırlı değildir. TCK m. 226'da düzenlenen *müstehcenlik suçunda*, çocuğa müstehcen görüntü, yazı veya sözleri içeren ürünleri veren ya da bunların içeriğini gösteren, okutan veya dinleten kişinin veya bunların içeriğini çocukların girebileceği veya görebileceği yerlere ya da alenen gösteren, görülebilecek şekilde sergileyen, okuyan, okutan, söyleyen, söyleten kişinin cezalandırılacağı düzenlenmiştir. TCK m. 227'de ise *fuhuş suçuna* yer verilmiştir. İlgili maddenin 1. fıkrasında çocuğu fuhşa teşvik eden, bunun yolunu kolaylaştıran, bu maksatla tedarik eden veya ba-

⁸⁸ Y. 14. CD, 17.02.2016 tarih ve E. 2015/9215, K. 2016/1407 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 15.09.2020.

⁸⁹ Koca /Üzülmez, Özel Hükümler, s. 180.

rındıran ya da çocuğun fuhşuna aracılık eden kişinin cezalandırılacağı belirtilmektedir. Ayrıca fuhuş suçuna yönelik gerçekleştirilen hazırlık hareketleri de tamamlanmış suç gibi cezalandırılacağı kanun koyucu tarafından kabul edilmiştir.

2. Çocuk İstismarında İhbar Yükümlülüğü

2.1. Genel Olarak

Toplumunu oluşturan bireyler, suçların önlenmesi, önlenemediğinde de suçların soruşturulması, kovuşturulması ve cezalandırılması görevini devlete bırakmışlardır.⁹⁰ Bu görevin devlete bırakılmış olması, kamu düzenini ilgilendiren bir suçla karşılaşan bireyleri sorumluluktan kurtarmamaktadır.⁹¹ O hâlde suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılması bir hak olmakla beraber aynı zamanda bir yükümlülüktür.⁹² Bir suçun gerçekleştiğini öğrenen ya da suçun gerçekleştiğine ilişkin belirtileri saptayan kişiler durumu yetkili makamlara bildirmekle yükümlü kılınmıştır.⁹³ TCK'da Millete ve Devlete Karşı Suçlar kısmı Adliyeye Karşı Suçlar bölümünde Suçu Bildirmeme başlığıyla, m. 278'de Suçu Bildirmeme, m.279'da Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmemesi ve son olarak da m. 280'de Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi düzenlenmiştir. TCK'da düzenlenen suçu bildirmeme suçlarıyla vatandaşa, kamu görevlisine ve sağlık mesleği mensuplarına, konusu suç teşkil eden fiilleri öğrenmeleri ya da suç belirtilerini saptamaları hâlinde yetkili makamlara bildirme şeklinde ihbar yükümlülüğü yüklenmiştir.

Türk Ceza Kanunu'nda düzenlenenden daha geniş kapsamlı ihbar yükümlülüğü Çocuk Koruma Kanunu m. 6'da düzenlenmiştir. Buna göre, “*Adli ve idari merciler, kolluk görevlileri, sağlık ve eğitim kuruluşları, sivil toplum kuruluşları, koruma ihtiyacı olan çocuğu, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumuna bildirmekle yükümlüdür.*” Böylelikle ÇKK m. 6'da sayılan kişilerden birisinin, konusu suç teşkil etmese de ihmal ve istismar edilen bir çocuğa rastladığında bildirimde bulunmaması, her ne kadar TCK'da düzenlenen suçu bildirmeme suçuna konu olmasa da TCK m. 257/2'de düzenlenen görevin ihmali, davranışla kötüye kullanılması olarak değerlendirilebilecek ve maddede sayılan kişilerin bu suçtan sorumluluğu gündeme gelecektir.⁹⁴

⁹⁰ Kocasakal Ümit; Suçu Bildirmeme Suçları, İstanbul 2017, s. 10; Koca, s. 114.

⁹¹ Yenerer Çakmut Özlem; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu”, Doç. Dr. Mehmet Somer'e Armağan, İstanbul 2006, s.1052; Koca, s. 114.

⁹² Koca, s. 114; Çakmut, s. 1052.

⁹³ Aksî Görüş İçin Bk. Hafızoğulları Zeki/Acar Bülent Hayri; “Suçu Bildirmeme Suçları”, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1, s. 182 vd.; Kocasakal, s. 10.

⁹⁴ Koca, s. 117.

2.2. İhbar Yükümlülüğünü Yerine Getirmemenin Cezai ve Hukuki Sonuçları

2.2.1. Cezai Sonuçları

2.2.1.1. Suçu Bildirmeme Suçu

İhbar yükümlülüğünün yerine getirilmemesi durumunda doğacak cezai sorumluluğa ilişkin genel bir düzenleme TCK m. 278’de yer almaktadır. Söz konusu hükme göre,

“(1) İşlenmekte olan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) İşlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması hâlen mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen kişi, yukarıdaki fıkra hükmüne göre cezalandırılır.

(3) Mağdurun on beş yaşını bitirmemiş bir çocuk, bedensel veya ruhsal bakımından engelli olan ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak durumda bulunan kimse olması hâlinde, yukarıdaki fıkralara göre verilecek ceza, yarı oranında artırılır.

(4) Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz. Ancak suçu önleme yükümlülüğünün varlığı dolayısıyla ceza sorumluluğuna ilişkin hükümler saklıdır.”

Kanun metninde *suçun failine* ilişkin özellik arz eden bir durum bulunmamaktadır. Dolayısıyla işlenmekte olan veya işlenmiş olmakla birlikte, sebebiyet verdiği neticelerin sınırlandırılması mümkün bulunan bir suçu yetkili makamlara bildirmeyen herkes fail olabilir.⁹⁵ Öğretide kamu görevlisine ve sağlık mesleği mensuplarına ilişkin özel düzenleme olması sebebiyle, ancak göreviyle bağlantılı olmaması hâlinde bu kişilerin suçun faili olabilecekleri yönünde görüş mevcuttur.⁹⁶ Örneğin bir öğretmen tatilini sürdürdüğü sırada bir suçun işlenmekte olduğuna şahit olursa bu suçu yetkili makamlara yine de bildirmek zorundadır. Bunu yapmaması, o kişinin genel bir hüküm olan TCK m. 278 gereğince sorumluluğunu gündeme getirir. Sonraki başlıklarda da belirteceğimiz üzere kamu görevlisinin ve sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi ayrı maddelerde düzenlenmiştir. Bu nedenle söz

⁹⁵ Tezcan Durmuş/Erdem Mustafa Ruhan/ Önok Murat; Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Ankara 2019, s.1264; Ünver Yener; Adliye Karşı Suçlar, 2012 Eylül, s. 278.

⁹⁶ Kocasakal, s. 35; Hafizoğulları, s. 185.

konusu kişilerin suçu bildirmemesi hâlleri, ilgili suç tipleri içerisinde değerlendirilmelidir.

Bir suçun failinin veya bu suça yardım eden kişinin işlemekte oldukları suçu ihbar etmesi, bu kişilerden beklenen bir davranış değildir. Bu nedenle bu kişilerin işledikleri bir suçu yetkili makamlara ihbar etmemesi cezalandırılabilen bir davranış olamaz. Zira Anayasa m. 38/5 hükmüne göre, “Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya veya bu yolda delil göstermeye zorlanamaz.”⁹⁷ Aynı şekilde işlenmekte olan suçun mağduru, işlenmesi ile başka kişilerin de mağdur olması durumunda, işlenmekte olan bu suçu da bildirimle yükümlüdür.⁹⁸ Ancak suçun işlenmesi ile mağdur olan kişi tek ise bu kişinin işlenen suçu bildirmemesi herhangi bir suça vücut vermez.

Diğer bir istisna TCK m. 278/4 uyarınca, tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımındandır. Kimlerin tanıklıktan çekinebileceği CMK m. 45’te düzenlenmiştir. Buna göre, şüpheli veya sanığın nişanlısının; aralarında evlilik bağı kalmasa bile şüpheli veya sanığın eşinin; şüpheli veya sanığın kan hısımlığından veya kayın hısımlığından üstsoy veya altsoyunun; şüpheli veya sanığın üçüncü derece dâhil kan veya ikinci derece dâhil kayın hısımlarının; şüpheli veya sanıkla aralarında evlatlık bağı bulunanların tanıklıktan çekinme yetkisi söz konusudur. O hâlde tanıklıktan çekinebilecek kişiler de bu suçun faili olamaz.⁹⁹ Ancak kanun metninde tanıklıktan çekinebilecek kimselerin suçu önleme yükümlülüğünün olması hâli saklı tutulmuştur. Bunun sebebi şayet fail suçu önlemekle yükümlüyse bu durumda, neticesini önlemekle yükümlü olduğu suçtan sorumluluğu doğacaktır.¹⁰⁰

Suçta konu fiil, işlenmekte olan veya işlenmiş olmakla birlikte neticesinin sınırlandırılma olanağı bulunan suçları bildirmemektir. Dolayısıyla yukarıda yaptır-

⁹⁷ Erdem Mustafa Ruhan; “Suçu Bildirmeme Suçu TCK m. 278”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, cilt 21, sayı 80, yıl 2009, s. 109; Tezcan/Erdem/Önok, s.1265; Karşı görüş için bk. Kocasakal, s. 40.

⁹⁸ Erdem, s. 110.

⁹⁹ Şahsi cezasızlık nedeni olduğuna dair bk. Koca, s.122; Tezcan/Erdem/Önok, s.1266; Konuya ilişkin Yargıtayın bir kararının ilgili kısmı şu şekildedir: “Öte yandan, sanık E. için kocasının bu eyleminden haberdar olmamasının hayatın olağan akışına uygun olmadığı söylenebilir ise de bunun sadece kuvvetli bir şüphe sebebi olabileceği, bunun ötesinde suça iştirak ettiği ve yardım ettiğinin delili olarak görülemeyeceği açıktır. Haberdar olduğunun kabulü hâlinde de ancak TCK.nın 278. maddesindeki suçu bildirmeme suçu oluşur ki, o da Anayasa’nın 38/5 maddesinde düzenlenen “Hiç kimse kendisini ve kanunda gösterilen yakınlarını suçlayan bir beyanda bulunmaya zorlanamaz.” hükmü ile TCK.nın 278/4. maddesinde bu suçla ilgili “Tanıklıktan çekinebilecek olan kişiler bakımından cezaya hükmolunmaz.” hükmü karşısında suç olmayıp ancak şahsi cezasızlık sebebi olabilir.” Y. 7. CD, 05.11.2015 tarih ve E. 2014/21306 K. 2015/2118 sayılı kararı; ayrıca bk. Y. 17. CD, 05.03.2019 tarih ve E. 2019/1907 K. 2019/3170 sayılı kararı, www.kazanci.com, erişim tarihi 13.09.2020.

¹⁰⁰ Koca, s.120.

ğımız istismar türlerinin bir ihbara konu olabilmesi, daha doğru bir ifadeyle istismar teşkil eden hareketlerin suç olması şartıyla bunların ihbar edilmemesi suç teşkil eder.¹⁰¹ Buna karşılık kabahat teşkil eden veya disiplin yaptırımı gerektiren haksızlıkların bildirilmemesi suçu bildirmeme olarak değerlendirilemez.¹⁰² Bunun yanında kanun koyucu, suçun oluşması için bildirilmeyen suçları sınırlandırmıştır.¹⁰³ İşlenmiş ve neticesinin sınırlandırılmasının artık mümkün olmadığı, daha doğru bir ifadeyle kanunda öngörülen neticenin artık ortaya çıktığı suçların bildirilmemesi TCK m. 278 bağlamında cezalandırılabilen bir hareket değildir.¹⁰⁴ İşlenmekte olan suçtan ne anlaşılması gerektiği ise kanunda açıklanmamıştır. Burada işlenmekte olan suçtan kasıt, suçun icrasının devam etmesi ya da teşebbüs aşamasına gelmiş olmasıdır.¹⁰⁵ Örneğin çocuğa yönelik cinsel istismar veya kötü muamele devam ediyorsa durum böyledir. İşlenmiş olmakla birlikte neticelerini sınırlandırma olanağı bulunan suçtan kasıt, işlenen suçun sebep olduğu neticenin haksızlık yoğunlaşmasının sınırlandırılmasını ifade eder.¹⁰⁶ Çocuğun cinsel istismara uğramış ancak aynı kişi tarafından tekrardan cinsel istismara uğraması tehlikesinin bulunması bu duruma örnek gösterilebilir. Buna karşılık neticeleri sınırlandırma olanağı bulunmuyorsa bu durumda artık TCK m. 278 dolayısıyla sorumluluk doğmayacaktır. Örneğin çocuğa karşı cinsel istismar suçunun işlendiğini öğrenen bir kişi, bunu yetkili makamlara bildirmedeğinde TCK m. 278'e göre sorumluluğu doğmayacaktır. Zira ihbar edilecek suçun icra hareketleri tamamlanmış; başka bir deyişle bu suç bitmiş bir durumdadır. Ancak istismarın süreklilik arz ettiği bir durumda neticeyi sınırlandırmak hâlen mümkün olduğundan bu duruma ilişkin bildirimde bulunmamak m. 278'e göre cezai sorumluluk gerektirir.¹⁰⁷

¹⁰¹ Koca, s. 116.

¹⁰² Erdem, s. 111.

¹⁰³ Ünver, s. 285; Tezcan/Erdem/Önok, s. 1266.

¹⁰⁴ Yargıtayın konuya ilişkin bir kararının ilgili kısmı şu şekildedir: “b-) Sanık ...'ın maktulün öldürülmüş ve arabanın içerisinde sanık ... tarafından konulmuş bir vaziyetteyken olay yerine gelmesi ve durumu öğrenmesine rağmen yetkili makamlara olayı bildirmedeği şeklinde sübut bulan eyleminde; TCK'nin 278. maddesinin 1 ve 2. fıkralarında belirtildiği şekilde işlenmekte olan bir suçun ya da işlenmiş olmakla birlikte neticelerinin sınırlandırılması mümkün olan bir durumun olmadığı, somut durumda işlenmiş bir suçun ve ölüm neticesinin gerçekleşmesi hasebiyle neticenin sınırlandırılmış olduğu anlaşılma; sanığın eyleminin TCK'nin 284/2. maddesinde yazılı suçu oluşturduğu hâlde yazılı şekilde suç vasfında yanılıya düşülerek hüküm kurulması”, Y. 1. CD, 13.11.2019 tarih ve E. 2017/3654 K. 2019/4942 sayılı kararı; ayrıca bk. Y. 17. CD, 06.02. 2018 tarih ve E. 2015/25779 K. 2018/1120 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi 13.09.2020.

¹⁰⁵ Koca, s. 120; Kocasakal, s. 60; Tezcan/Erdem/Önok, s. 1267. İşlenmekte olan suçtan Ceza Muhakemesi Kanunu m.2/j'de düzenlenen suçüstü hâlinin anlaşılmasına ilişkin görüş için bk. Döner İsa; “Suçu Bildirmeme Suçu (m. 278)”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt IX, Sayı 3-4, s. 73; Hafizoğulları/ Acar, s. 187.

¹⁰⁶ Tezcan/Erdem/Önok, 1268.

¹⁰⁷ Koca, s.120.

Bildirim yapılması gereken anın ne zaman olduğu konusunda kanunda açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Suçun işlenmesinin ve neticenin sınırlandırılmasının mümkün olduğu her aşamaya kadar bildirim yapılabileceği kabul edilmektedir.¹⁰⁸ Öte yandan bildirim yapılmadan önce bir üçüncü kişinin zaten bildirimde bulunmuş olması ya da birden fazla kişinin suçu öğrenmesi durumunda, öğrenenlerden yalnızca birinin bildirimde bulunması hâlinde diğer kişilerin bildirim yükümlülüğünden söz edilemez.¹⁰⁹ Örneğin cinsel istismarı gerçekleştiren kişinin, bu fiilden dolayı soruşturulmasına başlanmışsa bu fiili öğrenen kişinin tekrardan ihbar yükümlülüğü yoktur.

Maddede *bildirim yetkili makamlara yapılacağı* ifade edilmiştir. Burada *yetkili makamlardan* anlaşılması gereken CMK m. 158'de sayılan makamlardır.¹¹⁰ Bu makamlar Cumhuriyet Başsavcılığı ve kolluk makamlarıdır. Valilik veya kaymakamlığa ya da mahkemeye yapılan ihbar veya şikâyet, ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir. Yurt dışında işlenip ülkede takibi gereken suçlar hakkında Türkiye'nin elçilik ve konsolosluklarına da ihbar veya şikâyette bulunulabilir. Bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle ilgili kurum ve kuruluş idaresine yapılan ihbar veya şikâyet, gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.

İşlenmekte olan ya da işlenmiş olmakla birlikte neticelerinin sınırlandırılmasına olanak bulunan suçun mağdurunun 15 yaşını bitirmemiş çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan özürlü ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak kimse olması hâli kanunda cezayı artıran nitelikli hâl olarak düzenlenmiştir. Nitelikli hâl, özel savunmasızlık durumunun, suça maruz kalan kişinin bildirimde bulunması imkânını ortadan kaldıracığı düşüncesiyle kabul edilmiştir.¹¹¹ Ancak burada şu hususu belirtmekte fayda vardır ki, söz konusu nitelikli hâlin uygulanabilmesi için ihbarda bulunmayan kişinin ihbar konusu suçun mağdurunun 15 yaşını bitirmemiş çocuk, bedensel veya ruhsal bakımdan özürlü ya da hamileliği nedeniyle kendisini savunamayacak bir kimse olduğunu bilmesi gerekir. Çünkü suçun nitelikli hâlleri de kastın kapsamına dâhildir. Aksi hâlde bu kişiyi suçu bildirmeme suçunun temel şeklinden sorumlu tutmak gerekir.

¹⁰⁸ Tezcan/Erdem/Önok, s. 1269. Öğretide işlenmekte olan suç (278/1) açısından bildirim derhâl aksi hâlde mümkün olan en kısa sürede yapılması gerektiği, neticelerinin sınırlandırılmasının mümkün olduğu (278/2) durumlarda ise sınırlandırma imkânının hâlen mevcut olduğu sürece yapılması gerektiği, bunun da her somut durumun özelliğine göre belirlenebileceği konusunda bk. Ünver, s. 294; Kocasakal, s. 83.

¹⁰⁹ Kocasakal, s.119; Tezcan/Erdem/Önok, s. 1269.

¹¹⁰ Koca, s. 124; Kocasakal, s. 88.

¹¹¹ Hafizoğulları/Acar, s. 118; Tezcan/Erdem/Önok, s. 1270.

Resen soruşturulan ve kovuşturulan suçun mağduru işlenen suça rıza göstermiş olsa bile bu suçun bildirilmemesi durumunda dahi suçun bildirmeme suçu oluşur. Zira mağdurun resen soruşturulan ve kovuşturulan suçun işlenmesine rıza göstermesi, bu suçun takibine engel olmaz. Mağdurun rızasının hukuka aykırılığı ortadan kaldırılabildiği için işlenmekte olan veya işlenmiş olmakla birlikte neticesinin sınırlandırılmasına olanak bulunan suçun bireysel nitelikli bir hakkı koruyor olması gerekmektedir.¹¹² Örneğin 14 yaşında bir kız çocuğunun cinsel istismarına şahit olan kimse, çocuğun rızası olsa bile bildirimde bulunmak zorundadır. Burada çocuğun rızasının geçerliliği bulunmamaktadır.¹¹³

2.2.1.2. Kamu Görevlisinin Suçu Bildirmemesi

Bir kamu görevlisinin göreviyle bağlantılı bir suçu öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmaması ayrı bir haksızlık olarak TCK m. 279'da düzenlenmiştir. Söz konusu hükme göre,

“(1) Kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal eden veya bu hususta gecikme gösteren kamu görevlisi, altı aydan iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Suçun, adli kolluk görevini yapan kişi tarafından işlenmesi hâlinde, yukarıdaki fıkraya göre verilecek ceza yarı oranında artırılır.”

Maddede fail olarak kamu görevlisi zikredildiğinden suç, özgü bir suç olup sadece kamu görevlisi tarafından işlenebilir.¹¹⁴ Zira kanun hükmünde faille ilgili olarak insan olmasının ötesinde, belli özel ve objektif vasıflardan söz ediliyor ise bu suça özgü suç denilmektedir.¹¹⁵ Kamu görevlisi deyimi ise TCK m. 6/1-c'de tanımlandığı üzere *“Kamusal faaliyetin yürütülmesine atama veya seçilme yoluyla ya da herhangi bir surette sürekli, süreli veya geçici olarak katılan kişidir.”*

Kanun maddesinde, kamu görevlisinin göreviyle bağlantılı olarak öğrendiği ve kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini yetkili makamlara bildirmemesi ya da bu hususta gecikme göstermesi fiilleri seçimlik olarak düzenlenmiştir.¹¹⁶ İhmal edilmesinden kasıt bildirim yapılmaması¹¹⁷ iken

¹¹² Tezcan/Erdem/Önok, s. 1271; Kocasakal, s. 90; Suçla korunan hukuki yararın adil yargılama hakkı olması nedeniyle mağdurun rızasının geçerli olamayacağı yönünde bk. Ünver, s. 299.

¹¹³ Koca/ Üzülmüş, Özel Hükümler, s. 359.

¹¹⁴ Kocasakal, s. 129; Ünver, s. 307.

¹¹⁵ Özgenç, Genel Hükümler, s. 206.

¹¹⁶ Ünver, s. 308.

bildirmekte gecikme ise bildirim yapılması ama bu bildirim yapılmasının, zamanın geçmiş olması nedeniyle ilgili suçun soruşturulması ve kovuşturulmasında etkisiz olmasıdır. Bu bağlamda her somut duruma göre bildirim geç yapılıp yapılmadığının değerlendirilmesi gerekir ve makul süre içerisinde yapılmayan bildirimlerde gecikildiği varsayılır.¹¹⁸ Kamu görevlisinin bildirimde bulunacağı fiilin bir suç olması ve bu suçun resen soruşturulabilir ve kovuşturulabilir olması gerekmektedir.¹¹⁹ Öğrenilen suçun şikâyete tabi şekli olabildiği gibi resen soruşturulan şekli de bulunmaktaysa ve kamu görevlisi tereddütlüyse bu durumda bunu da bildirmek zorunda olduğu belirtilmiştir. Örneğin TCK m. 105'te düzenlenen reşit olmayanla cinsel ilişki suçunun şikâyete tabi olmasına karşılık çocuğun cinsel istismarını düzenleyen m. 103 resen soruşturulan ve kovuşturulan bir suçtur. Burada kamu görevlisinin göreviyle bağlantılı olarak öğrendiği suç tereddütte olsa bile bildirmesi gerekmektedir.¹²⁰ Zira kamu görevlisi bahse konu suçun TCK m. 105'te düzenlenen suç mu yoksa TCK m.103'te düzenlenen suç mu olduğu noktasında âdeta bir ikileme kalmıştır. Bu durumu gidermek ise soruşturma ve kovuşturma makamlarının işidir. Kamu görevlisinin öğrendiği suçun göreviyle bağlantılı olması bir diğer koşuldur. Burada göreviyle bağlantıdan kasıt, göreve ilişkin bir suç olmayıp öğrenmenin kamu görevlisinin yürüttüğü görevle ilgili olmasıdır.¹²¹ Örneğin öğretmenin mesleğini yürütürken öğrencilerinden birinin istismara maruz kaldığını öğrenmesi göreviyle ilgili bir öğrenmedir.

Bildirim CMK m. 158'de sayılan yetkili makamlara yapılmalıdır.¹²² Burada özellik arz eden husus kamu kurumlarında idareye yapılan bildirimlerin geçerli bir

¹¹⁷ Yargıtayın da konuya ilişkin bir kararının ilgili kısmı şu şekildedir: “Sanık evlendirme memurunun, görevini yaptığı sırada kamu adına kovuşturulması gereken yaşı küçük mağdureyi kaçırıp alıkoyma suçunun işlendiğini öğrendiğine ilişkin duruşmadaki savunması yöntemince tartışılıp reddedilmeden suçu bildirmeme suçundan beraatine karar verilmesi”, Y. 4. CD, 28.06.2006 tarih ve E. 2004/11766 K. 2006/13247 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi 12.09.2020.

¹¹⁸ Kocasakal, s. 146.

¹¹⁹ Kocasakal, s. 136; Ünver, s. 312.

¹²⁰ Ünver, s. 312.

¹²¹ Kocasakal, s. 143; Ünver, s. 310.

¹²² Konuya ilişkin Yargıtayın vermiş olduğu bir kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “5237 sayılı TCK'nun 279. maddesinde tanımlanan kamu görevlisinin suçu bildirmemesi suçunun oluşması için kamu görevlisinin kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmayı ihmal etmesi veya bu hususta gecikme göstermesi gerekir. Bu bağlamda yaptığı görevin gereği olarak yürüttüğü faaliyetlere ilişkin suçu öğrenmesi nedeniyle anılan madde gereği ihbar yükümlülüğü doğan ve soruşturma yapacak makamlara iletilmek üzere suçu bildirmeye yetkili olan kamu görevlisinin, ilgili kamu kurumunda suçun bildirilmesi hususunda kurum içi düzenleme yapılıp yapılmadığının, idari işlemlerle bildirme yükümlülüğünün bir görevliye tevdi edilip edilmediğinin araştırılması suretiyle belirlenmesi gerekir. Ayrıca kurum içi hiyerarşide her bir basamaktaki kamu görevlisinin ayrı ayrı sorumluluğu bulunmakla birlikte sorumlulu-

bildirim olup olmayacağıdır.¹²³ CMK m. 158/4'e göre “Bir kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak işlendiği iddia edilen bir suç nedeniyle ilgili kurum ve kuruluş idaresine yapılan ihbar veya şikâyet, gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına gönderilir.” O hâlde idari soruşturma yapma yetkisine sahip makamların kamu görevinin yürütülmesiyle bağlantılı olarak işlenen suçlarda bildirimini kabule yetkileri bulunmaktadır.¹²⁴ Örnek verilecek olursa okulda işlenen cinsel istismar suçunun okulun rehber öğretmeni tarafından öğrenilmesi sonrasında bu durumu okul idaresine bildirmesi hâlinde yetkili makamlara bildirme koşulu sağlanmış olmaktadır.¹²⁵ Ancak cinsel istismar fiilinin aile fertleri tarafından yapıldığını öğretmenin komşuları ile sohbet esnasında öğrenmesi hâlinde artık okul müdürüne bildirimde bulunması yetkili makam koşulunu sağlamayacak ve bu durumda öğretmenin CMK m. 158'de sayılan makamlara bildirimde bulunması gerekecektir.¹²⁶ Bir başka örnek, çocuk mahkemesinde görevli olan sosyal çalışmacının, görevi çerçevesinde çocuğun, aile fertleri tarafın cinsel istismara maruz kaldığını öğrenip bildirmemesi hâlinde yine m. 279 anlamında sorumluluğu doğacaktır.¹²⁷

ğün, bildirilmesi gereken suçu öğrendiği hâlde bildirmeyen en üst yetkili kamu görevlisinde kalacağı kabulü gerekir.”, Y. 9. CD, 26.05.2014 tarih ve E.2014/3274 K. 2014/6568 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi 13.09.2020.

¹²³ Konuya ilişkin Yargıtayın vermiş olduğu bir kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “Görüldüğü üzere CMK'nın 158. maddesinin dördüncü fıkrası gereğince, bir kamu kurumu veya kuruluşunun görevinin yürütülmesi sırasında göreviyle ilgili olarak bir suçun işlendiğini haber alması hâlinde ilgili kurum ve kuruluş idaresinin de ihbar ve şikâyetleri gecikmeksizin ilgili Cumhuriyet Başsavcılığına bildirme zorunluluğu bulunduğundan, gerçekten işlenmediği hâlde ihbar edilen suçun bildirilmesi açısından da bu kurumların yetkili makam olarak kabulü gerekir. Ancak gerçekte işlenmeyen ve ihbara konu olan suç, kamu kurumu veya kuruluşunun görevinin yürütülmesiyle bağlantılı değilse Cumhuriyet Başsavcılığına bildirim yükümlülüğü bulunmayan ilgili kurum ve kuruluş idaresinin yetkili makam olarak sayılması mümkün olmadığından, suç uydurma suçu oluşmayacaktır. İlgili kurum ve kuruluşun asılsız suç ihbarını, Cumhuriyet Başsavcılığına veya CMK'nın 158. maddesinin ilk üç fıkrasında sayılan diğer yetkili makamlardan birine iletmesi hâlinde de sonuç değişmeyecektir. Zira ihbarın yetkili makamlara doğrudan yapılması aranmakta olup bu makamların dolaylı şekilde gerçeğe aykırı suç ihbarını öğrenmeleri hâlinde de suç uydurma suçunun oluşmadığı kabul edilmelidir.”, YCGK, 16.10.2018 tarih ve E. 2015/9-86 K. 2018/434 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi 13.09.2020.

¹²⁴ Koca, s. 124; Ünver, s. 316.

¹²⁵ Konuya ilişkin olarak Yargıtayın vermiş olduğu bir kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “Sınıf ve rehberlik öğretmeni olan sanıklar Seher ve Esma'nın, okulda işlenen kamu adına kovuşturulması gereken ırza geçme suçunu, öğrenerek bildirdikleri okul müdürlüğünün TCK'nın 235. maddesinde öngörülen “İlgili daire olması nedeniyle, yükümlülüklerini yerine getirdikleri gözetilmeden ve suçun bildirildiği yer bakımından düşülen yanılığın suç öğelerini oluşturmayacağı da düşünülmeden, beraat yerine, hükümlülüklerine karar verilmesi”, Y. 4. CD, 30.09.2003 tarih ve E. 2002/29376 K. 2003/8564 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi: 13.09.2020.

¹²⁶ Koca, s. 124.

¹²⁷ Koca, s. 123.

Suçun adli kolluk görevi yapan kimse tarafından işlenmesi cezayı ağırlaştırır bir hâl olarak görülmüştür.¹²⁸ Adli kolluk görevlisine yönelik cezayı artıran bu düzenlemenin maksadı suçla mücadelenin bizatihi görevi olmasından kaynaklıdır.¹²⁹

İncelemiş olduğumuz TCK m. 278 ile m. 279 arasındaki ilişkiye değinmek faydalı olacaktır. Kamu görevlisinin suç bildirmemesi özgü bir suç olarak düzenlendiği için TCK m. 278 ile m. 279 arasında özel-genel norm ilişkisi bulunmaktadır. Bu bağlamda TCK m. 278 genel norm, TCK m. 279 ise özel norm hükmündedir. Bu durumda şartlarının sağlanması hâlinde kişinin sorumluluğu yalnızca özel norm olan m. 279'dan olmalıdır.¹³⁰ Yukarıda verdiğimiz öğretmen örneğinde olduğu gibi, eğer suçun öğrenilmesi görevle bağlantılı değilse kişi m. 278'e göre sorumlu olmalıdır.¹³¹

2.2.1.3. Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi

Sağlık mesleği mensuplarının bir suçun işlendiğini öğrenmesi durumunda nasıl hareket etmesi gerektiği TCK m. 280'de ayrı bir suç türü olarak düzenlenmiştir. Buna göre,

“(1) Görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşmasına rağmen durumu yetkili makamlara bildirmeyen veya bu hususta gecikme gösteren sağlık mesleği mensubu, bir yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

(2) Sağlık mesleği mensubu deyiminden tabip, diş tabibi, eczacı, ebe, hemşire ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler anlaşılır.”

Sağlık mesleği mensupları icra ettikleri meslek icabı suç teşkil eden fiillerle daha fazla karşılaşabilirler. Bu nedenle kanun koyucu sağlık mesleği mensuplarının

¹²⁸ Konuya ilişkin olarak Yargıtayın vermiş olduğu bir kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “Sanığın suç tarihinde görevli olması, polis memuru olan diğer sanıkların katılanı darp etmeleri karşısında sadece uyarıda bulunması, katılanı darp etmelerine engel olmaması ve olayı olduğundan farklı şekilde aktarması, kamu adına soruşturma ve kovuşturmayı gerektiren bir suçun işlendiğini göreviyle bağlantılı olarak öğrenip de yetkili makamlara bildirimde bulunmaması eyleminin, TCK'nın 279/1-2 maddesinde tanımlanan kamu görevlisinin suç bildirmemesi suçunu oluşturup oluşturmayacağı tartışılmadan yazılı şekilde beraat kararı verilmesi”, Y. 8. CD, 06.03.204 tarih ve E. 2013/7707 K. 2014/5504, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi: 13.09.2020.

¹²⁹ Ünver, s. 320.

¹³⁰ Kocasakal, s. 161; Ünver, s. 305. Suçların unsurlarının tamamen farklı olduğu gerekçesiyle özel-genel norm ilişkisi bulunmadığı yönündeki görüş için bk. Tezcan/Erdem/Önok, 1265.

¹³¹ Kocasakal, s. 161.

suçu bildirmemesini ayrı ve bağımsız bir suç olarak düzenlemiştir.¹³² Suç fail bakımından özgü suç olup yalnızca sağlık mesleği mensupları tarafından işlenebilir.¹³³ Hükümün ikinci fıkrasında sağlık mesleği mensubundan kimlerin anlaşılması gerektiği sayılarak ifade edilmiştir. Hükme göre tabipler, diş tabipleri, eczacılar, ebeler, hemşireler ve sağlık hizmeti veren diğer kişiler bu suçun faili olabilirler. Görüleceği üzere hükümün sonunda sağlık hizmeti veren diğer kişiler denilmek suretiyle sınırlandırıcı bir ifade kullanılmamıştır. O hâlde kimlerin sağlık hizmeti veren diğer kişiler sınıfına girdiğinin de tespiti gerekmektedir. Bu bağlamda Tababet ve Şuabatı Sanatlarının Tarzı İcrasına Dair Kanun'a¹³⁴ 6225 sayılı Kanun'un 9. maddesi ile dâhil edilen EK 13. madde ile sağlık hizmeti verenler; klinik psikolog, fizyoterapist, odyolog, podolog, sağlık fizikçisi, tıbbi laboratuvar ve patoloji teknikeri vb. sağlık hizmeti veren diğer kişiler olarak belirtilmiştir.¹³⁵ Veterinerlerin sağlık hizmeti veren diğer kişiler kapsamına dâhil edilip edilemeyeceği konusu öğretide tartışmalıdır.¹³⁶ Ağırlıktaki görüşe göre, madde metninde insan sağlığı söz konusu olduğundan veteriner hekimlerin madde kapsamının dışında kaldığı savunulmaktadır.¹³⁷

Sağlık mesleği mensuplarının aynı zamanda kamu görevlisi olması muhtemeldir. Bu durumda bir kamu hastanesinde kamu görevlisi sıfatı ile çalışan sağlık mesleği mensubunun, görev yaptığı sırada bir suçun işlendiğine ilişkin belirti ile karşılaşp ihbar yükümlülüğünü yerine getirmediğinde TCK m. 279 (kamu görevlisi) ve m. 280 (sağlık mesleği mensubu) düzenlemelerinin hangisinin uygulanacağı tereddüt oluşturmaktadır. Öğretide hâkim görüşe göre TCK m. 280'in gerekçesinde “...devlet eliyle işletilen sağlık kuruluşlarında görev yapan sağlık mesleği mensupları, kamu görevlisi sıfatını taşımaktadırlar. Bu kişilerin suçu bildirme yükümlülüğüne aykırı davranmaları hâlinde yukarıdaki madde (m. 279) hükümleri uygulan-

¹³² Karahan Burak; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu TCK m. 280”, *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi*, Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019, s. 949.

¹³³ Zafer Hamide; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt LXXI, Sayı 1, s. 1335; Çakmut, s. 1052.

¹³⁴ Resmî Gazete Kanun No: 1219, Tarih: 14/4/1928.

¹³⁵ Kocasakal, s.176. Tıbbi sekreterin sağlık mesleği mensubu olmadığına dair bk. “...Aynı poliklinikte tıbbi sekreter olarak çalışan ve sadece hasta kaydı yapan sanık A. H.'nin kamu görevlisi ve TCK'nın 280/2. maddesinde tarif edilen “sağlık mesleği mensubu” olmaması karşısında, atılı suçun yasal unsurlarının ne şekilde oluştuğu açıklanmadan mahkûmiyetine karar verilmesi”, Y. 4. CD, 19.01.2015 tarih ve E. 2014/8297 K.2015/1500 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi 13.09.2020.

¹³⁶ Dâhil olduğu yönündeki görüşler için bk. Erbaş Rahime; *Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü*, İstanbul 2015, s. 149; Ünver, s. 327.

¹³⁷ Çakmut, s. 1052; Zafer, s. 1335; Kocasakal, 178.

*caktır.*¹³⁸ ifadesi de dikkate alınarak kamu görevlisinin suçu bildirmemesi hükmü uygulanacaktır.¹³⁹ Yargıtayın görüşü de bu yöndedir.¹⁴⁰

Ceza Muhakemesi Kanunu m. 46/1-b uyarınca “*Hekimler, diş hekimleri, eczacılar, ebeler ve bunların yardımcıları ve diğer bütün tıp meslek veya sanatları mensuplarının, bu sıfatları dolayısıyla hastaları ve bunların yakınları hakkında öğrendikleri bilgiler*” konusunda tanıklıktan çekinebileceklerdir. Tıbbi Deontoloji Nizamnamesi (TDN) m. 4 uyarınca da “*Tabip ve diş tabibi, meslek ve sanatının icrası vesilesiyle muttali olduğu sırları, kanuni mecburiyet olmadıkça, ifşa edemez.*” Kanunda ve tüzükte sayılı kimselere hastaları ve yakınları ile ilgili öğrendikleri bilgiler hakkında sır saklama yükümlülüğü getirilmiştir. Öyleyse sağlık mesleği mensubunun sır saklama yükümlülüğü ile suçu bildirme yükümlülüğünün çatışıp çatışmadığı açıklığa kavuşturulmalıdır. TCK m. 280 ile sağlık mesleği mensuplarının konusu suç teşkil eden sırrı saklama yükümlülüğüne bir istisna getirildiği savunulmaktadır. Suçun önlenmesine ilişkin kamu menfaatinin üstün değer olarak korunacağı ve TDN m. 4 açısından TCK m. 280’nin *kanuni bir mecburiyet* olduğu gerekçeleri ileri sürülmektedir.¹⁴¹ Kanaatimizce ise CMK m. 46 hükmü TCK m. 280 bakımından bir hukuka uygunluk nedeni oluşturur. Başka bir deyişle CMK m. 46’da sayılan kişilerin tanıklıktan çekinebilecekleri durumlarda, suçu bildirmemeleri hukuka uygun bir hareket olarak değerlendirilmeli ve bu kimseler ilgili suç hükmünden sorumlu tutulmamalıdır.¹⁴²

¹³⁸ Özgenç İzzet; Türk Ceza Hukuku Mevzuatı Cilt 1, Ankara 2019, s. 523.

¹³⁹ Hakeri Hakan; Tıp Hukuku, Ankara 2020, s. 586; Koca/Üzülmez, s. 986; ZAFER, s. 1336; Aynı sonuca fikri içtima kurallarına göre ulaşan görüş için bk. Tezcan/ Erdem/Önok, s. 1278; Aynı sonuca aslı (m. 279)-tali norm (m. 280) kurallarına göre ulaşan görüş için bk. Erbaş, s.185. Maddeler arasında özel- genel norm ilişkisi olduğu ve özel normun (m. 280), genel norma (m. 279) tercih edilmesi gerektiği yönünde bk. Ünver, s. 328.

¹⁴⁰ Konuya ilişkin Yargıtayın vermiş olduğu bir kararın ilgili kısmı şu şekildedir: “*Sağlık ocağında hekim olan sanığın kamu görevi kapsamındaki tedavi görevi sebebiyle öğrendiği suçu bildirme yükümlülüğününün TCK’nın 279. maddesi kapsamında bulunduğu gözetilmeden, anılan Kanununun 280. maddesiyle hüküm kurulması*”, Y. 4. CD, 17.12.2012 tarih ve E. 2012/13441 K. 2012/30482 sayılı kararı, <http://www.kazanci.com>, erişim tarihi 13.09.2020.

¹⁴¹ Giyik Abdülkâki “*Hekimin Sır Saklama Yükümlülüğü ile Suçu Bildirme Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüklerin Çatışması*”, *Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 9, Sayı 2, s. 211; Zafer, s. 1340.

¹⁴² Aynı yöndeki görüş için bk. Özgenç İzzet; “*Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğününün Kapsam ve Sınırları*”, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu, <http://www.sdplatform.com/Dergi/169/Saglik-meslegi-mensuplarının-sucu-bildirme-yukumlulugununun-kapsam-ve-sinirlari.aspx>, erişim tarihi 13.09.2020. Yazar görüşünü şu şekilde gerekçelendirmiştir: “*....tanıklığına başvuru sağlık mesleği mensubu kişilerin Ceza Muhakemesi Kanunu’nun aleyhe tanıklık yapmama yükümlülüğüne ilişkin hükümlerine (m. 46) istinaden tanıklık yapmaktan çekinmeleri söz konusu olacaktır. Bu bakımdan aleyhe tanıklık yapmama yükümlülüğününün mevcut olduğu durumlarda suçu bildirme yükümlülüğünün*

Kanun metninde sağlık mesleği mensubunun görevini yaptığı sırada bir suçun işlendiği yönünde belirtiyile karşılaşması durumunda bunu yetkili makamlara bildirmemesi veya bildirmekte gecikmesi suç olarak düzenlenmiştir. Burada dikkat edilmesi gereken ilk husus suçun resen ya da şikâyet üzerine soruşturulabilen bir suç olmasıdır.¹⁴³ Öte yandan “görevini yaptığı sıra” ifadesinden kastın ne olduğu anlaşılmalıdır. Öğretide bir görüşe göre, görevin yapıldığı sıradan anlaşılması gereken görev yerindeki sağlık hizmetidir;¹⁴⁴ ağır basan diğer görüşe göre görev yerinin önemi olmayıp meslek ve sanatın icrasının yeterli olduğu savunulmaktadır.¹⁴⁵

Değinmeden geçilemeyecek diğer bir konu ise suç işlendiği yönünde belirti ile ifade edilmek istenin ne olduğudur. Belirti, olaydan geriye kalan iz veya eserleri ifade eden delil çeşididir.¹⁴⁶ Kanun metninde geçen belirti ifadesinden de anlaşılması gereken teknik anlamda belirti olup suçun beyan veya belge delillerinden öğrenilmesi sonucunda TCK m. 280 kapsamında sağlık mesleği mensubunun bildirim yükümlülüğü doğmayacaktır.¹⁴⁷ Mide ağrısı ile gelen bir hastanın ağrısının, yaşadığı bir kapkaç olayından sonra başladığını belirtmesi hâli bu duruma örnek olarak verilebilir.¹⁴⁸ Öte yandan bir hekim karın ağrısı şikâyetiyle gelen 13 yaşındaki bir çocuğun hamile olduğunu teşhis ederse bu durumda artık bir belirti olduğundan yetkili makamları bilgilendirmek zorundadır.¹⁴⁹

Suçu bildirmemeye veya bildirme hususunda gecikme göstermeye ilişkin yurtdışı kamu görevlisinde yaptığımız açıklamalar burada da geçerli olacaktır. Ancak hekimin belirtilerle karşılaşması hâlinde öncelikli olarak bildirim yükümlülü-

---

varlığından söz edilemez. Ancak bu durumdan TCK'nın 280. maddesi hükümleriyle CMK'nın aleyhe tanıklık yapmama yükümlülüğüne ilişkin 46. maddesi hükümleri arasında bir çelişkinin bulunduğu sonucu çıkarılmamalıdır. Bu durum karşısında, CMK'nın 46. maddesindeki aleyhe tanıklık yapmama yükümlülüğü, TCK'nın 280. maddesindeki suçu bildirmeme suçu bakımından bir hukuka uygunluk sebebi olarak telakki edilmek gerekecektir.”

¹⁴³ Çakmut, s. 1053.

¹⁴⁴ Erbaş, s. 131. Bu görüşe göre, hastalanan komşunun evine tedaviye giden hekim, suç belirtisiyle karşılaşmış suçu bildirmedeğinde m. 280 bağlamında sorumluluğu söz konusu olmayacaktır. Aksi ihtimalde de bir suçun işlendiğini tıbbi hizmet vermeksizin görev yerinde bulunduğu sırada belirtileri öğrenip bildirmemesi hâlinde de m. 280'e göre sorumluluğu olmayacaktır.

¹⁴⁵ Zafer, s. 1338; Koca/Üzülmez, Özel Hükümler, s. 987.

¹⁴⁶ Hakeri Hakan/ Ünver Yener; Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019, s. 578. Belirti tespiti için hekim tarafından yapılmasının hukukçu tarafından yapılan tespit gibi olamayacağı yönünde bk. Hakeri, Tıp Hukuku, s. 587.

¹⁴⁷ Zafer, s. 1339; Koca/Üzülmez, Özel Hükümler, s. 990; Çakmut, s. 1054.

¹⁴⁸ Koca/Üzülmez, Özel Hükümler, s. 990; belirti ile ifade edilmek istenen, suçun işlendiği yönünde kesin delil gerekmediği ve belirtinin dahi yeterli olduğu yönünde bk. Kocasakal, s. 193; psikiyatristlerin teknik anlamda belirtiyile karşılaşmasının mümkün olmadığı ancak suçun işlendiğini beyanla öğrenebileceği yönünde bk. Giyik, s. 200.

¹⁴⁹ Karahan, s. 951.

ğünü yerine getirmesi beklenmeyip ilk etapta tıbbi yardımda bulunması ve sonrasında gecikmeksizin bildirimde bulunması gerekmektedir.¹⁵⁰ Bildirim yapılması gereken yetkili makamlar için de yukarıdaki açıklamalarımızı tekrar etmekten imtina ediyoruz.

2.2.2. Hukuki Sonuçları (Tazminat Sorumluluğu)

Çocuk istismarında ihbar yükümlülüğünün ihlalinin ceza hukuku boyutu yanında bir de bu ihlalin failer açısından hukuki sorumluluğu ele alınmalıdır. Öncelikle şu konu belirtilmelidir ki, ceza hukukunda yer alan fiiller, aynı zamanda medeni hukuk bağlamında haksız fiil teşkil etmektedir. Şayet bir fiil, haksız fiile ilişkin zarar, uygun illiyet bağı, kusur ve hukuka aykırılık unsurlarını¹⁵¹ içinde barındırıyorrsa haksız fiil sebebiyle tazminat sorumluluğuna sebep olacaktır. Çocuk istismarında ihbar yükümlülüğü olan kimselerin suçu bildirmeme fiillerinin haksız fiil teşkil edip etmeyeceğinin tartışılması gerekmektedir. TCK m. 278’de düzenlenen suçu bildirmeme suçu açısından, işlenmekte olan veya işlenmiş olmakla birlikte sebebiyet verdiği neticelerinin sınırlandırılması hâlen mümkün olan suçlar hâli hazırda suçla ilgili davranışın henüz neticelenmemesi ya da neticelerinin önlenmesinin mümkün olması sebebiyle suçu haksız fiile elverişli hâle getirebilmektedir. Burada artık bir menfi davranış söz konusu olacaktır. Kişi hareketsiz kalmak yerine ihbar yükümlülüğünü yerine getirmiş olsaydı hukuken önem arz eden sonuç meydana gelecekti diyebildiğimiz için artık bu davranışın, zararı doğuran davranış sayılması gerekmektedir.¹⁵² Suçu bildirmeme davranışı, zararın artmasının muhakkak addedilmesine rağmen bilerek yapılmamışsa kasten; gerekli dikkat ve özen gösterilmediği için yapılmamışsa taksirli bir davranış niteliği kazanır. Hükümle işlenmekte olan suçun ya da işlenmiş olup zararlı neticeleri önlenemeyen suçların engellenmesi amaçlanmaktadır.¹⁵³ Bu sebeple tazminat sorumluluğunun doğabilmesi için bir zararın meydana gelmiş olması da şarttır. Suç bildirilmiş veya zamanında bildirilmiş olsaydı istismar hiç gerçekleşmeyecek veya devam etmeyecek idiyse en azından istismara maruz kalan kişi bakımından manevi zararın meydana geldiği söylenebilir. Örneğin bir öğretmen öğrencisine yönelik cinsel istismarı öğrendiğinde bunu okul idaresine veya savcılığa bildirseydi sonraki istismarların gerçekleşmeyeceği söylenebiliyorsa öğrenci bakımından bildirmemenin sonucu zarar meydana gelmiş demektir. Buna karşılık öğretmen bildirmedeği hâlde istismar başkaları tarafından adli makamlara bildirilmiş olabilir. Böyle bir durumda zarardan söz

¹⁵⁰ Koca, s. 126; Hakerî, s. 586; Kocasakal, s. 203.

¹⁵¹ Oğuzman M. Kemal/ Öz M. Turgut; Borçlar Hukuku Genel Hükümler Cilt-2, İstanbul 2014, s. 11 vd.; Tekinay Selahattin Sulhi, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993.

¹⁵² Eren Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara 2019, s. 586.

¹⁵³ Erdem, “Suçu Bildirmeme Suçu (m.278)”, s. 107.

edilemediği için tazminat sorumluluğu da doğmaz. Öte yandan oluşan zarar ile suçun bildirilmemesi arasında sebep sonuç ilişkisinin de bulunması gerekir. Örneğin öğretmen, istismarı öğrendiğinde istismar teşkil eden davranışın üzerinden çok zaman geçmiş ve bu sürede yeni bir istismar gerçekleşmemiş, dolayısıyla istismar nedeniyle maruz kalınan travma atlatılmış ise artık, bildirmemeden doğan bir zarardan söz edilemez.

Türk Ceza Kanunu m. 279’da düzenlenen kamu görevlisinin suçu bildirmemesi suçunda dikkat edilmesi gereken nokta, ihbar yükümlülüğünün “işlenen” bir suça yönelik olarak düzenlenmiş olmasıdır. Haksız fiil bakımından değerlendirildiğinde, suç işlenmeye devam edilmekteyse kamu görevlisinin işlenen suçu göreviyle bağlantılı olarak öğrenip ihbar etmemesi hâlinde tazminat sorumluluğu düşünülebilir. Ancak tamamlanmış bir suç söz konusuysa kamu görevlisinin suçu bildirmesi fiilin neticelerini azaltmayacaktır. Bu durumda bir tazminat sorumluluğu gündeme gelmeyecek, sadece ceza hukuku sorumluluğundan bahsedilebilecektir.

Türk Ceza Kanunu m. 280’de suçun işlendiği yönünde bir belirti ile karşılaşan sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi düzenlenmiştir. Burada artık işlenmiş ve belirtileri ile karşılaşılabilecek bir suç söz konusudur. Bu yönüyle sağlık mesleği mensubunun suçu bildirmemesi niteliği itibarıyla fiile doğrudan etki etmemekte, dolaylı bir etkisi de bulunmamaktadır. Öte yandan Türk Medeni Hukuku’nda etkili olan uygun illiyet bağı teorisine göre de sağlık mesleği mensubunun ihbar yükümlülüğünü ihlal etmesinin, sonucun gerçekleşme ihtimalini objektif olarak artırdığı söylenemeyecektir.¹⁵⁴

Sonuç

Devlet tarafından garanti edilen insan hakları çocuklar için de geçerli olsa da çocukların korunmaya yetişkin bireylerden daha fazla ihtiyacı vardır. Çocukların hukuki yönden koruma altına alınması çocuk haklarının işlerlik kazanabilmesinin en önemli bir şartıdır. Hukuki yönden koruma diğer hukuk disiplinleri tarafından yapılsa da bu hukuk disiplinlerinde öngörülen yaptırımların yeterli olmaması durumunda ceza hukuku yaptırımları devreye girer. Bu nedenle çocuk istismarı türleri olan fiziksel, duygusal ve cinsel istismar teşkil eden hareketler kanunlarda suç olarak düzenlenebilmektedir. Bunun yanında istismar teşkil eden fiilleri işlemeseler de bunlara şahit olan kişilerin durumu, yetkili makamlara bildirmesi gereklidir. Bu bildirim gerçekleştirilmemesi, suçu bildirmeme suçlarına vücut verebilir. Suçun bildirilmemesi sonucunda, kendisine karşı suç işlenen mağdurun, bu suçtan dolayı

¹⁵⁴ Eren, 610.

mağduriyeti de artmış olabilir. Dolayısıyla işlenen suçların bildirilmemesi aynı zamanda tazminat sorumluluğunu da gerektirebilir.

Kaynakça

- Aksoy Ercüment/Çetin Gürsel/İnanıcı Mehmet Akif/Polat Oğuz/Sözen M. Şevki/Yavuz Fatih; “Çocuk istismarı ve İhlali,” <http://www.ttb.org.tr/eweb/adli/7.html>, Erişim tarihi, 19.09.2020.
- Akyüz Emine; Çocuk Hakları Bildirisi ve Türk Hukuk Sistemi, Ankara Üniversite Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 13, Sayı: 1, 1980.
- Artuk M. Emin/Gökçen Ahmet/Yenidünya A. Caner; Ceza Hukuku Özel Hükümler, Ankara, 2017.
- Balo Yusuf Solmaz; Teori ve Uygulamada Çocuk Ceza Hukuku, 2. Baskı, Ankara, 2005.
- Birtek Fatih; “Dilencilik Suçu”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt: 5 Sayı:2 Yıl 2014.
- Bulut Sefa; “Çocuk Cinsel İstismarı Hakkında Bir Derleme”, Türk Psikolojik Danışma Rehberlik Dergisi, Cilt III, Sayı 28.
- Çiftçiöğlü Cengiz Topel; “Çocuk Haklarının Korunması Bağlamında BMÇS ve AİHS’de Öngörülen İki Farklı Bireysel Başvuru Sistemi”, Fasikül Hukuk Dergisi, Cilt: 7, Sayı: 68, 2015.
- Dethloff Nina/Maschwitz Alexandra; “Avrupa’da Çocuk Hakları- Biz Nerede Duruyoruz?” Çev: Kerem Öz, Kadir Has Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt:1, Sayı: 2, 2013.
- Dirican Rabia; “Tarihi Süreçte Çocukluk ve Çocuk Hakları”, Çocuk ve Gelişim Dergisi, Cilt:2, Sayı: 2, 2018.
- Döner İsa; “Suçu Bildirmeme Suçu (m. 278)”, Atatürk Üniversitesi Erzincan Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt IX, Sayı 3-4.
- Erbaş Rahime; Türk Hukukunda ve Karşılaştırmalı Hukukta Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğü, İstanbul, 2015.
- Erdem Mustafa Ruhan; “Suçu Bildirmeme Suçu TCK m. 278”, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, sayı 80, Yıl 2009.
- Eren Fikret; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2019.
- Giyik Abdulbaki; “Hekimin Sır Saklama Yükümlülüğü İle Suçu Bildirme Yükümlülüğü ve Bu Yükümlülüklerin Çatışması”, Erciyes Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 9, Sayı 2.
- Gören Zafer; “Çocukların Temel Haklarının Anayasal Garantisi”, İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Yıl 11, Sayı 2, Güz 2012/2.
- Gürhan Nermin; Her Yönüyle Çocuk İstismar ve İhmali, Ankara, 2015.
- Hafizoğulları Zeki/Acar Bülent Hayri; “Suçu Bildirmeme Suçları”, Başkent Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 2, Sayı 1.
- Hakeri Hakan/ Ünver Yener; Ceza Muhakemesi Hukuku, Ankara, 2019.

- Hakeri Hakan; Tıp Hukuku, Ankara, 2020.
- İpek Aydın; “Çocuk Haklarının Gelişimi ve Karşılaştırmalı Olarak Anayasal Açıdan Değerlendirilmesi”, SÜHFD, Cilt: 12, Sayı: 1, 2012.
- Karahan Burak; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu TCK m. 280”, Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi, Cilt 25, Sayı 2, Prof. Dr. Ferit Hakan Baykal Armağanı, Aralık 2019.
- Koca Mahmut/Üzülmez İlhan; Türk Ceza Hukuku Ceza Özel Hükümler, Ankara, 2019.
- Koca Mahmut/Üzülmez İlhan; Türk Ceza Hukuku Genel Hükümler, Ankara, 2019.
- Koca Mahmut; “Çocuk İstismarında İhmal Yükümlülüğü”, İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 3 Sayı 1, 2012.
- Kocasakal Ümit; Suçu Bildirmeme Suçları, İstanbul, 2017.
- Korkusuz İrfan/Akduman Gülümser Gültekin/AYTAÇ, Önder/AKİF, Mehmet; “Çocuk İhmali- İstismarı ve Polis”, Adli Psikiyatri Dergisi, 3(3-4), 2006.
- Kurt Sevil Lale; “Çocuk Haklarına İlişkin Temel Uluslararası Belgeler ve Türkiye Uygulaması”, Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi, Cilt: 16, Sayı:36, 2016.
- Oğuzman M. Kemal/ Öz M. Turgut; Borçlar Hukuku Genel Hükümler, Cilt-2, İstanbul, 2014.
- Özgenç İzzet; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirme Yükümlülüğünün Kapsam ve Sınırları”, Sağlık Düşüncesi ve Tıp Kültürü Platformu, <http://www.sdplatform.com>, erişim tarihi 13.09.2020.
- Özgenç İzzet; Türk Ceza Hukuku Mevzuatı, Cilt 1, Ankara, 2019.
- Polat Oğuz; Şiddet, Ankara, 2017.
- Polat Oğuz; Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı Tanımlar, Ankara, 2007.
- Şahin Sultan/Polat Oğuz; “Türkiye’de ve Dünyadaki Gelişmiş Ülkelerde Çocuk Katılım Hakkı Algısının ve Uygulamalarının Karşılaştırılması”, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, Cilt: 4, Sayı: 1.
- Tekinay Selahattin Sulhi, Borçlar Hukuku Genel Hükümler, İstanbul 1993.
- Tezcan Durmuş/Erdem Mustafa Ruhan/ Önok Murat; Teorik ve Pratik Ceza Özel Hukuku, Ankara, 2019.
- Uğurlu Zeynep/Gülşen İpek; “Çocuk Hakları ve Hukuki Bağlamda Çocuğun İhmal ve İstismardan Korunması”, Uluslararası Sosyal ve Eğitim Bilimleri Dergisi, Cilt: 1, Sayı:1.
- Ünver Yener; Adliye Karşı Suçlar, Ankara, 2012.
- Yenerer Çakmut Özlem; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu”, Doç. Dr. Mehmet Somer’e Armağan, İstanbul, 2006.
- Zafer Hamide; “Sağlık Mesleği Mensuplarının Suçu Bildirmemesi Suçu”, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası, Cilt LXXI, Sayı 1.
- Zorlu Süleyman Emre; “Günümüz ve İslam Hukukunda Çocuk Hakları Karşılaştırmalı Bir İnceleme”, SÜHFD, Cilt: 21, Sayı: 2, 2013.

Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminin İletişimsel Boyutu

Mustafa Temel
Ebru Davulcu

Giriş

Çocuk istismarı; psikolojik olarak travmalara, fiziksel olarak da yaralanmalara ve hatta ölümlere neden olabilen; gerçekleşmesi ve sonuçları tıbbi, hukuki, toplumsal, kültürel açıdan değerlendirilebilecek önemli bir sorundur. Çocuk istismarı, Dünya Sağlık Örgütüncü “Çocuğun sağlığını, fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen, çocuğu fiili ya da potansiyel zarara uğratan, her türlü kötü muamele, ihmal” şeklinde tanımlanmaktadır (www.who.int). Dünya Sağlık Örgütünün tanımlaması birey ve toplum sağlığı açısından önemli saptamaları içermektedir. Öncelikle istismar, çocuğun fiziksel ve psikososyal gelişimini olumsuz etkileyen; özelde birey, genelde ise toplum sağlığı açısından önlenmesi gereken toplumsal bir problemdir. Bununla birlikte istismar, eyleyicinin bilinçli olarak gerçekleştirdiği davranışların yanı sıra farkında olmadan, istismar olarak algılamadığı eylemleri de içermektedir.

Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar ile ihmal olmak üzere temelde dört türde gerçekleştirilen çocuk istismarı, beden ve kişilik haklarının ihlal edilmesi dolayısıyla; çocuğun bilişsel, duygusal, davranışsal gelişimine zarar vererek birey ve toplum sağlığını ve güvenliğini tehdit etmektedir. Bir yetişkin tarafından cezalandırma, disiplin, öfke boşaltma gibi amaçlarla farklı yöntemler kullanılarak fiziksel istismara uğrayan çocuk (Kay tez vd., 2018, s. 4-28), hayatının direkt olarak tehlikeye sokulması gibi bir durumla karşı karşıya kalabildiği gibi, bilişsel ve duygusal olarak da olumsuz etkilenebilmektedir. İstismara uğrayan çocukta; iletişim kurmada zorluk, düşük öz saygı, depresyon, korku, çekingenlik, öfke, çatışma, uyum problemleri, algılama bozuklukları, dikkat yoğunlaştırmada güçlük, okul başarısında düşme (Kay tez vd., 2018, s. 20) gibi sorunlar yaşanabilmektedir.

Yalnız bırakma, aşağılama, görmezden gelme, aşırı koruma, baskı, korkutma, tehdit, reddetme, sevgiden yoksun bırakma gibi davranışları kapsayan duygusal istismar ile ise (Güner vd., 2010, s. 109), çocuğun duygusal birliği bozulabilmekte; çocukta konuşma ya da diğer iletişim bozuklukları, fiziksel gelişimin yavaşlaması, daha evvel var olan astım ya da alerji gibi bazı hastalıkların şiddetlenmesi, madde bağımlılığı görülebilmektedir. Çocuğun yaşının gerektirdiği biçimde davranmadığı, sosyal ilişkilerinin olumsuz etkilendiği duygusal istismar vakaları ile akademik performans da olumsuz etkilenir ve bilişsel gelişimde gecikmeler yaşanır. Ayrıca suç işleme de dâhil olmak üzere antisosyal ve yıkıcı davranışlar, nevrotik problemler (uyku bozuklukları, oyun oynamada tutukluluk), pasiflik ya da saldırganlık gibi aşırı davranışlar, gelişimsel gecikmeler, davranış bozuklukları (şikâyet etme, pasiflik, saldırganlık vb.), aşırı uyum sorunları (yaşından büyük ya da küçük davranma), kendine zarar verme (Şahin vd., 2008, 13) şeklinde sorunlar ortaya çıkabilir.

Cinsel istismar ise “Bir çocuğun tamamen anlamadığı ve bilgilendirilmiş rızasının olmadığı ya da gelişimsel olarak hazır olmadığı ya da kanunları ve toplumun sosyal tabularını ihlal eden bir cinsel eyleme dâhil edilmesi” şeklinde tanımlanır (www.who.int). Cinsel içerikli konuşmayı, şakalaşmayı, teşhir ve röntgenciligi, çocuğun cinsel organına dokunma, oral-genital seks, ensest, tecavüz, çocuğu fuhuş ve pornografik materyallerin üretiminde kullanma, sodomi gibi davranışları içeren (www.who.int) cinsel istismar ile çocuklarda; gerileyen davranışlar (parmak emme, altına kaçırma, sallanma vs.), oyunlarında ve davranışlarında cinsel içerikli temaların olması, yaşının gerektirdiğinden fazla cinsel bilgiye sahip olma, yabancılardan korkma, güvende hissettikleri yer ve/veya kişilerden ayrılmak istememe, anneye ve/veya bakım veren kişiye karşı aşırı bağılılık, utanma, korku, suçluluk duygusu, sosyal geri çekilme ve okul başarısında düşüş, takıntılı davranışlar, depresyon, travma sonrası stres bozukluğu, duygusal ve fiziksel yakınlıktan kaçınma, intihar girişimi, yeme bozuklukları, uyku bozuklukları, evden ve/veya okuldan kaçma, alkol ve/veya madde bağımlılığı gibi etkiler görülebilmektedir. (Uslu, 2019, s. 8-9).

Çocuğun ihmal edilmesi de istismara sebep olan unsurlardan biridir. İhmalde; hem tekil olaylar hem de bir ebeveynin veya başka bir aile üyesinin, aslında mümkünken çocuğun gelişimi ve esenliği için yapılması gerekenleri yapmaması söz konusudur. Bu sebeple ihmal; sağlık, eğitim, duygusal gelişim, beslenme, barınma ve güvenli yaşam koşulları gibi durumlarda yaşanan negatif olaylarda görünür olmaktadır (Butchart vd., 2016, s. 10).

Çocuk istismarının birey ve toplum sağlığı açısından olası etkilerinden korunmak için problemi tanımlamak, sebeplerini ortaya koymak, istismarı önleyici çalışmalar yapmak, bir vaka gerçekleşmişse de multidisipliner bir ekiple hareket ederek çocuğun tedavisini gerçekleştirmek gerekmektedir. Bu multidisipliner

ekip içerisinde istismar vakasına farklı perspektiflerle bakarak süreci çözmeye yardımcı olabilecek çocuk doktoru, psikiyatrist, adli tıp uzmanı, sosyal hizmet uzmanı, psikolog, sosyolog, çocuk gelişimci, psikolojik danışman ve rehber, öğretmenler, istismar alanında çalışmaları olan akademisyenler ve iletişim uzmanları bulunmalıdır.

Çocuğun bedeni ve kişiliği ile ilgili haklarının ihlal edildiği istismar eylemi, gerek dünyada gerekse Türkiye’de artarak devam eden önemli bir toplumsal problemdir. Çocuklara yönelik gerçekleştirilen istismarlar üzerinde yapılan incelemede, parçalanmış aile çocuklarının, kız çocuklarının daha fazla risk altında olduğu; istismarın düşük sosyoekonomik duruma sahip olan bölgelerde daha fazla olmakla birlikte, yaygın bir şekilde yaşandığı ortaya çıkmıştır. İstismar vakalarında yaşanan artış, istismara ilişkin toplumsal farkındalık düzeyinin yükseltilmesi gerektiği sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Kimi zaman kültürel, sosyoekonomik düzey nedeniyle göz ardı edilen ya da üstü örtülen istismar, kimi zaman da yeterli hukuki, sosyal, psikolojik, iletişimsel bilgi ve becerinin olmaması nedeniyle anlaşılammakta ya da vaka yönetiminde sorunlar yaşanmaktadır.

Ayrıca yapılan araştırmalarda, istismarcının yüzde 77 olasılıkla aile, yüzde 11 olasılıkla akrabalar, yüzde 5 olasılıkla bakımla ilgisi olmayan kişiler, yüzde 2 olasılıkla çocuğun bakımını yapan kişilerce gerçekleştirildiği ortaya konmaktadır. İstismarcılar çoğu zaman tanıdık bir çevrede yer almaktadır. Tanıdıklık ve güvenilirlik, ailenin istismarcıya güven duymasını; istismarcının çocukla yalnız kalmasını sağlamaktadır (Kaytez vd., 2018, s. 6-27). İnsanın yaşamı boyunca kendisini en korumasız hissettiği dönemde; fiziksel, bilişsel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin başlangıcında yaşandığından gelişimi de sekteye uğratan bu vakaların (Kaytez vd., 2018, s. 4-5) önlenmesinde, bir vaka gerçekleşmişse de tespitinde çocuğun en yakın iletişim içinde olduğu ebeveynlerinin ve öğretmenlerinin farkındalık düzeylerini yükseltmek, vaka yönetiminin kendilerini ilgilendiren boyutları ile ilgili bilgi sahibi olmalarını sağlamak önemlidir.

Yapılan çalışmalarda ortaya konan çocuk istismarı risk faktörleri incelendiğinde, aile ile ilgili risk faktörleri arasında “zayıf iletişim yeteneği” dikkat çekmektedir (Betha, 1999). “İletişim”, istismarın önlenmesinde veya bir istismar iddiası var ise sürecin yönetilmesinde önemlidir. İstismar vakalarının tespit edilmesinde ve önlenmesinde iletişim kurmanın önemi doğrultusunda bir istismar vakasını tespit etmek, ipuçlarını yakalamak, istismara ilişkin bir iddia varsa yönetmek, iddianın ortaya atıldığı mecraya göre tavır almak için iletişim alanında bilgi sahibi olmak önemlidir. Bu bakımdan iletişim uzmanları, istismar iddialarının nasıl yönetileceği ile ilgili iletişim ilkelerini ortaya koymalı; ebeveyn, öğretmen ve diğer hizmet sunucular ile iş birliği içerisinde hareket etmelidir.

Bu çalışma, çocuk istismarı iddialarının yönetimde dikkat edilmesi gereken iletişim ilkeleri hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanmıştır. Çocuk istismarı iddialarını yönetmek, kontrol gerektiren ve bilişsel bir süreci ihtiva eden zor bir pratiktir. Hem istismarcının durumunu hem de çocuğun fiziksel, psikolojik ve sosyal gelişimini göz önünde bulundurarak süreci başlatmak ve ilerletmek gerekir. Bu çerçevede çalışmada öncelikle, çocuk istismarının iletişimsel boyutu ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır. Ardından çocuk istismarı iddiaları ile birlikte kurulacak iletişim sürecinin temel unsurlarına yer verilmiş ve çocuk istismarı iddialarının süreç yönetimine ilişkin iletişim ilkeleri ifade edilmiştir. Böylece bir yandan kişiler arası iletişim süreci çerçevesinde kaynak, mesaj, kanal, kod, hedef kitle, geri bildirim ve iletişimin kurulduğu ortam ile ilgili; diğer yandan kriz iletişimi, bilgi dolaşımı ve medya iletişimi ile mahremiyet kontrolü konularında dikkat edilmesi gereken iletişim ilkeleri hakkında bilgi verilmiştir.

Çocuk istismarı ile ilgili literatür incelendiğinde, Türkiye’de genellikle araştırmaların adli tıp, hukuk, sosyal pediatri, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları öncülüğünde yürütüldüğü görülmektedir. Bu çalışmada çocuk istismarına iletişimsel bir boyuttan yaklaşılmıştır. Betimleme ve bağlamsal ilişki kurma amacıyla kurulan çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır.

1. Çocuk İstismarının İletişimsel Boyutu

Çocuk istismarı iletişimsel olarak medya ile aracılanmış kitle iletişimi ve kişiler arası iletişim boyutlarıyla ele alınabilir. Çocuk istismarının medya ile ilgili boyutuna ise temelde iki farklı perspektiften bakılabilir. Bunlardan ilki, çocuk istismarının gerçekleştirilmesi hususunda medyanın aracı bir role sebep olması, diğeri çocuk istismarı vakalarının medyada temsil edilmesi ve istismarın medya aracılığıyla sürdürülmesi ile ilgilidir.

Zaman ve mekân mefhumunu ortadan kaldırarak sosyodemografik, kültürel ve ekonomik olarak sınır tanımadan kitlelere ulaşan medyanın, yaşanan teknolojik gelişmelerle etkisi her geçen gün artmaktadır. Bilişsel ve duygusal gelişim sürecinin en kritik evresinin yaşandığı çocukluk döneminde de medyanın etkilerine yoğun bir biçimde maruz kalınmaktadır. Medya, modernleşme ile değişen çalışma hayatı ve toplumsal koşullar çerçevesinde günümüzde elektronik büyükanne görevini üstlenmekte ve zamansal olarak çocukların gündelik yaşamının önemli bir kısmını meşgul etmektedir. Dolayısıyla medya içeriklerinin güvenilirliği ve çocukların medyayı kullanma konusunda bilinçliliği önemli bir sorunsalı oluşturmaktadır. Çünkü medya, gün geçtikçe artan istismar vakalarının gerçekleştirildiği ya da gerçekleştirilmesi için koşulların oluşturulduğu bir aracı olarak kullanılmaktadır.

Bu bağlamda öncelikle medyada içerik oluşturulurken çocuk izleyicilerin dikkate alınması gerekmektedir. Medya kuruluşları yayın yaparken çocukları koruyucu medya düzenlemelerine uymaya azami bir biçimde özen göstermelidirler. Yasa dışı içerik olarak kabul edilen pornografi veya pedofili gibi çocukların cinsel bir nesne olarak konu edilmelerine tolerans göstermemeli, çocukların beden ve ruh sağlığını olumsuz etkileyecek şiddet ve kimi olumsuz toplumsal davranışları konu eden zararlı içerikleri yayınlamamalıdır (Timisi, 2011, s. 146-147). Medya içeriğinde yer alan herhangi bir materyalin çocuklar üzerinde oluşturabileceği olumsuz etkiler gözetilerek içerikle ilgili gerekli bilgilendirme ve uyarılar önceden yapılmalıdır (Bek, 2011, s. 43).¹ Habercilik süreçlerinde de haber bültenlerinin, çocukların da ekran başında olduğu saatlerde yayımlandığı unutulmamalıdır. Bu nedenle haber dilinde ve görüntülerde dikkatli ve özenli davranılmalı; çocukların izlemesinin zararlı olabileceği durumlarda önceden uyarılarda bulunulmalıdır (TVYD, RTÜK, s. 43).

Yeni iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerle günümüzde internet tabanlı iletişim araçlarının sıklıkla kullanıldığı belirtilmelidir. İzleyiciyi, dinleyiciyi, okuyucuyu aktif hâle getiren internet; hızlı, etkileşime imkân tanıyan yapısı, bilgilerin ve kullanımın kişiselleştirilebildiği ve çoklu ortam sağlama özellikleri sayesinde, mobil teknolojilerin gelişmesi ile de taşınabilirliği ile içerik iletmede önemli bir atılım yaratmıştır. Ancak içerik üreterek yaymada sağladığı imkânlar ve bunların denetlenmesinin güçlüğü, çocukların zararlı içerikle karşılaşması konusunda sorun teşkil etmektedir.

Geleneksel medya çevresi, aile merkezlidir. Çocuklar da diğer aile fertleri ile birlikte medyayı takip etmektedir. Bu durum çocukların ebeveynleri tarafından korunması politikasını ön plana çıkartmaktadır. Ancak teknolojik gelişmeler ve özelde internet, medya takibini bireysel bir etkinlik hâline dönüştürmüş, çocukların enformasyon ve bilgiye erişim miktarını artırmıştır (Timisi, 2011, s. 144). Özellikle geleneksel medyaya oranla içerik üretiminin ve paylaşımının oldukça fazla olması ve içeriklerin herhangi bir denetim mekanizması kontrolünden geçmeden dolaşıma sokulması, dijital ortamdaki zararlı içeriklere çocukların kolayca ulaşabilmesine sebep olmaktadır. İnternet sitelerinin yayıncılık yaparken etik ilkeleri ihlal etmesi, bireysel kullanıma elverişliliği ve ebeveynlerin ilgisizliği ve bilinçsizliği ile birleşince çocukların şiddet ya da cinsellik unsuru taşıyan içeriğe erişebilmeleri kolaylaşmaktadır.

¹ Televizyon yayıncılığında kullanılan akıllı işaretler uygulaması, programın içeriği ve hangi yaş grubuna uygun olduğunu gösteren; çocukları televizyonda yer alan zararlı içerikten korumaya yönelik hazırlanmış bir işaret sistemidir. Bu uygulamanın benzerlerinin diğer iletişim araçlarında da kullanılması bir önlem olarak kabul edilebilir.

Çocukların zararlı içeriğe maruz kalmalarının yanı sıra internet, çocukların istismara uğramasına da sebebiyet verebilmektedir. Pedofiller, çocuklarla internette sohbet edebilmekte, çocuklara cinsel içerikli görüntüler gönderebilmekte, yine çocuklardan kendilerine ait mahrem görüntüler isteyebilmektedirler. Hatta çocuklara buluşma teklif edebilmekte ve interneti çocukları tuzağa düşürücü bir araç olarak kullanabilmektedirler. Bu konuda çocukları koruyucu düzenlemeler yapılmaktadır. Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Sözleşmesi'ne "çocuk satışı, çocuk fahişeliği ve çocuk pornografisi" ile ilgili ek protokol eklenmiş, söz konusu protokol 2002 yılında Türkiye'de yürürlüğe girmiştir. Buna göre ek protokolü imzalayan ülkelerde çocuk pornografisi yasaklanmıştır (BM, t.y.).

Çocuk istismarında kullanılabilirliği konusunda yüksek risk taşıyan internet tabanlı medya ile ilgili ülkemizde 5651 sayılı Kanun'da düzenlemeye gidilmiştir. Kanunun 7. maddesi, çocukların internetteki zararlı içerikten korunması amacıyla toplu kullanım sağlayıcılarının (internet cafelerin) çalışma esas ve usullerinin düzenlenmesini öngörmüş; çocukların cinsel istismarı, müstehcenlik ve fuhuş suçları içeriklerini taşıyan sitelere yönelik filtreleme ve bloke etme yazılım program ve donanımlarının kullanılmasını mecburi hâle getirmiştir. Kanununun 8. maddesi ise, erişimin engellenmesi kararlarının alınmasını gerektiren internet ortamında yapılan ve içeriği açısından Türk Ceza Kanunu'nda yer alan bazı katalog suçlarını saymıştır. Çocukların cinsel istismarı, müstehcenlik, fuhuş, uyuşturucu ve uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma gibi suçların internet ortamında gerçekleşmesi hâlinde görevli mahkemeler ve görevli idari kurum başkanlığı "erişimin engellenmesi kararı" alabilmektedir.

Bu düzenlemelerle birlikte, internetin takip ve denetlenmesindeki güçlük nedeniyle tam bir önleme sağlanamamaktadır. Bu konuda Avrupa Çevrim İçi Çalışma Grubu'nun 25 ülkede 23 bin 440 çocukla gerçekleştirdiği ve pornografi, zorbalık, cinsel içerikli mesaj almak, daha önce tanımadığı kişilerle iletişime geçmek, çevrim içi görüştüğü kişilerle çevrim dışı görüşmek, potansiyel zararlı içerik ve kişisel bilgi istismarı konularında soruların yöneltildiği araştırma sonuçlarına göre,

- 9-16 yaşındaki Avrupalı çocukların yüzde 39'u, yani dörtte biri ankette belirtilen risklerin bir veya daha fazlası ile karşılaştıklarını belirtmiştir.
- Çocuklar, en sık karşılaştıkları riskleri daha önce tanımadıkları yeni kişilerle çevrim içi iletişime geçmek ve potansiyel zararlı içerikleri görmek olarak ifade etmiştir.
- Cinsel fotoğraflar görmek ve cinsel içerikli mesajlar en sık karşılaşılan içeriklerdir ama çocukların çok azı bunun zararlı olduğunu farkındadır.
- Her 12 çocuktan birinin çevrim içi görüştüğü kişi ile çevrim dışı buluşmaları ortaya çıkmıştır (www.bianet.org, t.y.).

Medyaya bu konuda ebeveynlerin ve çocukların bilgilendirilmesi ve uyarılması konusunda da sorumluluk düşmektedir.

Çocuk istismarı ve medya konusunda yapılabilecek diğer bir değerlendirme ise, çocukların medyadaki temsili üzerinedir. Yapılan araştırmalar, çocukların medyadaki temsilinin sorunlu olduğunu ortaya koymaktadır. Bek (2011, s. 27), “Medyada Çocuk Haberleri ve Etik İlkeler” adlı çalışmasında, tecavüze uğrayan ve şiddet gören çocukların, hatta bebeklerin televizyon ekranlarından gösterilmeleri dolayısıyla cinsel olarak da objeleştirilmelerinin sakıncalarından söz eder. Haberlerde tacizcinin açıklamalarına yer verilmesi ile mağdurun bu kez de haberler aracılığıyla cinsel bir obje hâline getirildiğini belirtir. Bek, ataerkilliğin ve piyasanın yanı sıra üretim süreci ve meslek pratikleriyle yakından ilişkili tuttuğu bu durumu, gazetecilerin istismar olaylarını polis telsizinden alınca haberleştirmelerine bağlar. Şüphelinin polise verdiği ifadesine dayanarak haber yapmanın, neredeyse onun açıklamalarını meşrulaştırdığını açıklar. Bu nedenle çocuk istismarı haberleri, tacizcinin ya da şüphelinin açıklamalarına dayalı yapılmamalı, açıklamaları kısa tutulmalı, çocuğu ve ailesini olumsuz etkileyecek ifadeler yayınlanmamalıdır.

Bek’in çalışmasında dikkat çeken diğer bir detay ise, haberlerde bir tacizci profili çizilmesidir. Bu durum hem çocuklarda hem de ebeveynlerde ve çocukların diğer yakınlarında, görüntüsü dolayısıyla kimi kişileri güvenilmez kimilerini ise güvenilir addetmek konusunda yanıltıcı olabilmektedir (2011, s. 26-27). Bu sebeple haberlerde tacizcinin fiziki özellikleri ile ilgili genellemeler yapmamak da önem taşımaktadır.

Çocuk istismarının medyada temsili konusunda ortaya çıkan diğer bir sorun da haberlerde çocukların istismar ve ihmal kurbanı olduklarına ya da şiddet içeren davranışlar göstermeye meyilli olduklarına yönelik içeriğin sıkça kullanılmasıdır. Medyada cinsellik ve şiddet içeren sansasyonel haberlerin daha çok okunması ya da tıklanması dolayısıyla da tercih edilen bu içerik tipi, bir temsil problemi oluşturmaktadır. Bu problem toplumda, medya aracılığı ile çocukların çoğunlukla tehdit altında olduklarına veya tehdit edici olduklarına dair bir algının oluşmasına neden olmaktadır.² Özellikle çocukların mağdur olarak gösterilerek içeriğe ajitas-

² Bk. Ardıç Çobaner, A. (2016). Çocuk hakları bağlamında Suriyeli mülteci çocukların haberlerde temsili. *Marmara İletişim Dergisi*, (24), 27-54; Aydoğmuş Ördem, O. (2019). Çocuğa yönelik cinsel istismar: Türkiye’de medyada temsili. *Sosyoloji Notları*, 3(2), 35-46; Sayılan, G. ve Çevirgen, N. (2014). Yazılı basında çocuk temsilleri: Bir bekleme salonu olarak çocukluk, *İletişim ve Diplomasi Dergisi*, 2; Ziyalar, Z. ve Salihoğlu, S. (2010). 2006 yılında Cumhuriyet Hürriyet ve Zaman gazetelerinde çıkan mağdur ve şüpheli konumundaki çocuklara ilişkin haberler. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 1(38), 121-140; Altuntaş, O. ve Altınova, H. (2015). Türkiye’de risk altındaki çocukların ana akım basında temsili. *Ergo-terapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 3(2) , 59-69. vb.

yonun hâkim olduğu metinler toplumsal bir etki oluşturmaktadır. Ancak oluşan toplumsal etkinin yalnızca acımak ve üzülmek biçiminde kalmaması; toplumu aktif hâle getirerek istismarın önlenmesinde düzenlemelerin, politik reformların yapılması konusunda bir mekanizma hâline gelmesi önemlidir.

Haberlerin yayınlanmasında dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise, çocukları teşhir eden ve cinselliği çağrıştıran görsellerinin yayınlanmamasıdır. Gerekli ve uygun bir görsel kullanacak ise de ebeveynlerden izin almak gerekmektedir. Çocukların da mümkün olduğu hâllerde, kendi görüşlerini dile getirebilmeleri için medyada yer almaları sağlanmalıdır.

Çocukların şiddet içeren fiillerini konu eden haberlerde de olayların sonuçlarının yanı sıra nedenleri üzerinde de durulmalı, çocukları şiddete yönlendiren koşullar toplumsal bir boyutta ele alınmalı, çocuklar arasında “ırksal, etnik, cinsiyet içeren ya da sokak çocuğu, yetiştirme yurdunda büyümüş çocuk” gibi ayrımlar yapılmamalıdır. Çocukları şiddete meyilli kılan koşulların önlenmesi ile ilgili uzman görüşlerine yer verilmelidir. Ancak şiddet hiçbir zaman meşru gösterilmemelidir.

Bunların yanında çocukla ilgili haberler yapılırken medyada şiddet ve cinsellik içeren haberlerin yanında çocukların eğitim öğretim, kültürel ve sanatsal aktiviteler, yarışmalardan elde edilen başarılar gibi konularla ilgili de temsil edilmesi önem taşımaktadır.

Çocukların medyada görünürlüğü ile ilgili medya kuruluşlarının yanı sıra ebeveynlere ve öğretmenlere de görev düşmektedir. Sosyal medyanın kullanımının yaygınlaşmasıyla birlikte çocukların bu platformlarda görsellerinin kullanılması durumu da artış göstermiştir. Üstelik ebeveynler ve öğretmenler de çocukların fotoğraf ve diğer görüntülerinin paylaşılmasına aracılık edebilmektedirler. Ebeveyn ve öğretmenler mahremiyet ilkelerini bir yana bırakarak çocuklarla ilgili içerikleri viral olarak dağıtım açabilmektedirler. Hatta ebeveynler bazen bu durumu kazanç kapısı olarak görebilmektedirler. YouTuber annelik kavramsallaştırması çerçevesinde, içeriklerin çok fazla takip edilmesi ile çocuklar üzerinden maddi kazanç elde edilebilmektedir. Ancak çocukların görüntülerinin paylaşımı sakıncalı sonuçlar doğurabilmektedir. Bu içerikler, kimi zaman üzerinde değişiklik yapılarak uygunsuz içerik yayınlayan sitelerde de paylaşılabilir. Bu durum çocukların sosyopsikolojik olarak olumsuz etkilenmesine ve istismara uğramalarına yol açabilmektedir. Bu alanlarda çocukların mahremiyetini korumak oldukça önemlidir.

Çocukların şiddete maruz kaldığını gösteren paylaşımların yapılması da sakıncalı olabilmektedir. Toplumsal duyarlılığı artırmak amacıyla dahi olsa yapılan bu paylaşımlar, çocukları sosyal çevrelerinde rencide edebilmekte, çocuklarda psikolo-

jik sorunlar doğurabilmektedir. Dolayısıyla bu tür paylaşımlar yaparken de çocuğun kimlik bilgilerini deşifre eden içerik yayınlanmamasına özen gösterilmelidir.

Bu bağlamda çocukların mahremiyetini ihlal eden görüntülerin paylaşımından uzak durulması, çocuk pedofillerin, pornografisinin olduğunun unutulmaması, paylaşım yaparken bu paylaşımın sebepleri ve sonuçları üzerinde ayrıntılı düşünülmesi, beğenilme ve takipçi artırma gibi amaçlardan uzak durulması, herkese açık paylaşımlar yapılmaması, gizlilik ayarlarına dikkat edilmesi önem taşımaktadır (www.guvenliweb.org.tr, t.y.).

Görülebileceği üzere çocuk istismarı olaylarında medyanın, istismar vakasını duyurma sürecinde ve medya metinlerinde istismara uğrayan çocukları koruma noktasında önemli bir sorumluluk taşıdığı ifade edilebilir. Bununla birlikte daha özel bir alanı ifade eden ve gündelik hayatı kuşatarak yaşamın vazgeçilmez bir parçası hâline gelen internette de bu tarz içeriklerin olması istismar olaylarının iletişim boyutunu gösteren önemli bir örnektir. Özellikle birçok suç unsurunun/suçlunun dijital ortamlarda sahte kimliklerle ve yasa dışı yöntemlerle faaliyet gösterdiği düşünüldüğünde, istismar vakalarının önlenmesi ve sürecin kontrollü bir şekilde yürütülmesi noktasında internetin konumu daha iyi anlaşılacaktır.

Dijital ortamların kötü amaçlarla kullanılabilmesi, istismar vakalarının dijital ortamlarda farklı tür ve boyutlarıyla görünür olmasına sebep olmakta ve bu durum savunmasız konumdaki çocukları sürekli tehdit etmektedir. Dolayısıyla istismar tehdidine yol açabilecek içeriklerin kontrol edilerek istismarın önlenmesi, çocukların korunması ve istismar vakalarına ilişkin bilgi kontrolünü/bilgi dolaşımını sağlama noktasında, istismar vakalarına medya perspektifinden de bakılmalı ve özellikle dijital medyanın istismara yol açabilecek içeriklerine karşı da sağlıklı bir medya tüketim bilincinin aşılması gerekir. Geleneksel ve dijital medyanın istismar vakalarının gerçekleştirilmesi noktasında araç konumunda olabilmesi, bu ortamlarda istismarın bir şekilde devam ettirilebilmesi, sanal ortamların gizli ve tehditkâr olabilecek nitelikleri gibi hususlar da istismar vakalarının medya ile ilişkili iletişimsel boyutlarını yansıtmaktadır.

Bununla birlikte çocuk istismarının kişiler arası iletişim boyutu ise özellikle ailelerin ve öğretmenlerin, çocukları istismar vakalarına karşı korumaya ve istismar olaylarının gerçekleşmesi durumunda süreci sağlıklı bir şekilde kontrol edebilmeye olanak sağlaması açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

İstismarın tanınması ve yetkili makamlara bildirilmesinde çoğunlukla ve ilk olarak öğretmenler görev almaktadır, ayrıca bu kişiler aile dışında çocuğun iletişim kurduğu ilk yetişkinlerdir. Dolayısıyla eğitim kurumlarında çalışan öğretmenlerin, çocuğa yönelik istismarın erken tespiti ve müdahale süreçlerinde önemli bir role

sahip olduğu söylenebilir (Bülbül vd., 2019, s. 131). Okul, çocukların ev dışında en çok zaman geçirdikleri mekânlardan biridir. Bu sebeple öğretmenlerin çocukların davranışlarında değişiklik olup olmadığını görme şansları vardır çünkü çocuklarla sürekli bir iletişim hâlinde dirler (Şahin vd., 2008, s. 1). Bu durum, çocuğun gelişme sürecinde özel ve sosyal alanını oluşturan, bununla birlikte çocuğun yakın temas alanı içerisinde bulunan ve istismar vakalarının gerçekleşmesi durumunda iletişim kuracağı ailelerin, öğretmenlerin ve okul yönetiminin süreci iletişimsel bir perspektifle koordine etmesini önemli kılmaktadır.

Özellikle istismar vakalarının engellenebilmesi için i.) koruyucu/önleyici bir iletişim sürecinde; ii.) bir istismar vakası gerçekleşmiş ise bu süreci kavrama ve özellikle rehber öğretmen koordinesinde bilgi iletimini, raporlama sürecini doğru bir şekilde gerçekleştirme noktasında; iii.) istismar olayı neticesinde destek ve izleme iletişiminde bulunabilme hususunda; ailelerin, öğretmenlerin, okul yönetiminin ve ilgili kurumların iletişimsel yeterlilikler ve çocuk istismarı iddialarının yönetiminde dikkat edilmesi gereken iletişim ilkeleri hakkında bilgi sahibi olması gerekir (Eken 2021).

2. Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminde İletişim İlkeleri

Çocuk istismarı iddialarını yönetmek, uzmanlık gerektiren bir iş tir. Çocuğun bilişsel, fiziksel, duygusal, davranışsal gelişimine zarar vermeden çocuk, yakın sosyal çevre ve toplum odaklı düşünerek hareket etmek, çocuğun tedavisinin başarı ile tamamlanmasını sağlamak bakımından önemlidir.

Çocuk istismarı iddialarının ortaya atılması ile birlikte, birincisi iletişim sürecinin temel unsurları çerçevesinde, ikincisi iddiaların ortaya atılma biçimine uygun hareket etmede dikkat edilecek iletişimsel ilkelerin geliştirilmesi gereklidir.

2.1. Çocuk İstismarı İddialarında İletişim Sürecinin Temel Unsurları

Çocuk istismarı iddialarının ortaya atılması ile birlikte süreci iyi yönetmek, gerek istismarcının durumu, gerekse çocuğun geleceği bakımından önemlidir. Bir istismar iddiasının ortaya atılmasından sonra çocukla kurulacak kişiler arası iletişim süreci başlar. Bu sürecin temel unsurları; kaynak, mesaj, kod, kanal, hedef kitle ve geri bildirimdir. Bu unsurlara ilişkin belirlenen temel ilkeler çerçevesinde hareket etmek, çocuğun gerek tıbbi, psikolojik tedavi sürecinin sağlıklı ilerlemesini ve gerekse toplumsal, hukuki süreçlerde haklarının korunmasını sağlayacaktır.

Kaynak, iletişim sürecinin temel bir unsuru olarak; sosyodemografik ve fiziksel özellikleri, uzmanlık alanı, güvenilirliği, empati yeteneği bakımından yönlendirici bir etkiye sahiptir. Çocuk istismarı iddiaları çerçevesinde, çocukla yapılacak görüşmede kaynak olarak ebeveyn veya öğretmenin kimliği çocuk açısından önem taşır. Özellikle kaynağın, çocuğun güvenini kazanmış biri olması gerekir. Öğretmenlerin bu çerçevede avantajlı bir konumda olduğu ifade edilebilir. Ancak sınıf içinde tüm öğrencilerin güvenini kazanacak bir iletişim dili kurmak da öğretmen için önemli önleyici gereklilikler arasındadır. Ayrıca görüşmeyi yapan kişinin çocuğa, konusunda bilgi sahibi, uzman ve güvende olduğunu hissettirmesi gerekir.

Bununla birlikte kaynağın, empati kurabilme becerisine sahip olması da önemlidir. Empati, sevgi ve saygı artırmanın yanı sıra çocuğun bilişsel ve duygusal olarak ne düşünüp hissettiğinin anlaşılması ve çocuğa buna uygun davranılması bakımından gereklidir. Korkmuş, tedirgin, kaygılı, üzgün, utanmış olması, yüksek ihtimal ile çocuğun konuşmaması, suskunlaşması, soruları yanıtlamaması, hırçınlaşması, şiddet içeren davranışlarda bulunması muhtemeldir. Bu gibi durumlarda kaynağın sakin kalması; öfkelenmemesi, sesini yükseltmemesi, cevaplamaya hazır olmadığı sorular için çocuğu zorlamaması gerekir. Temel iletişim prensiplerinin ihlali olarak kabul edilebilecek bu gibi tavırlar; çocuğu, olayın reddine kadar götürebilecek sonuçlara yol açabilecektir.

Bir istismar durumunda çocukların, çevrelerinde yaşanan olayları anlayamayacak ve istismardan olumsuz yönde etkilenmeyecek kadar küçük olduklarını düşünmek yaygın bir yanlış kanıdır. Çocuklar, yaşadıkları istismar durumunun farkında oldukları gibi, bu durumla ilgili konuşmaktan çekinebilir, bağırp haykırabilir; yetişkinlerin kendilerine nasıl tepki verebileceğini ölçmeye dönük test edici davranışlar sergileyebilirler (UNICEF, 2015, s. 60). Empati yeteneği kuvvetli uzman kişiler, çocukların rutin tepkilerinden çocukların gizledikleri farklı tavır ve davranışları çözebilme gücüne de sahiptirler. Çocuğun hareket ve tavırlarından, bedenindeki izlerden istismara uğramış olabileceğine dair bir çıkarımda bulunulabiliyor ise çocuğu konuşmaya istekli hâle getirmek gerekir. Çocuk bir istismar iddiası ile geliyor ise bunun kendisinin bir suçu olmadığı konusunda telkinde bulunmakla iletişim sürecini başlatmak uygun olacaktır.

Çocuklara “Sana inanıyorum.”, “Bu senin suçun değil.” demek ve başına gelen durumu anlatacak kadar cesur olduğunu ifade etmek sözlü olarak gerçekleştirilecek en etkili iletişim yöntemlerinden biridir. Ayrıca başlarına gelen olayın bir daha yaşanmaması için kendileri ile konuşulduğu da vurgulanmalıdır (UNICEF, 2015, s. 32, 63). Kaynağın çocukla yapacağı her görüşmede böylesi bir sebeple görüşmenin gerçekleştirildiğini ifade etmesi, açık ve şeffaf iletişim kurması çocu-

ğün tedirginliğini azaltacak, soruları daha rahat ve açık cevaplayabilmesini sağlayacaktır. Bu, iletişim sürecindeki mesaj unsuru ile de ilgilidir.

Mesajın içeriği, iletişim sürecinin başarı ile tamamlanmasını sağlayabilecek bir niteliğe sahiptir. Mesajın içeriği oluşturulurken çocuğu yargılayacak, öfkelenilecek, kendisini suçlu hissettirecek, üzecek ifadeler kullanmamaya özen gösterilmelidir. Çocukla konuşurken benzer durumlarla karşılaşmış diğer çocuklardan örnekler verilebilir (UNICEF, 2015, s. 67). Böylece çocuk yalnız olmadığını anlayacak ve rahatlayabilecektir. Ayrıca yaşadığı istismarın kendi suçu olmadığını da düşünerek daha kolay bilgi verebilecektir.

Çocuğun bilgi vermesini kolaylaştırmak için dikkat edilmesi gereken diğer bir husus ise çocuğa istismar ile ilgili soruların direkt sorulmamasıdır. Sözlü iletişim süreci başlatıldığında öncelikle aile, okul, arkadaş vb. konularda genel bilgi edinmeye yönelik sorular sorulmalıdır. Bu sorular sayesinde istismar olayına ilişkin ipuçları da yakalanabilir. Bununla birlikte çocuğa şüphe ile yaklaşıldığını hissettirecek, olayın gerçekten yaşanıp yaşanmadığını sorgulayan sorular sorulmamalı, sözsüz iletişim unsurları ile çocuğu rahatsız edebilecek imalarda bulunulmamalıdır.

Mesajın dili de içeriği kadar önemlidir. Her iletişim sürecinde olduğu gibi, istismarla ilgili durumlarda da çocukla konuşurken mesajın açık, anlaşılır olmasına özen gösterilmelidir. İletişim sürecinde çocuğun yaşına, gelişimine, cinsiyetine, eğitim durumuna, yaşadığı sosyokültürel çevreye uygun konuşmak gerekir. Soru sorulurken de çocuğu cevap alma konusunda serbest bırakmak ve seçenekler sunarak yönlendirmemek büyük bir önem taşır.

Bu süreçte, sözlü iletişim ve empati kadar kaynağın dinleme becerisine sahip olması da değerlidir. Dinleme; bilgi edinmede, başkalarını anlamada ve onlara yardım etmede en temel öğelerden biridir. Umagan dinlemeyi, mesajı tam olarak anlama ve yorumlama çabası olarak ele almıştır (2007, s. 149). Epçaçan ise daha geniş bir perspektiften bakarak dinlemeyi “Kişiler arasında iletişimin vazgeçilmez bir unsuru, anlatıcıdan gelen mesajları anlama ve yorumlama çabası; işitmeyi de içine alan kapsamlı, karmaşık, aktif bir süreç; çok boyutlu bir olgu; amaçlı bir davranış ve insanın seçme özgürlüğünün de bir yansıması olarak insan beyninin bilişsel süreçlerini gerektiren zihinsel bir etkinlik” olarak tanımlamıştır (2013, s. 335).

Dinlemenin, bilişsel, duygusal, davranışsal süreçlerle birlikte ele alınması gerekir. Bu bakımdan konuşana ilgi göstermek, onun sözlerine ve sözsüz davranışlarına dikkat etmek, onu yargılamadan anlamak için çaba sarf etmek ve anlaşılan içeriği ona farklı biçimlerde de olsa yeniden iletmek; kısacası etkin bir biçimde dinlemek, iletişim sürecinin başarısını artıracaktır (Cihangir-Çankaya, 2012, s. 96).

İstismar, çocuklar ve çocukların aileleri tarafından kolaylıkla ifade edileme-yebilir. Çocukların bir kısmı, kendilerine inanılmayacağını düşünmeleri, başarılarının belaya girmesinden korkmaları, istismarcının tehdidi, istismarcıyı korumak isteme-leri, istismarı nasıl anlatacaklarını bilmemeleri ve korkmaları, büyükleriyle istismar konusunu konuşmaktan utanmaları, bu türden cinsel davranışların yanlış olduğunu anlayamamaları, arkadaşları tarafından dışlanacaklarını düşünmeleri sebepleriyle istismar edildiklerini anlatmayabilirler. Ancak çocuk, istismarı açıklarsa bunu açık-lama biçimi, istismarın en önemli göstergelerindedir. Dinlemenin önemi de bu noktada ortaya çıkmaktadır. Bir çocuk istismar edildiğini açıkladığında öncelikle çocukla özel olarak konuşabilecek, konuşmanın kesilmeyeceği bir yer bulunmalı; çocuk açıklıkla ve sakince dinlenmelidir. Bir dinleyici olarak çocuğu korkutma-mak, manipüle etmemek; duyguları kontrol altında tutmak önemlidir. Tüm ilgi çocuğa yönlendirilmeli, kendisi için önemli olan hususları kendisinin paylaşmasına izin verilmelidir. İstismar olayını dinleyen aile/ebeveyn/öğretmen vb. yetişkinin çocuğun anlattıklarını yazıyla kaydetmeye, gizlilik ilkesine saygı göstermeye ve istismarı ilgililere/yetkililere haber vermeye özen göstermesi gerekir (Şahin vd., 2008, s. 31-32).

Çocuk, istismarı açıklamak istemez ise cevap vermeme, duygu ve düşünce-lerini açıklamama hakkına da saygı duyulmalı, zorlayıcı olunmamalıdır. Ancak etkin bir dinlemede sözlü olduğu kadar sözsüz iletişim kurularak gerçekleştirilen geri bildirimleri de çözümlenmek gerekir. Çocukların endişeli, üzgün zamanların-da ağladığı, titrediği, sık sık duruş değiştirdiği, ellerini ve yüzlerini istemli ya da isteksizce saklama eğilimi içerisinde bulunabildiği unutulmamalıdır (UNICEF, 2015, s. 63).

Son olarak, çocukla iletişim kurulacak ortamın koşullarından da bahsetmek gerekmektedir. Öncelikle çocukla konuşmak için özel, sessiz, kalabalıktan uzak bir ortam seçilmelidir. Böylece çocuk kendisini rahat hissedebilecektir.

Otururken çocuğu sakinleştirmek için karşısına değil yanına oturmak da önem taşımaktadır. Çocukla aynı hizada oturmak, eğilmemek veya yukarıdan bakmamak da gerekir. Çocuğa, kendisine saygı duyulduğu hissettirilmelidir (UNICEF, 2015, s. 31, 66). Böylece kendisini açıklama yapmaya hazır bulabilir.

Bir istismar iddiası durumunda iletişim sürecinin temel unsurlarına ilişkin dikkat edilmesi gereken iletişim ilkeleri yukarıda anlatılmıştır. Bunların yanı sıra istismar iddialarında süreç yönetimi ile ilgili olarak proaktif iletişim yönetimi/kriz iletişimi, bilgi dolaşımı ve medya iletişimi, mahremiyet kontrolü konularında da dikkat edilmesi gereken iletişim ilkeleri bulunmaktadır.

2.2. Çocuk İstismarı İddialarında Süreç Yönetimine İlişkin İletişim İlkeleri

Çocuk istismarı iddialarında süreç yönetiminde dikkat edilmesi gereken bazı iletişim ilkeleri yer almaktadır. Kriz iletişimi, bilgi dolaşımı ve medya iletişimi gibi sürecin koordinasyonunu ve enformasyon kontrolünü sağlama, mahremiyet kontrolü gibi ilkeler, özellikle aile ve eğitim kurumlarının istismar vakaları ile karşılaşmaları durumunda iletişimsel perspektifte süreç yönetimini geliştirmeyi sağlayabilecek ve konu ile ilgili farkındalık kazanmalarına katkı sunabilecek bir niteliğe sahiptir.

2.2.1. Kriz İletişimi

Kriz, olağan dışı ve olumsuz gelişme, içinden çıkılması zor bir durum, karışık aşama veya birdenbire ortaya çıkan kötü gidiş ve tehlikeli an anlamlarına gelmektedir. Beklenmeyen, önceden sezilemeyen, çabuk ve acele cevap verilmesi gereken önleme ve uyum mekanizmalarını etkisiz hâle getirerek amaçları, hedefleri ve planları, stratejileri ve varsayımları tehdit eden gerilim durumudur (Tutar, 2011, s. 13). Krizin ortaya çıktığı durumlarda, belirsizlik, ani ve beklenmedik bir olayın ortaya çıkması, endişe duygularının yoğun bir şekilde yaşanması, risklerin varlığı ve olayın çok sayıda kişiyi ilgilendiriyor olması, yüksek düzeyde bilgi talebinin olması durumunda hedef kitleler ile iletişim kurmak zorunlu hâle gelmektedir. Bu noktada kriz döneminde iletişim ihtiyacı, beklenmedik bir anda ortaya çıkan ve kişilerin kendilerinin görmedikleri ya da duymadıkları bir olay/durum hakkında farklı kaynaklardan farklı mesajlar alması durumunda belirsizliğin artması nedeniyle kesinlikle gereklidir (Eğinli, 2014, s. 33).

Kriz iletişimi, bir kriz durumuna ilişkin olarak gerekli bilginin toplanması, işlenmesi ve dağıtılması süreçlerini kapsamaktadır (Eğinli, 2014, s. 42). Etkin bir kriz yönetimi programı içerisinde, kriz iletişim faaliyetleri ile ilgili bazı çalışmalar yapılmalıdır. Bu faaliyetler içerisinde krizle ilgili kesimlerle iletişimin iyileştirilmesi ve toplanan bilgilerin nasıl yönetileceği gibi eylemler yer alır (Tutar, 2011, s. 179).

Bu noktada kriz iletişimi; kriz öncesi dönem, kriz dönemi ve kriz sonrası dönem olmak üzere üç süreci kapsamaktadır. Kriz öncesi dönem, krize ilişkin bilginin toplandığı, kriz iletişim planının hazırlandığı, potansiyel krizlerin nasıl yürütüleceğine ilişkin kararların alındığı süreci ifade eder. Kriz döneminde iletişim ise mesajların iletilmesi ve kriz iletişim stratejilerinin uygulanmasını ifade eder. Kriz sonrası iletişim de kurumun kriz iletişim planını olay sonrası gerekli düzenlemeler doğrultusunda revize etmesini ve hedef kitlelerle ilgili konularda iletişimini sürdürmesini kapsar (Eğinli, 2014, s. 42-44).

Kriz öncesi dönemde kriz yönetimini başarı ile sürdürmek için gerekli olan kriz iletişim planı, en kötü senaryo düşünülerek hazırlanmalı, kriz iletişim ağı oluşturulmalı, iletişim kanalları belirlenmelidir (Eğinli, 2014, s. 44). Kriz döneminde ise hedef kitleye net ve doğru bilgileri iletmek gerekmektedir. Kriz sonrası süreçte de medya ve diğer bazı kurumların baskısı olması durumuna karşı da hedef kitle ile iletişiminin sağlam tutulması gerekir (Tutar, 2011, s. 181).

Çocuk istismarı vakalarında ilgili kurumların kriz yönetimine ve kriz iletişimine ilişkin gerekli hazırlıkları yapması gerekmektedir. Herhangi bir zarar eylemine karşı bütün tehditlerin veya tehdit oluşturabilecek olay ve eylemlerin önlenmesi amacıyla oluşturulacak bir kriz iletişim planı ile önemli bir proaktif çaba ortaya konabilir. Özellikle çocuklar ile ilgili kurumlar, eğitim merkezleri (okul vb.) ve öğretmenlerin kriz yönetim/iletişim planı hususunda özenli olması büyük bir önem arz etmektedir.

I. Kriz öncesi dönem: Çocuk istismarı iddialarına ilişkin kriz öncesi dönemde şu unsurlara dikkat edilmelidir (Smellie vd., 2018, s. 34):

- Öncelikle kriz öncesi örnek olay incelemeleri yapılmalı, bilgilendirici/ eğitici faaliyetler düzenlenmelidir.
- Hazırlanacak olan iletişim planı ile kurumda yetkili kişilerin kim olduğu ve kimlerle iletişim kurulacağı belirlenmeli, olası istismar vakası durumunda mağdur ve ebeveynleri gibi birçok farklı hedef kitle ile iletişim kurulacağı unutulmamalıdır.
- İstismar vakası durumunda toplumun haber kaynakları okul ve medya araçları olacağı için başta olaydan etkilenebilecek çocuklar olmak üzere fail olduğu iddia edilen kişi, personel (hem mevcut hem de geçmiş), diğer ebeveynler, mezunlar ile iletişim sürecinde önceliğin istismara uğrayan çocuk ve ailesi ile okul topluluğu olduğu bilinmelidir. Bununla birlikte hedef kitleye hangi bilgilerin verileceği belirlenmelidir.
- İstismar vakasının nasıl yürütüleceğine ilişkin taslak plan ve kararların hazır bulundurulması gerekir.

Özellikle istismar vakasının ortaya çıkaracağı zararları en aza indirebilmek amacıyla oluşturulan kriz iletişimi planı ile birlikte istismar olayı durumunda yetkili kişiler, vaka ile ilişkili kişilerle ilk iletişimi doğru yapmak için yeterince zaman ayırmalı, dikkatli ve doğru bir şekilde iletişim sürecini sürdürmelidir.

Bununla birlikte kriz öncesinde özellikle çocukların fazla olduğu yerler ile ilgili bazı davranış kurallarının içselleştirilmesi gerekmektedir: Bunları şu şekilde ifade etmek mümkündür (CPWG, 2014, s. 82):

- Risk barındırabilecek durumların farkında olmak ve bu durumları yönetmek, sorun veya endişelerin dile getirilmesi ve tartışılmasını sağlamak amacıyla bir açıklık kültürünün inşa edilmesini sağlamak.
- Kötü uygulama veya istismar içeren davranış olarak değerlendirilebilecek hareketlere göz yumulmamasını sağlamak amacıyla hesap verebilirlik ilkesinin gereken şekilde işletilmesini sağlamak.
- Çocukları hakları konusunda bilgilendirmek, hangi davranışların kabul edilebilir olduğunu ve hangilerinin olmadığını veya herhangi bir sorunla karşılaştıklarında neler yapabileceklerini çocuklarla konuşmak.

II. Kriz döneminde iletişim: Çocuk istismarı iddialarının ortaya çıkması durumunda mesaj aktarımı ve kriz iletişim stratejilerinin uygulanması büyük önem taşımaktadır.

Çocuğa yönelik kötü muamelenin kazara veya isteyerek dışa vurulması durumunda genellikle ortaya bir bunalım çıkar. Çocuklar bilginin nasıl alındığını, kendilerine inanılıp inanılmayacağını, destek mi görecekler yoksa suçlanacaklar mı, bilmezler. Özellikle küçük çocuklar bilgiyi paylaşmanın sonuçlarını anlayamayabilirler ve yaptıkları açıklamanın yetişkinlerde neden olacağı tepki karşısında şok geçirebilir veya şaşkınlığa düşebilirler (Butchart vd., 2016, s. 54).

Böylesi durumda iletişim sürecinin iyi inşa edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde iletişim kuracak yetkili kişinin güvenilirliği sarsılabilecek ve bir bilgi kirliliği meydana gelebilecektir. Yetkin kişilerin de bu süreçte, özellikle istismar iddiası durumunda iletişim konusunda dikkat etmesi gereken bazı hususlar bulunmaktadır. Bu hususlar şu şekildedir (CPWG, 2014, s. 74; Çelik vd., 2017, s. 16):

- Çocuğun tepki görme korkusu olmadan konuşabileceği ve hareket edebileceği bir ortam oluşturulmalı ve bu güven ortamı sürdürülmelidir. Hiyerarşik bir oturma düzeninden kaçınılmalıdır.
- Çocuğa, yanında olma amacınızın “ona yardımcı olmak” olduğu hissettirilmelidir.
- İletişim kurarken açık ve kolay anlaşılır bir üslup kullanılmalı; yorum yapmadan karşıdaki kişinin faal bir şekilde dinlenmeli ve söylenenleri unutmamalıdır. Onunla sıcak ve içten bir ilişki kurulmalı, çocuğun kendisini ifade etmesine izin verilmelidir. Ayrıca ses tonu, üslup ve konuşma şeklinin kültürel farklılıklara da dikkat ederek dinleyiciye göre ayarlanması gerekir.
- Yönlendirici soru sormaktan kaçınılmalıdır.

- Çocukların katılımı ve temsiliyeti teşvik edilmelidir. Çocuklara saygılı ve arkadaşça yaklaşılmalı, zamanın ve ortamın etkili iletişime olanak sağlamasına dikkat edilmelidir.
- Tüm ilgi çocuğa yöneltilmeli ve çocuğun yaşadıkları dramatize edilmemeli ve küçümsenmemelidir.
- Çocuğa olayı arkadaşlarına anlatmaması konusunda bilgilendirme yapılmalıdır.
- Adli süreç başladığında çocuğa, kendisinin mahkemede dinleneceği ve bu süreçte kendisinden olayı anlatmasının isteneceği açıklanmalıdır.

İstismar vakası okulda gerçekleşmiş ise öğretmenin kendisine istismar bildiriminde bulunan öğrenciye uygun bir yaklaşım sergilemesi büyük önem taşır. Çünkü öğretmenin sergileyeceği yanlış bir tutum çocukta ikincil travmaya yol açabilir. İkincil travma, yaşadığı istismar olayını bir yetişkine anlatan çocuğun ruh sağlığını etkileyen etmenlerden birisidir. Bu nedenle bir öğrencinin istismara maruz kaldığını öğreniyor olmak, öğretmen veya okul yönetimi için zor bir durum olsa da öğrenciye uygun tepki vermek, ikincil travmaların önlenmesi açısından oldukça önemlidir. Mağdur çocuğa uygun yaklaşım sergilerken de yaşadığı olaydan dolayı öğrenci suçlanmamalı; acıma, kızma, suçlama, olayı hafife alma gibi duygular, davranışlar ve aşırı tepkiler sergilemekten kaçınılmalıdır. Tüm bu süreçte öğretmenlerin ve rehberlik servisinin uyum ve koordinasyon içerisinde çalışmasıyla istismarın ve ihmalin öğrencinin eğitim ve sosyal yaşamında yarattığı olumsuz etkinin azaltılması ve yok edilmesi sağlanmalıdır. Örneğin istismar ve ihmal sonrası öğrencinin olumsuz etkilenen benlik algısının yükseltilmesi için ortak çalışmalarda bulunulabilir ve sınıf öğretmeni, öğrencinin küçük başarılarında bile kendisini onurlandırıcı geri bildirimde bulunarak mağdurun kendisini iyi hissetmesine olanak tanıyabilir. Sonuç olarak öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki sorumlulukları; bilinçlenme/egitim alma, önleme çalışmalarında bulunma, okul ortamında istismarı önleme ve mağdur öğrenciyi fark edebilme/belirleme, mağdura uygun yaklaşım sergileme, adli bildirimde bulunma ve okul rehberlik servisi ile iş birliği sergileme olarak sıralanabilir (Koçtürk, 2018, s. 42-43).

Çocuk istismarı iddiasının gerçekleştirilmesi durumunda bu iddia ile ilgili temel bilgi kaynağı okul gibi kurumlar olması sebebiyle çocuğun güvence altına alınarak ilgili kişi ve kurumlarla görüşme yapılması, olayın medyaya yansımadan önce dış kurumlarla şeffaf bir şekilde iletişim hâlinde olunması gerekir. Bu şekilde konu ile ilgili sağlıklı bilgi toplanabilecektir. İddianın ayrıntılarının kamuya açık hâle geldiği durumlarda özellikle okul ve aile toplulukları ile iletişim kurulmalıdır. Konu ile ilgili geniş çalışma sahası doğrultusunda detay bilgiler toplanmalı-

dır. Ayrıca istismar iddialarında özellikle okul ve aile topluluklarına hiçbir şey söylememek veya çok az şey söylemek daha riskli olmakla birlikte, bazı problemleri de beraberinde getirebilmektedir. Ayrıca bir daha böylesi problemlerle karşılaşmamak adına gerekli önlemler alınmalı ve prosedüre ilişkin detaylı bilgilendirmeler yapılmalıdır.

III. Kriz sonrası iletişim: Çocuklar bakımından resmî veya resmî olmayan irtibat (öğretmenler ve sağlık çalışanları) görevi üstlenen topluluk mensupları, çocuk koruma vakalarını tespit ve sevk edebilmek için gerekli eğitimi almış olmalıdır. İlgili kurumlardaki personeller çocuk istismarı vakalarını bildirme hususunda eğitilmelidir. Bazı durumlarda ise (varsa) resmî vaka yönetimi sistemleri ile topluluklar içerisinde faaliyet gösteren mekanizmalar arasındaki bağlantı çok zayıf olabilir ya da böyle bir bağlantı bulunmayabilir. Böyle durumlarda bu bağların kuvvetlendirilmesi için topluluklarla iş birliği yapmak, sistemleri/iletişim ağını güçlendirmek, çocukların korunmasına yönelik gayretlerin önemli bir parçasını oluşturacaktır (CPWG, 2014, s. 32).

Ayrıca kriz anında ve kriz sonrasında bilgi dolaşımı ve medya iletişimi ile birlikte mahremiyet ilkelerine dikkat etme gibi hususlar da istismar vakasının kontrol edilmesini sağlayan unsurlar arasındadır.

2.2.2. Bilgi Dolaşımı ve Medya İletişimi

Çocuk istismarı iddiasının ortaya çıkması ile birlikte bilgi dolaşımının sağlıklı yapılması oldukça önemlidir. Özellikle istismar iddiası okul dışında halka açık bir şekilde paylaşıyorsa iddiaya ilişkin anlatıların hızına yetişmek ve bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol edebilmek zorlaşabilir. Ayrıca istismar iddiasının gerçekleştiği kurumun konuyla ilgili bilgi sahibi olmadığı veya bilgi gizlediği düşünülebilir. Dolayısıyla böylesi durumlara ilişkin bilgi kontrolünü ve sağlıklı bilgi paylaşımını yapabilmek amacıyla bir iletişim stratejisinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu iletişimsel eylem planı içerisinde, istismar iddiasına ilişkin kuruma yönelik sorulara ilişkin gerekli yanıtların yer alması, olay ile ilgili bilgilendirme takviminin yer alması, iletişim sürecinin yetkin kişilerce koordine edilmesi ve temel bilgiler sağlandıktan sonra geniş kitle ile iletişim kurulması gerekmektedir. Ayrıca ilgili hedef kitleleri iddiaları tartışmak üzere bu sürece dâhil etmek, kontrolsüz bilgi dolaşımını önleyecektir.

Bu bağlamda çocuk istismarı ile ilgili duyum alındığında ya da böyle bir vaka söz konusu olduğunda aşağıdaki aşamalar takip edilmelidir (Çelik vd., 2017, s. 22-24):

- a) Öncelikli olarak, istismara doğrudan şahit olan veya bu konuda duyum alan tüm çalışanlar, istismar olayını yetkili kişi ve kurumlara bildirmek zorun-

dadırlar. Bu konuda bildirimde bulunmak, kurum çalışanının kurumdaki görevi veya statüsü ile ilgili olmayıp insani/kamusal ve yasal bir sorumluluktur. Bu tür bir bildirim kim tarafından alınırsa alınsın, kurumda çocuktan sorumlu meslek elemanı ve/veya kuruluşun idari personeli (kuruluş müdürü/müdür yardımcısı) ile paylaşılması gerekir.

- b) Gerekli bilgilendirmeden sonraki süreçte konuyu takip etmek üzere yeterli bilgi ve deneyime sahip meslek elemanı görevlendirilmelidir. Meslek elemanı tarafından hazırlanacak gizlilik içerikli raporun yanı sıra konuya ilişkin gelişmeler, iddialar, belgeler ve mağdurun dosya bilgileri kuruluş müdürlüğünce Cumhuriyet Savcılığına derhâl intikal ettirilerek durumdan Aile ve Sosyal Politikalar İl Müdürlüğü başta olmak üzere ilgili kurumlar haberdar edilmelidir.
- c) Mağdurun ifadesinin alınması ve diğer işlemler sırasında olayla ilgili inceleme raporunu düzenleyen personelin hazır bulundurulması, bunun mümkün olmadığı hâllerde kuruluş/il müdürlüğünce görevlendirilecek personelin mutlaka çocuğa refakat etmesi sağlanmalıdır. Çocuğun ifadesinin alınması sürecinde elde edilen bilgiler, vakanın durumuna göre gerekirse diğer aile üyeleri ile paylaşılır; bu bilgiler ilgili meslek elemanı ve sorumlu idareci dışında kimseyle paylaşılmamalıdır.
- d) Dosyada yer alan bilgiler, mahremiyet ve bilgi gizliliği esasları çerçevesinde sürece dâhil olan bütün personel tarafından gizli tutulmalıdır. Yapılan inceleme ve değerlendirme sonucunda, gerekli görülmesi hâlinde çocuk hakkında ilgili mahkemeden koruyucu ve destekleyici tedbir kararı istenmelidir. Alınan tedbir kararı ile ilgili yazışmalar da gizlilik esası çerçevesinde yapılmalıdır.

Çocuk istismarı durumunda multidisipliner bir yaklaşım gerekmektedir. Adli tıp uzmanlarının yanı sıra çocuk ve ergen ruh sağlığı ve çocuk cerrahisi uzmanlarının, hukukçuların, eğitimcilerin, psikologların, polislerin ve sosyal hizmet uzmanlarının desteğini almak gerekir. İstismara uğrayan çocuğun ailesine yönelik de psikiyatrik değerlendirmeler yapılmalıdır (Polat, 2007b, 7; Kara vd., 2004, s. 149). Ayrıca bu süreçlerle birlikte okulun istismar iddialarına ilişkin elde ettiği verileri kontrol ederek hedef kitle ve ilgili kurumlarla paylaşması da sağlanmalıdır. Yine istismar iddiasına ilişkin medyanın da okul ile iletişim kuracağı düşünüldüğünden medya tarafından gelecek sorulara ilişkin zaman çizelgesi ile birlikte uygun yanıt taslakları oluşturulmalıdır (Smellie vd., 2018, s. 34). Görüleceği üzere istismar vakasında mağdur/lar ve aileleri ile okul topluluğu, öncelenecek kesimler arasında

yer almaktadır. Bu kesimlerin bu yöndeki bir iddiayı tüm formlarını kapsayan bir biçimde medyadan öğrenmeden önce okuldan haber almak isteyecekleri gerçeği dikkate alınmalıdır.

Yukarıda anlatılanlardan da hareketle, bilgi dolaşımının sağlıklı olabilmesi için şu unsurlara dikkat edilmelidir (Smellie vd., 2018, s. 34):

- İletişimde her zaman net olunmalı ve doğru bilgiler aktarılmalıdır. Medya ve okul paydaşları ile gizlilik kuralları çerçevesinde gerekli bilgi paylaşımları yapılmalıdır.
- İddialar ve bulgular hakkında şeffaf bir şekilde iletişim yöntemi takip edilmelidir. Olayları ve bazı bilgileri örtbas etmek daha problemli sonuçlara yol açabilir ve var olan bilgiler hızla medya hikâyesinin odak noktası hâline gelebilir.
- Bilgi paylaşımı sırasında bazı gerekli verileri mümkün ve uygun olduğunda gizlemek gerekebilir. Bu durum ile ilgili yasal sınırların dışına çıkılmamalıdır.

İletişim ve bilgi dolaşımı sürecindeki bir diğer önemli husus ise medya ile olan ilişkilidir. Çocuğa yönelik toplumsal bir hassasiyet olması sebebiyle çocuk başlıklı medyatik veriler dikkat çekmektedir. Dolayısıyla medya, çocuk istismarı iddialarının yönetiminde en riskli alanlardan birini oluşturmaktadır. Fakat medyanın genellikle bu tür vakalarda doğru bir süreç yönetemediği görülmektedir. Kriz durumlarında mağdurların daha çok ele alındığı, mağduriyetin sorumlusu olarak görülenlerin sıklıkla ve sert bir şekilde eleştirilere konu edildiği, yanlış ifadeler ya da gereksiz detaylarla çocuğun aynı zamanda duygusal istismar yaşamasına sebep olabilecek içeriklerin üretildiği medya araçları ile iletişim kurmak bu noktada oldukça önemlidir.

Ayrıca bir istismar vakasının medyada ne zaman yer edinebileceği kontrol edilemeyebilir. Çünkü medya, kurumun kendisinden önce başka kurumlardan, mağdurlardan veya mağdurların yakın çevrelerinden, sosyal medya paylaşımlarından ve çeşitli iddialar üzerinden bilgi edinerek bu süreci yürütebilir. Bu bağlamda haber ve bilgiye ulaşma hakkı konusunda kurum personelinin farkındalığı artırılıp kurum içi-kurum dışı tüm hedef ve paydaş kitleye yasalar çerçevesinde şeffaf, gerçekçi ve tatmin edici yanıtlar oluşturmaya odaklanmak yerinde olacaktır. Medyayı tatmin edici yanıtlar bulunamaması, kontrolsüz bilgi akışını besleyen en önemli kriz bileşeni olarak değerlendirilebilir.

Günümüzde öğretmenlerin istismar konusundaki birinci bilgi kaynağının medya olduğu düşünüldüğünde bu durum daha önemli hâle gelmektedir. Bu sonuç

medyanın istismar konusunda gerekli hassasiyeti göstermeyen yayınlar yapması ve konunun yüzeysel aktarılması gibi nedenler ile tedirgin edici bir boyuta ulaşmıştır (Sağır ve Gözler, 2013, s. 88-89). Bu noktada medya ile iletişim sürecinin sağlıklı yürütülmesi için okulun veya istismar vakasının gerçekleştiği kurumların, medya ile kuracağı iletişime ilişkin hazırlıklı olması gerekmektedir. İstismar vakasının meydana geldiği okul veya diğer kurumlar bilgi kirliliğini önlemek adına medya profesyonelleri ile süreç hakkında toplumsal hassasiyetleri ve yasal sınırları/sorumlulukları göz önünde bulundurarak bilgi alışverişinde bulunmalıdır (Smellie vd., 2018, s. 35).

2.2.3. Mahremiyet Kontrolü

Çocuk istismarı vakalarında olay ile ilgili mahrem bilgilerin paylaşılmaması gerekmektedir. Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde, çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulmalıdır. Yazışmalar gizlilik ilkesine uygun bir şekilde gerçekleştirilmelidir. Çocuğun dosyasında yer alan bilgi ve belgeler mahkeme kararı olmadıkça diğer kurumlarla paylaşılmamalıdır. Bilgi paylaşımının gerekli olduğu durumlarda sadece ihtiyaç duyulan belgeler, gizlilik ilkesine uygun bir şekilde paylaşılmalıdır. Özellikle cinsel istismara maruz kalan çocuğun güvenliği açısından tehlike oluşturabilecek, çocuğun etiketlenmesini, ötekileştirilmesini ve ileride karşısına çıktığı zaman zarar görmesini önlemek amacıyla vakanın medyaya kontrolsüz bir şekilde bilgi kirliliği ile yansımaması için gerekli önlemler alınmalıdır (Çelik vd., 2017, s. 23-24).

Çocuk istismarı olaylarında dikkat edilmesi gereken mahremiyet meselesi söz konusu medya araçları olunca daha büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle istismar vakalarının kitle iletişim araçları ile görünür olması durumunda okul yönetimi, mağdur ile ilgili bilgi ve verilerin paylaşımına dikkat etmektedir.

Literatürde yer alan araştırmalara göre medyanın çocuk istismarı haberlerini verirken çocuğun yararını göz ardı ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Medyada özellikle çocuk haberleri incelendiğinde, çocuğun olumsuz bir olay sonucunda gazete sayfalarında yer bulabildiği görülmektedir. Yapılan bir diğer yanlış ise çocuğun haber hâline getirilirken sahip olduğu haklara özen gösterilmemesidir. Bu hak ihlalleri, habere konu olan olayı niteleyen fotoğraf seçiminden haber metni içinde verilmesi gereken bilgi kısıtlamasına kadar her yönde kendisini göstermektedir. Haberlerde genellikle çocuğun kişisel güvenliği dikkate alınmamakta, çocuğu deşifre edici bilgilere yer ve-

rilmektedir. Çocuğun deşifre edilmemesi aynı zamanda çocuğun kişisel güvenliği açısından önemlidir. Çocuğun, toplum ya da yakın çevresi tarafından açık bir şekilde tanınması, onu hedef hâline getirmektedir. Haber metinini desteklemek amaçlı kullanılan fotoğraflar, çocuğun kolaylıkla deşifresine yol açmaktadır. Verilen bu fotoğrafa kimi zaman mozaikleştirme tekniği uygulansa bile genellikle göz çevresine uygulanan bu teknik, çocuğun yine sosyal çevresi tarafından deşifre edilebilmesine olanak sağlayabilmektedir. Bu fotoğraflar içerisinde, çocuğun yüzü tamamen mozaikleştirilse dahi olay anını tanımlayan ya da yakın ilişkide olduğu kişilerin açık resimlerinin verilmesi, habere konu olan çocuğu yine deşifreye maruz bırakmaktadır. Haber fotoğraflarında yer alan bir diğer problem ise olayı gerçekleştiren kişinin fotoğrafının açık bir şekilde verilmesidir. Olayı gerçekleştiren kişinin kimi zaman çocuğun sosyal çevresi içinde yer alan bir kişi olabileceği düşüncesi, çocuğu yine deşifre olma tehlikesi ile karşı karşıya getirmektedir. Sosyal çevrenin dışında olan bir kişinin olayı gerçekleştirmesi durumunda onun fotoğrafı ile olaya maruz kalan çocuğun fotoğrafının beraber verilmesi çocuğu yine toplum tarafından tanınır hâle getirmektedir. Yine haberlerde, çocuğun yaşadığı sosyal çevre ile ilgili bilgilere rastlanabilmekte, çocuğun yaşadığı evin, oturduğu semtin ya da sokağın bilgileri açıkça verilmektedir. Verilen bilgiler doğrultusunda, haberi okuyan ve mağdur ile aynı mahallede yaşayan insanların çocuğu tanıma oranı artmaktadır. Özetle, çocuk istismarı ile ilgili haberlerde başta görsel kullanımı ve haber başlıklarının seçimi konusunda ahlaki yönden zafiyetler olduğu, mağdur ve ailesinin kişilik haklarına yeterince önem verilmediği gözlemlenmektedir. Bu nedenle medya çalışanları haberi yayınlarken ne tür sonuçlara yol açacaklarının bilincinde olmalıdırlar. Çocuk haklarının yaygınlaştırılmasına destek olmakla birlikte medyanın çocuk hakları ve hak temelli habercilik ilkelerinden uzaklaşması çocuk hakları ihlaline yol açacaktır (Birsen ve Göktürk, 2011, s. 295, 300-301; Güldeste, 2018, s. 497).

Özellikle toplumsal bir mesele olan istismar vakaları durumunda mesleki etik ilkelerinin ihlal edilmemesi gerekir. Hukuk yasalarında yer almayan ancak mesleki etkinlik açısından önemli olan uygulamalarla ilgili yükümlülükleri ve kuralları içinde bulundurmaları nedeniyle medya çalışanlarının meslek üyelerine rehberlik eden ancak bağlayıcı olmayan yapısal bir özelliğe sahip olan mesleki ahlak ilkeleri çerçevesinde hareket etmesi gerekir (Özgen, 1998, s. 51).

Ulusal ve uluslararası etik ilkelere bakıldığında da iletişim etkinliğinin, toplumsal yaşamın diğer kurumlarından ayrı olduğu düşünülemez. Bu bağlamda gazetecilik toplumsal yaşam içinde etkin bir yere sahiptir. Böylesi önemli bir görevi üstlenen gazetecilerden ise toplumsal bir sorumluluk üstlenmeleri beklenmektedir. Toplumsal yaşamda, her meslek dalının sınırları ve bu mesleklerde görev yapan

kişinin sorumlulukları yasal çerçevelerde belirlenmiştir (Özgen, 1998, s. 62-63). Gazeteciler de haberlerden olumsuz biçimde etkilenebilecek kişilere karşı duyarlı olmalıdırlar. Çocuklara ilişkin haberlere özel duyarlılık gösterilmeli, olaya sadece tiraj ve reyting doğrultusunda yaklaşılmamalı, kamu yararı ve etik ilkeler unutulmamalıdır. Ayrıca çocuğun temel yaşama, korunma, gelişme ve katılım hakları ile ilgili olarak medya kuruluşları öz denetim politikaları ve mekanizmaları oluşturarak kamuoyuna bu olayları duyurmalıdır (Birsen ve Göktürk, 2011, s. 295; İrvan, 2003, s. 73-76).

Özetle, çocuk istismarı iddialarının yönetiminde dikkat edilmesi gereken önemli unsurlardan biri olan mahremiyet meselesi; mağdur, kurum (okul vb.), öğretmen, aile ve toplumsal çevre için oldukça dikkat edilmesi gereken bir konudur. Böyle bir vaka gerçekleşmesi durumunda, mağdur ile başlayan iletişim sürecine aracılık eden kişilerin ve bu olayın topluma aktarılmasında görevi olan medya profesyonellerinin bilgi aktarımı ve iletişim sürecinde şu unsurlara dikkat etmesi gerekmektedir:

- İstismar vakasının aktarımında çocuğun kimlik bilgileri açık bir şekilde verilmemelidir.
- Çocuğun kimliği ve çevresi ile ilgili teşhircilikten uzak bir bakış açısıyla bilgi aktarımı yapılmalıdır. Aksi bir durum, çocuğun ilerleyen yaşamında sürekli duygusal istismara maruz kalmasına yol açabilecektir.
- Konu ile ilgili verilerin aktarımında, kamu yararı ilkesi çerçevesinde yaklaşım geliştirilmelidir. Sadece olaya odaklanılmalı, bilgi dezenformasyonuna yol açabilecek detaylara yer verilmemelidir.
- Tiraj, reyting ve toplumsal ilgi amacıyla bilgi aktarımında bulunulmamalıdır. Manipüle edici yöntemler kullanılmamalıdır.
- Olay ile ilgili veriler aktarılırken üçüncü kişilere zararı olabilecek içeriklere yer verilmemelidir.
- Görsel unsurlar kullanılırken özellikle dikkat edilmeli, mümkün olduğunda temsili görseller kullanılmalıdır.

Çocuk istismarı vakalarının arttığı ve bu problemin ulusal ve uluslararası bir sorun hâline geldiği günümüzde, çocukların yaşadıkları bu problem ile ilgili mahremiyet ilkesine dikkat edilmeden vakaya yaklaşılması, çocukların farklı açılardan istismara maruz kalmasına, ailelerin ve ilgili kurumların zarar görmesine sebep olabilecektir. Bu durum, mahremiyet ilkesine aykırı olan bilgi ve görüntülerin özellikle internet ve sosyal medya araçları üzerinden paylaşılması durumunda daha tehditkâr bir tablo ortaya çıkarmaktadır.

Sonuç

Çocuk istismarı, multidisipliner bir yaklaşım gerektiren uluslararası bir problemdir. Çocuk istismarının tespit edilmesi, önlenmesi veya azaltılabilmesi noktasında ise medyaya, ailelere, okullara³ ve öğretmenlere büyük sorumluluklar düşmektedir. Konu ile ilgili bilinçlenme ve eğitim faaliyetleri ile istismarı önleme ve mağdur öğrenciyi fark edebilme/belirleme, mağdura uygun yaklaşım sergileme, adli bildirimde bulunma ve okul rehberlik servisi ile iş birliği içinde önleyici yaklaşımlar sergileme gibi hususlar istismara ilişkin farkındalık ve duyarlılık oluşturulabilir (Eken 2021).

Eğitim kurumu çalışanları, adli tıp uzmanları, çocuk ve ergen ruh sağlığı çalışanları, psikologlar ve sosyal hizmet uzmanları gibi farklı disiplinlerden uzmanların istismar vakasının tespit ve önlenmesinde birtakım iletişimsel yetkinliklere sahip olması önem arz etmektedir. Bu yetkinlikler içerisinde ise öncelikle kişiler arası iletişime ilişkin temel unsurlar yer almalı ve bununla birlikte kriz iletişimi, bilgi dolaşımı/medya iletişimi ve mahremiyet gibi iletişimsel/medyatik perspektifli süreç kontrol altında tutulmalıdır. İletişim teknolojilerinin geliştiği günümüzde, çocuk istismarının tespit edilmesi, kontrol altında tutulması ve önlenmesi aşamasında bu hususlara özellikle dikkat edilmelidir.

Bu bağlamda çocuk istismarı iddialarının yönetimindeki iletişim ilkeleri doğrultusunda, bir istismar olayı gerçekleşmeden gerekli iletişimsel (kişiler arası iletişim unsurları ve kriz iletişim planı gibi) altyapı oluşturulmalıdır.

Kaynakça

- Bathea L. (1999). Primary prevention of child abuse. *Am Fam Physician*, 59, 1577-1585. <https://www.aafp.org/afp/1999/0315/p1577.html#afp19990315p1577-b8>
- Bek, M.G. (2011). Medyada çocuk hakları ve etik ilkeler. Mustafa Ruhi Şirin (Der.), *Çocuk hakları ve medya* içinde (ss. 23-49), İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- BM. (t.y.). *Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme*. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/44217/turkiye.pdf>.
- Birsen, Ö., ve Göktürk, T. (2011). Çocuğa yönelik cinsel istismar haberlerinin etik ilkeler çerçevesinden değerlendirilmesi. *Medya ve Etik Sempozyumu* içinde (s. 293-302). Elazığ: Fırat Üniversitesi İletişim Fakültesi.

³ Oğuz Polat, çocukların yaşamlarının büyük bir kısmının okullarda geçmesi sebebiyle okullarda yapılacak önleme çalışmalarının en etkili çalışmalar olacağını belirtmektedir. Okulların istismarı önleme sürecinde şu katkılarda bulunabileceği belirtilmektedir; yaşam becerileri eğitimi, ebeveynliğe hazırlama, kendini koruma eğitimi, yaşanılan bölge için eğitim hizmetleri, risk altındaki aileler için yardım (Polat, 2007b, s. 312-313).

- Butchart, A., Phinney Harvey, A., Mian, M., & Fürniss, T. (2016). *Çocuklara kötü muamelelerin önlenmesi: Bu konuda harekete geçilmesine ve kanıt toplanmasına yönelik bir kılavuz*. Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği. https://apps.who.int/iris/bitstream/handle/10665/43499/9241594365_tur.pdf?sequence=21&isAllowed=y
- Bülbül, K., Çakıcı, A. B., ve Türkkkan, T. (2019). Sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik bilgi ve risk tanıma düzeylerinin incelenmesi. *Türkiye Eğitim Dergisi*, 4(2), 127-144.
- Cihangir-Çankaya, Z. (2012). Kişiler arası ilişkiler ve iletişimde dinleme. Alim Kaya (Der.), *Kişiler arası ilişkiler ve etkili iletişim* içinde (ss. 94-107), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- CPWG. (2014). *Inter agency guidelines for case management and child protection/Vaka yönetimi & çocuk koruma: Kuruluşlar arası rehber ilkeler*. CPWG, The Child Protection Working Group. https://resourcecentre.savethechildren.net/node/10255/pdf/cm_guidelines_tr_0.pdf
- Çocuğun Cinsel İstismarı, Dünya Sağlık Örgütü, Erişim Adresi: https://www.who.int/violence_injury_prevention/resources/publications/en/guidelines_chap7.pdf
- Çocuk İstismarı, Dünya Sağlık Örgütü, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- Çelik, C., Pehlivan, R., Kınay, Ş., Selim, M., Özkan, A., Dinçer, M., Öztürk, E., & Tortop, Z. (2017). *Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personele yönelik istismar ile mücadele rehber kitapçığı*. T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarindacalisn-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapci.pdf>
- Eğinli, A. T. (2014). Kriz yönetimi. Mustafa Akdağ ve Ümit Arkan (Der.) *Kriz iletişimi* içinde (ss. 33-66). Konya: Literatürk Yayınları.
- Epçaçan, C. (2013). Temel bir dil becerisi olarak dinleme ve dinleme becerisi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6(11), 331-352.
- Eken M. (2021). Çocuk istismarına iletişimsel yaklaşım: Sınıf öğretmenlerinin iletişimsel deneyimleri ve yeterlilikleri üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 125-143.
- Güldeste, A. (2018). Çocuk cinsel istismarının medyada değerlendirilme biçimi (Habertürk gazetesi üzerinden medyaya sosyolojik bir bakış). *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 11(55), 490-497.
- Güner, Ş. İ., Güner, S., ve Şahan, M. H. (2010). Çocuklarda sosyal ve medikal bir problem; İstismar. *Van Tıp Dergisi*, 17(3). 108-113.
- İrvan, S. (2003). Medya, etik ve hukuk. Sevdal Alankuş (Der.), *Medya ve etik* içinde (ss. 51-84). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A. S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 140-151.
- Kaytez, N, Yücelyigit S. ve Kadan, G. (2018). Çocuğa yönelik istismar ve çözüm önerileri. *Eurasian Journal of Health Sciences*, 1(1), ss. 18-24.
- Koçtürk, N. (2018). Çocuk ihmali ve istismarını önlemede okul çalışanlarının sorumlulukları. *MSKU Eğitim Fakültesi Dergisi*, 38-47.

- Özgen, M. (1998). *Gazetecinin etik kimliği*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Polat, O. (2007a). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 1. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Polat, O. (2007b). Tüm boyutlarıyla çocuk istismarı 2. Ankara: Seçkin Yayıncılık
- Sağır, M., ve Gözler, A. (2013). Sınıf öğretmenlerinin çocuk istismarı ve ihmaline yönelik görüşleri ve farkındalık düzeyleri. *OPUS*, 67-102.
- Smellie, D., Coles, S., Eastman, A., & Foster, J. (2018). *Managing allegations of child abuse by educators and other adults: Protocol for international schools*. far-er.co.uk/globalassets/clients-and-sectors/safeguarding/protocol---managing-allegations-of-child-abuse-by-educators-and-other-adults.pdf
- Şahin, F., Özdiñç, B., Paşlı, F., Kaynak, H., ve Hatipođlu, N. (2008). *Çocuk ihmali ve istismarını önleme: Öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu*. İnsan Hakları Derneği. https://ihd.org.tr/images/pdf/cocuk_ihmalini_ve_istismarini_onleme_ogretmenler_ve_aileler_icin_egitim_klavuzu.pdf
- Televizyon Haberciliği İçin Rehber, (Haz. TVYD, RTÜK) Erişim: http://ilefarsiv.com/etik/wp-content/uploads/rehber_kitap.pdf
- Timisi, N. (2011). Medyada çocukları koruyucu önlemler. Mustafa Ruhi Şirin (Der.) *Çocuk hakları ve medya* içinde (ss. 141-163). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Tutar, H. (2011). *Kriz ve stres yönetimi*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Umagan, S. (2007). Dinleme. A. Kırkkılıç, H. Akyol (Der.), *İlköğretimde Türkçe öğretimi* içinde (ss. 149-163), Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- UNICEF. (2015). *Cinsel istismar mağduru çocuklara bakım kılavuzu: İnsani yardım ortamlarında sağlık ve psikososyal hizmet sunucuları için kılavuz*. International Rescue Committee. <https://www.unicef.org/turkey/sites/unicef.org.turkey/files/2019-02/Cinsel%20istismar%20magduru%20cocuklar.pdf>
- Uslu, G. (2019). *Çocuk ihmal ve istismarı alanında çalışan profesyonellerin sunulan hizmetlere ilişkin değerlendirmeleri*. Başkent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- www.bianet.org. (t.y.). *Avrupa çevrim içi çocuklar raporu: Çocuklar internetin zararının farkına varamıyor*. Bianet - Bagimsiz İletişim Ağı. Geliş tarihi 22 Şubat 2021, gönderen <https://www.bianet.org/bianet/cocuk/126024-cocuklar-internetin-zararinin-farkina-varamiyor>
- www.guvenliweb.org.tr. (t.y.). *Güvenli Web—Çocuklarımızın mahremiyetini nasıl koruyabiliriz?* GüvenliWeb. Geliş tarihi 22 Şubat 2021, gönderen <https://www.guvenliweb.org.tr/haber/cocuklarimizin-dijital-mahremiyetini-nasil-koruyabiliriz>

Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engelleri: Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Fikret Yazıcı

Giriş

Çocuk istismarı ve ihmali dünyada yaşayan tüm çocukları dolaylı ya da doğrudan ilgilendiren bir halk sağlığı problemi olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar davranışları ve ihmal, konunun hassasiyeti nedeniyle toplumsal olarak çok yönlü araştırmalara konu edilmektedir. Sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları, kolluk kuvvetleri, hukukçular ve eğitimciler istismar vakalarında sahada görev yapan meslek çalışanlarıdır. Çocuğun bilişsel, psikolojik ve akademik gelişimi üzerinde olumsuz etkiler bırakan istismar ve ihmal vakaları, iletişim odaklı önleyici yaklaşımlar sayesinde engellenmeye çalışılmaktadır.

Okul çağı çocukları, zamanlarının önemli bir kısmını okulda geçirmektedirler. Bu sebeple de çocukların akademik gelişimleri üzerinde belirgin etkileri olan istismar ve ihmal vakalarında öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Çocuklar başta aileleri olmak üzere özellikle kendilerine yakın gördükleri öğretmenlerine istismarı anlamaları için ipuçları vermektedirler (Aksel ve Irmak, 2015, s. 376). Fiziksel, bilişsel ya da duygusal olarak ortaya çıkan istismar göstergelerini anlamlandırmak öğretmenler için zor ve zahmetli bir süreçtir. Dolayısıyla öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali konularında eğitilmeleri gerekmektedir. Özellikle istismarın belirtileri, vakanın raporlanması ve önleyici iletişim faaliyetlerinin planlanması öğretmenlerin kendilerini yetiştirmeleri gereken öncelikli alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Çocuk Hakları Sözleşmesi 19. maddesinde, çocuk istismarı ve ihmaline yönelik taraf ülkelere önlem alması adına sorumluluklar yüklenmiştir. Bu bağlamda istismar ve ihmal vakalarını bildirmek toplumdaki her bir ferdin görevi olarak somutlaşmıştır. Öyle ki, Türk Ceza Kanunu'nun 278. maddesi, işlenmiş ya da işlen-

mekte olan bir suça yönelik bildirimde bulunmamanın hukuken suç sayılacağını açıkça ortaya koymaktadır. Okul topluluğunun en aktif bireyi olarak öğretmenlerin istismar vakalarında gözlem, tespit, bildirim ve destek yaklaşımlarını sistemli bir şekilde hayata geçirmeleri gerekmektedir. Bu amaçla düzenlenen hizmet içi eğitimler, akademik toplantılar, el kitapları ve rehberler konuyla ilgili ciddi bir farkındalık oluşturmuştur. Vakalara karşı soğukkanlı ve bilinçli bir yaklaşım tarzı sergilenmesi sürecin yönetilmesi adına önemli görülmektedir.

Ancak istismar ve ihmal vakalarının doğru yönetilmesi, sürece dair iletişim faaliyetlerinin de öğrenilmesini/öğretilmesini gerekli kılmaktadır. Bu eğitim sayesinde öğretmenlerin olası istismar vakalarının önüne geçmesi ya da mevcut vakalarda çocuğun en az zararlı yaşadığı olumsuzlukları atlatmasına yardımcı olması mümkündür. Öğretmen-öğrenci iletişiminin sağlıklı ilerlemesinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Kaynak ve alıcı olarak her iki tarafın iletişimin önemini kavrayamaması, iletişimin önemli bir gereksinim olduğunun anlaşılabilmesi ve etkin iletişim yöntemlerinin bilinmemesi sürece dair temel engeller arasında sayılabilir. İstismar ve ihmal vakaları özelinde düşünüldüğünde iletişim engellerinin kaldırılmasının önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İstismara maruz kalan öğrencinin sessiz kalması, yaşadıklarını gizlemesi ya da anlatmaktan çekinmesi ve dolayısıyla kendini iletişim çabalarına kapatması, iletişim sürecini başlamanı bitirebilmektedir. Doğru fiziksel ortamın seçilmesi, uygun kelime ve cümlelerin kullanılması, doğru beden davranışlarının kodlanması ve iletişimi kesen fiziksel etmenlerin (gürültü) ortadan kaldırılması, yönetilmesi gereken bilinçli iletişim faaliyetleridir. İletişim engellerinin ortadan kaldırılması öğretmenin süreci yönetmesinde elini güçlendirirken öğrenci için de güvenli iletişimin kapısını aralamaktadır. Bu sayede çocuğun akademik ve bilişsel gelişimi daha az etkilenecek ve sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılması kolaylaşacaktır.

Bu çalışma, çocuk istismarı ve ihmaline yönelik iletişim engellerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede öncelikle literatürde yer alan istismar ve ihmal kavramsallaştırmaları ortaya konmuş; etkili öğrenci-öğretmen iletişiminin somut faydaları pedagojik bir yaklaşımla açıklanmıştır. Sonrasında ise öğretmenler özelinde sürece yönelik ortaya çıkan iletişim engelleri tartışılmış ve çözüm önerileri sunulmuştur. Çalışma, Türkiye Ulusal Ajansı tarafından yürütülmekte olan Erasmus+ Programı Okul Eğitimi Stratejik Ortaklıklar eylemi kapsamında finanse edilen ProChild kısa adıyla “Çocuk İstismarını Tespit ve Önlemeye Yönelik Öğretmen Yeterliliklerinin Güçlendirilmesi” Projesi kapsamında Dr. Öğretim Üyesi Metin Eken tarafından hazırlanan “Çocuk İstismarına İletişimsel Yaklaşım: Sınıf Öğretmenlerinin İletişimsel Deneyimleri ve Yeterlilikleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı araştırma makalesinin ortaya koyduğu bulgular üzerine temellendirilmiştir.

Sınıf öğretmenleri ve rehber öğretmenlerle yapılan odak grup görüşmelerinin analizinin yapıldığı çalışma; öğretmenlerin istismar vakalarına yönelik iletişimsel yeterliliklerini ve yaşadıkları iletişim engellerini somut örnekleriyle irdelemektedir. Ortaya konulan veriler ışığında çözüm önerileri ilgili literatür çerçevesinde ele alınmış ve iletişim yaklaşımları bağlamında kurgulanarak kategorize edilmiştir.

1. Güncel ve Yaygın Bir Sorun Olarak Çocuk İstismarı

Çocuk Hakları Sözleşmesi birinci maddesinde “Çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, on sekiz yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” ifadesi ile evrensel bir çocuk tanımı yapılmıştır. 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu ise “Daha erken yaşta ergin olsa bile on sekiz yaşını doldurmamış kişiyi” çocuk olarak tanımlamaktadır. Buradan hareketle Türk Medeni Kanunu “Erginlik on sekiz yaşın doldurulmasıyla başlar.” ifadesiyle çocuk kavramını sosyolojik bir evre içinde konumlandırmıştır. Yaş sınırlandırılması çocuğun bedensel, ruhsal ve sosyal yönlerden erginliğe ve olgunluğa ulaşmamış birey (Çakmaklı, 2009, s. 7) olarak açıklanması sonucunu doğurmaktadır.

İnsanlık tarihi kadar eski olan şiddet ise biçim ve yoğunluğu değişmekle birlikte çocuklarla anılmaktadır. Bu bağlamda çocuk istismarının tarihini insanlık tarihi ile eş tutmak mümkündür (Öztürk, 2011, s. 15). “Çocuk istismarı, sorumluluk, güven veya güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığına, yaşamına, gelişimine veya onuruna fiili ya da potansiyel bir zarar verecek fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya diğer sömürü davranışlarını içermektedir.” şeklinde tanımlanmaktadır (WHO, 2020). Çocukların yaşamlarında telafi edilemeyen etkileri bulunan istismar kavramı; fiziksel istismar, duygusal istismar, cinsel istismar ve ihmal olarak dört alt başlıkta değerlendirilmektedir.

Fiziksel istismar, fiziksel güç kullanımı yolu ile çocuğa uygulanan şiddeti tanımlamaktadır. Vurma, tekmeleme, ısırma, sarsma vb. eylemlerle olabileceği gibi hayati tehlike oluşturacak boyutlarda da gerçekleşebilmektedir (Çelik vd., 2020). Fiziksel istismar çocuğa yönelik kasıtlı şiddeti içermektedir. Nedeni açık olmayan belirtiler, ailenin/bakıcının ve çocuğun anlattığı gelişmeler arasında çelişkili ifadelerin olması, tekrar eden şüpheli fiziksel göstergeler, ebeveynlerin geçmişinde yaşadıkları istismar belirtileri, anne babanın çocuğun durumuna kayıtsız kalmaları gibi hususlar fiziksel istismarın en belirgin özellikleri olarak ortaya çıkmaktadır (Şahin vd., 2008).

Duygusal istismar ise küçümseme, aşağılama ya da tehdit etme amaçlı söz veya davranışlar olarak kendini göstermektedir. İstismar eden kişi, sürekli bir şekilde temas ettiği kişiyi eleştirir, alay eder, aşağılar, görmezden gelir ve bu şekilde baskı

kurmaya çalışır. Böylece bireyin kendine olan güveni zedelenir, değersizlik düşüncesi oluşturur ve çaresizlik duygusunu pekiştirir (Hergüner, 2011, s. 43). Bu durum çocuğun duygusal bütünlüğüne ciddi zararlar vermekte ve kişilik gelişimini olumsuz etkilemektedir. Genellikle sözlü olarak gerçekleşen duygusal istismar; izolasyon, görmezden gelme, reddetme, tedhiş (ürkütme, yıldırma), utandırıcı şekilde ceza verme, fiziksel ve duygusal temastan alıkoyma (Hornor, 2012, s. 437) şeklinde kendini göstermektedir. Duygusal istismarı çocuğun ruh dünyasına yönelik bir saldırı olarak nitelemek mümkündür. İlerleyen yaşlarda bireysel ilişkilerde güven bunalımı, mutsuzluk hâli, sık iş değiştirme, alkol/madde kullanımı hatta intihara varan yıkıcı sonuçları görülmektedir.

Çocuklara yönelik en sık karşılaşılan istismar türlerinden biri de cinsel istismardır. Çocuğun bir yetişkin ya da kendisinden büyük bir çocuk tarafından maruz kaldığı bu eylemde; çocuk karşı tarafın cinsel tatmini için bir öge olarak kullanılmaktadır. Her türlü cinsel içerikli konuşma, şakalaşma, teşhir ve röntgencilik gibi temas içermeyen istismar davranışlarının yanı sıra çocuğun cinsel organlarına dokunma, oral-genital seks, ensest, tecavüz, çocuğu fuhuş ve pornografik materyallerin üretiminde kullanma ve sodomi gibi fiziksel eylemler içeren davranışlar da cinsel istismar türleri olarak literatürde tartışılmaktadır (Şahin vd., 2008; Johnson, 2004, s. 462). Çocukluk çağı cinsel istismarları genellikle gizlenmektedir. Bu gizlemenin arkasında utanç ve suçluluk duygusu, dinsel nedenler ve toplumsal baskı ana gerekçeler olarak ortaya çıkmaktadır. Cinsel istismar esnasında çocuk fiziksel bir zarar görebilir. Ancak böyle bir durumda gerçeklerin ortaya çıkması söz konusu olmaktadır. Cinsel istismar belirtileri özellikle sağlık profesyonelleri tarafından tanılanmaktadır (Aktepe, 2009, s. 97). Süreç, çocuğun koruma altına alınması, psikolojik destek verilmesi ve adli işlemlerin başlaması ile devam etmektedir.

Literatürde yer alan bir diğer istismar türü ise ihmaldir. İhmal, çocuğun hak olarak en temel gereksinimleri olan barınma, yiyecek, bakım, giyim, eğitim, korunma ve beslenmeden yoksun bırakılmasıdır (Dubowitz, Black, Starr ve Zuravin, 1993, s. 8-9). Bu durum, çocuğun sağlıklı ve yeterli bir büyüme süreci geçirmesini engellemektedir. Literatürde ihmal üç alt başlıkta değerlendirilmektedir:

- *Fiziksel ihmal*: Çocuğun sağlıkla ilgili ihtiyaçlarının yerine getirilmemesi yahut geciktirilmesi, çocuğun terk edilmesi, yaşadığı yerden kovulması, çocuğa yönelik denetimin yetersizliği, evin fiziksel ortamının çocuğun güvenliğini dikkate alarak düzenlenmemesi ya da bu konudaki dikkatsizlikler olarak açıklanmaktadır.
- *Duygusal ihmal*: Çocuğun bulunduğu yaş itibarıyla ihtiyaç duyduğu sevgi, ilgi, birliktelik, yakınlık ve iletişimin ebeveynler tarafından gösterilmemesi

durumudur. Sevgi yoksunluğu, çocuğu önemsememe, duygusal ihmal durumlarında en çok karşılaşılan tutumlar olarak değerlendirilmektedir.

- *Eğitimsel ihmal*: Çocuğun okul ile ilişkilerinde yaşanan dikkatsizlikler üzerine ortaya çıkmaktadır. Okuldan kaçmasına izin vermek, çocuğu okula kaydettirmemek, çocuğun özel eğitim ihtiyaçlarını karşılamamak olarak ifade edilmektedir (Yaman, 2020, s. 27-28).

Çocuk istismarı ve ihmali bir halk sağlığı sorunu olarak toplumsal bir öneme sahiptir. Dolayısıyla konuya karşı duyarlılık ve bilinçli hareket etme eğilimi büyük önem arz etmektedir. Çocukları istismardan korumak zahmetli, sıkıntı verici, gözlem gerektiren, özel yetenek ve bilgi isteyen bir aşamadır. Çocuk istismarı ve ihmali olaylarının belirlenmesinde ve önlenmesinde ebeveynler, yakın aile bireyleri, bakıcılar, bakım kurumu çalışanları, hukukçular, emniyet mensupları, psikologlar, sosyal hizmet uzmanları ve sağlık profesyonellerine (hastanede ve alanda çalışan hemşireler, ebeler, sağlık memurları, hekimler ve tüm sağlık çalışanları) önemli roller düşmektedir. Ancak bu alanda en önemli rollerden biri öğretmenlerdedir (Tugay, 2008, s. 44). Öğretmenler, çocuk istismarı ve ihmali gözlemleyip müdahale edebilecek kilit bir konumda bulunmaktadır.

Türkiye’de tüm okul personelleri istismar şüphelerini bildirmekle yetkilendirilmişlerdir. Ağırlıklı olarak okullarda görev yapan psikolojik danışmanlar ve rehber öğretmenler istismar ve ihmal vakalarında aktif rol almaktadırlar (Koçtürk, 2018, s. 40-41). Vakaların oluşmadan engellenmesi ya da gerçekleşen istismar olayına karşı hızlı bir aksiyon alınması sistemli bir bilgi birikimini de zorunlu kılmaktadır. Özellikle öğretmenlerin önleyici iletişim becerilerini sahada hayata geçirmesi hayati önem taşımaktadır.

2. Etkili Öğretmen-Öğrenci İletişimi ve Somut Faydaları

İletişim süreci bilgi, düşünce ve duyguların çeşitle yollarla bir bireyden diğer birey ya da bireylere aktarılması olarak tanımlanmaktadır. Süreç, insanların yaşamları boyunca bilinçli ya da bilinçsiz olarak dâhil oldukları ve sürekli kendini yenileyen bir deneyimi açıklamaktadır (Sezer, 2017, s. 5-7). Okul çağı çocukları eğitim öğretim sürecine dâhil oldukları andan itibaren aynı zamanda yoğun bir mesaj alış-verişi döngüsü içine dâhil olmaktadır. Ayrıca çocuklar için öğretmenler, etkin bir rol model olarak konumlandırılmaktadır.

Eğitim ve öğretim uygulamalarında her öğrencinin bireysel özellikleri göz önüne alınmalıdır. Bireysel farklılıklar dikkate alınarak öğrenme ve öğretme süreçlerinin öznelştirilmesi ve her bir öğrencinin sahip olduğu potansiyel değerlerin en

üst düzeye çıkarılması büyük önem arz etmektedir. Bunun için; öğretmen-öğrenci, öğrenci-öğrenci, öğrenci-aile ve öğretmen-aile arasındaki iletişimin yerinde ve sağlıklı olması zorunluluğu vardır (Engin ve Aydın, 2007, s. 5). Bu zorunluluk; sosyal ve psikolojik düzeyde öğrenmeyi destekleyici bir rol üstlenmesi nedeniyle âdeta bir gerek-şart olarak sürece dâhil edilmelidir.

Öğrenme süreci, bilgi ve deneyim sonucunda davranışta oluşan sürekli değişim olarak tanımlanmaktadır. Bu değişim inançlara, değerlere, tutum ve davranışlara yansımaktadır (Eren, 1993, s. 403). Bu bağlamda sınıf içinde etkili iletişim becerilerinin kullanılması, öğretmenlerin öğretim sürecine katkı sağlayacak en önemli pratiklerden biri olarak değerlendirilmektedir. Beceri; kişinin, yatkınlık ve öğrenime bağlı olarak bir işi başarma, bir işlemi ereğine uygun olarak gerektiği gibi sonuçlandırma yeteneği (TDK, 2021) olarak tanımlanmaktadır. Öğrencinin akademik gelişimine katkı sağlayacak doğru iletişim becerilerinin kullanılmasıyla aynı zamanda bilişsel, duygusal ve sosyal gelişime yönelik doğru adımlar atmak da mümkündür.

Etkili iletişim, sistemli ve planlı bir davranış biçimidir. Vermek istediğimiz mesajı karşımızdaki kişi/kişilere amaçlanan/niyet edilen bir biçimde iletebilmek, istenileni elde etmek ve beklenen tepkiyi oluşturmak (Sezer, 2017, s. 38) olarak açıklanmaktadır. Çağdaş öğrenmede aranan temel yeterlilikler; öğrencilerle etkili iletişim kurabilme, sınıf içi problemlerin çözümünde öğrencilere öz yeterlik ve içsel kontrol kazandırma, çatışmaları minimum düzeye indirerek öğretim verimliliğini yükseltme olarak ortaya konulmaktadır (Gürşimşek, 1999, s. 40). Öğretmenin eğitici olarak kendini tanıması/tanımlaması, düşüncelerini sözlü bir şekilde doğru olarak ifade etmesi, ilgili ve aktif bir dinleyici olarak öğrenciye yaklaşması, empati kurabilmesi ve sözsüz iletişim unsurlarını etkili kullanması bu sürecin bileşenleri olarak belirmektedir.

Öğretmen başta öğrencileri olmak üzere sosyal ve fiziksel çevresini bilinçli bir şekilde etkilemek için iletişim kurmaktadır. Öğretmen, iletişim becerisini rasyonel bir davranış biçimine dönüştürmek amacıyla empati yapmalı ve şu gibi soruları kendine yöneltmelidir:

- İletilen mesaj sonrasında nasıl bir dönüş olmasını bekliyorum?
- Çevremi etkileme anlamında neyi başarmak istiyorum?
- Gireceğim iletişim neticesinde öğrencilerimin neye inanmalarını, ne söylemelerini, ne yapmalarını istiyorum?
- Psikolojik anlamda öğrencilerimde hangi etkiyi oluşturmak ve onlardan hangi tepkiyi almak istiyorum?

Bu soruları öğretme-öğrenme pratiği öncesinde cevaplayan öğretmenlerin başarılı bir sınıf içi ortam oluşturmaları söz konusu olabilmektedir (Ergin, 1995, s. 227). Sağlıklı bir iletişim becerisine sahip ve böylece sınıf içi iletişimi etkili bir şekilde yöneten öğretmenlerden şu davranış biçimlerini yansıtılmaları beklenmektedir:

- Öğretilen konuya ve öğretme becerisine sahip olmalıdır.
- Öğretmen ve öğrenci arasındaki karşılıklı iletişim başarılı bir öğrenmenin temel unsurudur. Öğretmenler bu interaktif sürecin oluşmasını sağlamalıdır.
- Öğrencilerin başarılı bir şekilde öğrenme öznesi olabilmeleri doğru güdülenme ile sağlanmaktadır. Öğretmenin teşvik edici ödüller aracılığı ile motivasyon sağlaması beklenmelidir.
- Öğrencilerin öğrendikleri bilgiyi anlaması ve uygulamaya geçirmesi eğitim öğretim sürecinin en önemli amacıdır. Bu bağlamda öğretmenin kullanacağı etkili iletişim becerileri büyük önem kazanmaktadır (Eroğlu, 2011, s. 230).

Öğretme-öğrenme süreci içerisinde sınıf içi iletişimi yönetmek her zaman kolay değildir. Kaynak olarak öğretmenden, alıcı olarak ise öğrenciden ve araç gereç kullanımından kaynaklanan birtakım iletişim engelleri bulunmaktadır. Bu durum iletişimin karmaşık ve zaman alan bir yapıda ilerlemesinden kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde aşağıdaki iletişim engellerinin eğitim aşamasında ön planda olduğu görülmektedir (Çapar ve Şenşeker, 2017, s. 276; Ergin, 1995, s. 223-225; Yazıcı ve Gündüz, 2010, s. 39-40):

- Öğretmen-öğrenci arasındaki baskın hiyerarşi ve demokratik olmayan sınıf içi ortam,
- Öğrenme-öğretme süreci içerisinde kullanılacak temel iletişim becerilerinden yoksun olmak, yeterli bilgi sahibi olmamak ve konuyu aktarmaya yönelik söz dağarcığının bulunmaması,
- Öğrencileri dersin içine katacak yöntem ve tekniklerin kullanılmaması,
- Mesajların yeterli örneklendirmeler yapılmadan aşırı sözcükler yoluyla aktarılması, gereğinden fazla bilgi yükü,
- Eleştirme, ad takma, etiketleme, üstün görme, tanı koyma, değer biçme ve övme gibi yargılayıcı tutumlar,
- Uygun olmayan kanal, uygun olmayan çevresel-fiziksel koşullar ya da kanal gürültüsü,
- Kesintiler, zaman kısıtlaması, taraflar arası ortak yaşam alanlarının az olması ya da örgütsel uzaklıklar,

- Öğrencinin kendisini istemli bir şekilde dersin dışına itmesi, dikkatini başka yöne vermesi, sapma, geri çekilme gibi psikososyal davranış kalıplarını geliştirmesi,
- Emir verme, tehdit etme, ahlak dersi verme, vaaz çekme, müdahale etme, akran zorbalığı gibi duygusal kapanma sağlayan davranışlar.

Yaşanan iletişim engellerini aşmak için engelin ne olduğunu saptamak ve çözüm odaklı tutum geliştirmek önem arz etmektedir. Özellikle öğretmenlerin bireysel çabaları sürecin daha sağlıklı ilerlemesine katkı sağlayacaktır. Bu bağlamda;

- Öğretmen, sözlü mesajları öğrencinin anlayacağı ve algılayabileceği şekilde kullanılmalıdır,
- Öğretmen sadece sözlü mesajlarla yetinmemeli, aynı zamanda çizim, resim, şekil vb. içerikler de kullanılmalıdır,
- Öğretmen, mesajı aktaracağı doğru kanalı belirlemelidir. Görsel-işitsel materyaller aracılığı ile içerik kullanımı desteklenmelidir,
- İletişimin kurulacağı fiziksel ortam, her türlü negatif uyarıcıdan (oturma yerleri ve oturma düzeninin rahatsızlık vermemesi; havasız, pis, rutubetli soğuk ya da aşırı sıcak olmaması vb.) arındırılmalıdır,
- Öğretmen öğrencilerden mutlaka geri dönüş almalıdır. Mesajın anlaşılıp anlaşılmadığının ölçülmesi etkili iletişim sürecinin en önemli bileşenidir,
- İletişimin olabildiğince yüz yüze gerçekleşmesi gerekmektedir,
- Öğretmenler öfke, stres ve diğer olumsuz duygularını kontrol ederek geri bildirimde bulunmalıdır,
- Tutarlı ve dürüst davranılması gerekmektedir. Bu durum sınıf içi güvenirliliği de artırmaktadır,
- Öğrencilerin duygu dünyalarının göz önünde bulundurulması gerekmektedir (Elgünler ve Fener, 2011, s. 38; Çapar ve Şenşekerci, 2017, s. 277; Ergin, 1995, s. 224).

Öğrencilerin okul ve sınıf içi ilişkileri, eğitim öğretim ortamı ve ders müfredatları etkili iletişim kurmada birer engel olarak ortaya çıksa da (Nilanjana vd., 2016, s. 116) sürecin işleyişinde ana sorumluluk öğretmende bulunmaktadır. Öğretmen rol model olarak sınıf içi iletişim çatışmalarında sorun çözme sorumluluğunu taşımaktadır. Başarılı bir etkili iletişim süreci için öğretmenlerin kişisel gelişim sağlamaları gereken özellikler bulunmaktadır. Bunlar; etkili ve güzel konuşma becerisi, sözsüz iletişim becerilerini kullanma, dinleme ve algılama becerisi, empati kurma becerisi ve stres ve çatışma yönetme becerileridir.

Sözlü iletişimin en önemli unsuru konuşma becerisidir. Konuşma; bireyin duygu, düşünce ve kanaatlerini çeşitli sesler aracılığıyla karşısındaki kişi ya da kişilere aktarması (Gürzap, 2007, s. 58) sürecidir. Görsel davranış, ses, dil ve zihinsel etkinlik (Taşer, 2000, s. 77) aracılığıyla gerçekleşen konuşma eylemi sayesinde duygulara açıklık kazandırmak mümkündür. İletişim sürecinde kaynak olarak öğretmenin etkili konuşma becerisine sahip olması gerekmektedir. Sesin işitilebilir ve akıcı bir tonda olması, alıcı olarak öğrencinin doğru geri bildirimde bulunmasına katkı sağlamaktadır. İyi ve etkili bir konuşmacı şu noktalara dikkat etmelidir (Taşer, 2000, s. 79-82; Ergin, 1995, s. 147-158; Sezer, 2017, s. 379-385):

- Gözlem gücünü geliştirmelidir,
- Seçtiği konuşma alanlarında geniş bir bilgi birikiminin desteğini kullanmalıdır,
- Amacına uygun yönde ve mantıklı bir akış içinde düşünme yeteneğini geliştirmelidir,
- Kendi yeteneklerini değerlendirmeyi, sınırlarını saptamayı bilmelidir,
- Dinleyicisini yakından tanımalıdır,
- Dinleyicileri ile yüz yüze iletişim kurmalıdır,
- İletişim sürecinde (konuşmada) kişiliğin önemini göz önünde bulundurmamalıdır,
- Konuşma eylemini oluşturan fiziksel öğelerin önemini bilmelidir,
- Kendini titiz bir şekilde eleştirebilmelidir,
- Ahlaki sorumlulukları bulunduğunu unutmamalıdır,
- Konuşma öncesinde kendisini ve konusunu iyi hazırlamalıdır.

Etkili iletişimin görsel yönü sözsüz iletişim olarak ifade edilmektedir. El ve kol hareketleri (jestler) ve yüz hareketleri (mimikler) kişinin duygu ve düşüncelerini yansıtmaktadır. Özellikle sınıf içi iletişimde başarılı bir öğrenme-öğretme süreci öğretmenin sözsüz iletişim davranışlarını etkili bir şekilde kullanmasıyla sağlanmaktadır. Kültürden kültüre farklılık gösteren sözsüz iletişim kanallarının genel özellikleri şu şekildedir (Sezer, 2017, s. 215):

- Beden dili,
- Vokal unsurlar,
- Kişiler arasında tutulan mesafe ve mekân kullanımı,
- Dokunarak iletişim,
- Zaman kullanımı,

- Müzik, renk, koku ve tatların kullanımı,
- Vücut şekli ve boyutu, ten rengi (fiziksel görünüş) ve kıyafetler,
- Makyaj, gözlük ve mücevherat kullanımı gibi (genel görünüş)

Algılamının gerçekleşmesi için insanlar birtakım tasarımlar yaparlar. Yapılan bu tasarımları dil (sözlü-sözsüz) aracılığıyla başka insanlarla paylaşırlar ve böylece üretim aşaması başlar (İnceoğlu, 2004, s. 73). Bu düşünsel üretimin başarılı olması için dinleme davranışı büyük önem arz etmektedir. Dinleme davranışı, etkili iletişim sürecinin en önemli bileşenidir. Kaynak olarak ya da alıcı olarak etkili dinleme yapılması geri bildirimlerin doğru yapılmasına neden olmaktadır. Böylece olası iletişim çatışmalarını engellemek mümkündür. Karşıdaki kişinin konuşmasına sözcüklerle veya beden dili davranışlarıyla cevap vermeden yapılan dinleme pasif dinleme olarak adlandırılmaktadır. Dinleyicinin söz, el-kol hareketleri ve yüz ifadeleriyle geri bildirim yaparak dinlemesi ise aktif dinleme yaptığı anlamına gelmektedir (Arslanoğlu, 2013, s. 27). Dinleme eylemi, dinleyen açısından etkin bir katılımı gerek/şart kılmaktadır. Burada dikkat, anlama ve değerlendirme dinlemenin başarısını artıran ya da azaltan 3 önemli aşamadır (Çapar ve Şenşekerci, 2017, s. 279). Başarılı bir dinleme gerçekleştirmek için zihni uyanık tutarak, dikkati yoğunlaştırmak; süreci aksatacak her şeyden kaçınmak ve eleştirel bir yaklaşımla değerlendirme yapmak gerekmektedir (Taşer, 2000, s. 214).

Öğretmen-öğrenci iletişimi sürecinde empati kavramı başat bir rol oynamaktadır. Pedagojik olarak öğrenciyi anlamak ve onun bakış açısını, duygu ve düşüncelerini hissetmek bir öğretmen için son derece önemlidir. Empati kuramayan öğretmenler, öğrencilerin duygularını ihmal ederek önemli ölçüde bütün sınıfa, konuya ve programa yoğunlaşmakta ve onların motivasyonlarının kaybolmasına neden olmaktadır (Cooper, 2002). Empati, yaklaşım olarak sadece karşıdaki kişinin duygu ve düşüncelerini hissetmek değil aynı zamanda bunu ona ifade edebilmeyi içermektedir. Empati bir anlayış geliştirmekle ilişkili bir iletişim davranışıdır. Karşıdaki kişiyi, duygularını, düşüncelerini, yaşadıklarını yargılamadan neden öyle davrandığını, düşündüğünü, hissettiğini ya da anlaşıldığını iletmekle ilgilidir (Sezer, 2017, s. 108). Empati kurmanın kişiye kazandırdıklarını şu şekilde sıralamak mümkündür (Pala, 2008, s. 14; Çapar ve Şenşekerci, 2017, s. 281):

- Empati, bilişsel, ahlaki gelişim ve psikolojik sağlık için önemli bir beceridir.
- Empati, insanlar arasındaki ilişki ve açıklığı ifade etmektedir.
- Empati, ilişkilerin, iletişimin artmasına ve çatışmaların çözüme kavuşmasına yardımcı olur.
- Empati ile ev ve iş hayatında başarılı olma şansı artmaktadır.

- Empati, kişinin farklı olan ya da başka kültürden gelen insanlarla iyi geçinmesini sağlar.
- Grubu ve birlikteliği güçlendirir.
- Öğrencileri liderlik rollerine hazırlar.
- Karşımızdaki insanların bireysel yeteneklerini tanıma şansı verir.
- Olumlu sınıf kültürü oluşturur.

Öğrenme-öğretme sürecinde yönetilmesi gereken durumlardan bir tanesi de olası çatışma streslerin yönetilmesidir. Literatür incelendiğinde en önemli çatışma sebebi olarak iletişim yetersizliği (Arslanoğlu, 2013, s. 70; Şahin, 2010, s. 126; Dökmen, 1994, s. 155-156) dikkat çekmektedir. İletişim çatışmalarını yönetebilmek içinse iletişim çatışmalarına nelerin neden olduğunun bilinmesi gerekmektedir. Bu nedenler arasında algısal, bilinçdışı, kişisel ve kültürel faktörler ile birlikte bilişsel faktörler yer almaktadır (Çalışkan ve Dağıstan, 2018, s. 124). Çatışma durumu, bireysel olarak stresi de beraberinde getirmektedir. Bireysel stresten egzersiz, gevşeme teknikleri, biyolojik geri besleme, davranışsal kontrol etme, dinlenme, beslenme ve zaman planlaması, hayal kurma, iletişim kurma ve hobiler gibi yöntemlerle kurtulmak mümkündür. Organizasyon düzeyindeki stres kaynaklarını ortadan kaldırmak veya stresin etkisini azaltmak için ise fiziksel koşulların iyileştirilmesi, sosyal destek sistemleri, kurum içi eğitim, görev tanımı, stres danışmanlığı, yetki devri yapmak ve meslek danışmanlığı hizmetlerini sağlamak (Ünlü, 2011, s. 197-199) süreci yönetmek adına katkı sağlayıcı işlevler üstlenebilmektedir.

3. Öğretmenlerin Çocuk İstismarına Yaklaşım Sürecinde Karşılaştıkları İletişim Engelleri

Öğretmenler okul eğitimi sürecinde devamlı olarak öğrencilerle iletişim hâlinindedirler. Dolayısıyla çocuk istismarı ve ihmaline yönelik gözlem ve takip yapılması noktasında başat bir rol üstlenmektedirler. İstismara uğrayan her çocuk kendini farklı göstergelerle (sözlü, sözsüz, fiziksel belirtiler vb.) ifade etmektedir. Öğretmenin bu göstergeleri doğru okuyabilmesi ve zamanında harekete geçerek tedbir alması büyük önem taşımaktadır. Özellikle fiziksel istismar belirgin bir şekilde kendini göstermektedir. Çocuğun vücudunda yer alan yanıklar, kesikler, çürükler, morluklar, şişlikler, ısırma izleri, kırık, çıkık ve sigara yanığı gibi belirtiler öğretmen tarafından hızlı bir şekilde tespiti yapılabilecek istismar göstergeleridir.

Cinsel istismarın anlaşılması zamana yayılan ve gözlem gerektiren daha zahmetli bir süreçtir. Çocuğu duygusal anlamda derinden etkileyen cinsel istismar

belirtilerini ebeveynler, öğretmenler ve sağlık profesyonelleri ayrı ayrı gözlemlemeli ve değerlendirmelidir. Öğretmenler özellikle psikolojik ve davranışsal olarak kendini gösteren şu belirtilere dikkat etmelidir (MEGEP, 2011, s. 22; Şahin vd., 2008, s. 10):

- Çocuğun olumsuz düşünceler içinde olması,
- Öfke patlamaları,
- Dikkatini toplama güçlüğü,
- Yaşına uygun olmayan cinsel davranışlar,
- Cinsel oyunlar oynama,
- Cinsel kimlik bozuklukları,
- Akranlarla ilişkilerde zorluk ve onlarla ilişkiden çekinme,
- Kendi kendine sosyal tecrit oluşturma,
- Fiziksel temas veya yakınlıktan kaçınma,
- Ani ve aşırı kilo değişimi (zayıflama ya da şişmanlama),
- Belli yerlerden ve kişilerden çok fazla korkma.

Çocuk ihmali, çocuğun kirli ve pis kıyafetler giymesi, normal kilonun altında olma, büyüyememe ve uykusuzluk hâli gibi belirgin fiziksel göstergeler olarak kendini göstermektedir. Ancak öğretmenlerin; devamsızlık sorunu yaşayan, öz disiplin ve öğrenme eksikliği olan, bir görevi tek başına yapamayan, zayıf notlar alan ve öğrenme zorluğu yaşayan çocuklar (Şahin vd., 2008, s. 15) için ihmal seçeneğini düşünmesi ve buna göre yaklaşım sergilemesi gerekmektedir. Çocukta ihmal genellikle belirgin akademik göstergeleri de beraberinde getirmektedir.

Çocuk istismarı ve ihmaline yönelik okul ve sınıf içi iletişim becerilerini geliştirmek ve yerinde önleyici uygulamalar yapmak son derece önemlidir. Aileler, akrabalar, bakıcılar, öğretmenler, okul yöneticileri, rehberlik uzmanları, polis/jandarma, hukuk danışmanları ve sağlık profesyonellerinin sürece dâhil olduğu istismar ve ihmal vakalarında sorumluluklar paylaşılmaktadır. Son derece hassas bir şekilde yürütülmesi gereken süreçte iletişim becerilerini yönetmek de zorlaşmaktadır. Sürecin doğru bir şekilde tanımlanması ve yapılacak davranış biçimlerinin sistematik bir düzlemde ilerlemesi tüm paydaşlar için önem arz etmektedir. Eken (2021), her bir istismar türüne dair olası kaynakların, temel biçimlerin ve göstergelerin ifade edilmesi, iletişimsel yeterlilik çerçevesinin belirlenmesi ve somutlaştırılması için şu dört aşamayı belirlemiştir:

1. *Tespit ve Yaklaşım İletişimi*: İstismar vakasının tespiti, okul rehberlik servisi ve okul yönetimi ile uygun yaklaşımın sergilenmesi.

2. *Raporlama, Bildirim İletişimi*: İstismar ve ihmal sürecinin raporlanması ve ilgili yasalar çerçevesinde adli bildirim yapılması.

3. *Destek ve İzleme İletişimi*: Vaka tespiti ve raporlama süreci sonrasında iletişimsel destek ve izleme süreçlerinin gerçekleştirilmesi.

4. *Önleyici İletişim Faaliyetleri*: Önleyici iletişimsel yaklaşımla vaka olasılıklarını azaltma sürecinin başlaması.

İlgili çalışmada, yukarıda sayılan aşamalarda doğru ve etkili iletişimin davranışsal göstergeleri ifade edilmekle birlikte özellikle saha araştırması sonucunda her bir aşamadaki iletişim engelleri de açık bir biçimde gözler önüne serilmiştir. Ayrıca konuyla ilgili literatür incelendiğinde (Reece, 2000; Eken, 2021; Şahin vd., 2008; MEGEP, 2011; UNICEF, 2015) aşağıdaki davranışsal göstergelerin öğretmenlerin önünde duran iletişim engelleri olarak belirdiğini söylemek mümkündür.

a. Tespit ve yaklaşım iletişimine yönelik davranışsal iletişim engelleri:

Fiziksel ve cinsel istismar vakalarının tespitinde somut göstergeler ön plana çıkmaktadır. Ancak özellikle duygusal istismar ve ihmal vakalarında davranış odaklı birtakım belirtileri gözlemlenmek ve doğru anlamlandırmak gerekmektedir. Bu yönüyle sürecin tespiti öğretmen için zorlaşmaktadır. Dolayısıyla bu vakalar için bilgi, farkındalık ve duyarlılık eksikliği en genel iletişim engelleri olarak ortaya çıkmaktadır (Eken, 2021). Bu durum istismarın tespiti, raporlanması ve önlenmesi aşamalarını zorlaştırmakta ve sürecin sağlıklı bir şekilde yürütülmesini engellemektedir. Tespit ve yaklaşım iletişimine yönelik davranışsal iletişim engellerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öğrenci ve ailesiyle karşılıklı güvene dayalı yakınlık kurulmaması, öğrencilerin isimlerinin öğrenilmemesi ve hitap ederken isimlerinin kullanılmaması, aile bireyleri ile tanışılmaması, ders dışı yaşamlarına ilişkin sorgulama yapılmaması, okul içinde ve dışında kurulan akran ilişkilerine dair fikir sahibi olunmaması,
- Olası bir ihmal ya da istismar tespitinde çocuğa karşı hangi üslup ile yaklaşılması gerektiğinin bilinmemesi; yargılayıcı, suçlayıcı, emredici ve korkutucu olunması, göz temasının kurulmaması, beden dili davranışlarının kontrollü kullanılmaması ve mahrem alana dikkat edilmemesi,
- Olası bir tespite yönelik öğrencinin kendini daha rahat ifade edeceği fiziksel ortamın hazırlanmaması, güven duygusunun yeterince telkin edilmemesi, konuşmaya teşvik edici önerilerin sunulmaması (çizerek ya da resimle ifade etmesinin teşvik edilmemesi),

- Öğrencinin kendisini rahat bir şekilde ifade etmesine müsaade etmemek, istek, tercih ve beklentilerini göz önünde bulundurmamak,
- Beklenmedik ve anormal davranışları gözlemleyememek, bunların sebepleri hakkında yaş, gelişim özellikleri, aile-akran ilişkileri, bireysel özellikler gibi hususlar bağlamında değerlendirmelerde bulunmamak, olayı daha da açıklığa kavuşturmak için öğrenci ile konuşmaya fazla zaman ayırmamak,
- Yapılan gözlemler neticesinde öğrencinin sinirli, huysuz, agresif vb. ifadelerle öğretmenler tarafından etiketlenmesi, bunun yanında pozitif ve olumsuzlayıcı söylemlerden uzak durulması,
- Öğrencide görülen anormal davranışların okul rehberlik servisi ile paylaşılması ve sürecin yönetilmesinin ortaklaşa kurgulanmaması; gerekli durumlarda okul yönetimine bilgi verilmemesi,
- Öğrencinin akademik performansına yönelik anormal değişimlerin dikkate alınmaması ve bunun sebepleri hakkında sorgulama yapılmaması,
- Öğrenci velilerinden çekinme, velilerden çocuklarıyla daha fazla ilgilenmelerini bekleme ve bu yönde yapılan telkinlerin karşılık bulmayacağına inanma.

b. Raporlama, bildirim iletişimine yönelik davranışsal iletişim engelleri:

- Okul topluluğu üyelerinin hangi durumlarda ve ne zaman bildirimde bulunulması gerektiğini bilmemesi,
- Öğretmenin yapacağı bildirim neticesinde başının belaya gireceği endişesini yaşaması,
- İstismar ve ihmale dair kuvvetli şüphe durumunda bildirim kişisel sorumluluk bilinciyle başlatılmaması,
- Adli bildirim yasal gerekliliklerini göz önünde bulundurmamak,
- Olası ihmal ve istismar vakasıyla ilgili öğrenci, aile ve kurum açısından panik oluşturabilecek tutumlarda bulunulması,
- Okulun iç prosedürü ve yasal gerekliliklere ilişkin okul rehberlik servisi ile iletişime geçilmemesi,
- Bildirimin bir suçlama olarak görülmesine yönelik ön yargılı tavır takınılması,
- Bildirimle adli soruşturma süreçlerinin birbirinden farklı süreçler olduğunun bilinmemesi ve öğrencinin işleyişe yönelik korkutulması,
- Öğrencinin olası çok yakın bir tehdit ve tehlike altında olmasına rağmen kolluk kuvvetleriyle iletişime geçilmemesi,

- Bildirim sonrası bireysel olarak yasal sorumluluğun gereklerini bilmemek ve kişisel gizlilik haklarında bilgi sahibi olmamak,
- Gizlilik ve mahremiyet ilkeleri çerçevesinde sadece olayın bileşenlerine veri paylaşımında bulunulmaması,
- Çocuğa yönelik ihmal ve istismar göstergelerinin kültürel ve geleneksel davranış biçimleri olarak normalleştirilmesi,

c. Destek ve izleme iletişimine yönelik davranışsal iletişim engelleri:

- İstismar sonrasında öğrenciye yönelik özel ve hassas bir izleme ve takip sisteminin gerekliliğine dair bilgi ve duyarlılığın yeterince gelişmemesi,
- İstismar ve ihmal sürecinin okul rehberlik servisi ve yönetimiyle iş birliği içinde yönetmek üzere destek ve izleme programı oluşturulmaması,
- Öğrenciye, başının belada olduğu ya da yanlış bir davranışta bulunduğu izleniminin verilmesi,
- Öğrenciye, yaşananlarla ilgili olarak bilgilerin rehber öğretmen ve okul yönetimi gibi kişiler dışında hiç kimseye bilgi verilmeyeceğinin söylenmemesi,
- Öğrenciye, yaşadıklarıyla ilgili her ne olursa olsun destek olunacağı izleniminin verilmemesi,
- İlgili birimlere intikal eden sürecin takip edilmeyerek örtbas edilmesini engellemek,
- Mağdur olan öğrencinin bilişsel, gelişimsel ve akademik problemlerini göz ardı ederek eğitim öğretim planlaması yapmak. Gerektiğinde öğrencinin bireysel ihtiyaçlarını dikkate alarak sınıf içi iletişim çabalarının geliştirilmemesi,
- Okulda ve sınıfta öğrencinin istismar ya da ihmal edilmiş bir çocuk olarak etiketlenmesini önleyecek şekilde iletişim kurulmaması.

d. Önleyici iletişime yönelik davranışsal iletişim engelleri:

- Öğrencilerin açık iletişim kurmaları noktasında cesaretlendirilmemeleri,
- Öğretmende bireysel yetersizlik hissi ve bilgi eksikliği bulunması,
- Ebeveynlere öğrencilerle ilgili olumlu geri bildirim gönderilmemesi,
- Öğretmen olarak öğrencilere olumlu ve kolay ulaşılabilir bir rol model izlenimi verilmemesi,
- Okul topluluğu üyeleri ile birlikte, istismara ilişkin bilinç ve farkındalık oluşturacak eğitim, yaratıcı drama ve oyun imkânlarının geliştirilmemesi,

- Sürece dair sorumluluğun sadece rehber öğretmen ve idareye ait olduğunun düşünülmesi,
- Öğrencinin öz güvenini, karar verme becerilerini, akran ilişkilerini ve öz saygıyı güçlendirecek öğretim tekniklerinin kullanılmaması,
- Öğrenme sürecinde uygulanabilir gerçekçi hedefler ortaya konulamaması ve öğrencinin sorun çözme kabiliyetinin güçlendirilememesi,
- Öğrencilerin, kişisel güvenlikleri ile ilgili algı ve tutumlarını ölçecek etkinlikler, kısa testler ve alternatif uygulamaların yapılmaması,
- Yalnızca resmî müfredata bağlı kalınması,

4. Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engellerinin Aşılması ve Çözüm Önerileri

Çocukları ihmal ve istismardan korumak zor, sıkıntılı, özel bilgi ve deneyim gerektiren bir süreçtir (Kürklü, 2011, s. 39). Bu bağlamda sürecin toplumsal, psikolojik, akademik, adli ve tıbbi başta olmak üzere çok yönlü olarak ele alınması gerekmektedir. Üniversite eğitimine kadar 6-18 yaş arası çocuklar ve ergenler okul ortamında uzun sürelerle vakit geçirmektedirler. Öğrenciler, bu dönem içerisinde okul yöneticileri, sınıf ve branş öğretmenleri ve rehberlik servisi uzmanları tarafından gözlemlenmektedir. Dolayısıyla ailesi ya da yakın çevresi tarafından istismara ya da kötü muameleye uğrayan çocukların tespit edilmesinde okul ortamı önemli yer tutmaktadır (Walsh vd., 2005).

Bir önceki bölümde dört ana başlıkta ortaya konulan iletişim engellerinin aşılması istismar ve ihmalin önlenmesinde önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle öğretmenlerin sınıf içi iletişimde gösterecekleri dikkat ve özen belirleyici bir konumdadır. Öğretmenlerin iletişim engellerine yönelik yapması gereken eylem, tavır ve iletişim becerileri aşağıda açıklanmıştır.

a. Tespit ve Yaklaşım İletişimine Yönelik Davranış Biçimleri:

Güvene Dayalı İletişim Kurun: Güven, karşımızdaki kişi ya da kişilerin davranışı ya da amaçlarının olumlu beklentileri üzerine temellendirilen ve o kişiye karşı savunmasızlığı kabul etme niyetinden oluşan psikolojik bir durumdur. Dolayısıyla kişiler arası güven geçmiş deneyimlerden, sosyal ilişki pratiklerinden, tutumlardan, beklentilerden veya olgulardan hareketle gerçekleşmektedir (Eken, 2021; Demir ve Karakuş, 2015, s. 185). Öğrenme-öğretme sürecinde öğrenciler öğretmenlerini, öğretmenler de öğrencilerini gözlemlemekte ve karşılıklı güven duygusunu sınamaktadırlar. Bu süreçte öğretmenlerin öğrencilerinin isimlerini

bilmesi ve onlara isimleriyle hitap etmesi, ebeveynlerle tanışması ve onlardan öğrencilerinin gündelik yaşam pratiklerine ilişkin dönüşler alması, okul içindeki akran ilişkilerini yönetmesi doğru adımlar olarak nitelendirilmektedir. Örgütsel güvenin sağlanması karşılıklı iletişimin de güçlenmesine sebep olmaktadır.

Çocuklar genellikle istismar edildiklerini dile getirmezler. Bunun nedenleri şunlardır (Şahin vd., 2008, s. 31):

- Kendilerine inanılmayacağını düşünürler,
- Başlarının belaya gireceğinden korkarlar,
- İstismarcının tehdidinden korkarlar,
- İstismarcıyı korumak isteyebilirler; istismarcıyı sevebilir ama yaptıklarını sevmeyiz,
- Nasıl anlatacağını bilmeyebilirler; korkabilirler,
- Cinsel konuları konuşmaktan utanabilirler ya da bu konuları konuşmamaları tembih edilmiş olabilir,
- Akranları tarafından dışlanma ihtimalini düşünürler.

Güven eksikliğinin neden olduğu bu ön yargılar başarılı bir iletişim süreciyle yönetilebilir. Öğretmenler tarafından geliştirilen ön yargılar ya da etiketleyici yaklaşımlar öğrencinin güven duygusunu zedelemektedir (Eken, 2021). Etkili iletişim sürecinde kaynağın hedefi ikna edebilmesi ve inandırabilmesinin en önemli koşulu güvenilirliktir (Sezer, 2017; Kağıtçıbaşı, 1996). İletişim kaynağı olarak öğretmenin öğrenci üzerinde oluşturacağı güven duygusu ve samimiyet, olası istismar ihmal vakalarının kolayca anlaşılmasını sağlayacaktır. Öğrenci üzerinde tesis edilen güven duygusu, samimiyet ve iletişim, aynı zamanda veliler üzerinde de sağlanmalıdır. Velilerden gelebilecek olası tepkilerin engellenmesi adına kurulacak güvene dayalı iletişim sonuç almada önemli katkılar sunacaktır.

Rahatlatıcı Fiziksel Mekânlar Hazırlayın: İletişim eylemi her zaman bir ortam içinde gerçekleşmektedir. Örgütsel güvenin sağlandığı bir okul içi ortamda öğrenci, öğretmene istismara uğradığını açıklayabilir. Böyle bir durumda yapılması gereken ilk davranış, çocukla özel konuşmak için bir mekân bulmak olmalıdır (Şahin vd., 2017). Mekân kullanımı, kişiler arasındaki ilişkilerdeki sözel mesajlar üzerinde son derece etkilidir (Sezer, 2017). Bu mekân gürültüden uzak, sessiz ve konuşmanın kesilmeyeceği bir yer olmalıdır. Çocuğu sakinleştirmek ve ona güven duygusu vermek için yanına oturmak en doğru davranış biçimi olacaktır.

Dil ve Üsluba Dikkat Edin: Mahrem alanda ve mahrem bir konu üzerinde gerçekleşen söyleşide çocuğun kalbi daha hızlı atabilir ve endişe-stres kendisini gösterir.

rebilir. Kaçma isteği ve saldırganlık hissi olası belirtiler olarak ortaya çıkmaktadır (İzğören, 1999, s. 162). Yaşananlarla ilgili öğrenciye yaklaşırken;

- İstismar olayını hatırlatma olasılığı bulunduğu için izin almadan dokunulmamalıdır.
- Tüm ilgi ve dikkat çocuğa verilerek dinleme yapılmalıdır. Dinleme esnasında duygular ve sözel olmayan ifadeler kontrol edilmelidir,
- Öğrencinin anlamayacağı kelimelerin kullanılmasından sakınılmalıdır. Olayı anlatırken kullandığı kelimelerin üzerinden görüşmenin gerçekleşmesi esas olmalıdır,
- Öğrenci yaşadıkları ile ilgili olayları anlatması için cesaretlendirilmeli ancak anlatmak istemediği ayrıntılar için asla baskı yapılmamalıdır,
- “Sana inanıyorum.”, “Bana söylediğine çok memnun oldum.”, “Bu senin hatan değil.”, “İstismar doğru bir şey değil.” türünden destekleyici ifadeler kullanılmalıdır (Şahin vd., 2017).

Okul Rehberlik Servisiyle İletişime Geçin: Okul rehberlik servisinin en önemli görevlerinden birisi okul yönetimine, öğretmenlere, öğrencilere ve ailelere psikososyal koruma, önleme ve krize müdahale hizmetlerine yönelik çalışmalar düzenlemektir (Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Hizmetleri Yönergesi, 2019, s. 212). Bu bağlamda öğretmenler bir çocuğun istismar edildiğinden kuşkulanyorsa durumu mutlaka okul yönetimi ve rehberlik servisine bildirmelidir. Rehberlik servisine yapılan bildirimlerde çocuğu anlattığı olayların ve kelimelerin yazılı olarak iletilmesi önem taşımaktadır. Öğretmenin bu konuda gizlilik ilkesine bağlı kalması ve istismar olayını okulda bu konuda sorumlu kişi ya da kişiler dışında kimseyle konuşmaması (Şahin vd., 2017; UNICEF, 2015) başarılı bir süreç yönetimi için gereklidir.

b. Raporlama, Bildirim İletişimine Yönelik Davranış Biçimleri:

Hangi Durumlarda Nereye Bildirimde Bulunacağınızı Öğrenin: Öğretmenlerin istismar ve ihmal vakalarında ilk bildirim yapacağı yer okul yönetimidir. Üst amire haber verildikten sonra sorumluluk sona ermemektedir. Olaydan haberdar olan ilk kişinin durumu bildirme yükümlüğü yasal bir zorunluluktur. Eğitimcilerin bildirimde bulunması için somut bir kanıt olması gerek-şart olarak belirlenmemiştir. Makul şüphenin olması bildirimde bulunmak için yeterli görülmektedir. İstismar vakası ile ilgili bildirim okul yönetimine veya bir öğretmene yapılması durumunda ise şu aşamalar takip edilmelidir (Şahin vd., 2017; UNICEF, 2015; MEGEP, 2011):

- (1) İstismar vakasında çocukla ilk görüşen kişi, tutanak hazırlamalı ve bildirimde bulunmalıdır.
- (2) Rehberlik ve psikolojik danışma servisindeki görevliler, öğrenci veya yakını ile görüşme yapmalıdırlar. Görüşme ile ilgili bir tutanak ve görüşme kaydı hazırlanmalıdır.
- (3) Görüşme sonrasında çocuğun beyanı tutanak altına alınmalıdır. Bu süreçte ailenin onayına gerek görülmemektedir. Çünkü ebeveynler yaşanan istismar ve ihmal eylemlerini kültürel ya da geleneksel değerlerle ilişkilendirerek görmezden gelebilirler. Bu durum asla kabul edilmemelidir. Ayrıca çocuğun ve olaydan haberdar olan diğer kişilerin başkalarına anlatımı engellenerek konunun gizliliğine özen gösterilmelidir.
- (4) Okul yönetimi, ilgili evrakları teslim alıp Emniyet Çocuk Şube Müdürlüğü veya Çocuk İzlem Merkezini arayarak yetkilileri bilgilendirmelidir. Çocuğun, Çocuk İzlem Merkezine yönlendirilmesi sürecin yönetilmesi adına önem taşımaktadır. Bu sayede vakayı birçok kişiye tekrar tekrar anlatmak zorunda kalınmayacaktır.
- (5) Okul Müdürü, Millî Eğitim Müdürlüğündeki üst idari amirlerini olayın gizliliğini koruyarak bilgilendirmelidir.

İstismar Mağduru Çocuklarla Görüşme Esnasında Nelere Dikkat Edilmesi Gerektiğini Öğrenin: İstismarın varlığını ortaya koymak adına çocukla yapılan görüşme büyük önem taşımaktadır. Sürecin hassasiyeti nedeniyle özenli ve sistemli bir yaklaşım gerekmektedir. Bir öğretmen istismar mağduru öğrenci ile görüşme yapmak durumunda kaldığında şu başlıklara dikkat etmelidir (Yemişçigil, 2007, s. 52):

- Yargılamadan dinleyin,
- Kaygılanmadan ve sinirlenmeden sakın tepkiler verin,
- Zor bir soruya ne cevap vereceğinizi bilmiyorsanız, bunu itiraf edin,
- Çocukları kendilerine özgü korkularını not alın ve bunlar hakkında konuşun,
- Hazır olduklarında, düşüncelerini ve duygularını yazarak ya da çizerek ifade etmeleri gerektiği noktasında onları yönlendirin,
- Yaşanan şeylerin onun hatası olmadığını söyleyin.

Cinsel istismar şüphesi durumlarında ise;

- Önce çocuğun güvenini kazanın ve kendisinin yanında olduğunuzu söyleyin,
- Sakin bir şekilde, kabullenici bir yaklaşım sergileyin,

- Vaatlerde bulunmayın,
- Bedensel temas kurmaktan kaçının,
- Yaşanan olayda onun suçu olmadığını söyleyin,
- Abartılı tepkilerden kaçının,
- Konunun ayrıntılarını gereğinden fazla öğrenmeye çalışmayın,
- Çocuğun güvenlik ve gizlilik başta olmak üzere temel ihtiyaçlarını belirlemeye çalışın,
- Şüpheli, tanıdık biri ise o kişi ile yüzleştirmeyin,
- Konu hakkında yasal işlem yapılmasının gerekliliğini anlatın.

Öğretmenler vaka tespiti yaptıklarında başlarının belaya gireceğini düşünmekte ve endişelenmektedirler. Oysaki hukuken bildirim yapmak ve sorumluluk almak her bireye yükümlülük olarak verilmiştir. Türk Ceza Kanunu'nda, belli suçlar bakımından toplumdaki herkese (m. 278) veya bazı görevlerde bulunan kişilere (m. 279, 280) suçu ihbar etme yükümlülüğü getirilmektedir. Ayrıca bu yükümlülüğün ihlali ceza yaptırımına bağlanmaktadır (Koca, 2012, s. 115). Bu bakımdan bildirimler adli birimlere ve kolluk kuvvetlerine hızlı bir şekilde, yüz yüze ya da telefon yoluyla yapılmalıdır.

c. Destek ve İzleme İletişimine Yönelik Davranış Biçimleri:

Sorumluluk Alın: Çocuklarla ilgilenen her birey, onları istismardan nasıl koruyacağını temellerini bilmekle yükümlüdür. Çocukların korunması sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir sorumluluk olarak ortaya çıkmaktadır. Eğitimciler yaşadıkları toplumun ayrılmaz bir parçası olarak çocuklara yönelik kötü muamele ve istismar ile mücadelede toplumun çabalarına öncülük edebilirler. Sürekli olarak çocuklarla iletişim hâlinde olan ve çocuk eğitimi ile ilgili yüksek bilgi ve deneyim sahibi olan öğretmenler, bu süreçte hayati bir öneme sahiptir. Mağdur çocuğu fark edebilme, ona doğru bir yaklaşım sergileme, adli bildirimde bulunma gibi sorumlulukların yanında, istismar mağduru çocuğa yönelik okulda bir destek ve izleme yaklaşımı sergilemek de en temel sorumluluklardan birisi olarak ortaya çıkmaktadır. İstismar sonrası destek ve izleme süreçlerinde sadece rehber öğretmenlerin yer alması gerektiği düşüncesi son derece yanlıştır. Bu noktada tüm öğretmenler sürece katılmalı ve pedagojik her türlü desteği sağlamaya yönelik planlı bir çaba içinde bulunmalıdırlar.

İstismar Sonrasında Eğitimine Devam Eden Bir Öğrenciye Nasıl Davranılması Gerektiğini Öğrenin: İstismar ve ihmal vakalarında eğitimine devam eden öğrenci için eşgüdüm içeren bir çalışma planının sistemli bir şekilde okul topluluğu

üyeleri tarafından uygulanması gerekmektedir. Bu bağlamda aşağıdaki yaklaşımlar planlanmalıdır (Şahin vd., 2017, Yemişçigil, 2007; Polat, 2007):

- (1) İş Birliği Sağlayın: Okul idaresi ve rehberlik servisiyle iş birliği yaparak eğitim sürecine devam eden öğrenciye yönelik destek ve izleme programı oluşturulmalıdır.
- (2) Mahremiyete Önem Verin: Gizlilik ilkesine saygı gösterilmelidir. İstismar olayının okulda bu konuda sorumlu kişiler dışında başkalarıyla konuşulmaması gerekmektedir. Böylece öğrencinin okul içi sosyal ilişkileri zarar görmeyecektir.
- (3) Öğrenci Gereksinimlerini Önemseyin: Öğrencide gelişen bilişsel, gelişimsel ve akademik problemler öğretmen tarafından göz önünde bulundurulmalıdır. Eğitim ve iletişim süreçlerini istismara uğrayan öğrencinin gereksinimlerine göre düzenlemek pozitif katkı sağlamaktadır.
- (4) İletişim Kurmada Özen Gösterin: Öğrencinin istismar ve ihmal edilmiş bir çocuk olarak diğer çocuklar tarafından etiketlenmesini önleyecek ve haklarını göz önünde bulunduracak şekilde iletişim kurulmalıdır.
- (5) Destek Olun: Öğrenciye, süreç boyunca sürekli olarak destek olunmalıdır. Gereken her durumda öğretmenle rahat bir şekilde iletişim kurulabilmesi için telkinde bulunmak önem arz etmektedir.
- (6) Süreci Takip Edin: İdari ve adli mercilere intikal eden sürecin takipçisi olunmalı ve olayın örtbas edilmesi engellenmelidir. Bu bağlamda okul rehberlik servisleri, İl Rehberlik Araştırma Merkezleri ve Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu İl Müdürlükleri ile iletişim kesilmemelidir.

d. Önleyici İletişime Yönelik Davranış Biçimleri:

Ebeveynlerle İletişim Kurun: Doğduğu andan itibaren çocuk, çevresinde yer alan fiziksel ve sosyal çevre ile uyum mücadelesi vermektedir. Bu noktada kendisine en büyük desteği anne ve babası vermektedir. Anne ve babaların, çocukların fiziksel, bilişsel ve gelişimsel ihtiyaçlarını dikkate alabilmeleri için doğumdan itibaren onlarla sürekli iletişim hâlinde olmaları gerekmektedir (DePanfilis ve Dubowitz, 2005; Eken 2021; Yavuzer, 2011, s. 13). Bir çocuk için istismar ve ihmal yaşayabileceği risk alanlarından birisi de aile ve yakın çevresidir. Bu bağlamda öğretmenlerin ebeveyn iletişimine önem vermeleri, vakaların önlenmesi adına büyük katkı sağlayacaktır. Öğretmenler;

- Ebeveynleri okul içerisinde gönüllü olarak ya da gözlemci olarak rol almaları konusunda bilinçlendirmeli ve davet etmelidir,

- Ebeveynlere çocukları ile ilgili bilişsel, gelişimsel ve akademik düzeyde geri bildirimlerde bulunmalıdır,
- Ebeveynlerle çocuğun durumu hakkında sürekli iletişim hâlinde olmalıdır. Kendisine rahatlıkla ulaşılabileceği izlenimini ebeveynlere hissettirmelidir.

Öğretmenler, bu sayede hem çocukları hem de ailelerini daha iyi tanıyabilir ve olası istismar vakalarının önüne geçebilirler.

Öğrencilerle Etkili İletişim Kurun: Öğretmenler istismar ve ihmal vakalarında yeterli bilgi birikimine sahip olmadıklarını düşünmektedirler. Bu durum sürece dair yetersizlik duygusu oluşturmakta ve karamsarlığa yol açmaktadır. Öğrencilerle kurulacak sağlıklı iletişim, hem öğretmeni hem de öğrenciyi pozitif olarak motive edecektir. Öğrencilere yönelik istismar ve ihmalin önlenmesine dair stratejiler, temeldeki nedenleri ve risk etmenlerini geriletmeyi ve koruyucu etmenleri güçlendirmeyi hedeflemektedir. Böylece kötü muamelenin yeni örneklerinin ortaya çıkmasının önüne geçilmeye çalışılmaktadır (Eken, 2021; UNICEF, 2016, s. 34). Öğretmenlerin okul içi eğitim öğretim planlamaları yaparken oluşturacağı önleyici iletişim stratejileri bu noktada önem kazanmaktadır. Sadece resmî müfredata bağlı kalmamak yapılacak düzenlemeler yetersiz kalmaktadır. Öğrencilere yönelik önleyici iletişim stratejileri çerçevesinde yapılması gerekenleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

- Öğrenciler, hakları ve yardım alabilecekleri kişi ve kurumlar hakkında bilgilendirilmelidir.
- Öğrencilere, onların güvenliğini tehdit eden davranış biçimlerini ve kendi vücuduna yönelik tehditkâr davranışları reddetme hakkına sahip oldukları öğretilmelidir.
- Öğretmenler, öğrencilere karşı olumlu ve kolay ulaşılabilir bir rol model olmalıdırlar.
- Okul yönetimi ile iş birliği yapılarak öğrencilerin sahiplendiği faaliyetler düzenlemeli ve öğrenci dostu bir okul iklimi sağlanmalıdır.
- Öğrencilere karşı net ve tutarlı davranış kuralları oluşturulmalıdır.
- Öğrenci güvenliğini merkeze alan projelerle bilinç oluşturulmalı ve farkındalığın artırılmasına katkıda bulunulmalıdır.
- Öz güveni, karar verme becerilerini, akran ilişkilerini ve öz saygıyı güçlendirecek öğretim ve iletişim teknikleri kullanılmalıdır. Bu konuda okul rehberlik servisi ile iletişime geçilerek ortaklaşa etkinlikler gerçekleştirilmelidir.
- Öğrencileri hayallerinin ve gelecek planlarının arkasından koşmak için destekleyen, teşvik eden umut vaat edici konuşmalar yapılmalıdır.

- Gerçekçi hedefler konulmalı, küçük başarılar kutlanmalıdır.
- Sınıf içi yaşanan olaylarda empati kurulabilmeli ve öğrencilerin olası davranışlarına yönelik hazırlıklı olunmalıdır.
- Hoşgörülü bir yaklaşım sergilenmeli ve samimiyet içten bir üslupla hissettirilmelidir.

Öğretmenlerin sergileyeceği bu yaklaşımlar sayesinde güven duygusu çok daha kolay bir şekilde inşa edilecektir. Bu sayede öğrencilerin öğretmenleri ile daha kolay iletişim kurmaları olanaklı hâle gelmektedir. Öğretmenlerin gerçekleştireceği etkin rehberlik iletişimi, öğrencilerin kişisel güvenliklerine yönelik bilinç ve farkındalık geliştirmelerine katkı sağlayacaktır.

Okul İdaresi ve Rehberlik Servisi İle İletişim Kurun: İstismar ve ihmal vakalarında okul topluluğu üyelerinin birlikte hareket etmeleri ve süreci eşgüdüm içerisinde yönetmeleri büyük önem taşımaktadır. Öğrenciler, kendilerini yakın hissettikleri öğretmenlerle ve okul psikolojik danışmanları ile iletişime geçmektedir. Bu nedenle başta cinsel istismar olmak üzere tüm kötü davranış vakalarında önleyici çalışmaların okul yönetimi nezaretinde rehberlik servislerinde planlanması gerekmektedir (Can, 2020, s. 1131). Öğretmenler, iletişimin organize bir faaliyet olduğu bilinciyle hareket ederek okul idaresi ve rehberlik servisiyle temas kurmalıdır. Neler yapılması gerektiği ile ilgili paylaşımcı bir yaklaşımla planlama yapılmalıdır. Eğitim öğretim dönemlerinin başlamasından hemen önce yapılacak bu planlamalar esnasında öğretmenler kendi yeterliliklerini sorgulamalıdır. Gerekiyorsa okul rehberlik servisinde görevli psikolojik danışmanlardan profesyonel destek talep edilmelidir. Müfredat planlarında yer alan önleyici eğitim ve iletişim yaklaşımlarıyla yetinilmemelidir. Alternatif plan ve etkinlikler organize edilmelidir.

Sonuç ve Öneriler

Okul ortamı çocuğun günlük yaşamının büyük bir bölümünü geçirdiği fiziksel bir mekândır. Çocuklar, eğitim öğretim faaliyetlerinin yanında okul topluluğu üyeleri ile de yakın temas sağlayarak sosyalleşmektedirler. Bu bağlamda okul yönetimi ve özellikle öğretmenlerin gözlem yapabilecekleri çok fazla ilişki ağı bulunmaktadır. Okul çevresi, arkadaş ilişkileri, sınıf içi iletişim, ebeveynler ile temas bunlardan başlıcaları olarak sayılabilir. İstismar ve ihmal vakalarının tespitinde sınıf öğretmenlerinin bu ilişki ağlarını izlemesi büyük önem taşımaktadır. İstismar ve kötü muamele ile ilgili eğitim alan sınıf öğretmenlerinin vakalara karşı bildirim, raporlama, destek ve önleme süreçlerini yönetmesi çocuğun psikolojik ve akademik gelişimi için gereklidir.

Çalışmada temel olarak, çocuk istismarı ve ihmaline karşı ortaya çıkan iletişim engellerini irdelemek ve aynı zamanda sınıf öğretmenlerinin istismar vakalarına karşılık hangi iletişim faaliyetlerinde bulunması gerektiği ile ilgili çözüm önerilerine yönelik bir perspektif sunmak amaçlanmıştır. Konuyla ilgili literatür incelendiğinde, ağırlıklı olarak öğretmenlerin ve rehberlik ve psikolojik servisi danışmanlarının bilgi düzeylerini ya da yeterliliklerini ölçen çalışmaların yapıldığı tespit edilmiştir. Sürece dair etkili iletişim becerilerinin davranışsal karşılıklarının belirlenmesine yönelik son dönem akademik çalışmaların ve rehber kılavuzların hazırlandığı görülmektedir. Bu bağlamda istismar ve ihmal vakalarına yönelik öğretmen yeterliliklerini ve ortaya çıkan iletişim engellerini somut olarak tartışan ve Dr. Öğretim Üyesi Metin Eken'in kaleme aldığı "Çocuk İstismarına İletişimsel Yaklaşım: Sınıf Öğretmenlerinin İletişimsel Deneyimleri ve Yeterlilikleri Üzerine Bir İnceleme" isimli makalede ortaya konulan davranışsal göstergeler temel alınmıştır. Çalışmanın üzerine temellendiği bu göstergeler; i. Tespit ve Yaklaşım İletişimine Yönelik Davranışsal Göstergeler, ii. Raporlama, Bildirim İletişimine Yönelik Davranışsal Göstergeler, iii. Destek ve İzleme İletişimine Yönelik Davranışsal Göstergeler ve iv. Önleyici İletişime Yönelik Davranışsal Göstergeler olarak belirlenmiştir.

Tespit ve yaklaşım iletişimine yönelik davranışsal göstergeler değerlendirildiğinde öncelikli belirtinin "güven" duygusu olduğu görülmektedir. Örgütsel güvenin sağlandığı okul ortamlarında sınıf öğretmenlerinin iletişim engellerini yönetmesi kolaylaşmaktadır. Okul yönetimi ve rehberlik ve psikolojik danışma servisiyle koordineli bir şekilde süreci yöneten sınıf öğretmeni; öğrenci ve ailesiyle karşılıklı güvene dayalı yakınlık kurarak çözüm odaklı davranış yaklaşımları geliştirmektedir. Bu durum öğrencinin akademik ve bilişsel gelişimine doğrudan olumlu katkı sunmaktadır. Ayrıca istismar tespiti yapılan öğrenci için kullanılacak dil ve gösterilecek yaklaşımın da önemli olduğu vurgulanmıştır. Tespit sonrası öğrenciyle görüşme esnasında gösterilecek içten beden davranışlarının yanı sıra rahatlatıcı sözcüklerin kullanılması iletişim sürecini güçlendirmektedir. Kendisini daha rahat hisseden öğrenci yaşadıklarını aktarmada esnek davranacak ve istismarın olumsuz psikolojik etkileri hafifletilmiş olacaktır. Tespit iletişimini yönetirken anormal davranışların gözlemlenmesi de büyük önem taşımaktadır. Çocuğun yaşadığı kötü muamele, onun anormal davranışlar sergilemesinin nedeni olarak düşünülmelidir.

Raporlama ve bildirim iletişimi, sınıf öğretmenleri için sürecin en dikkatli yönetilmesi gereken aşamalarından biridir. Burada; hangi durumlarda, ne zaman ve kime bildirim yapılması gerektiği ile ilgili hızlı bir refleks gösterilmesi zorunludur. Aksi takdirde öğrencinin uğradığı istismar vakasının kurbanı olmaya devam etme riski bulunmaktadır. Okul yönetimi, okul rehberlik ve psikolojik danışma servisi ve kolluk kuvvetleri konuyla ilgili bilgilendirilmelidir. Konunun hassasiyeti nedeniyle

gizlilik ve mahremiyet ilkelerinin gözetilmesi gerekmektedir. İstismar mağduru çocukla yapılan görüşmede kullanılması gereken iletişim becerileri büyük önem taşımaktadır. Yargılamadan ve sinirlenmeden çocukla konuşulması gerekmektedir. Özellikle cinsel istismara uğrayan çocuklarla yapılan görüşmelerde beden temasından kaçınılması, abartılı tepkiler verilmemesi ve çocuğun zanlıyla yüzleştirilmemesi dikkat edilmesi gereken davranış biçimleri olarak değerlendirilmektedir.

Destek ve izleme iletişimine yönelik en belirgin davranışsal gösterge “eşgüdüm” kavramıdır. İstismar vakası, çocukta psikolojik, fiziksel ve bilişsel etkiler bırakmaktadır. Bu etkilerin aile, öğretmen, okul yönetimi ve okul rehberlik ve psikolojik danışma merkezi tarafından birlikte yönetilmesi gerekmektedir. Sürecin tamamında öğrenciye ve ailesine destek olunacağını hissettirilmesi önemlidir. Öğrenciye özel eğitim ve iletişim planlarının geliştirilmesi, akademik gelişimi destekleyecek önemli yaklaşımlardan biri olarak desteklenmelidir.

Önleyici iletişim faaliyetlerinin organizasyonu için sınıf öğretmenine önemli görevler düşmektedir. Bu noktada, ebeveynlere, öğrencilere ve okul yönetimine yönelik ayrı iletişim yaklaşımları geliştirilmelidir. Ebeveynlerin okul içi iletişime daha çok katılımının sağlanması için düzenlenecek etkinlikler katkı sağlayıcı olacaktır. Ayrıca çocuğun okuldaki durumu ile ilgili geri bildirimlerin belirli periyotlarda ebeveynlerle paylaşılması gerekmektedir. Bu durum çocuğun daha etkili denetlenmesini beraberinde getirecektir. Öğrencilerin öz güvenini geliştirici yaratıcı drama, oyun, temsil ve sosyal etkinlik faaliyetleri öğretmen-öğrenci iletişimini güçlendirici girişimler olarak ön plana çıkmaktadır. Okul yönetimi ve rehberlik ve psikolojik destek biriminin katkısıyla öğrencilerin güvenlik algılarını ölçen testler ve forumlar düzenlenmelidir. Böylece örgütsel güven ve bağlılık daha güçlü oluşturulabilir.

Çocuk istismarı ve ihmalini tanımlamak zor bir süreçtir. Fiziksel, duygusal ve bilişsel birçok göstergenin anlamlandırılması gerekmektedir. Sınıf öğretmenlerinden beklenen bu göstergeleri doğru değerlendirmeleri ve harekete geçerek çözüm odaklı davranışlarıdır. Literatür incelendiğinde, istismar ve ihmal vakalarında sınıf öğretmenlerinin yeterliliklerini ölçmeye çalışan araştırmaların olduğu görülmektedir. Bu araştırmalar, istismar vakalarına yönelik iletişim engellerinin ön planda olduğunu ve bu iletişim engellerinin doğru yönetilmediğini ortaya koymaktadır. Hazırlanan el kitapçıkları, broşürler ve rehberler aracılığı ile farkındalık yaratılmaya çalışılmaktadır. Ancak uygulama odaklı ve süreklilik gösteren iletişim yaklaşımlarının sınıf öğretmenleri ile birlikte tüm eğitim paydaşlarına yaygınlaştırılması önemli bir gereklilik olarak ortaya çıkmaktadır.

Kaynakça

- Aksel, Ş. ve Irmak, T.Y. (2015). Çocuk cinsel istismarı konusunda öğretmenlerin bilgi ve deneyimleri. *Ege Eğitim Dergisi*, (16)2, 373-391.
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar - Current Approaches in Psychiatry*, 1, 95-119.
- Arslanoğlu, İ. (2013). *Sağlıklı insan ilişkileri ve etkili iletişim*. Ankara: Pegem Akademi.
- Can, N. (2020). İstismarı önlemede psikolojik danışmanların etik, yasal sorumlulukları ve önleyici rehberlik çalışmalarına öneriler. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, (53)3, 1129-1152.
- Cooper, B. (2002). *Teachers as moral models? The role of empathy in teacher/pupil relationships*. Leeds Metropolitan University.
- Çakmaklı, K. (2009). *100 soruda çocuk, ergen ve aile*. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.
- Çalışkan, N. ve Dağıstan, A. (2018). İletişim becerileri üzerine bir araştırma “öğretmen adaylarının kalıplaşmış düşünce eğilimleri.” *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 4(2), 122-133.
- Çapar, D. ve Şenşekerci, E. (2017). Sınıfta en sık karşılaşılan iletişim engelleri ve bu engellerin aşılması. *Sobider: Sosyal Bilimler Dergisi*, (4)10, 271-288.
- Çelik, C., Pehlivan, R., Kınay, Ş., Selim, M., Özkan, A., Dinçer, M., Öztürk, E. ve Tortop, Z. (2020). Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personele yönelik istismar ile mücadele rehber kitapçığı. *T.C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı*. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarinda-calisan-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf>
- Demir, S. ve Karakuş, M. (2015). Etik iklim ile öğretmen ve öğrencilerin güven ve motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi*, 21(2), 183-212.
- DePanfilis D. ve Dubowitz H. (2005) Family connections: A program for preventing child neglect. *Child Maltreatment*, 10, pp. 108-123.
- Dökmen, Ü. (1994). *Sanatta ve günlük yaşamda iletişim çatışmaları ve empati*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Dubowitz, H., Black, M., Starr, R. H., ve Zuravin, S. (1993). A conceptual definition of child neglect. *Criminal Justice and Behavior*, 20(1), 8-26.
- Eken M. (2021). Çocuk istismarına iletişimsel yaklaşım: Sınıf öğretmenlerinin iletişimsel deneyimleri ve yeterlilikleri üzerine bir inceleme. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 45, 125-143.
- Elgünler, T. Ç. ve Fener, T. Ç. (2011). İletişimin kalitesini etkileyen engeller ve bu engellerin giderilmesi. *The Turkish Online Journal of Design, Art and Communication – TOJDAC*, 1(1), 35-39.
- Engin, A. O. ve Aydın, S. (2007). Sınıf içi iletişimde öğretmenin rolü. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16, 1-14.
- Eren, E. (1993). *Yönetim psikolojisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Ergin, A. (1995). *Öğretim teknolojisi iletişim*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

- Eroğlu, E. (2011). Eğitim ortamlarında etkili iletişim ve boyutları. İçinde *Etkili iletişim* (ss. 223- 242), (Ed. Uğur Demiray). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Gürşimşek, I. (1999). Etkin sınıf yönetimi için etkili iletişim becerileri. *Eğitim ve Bilim*, (23)112, 40-44.
- Gürzap, C. (2007). *Söz söyleme ve diksiyon*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Hergüner, S. (2011). Çocuk hakları açısından çocuk ihmali ve istismarı. İçinde *Duygusal istismar nedir?*, (ss. 43-54), (Haz. Mücahit Öztürk). Çocuk Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Hornor, G. (2012). Emotional maltreatment. *Journal of Pediatric Health Care*, (26)6, pp. 436-442.
- İnceoğlu, M. (2004). *Tutum-algı iletişim*. Ankara: Elips Kitap.
- İzğören A.Ş. (1999). *Dikkat vücudunuz konuşuyor*. 2. Baskı. Ankara: Academy International.
- Johnson C.F. (2004). Child sexual abuse. *Lancet*; 364: 462–470.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1996). *Yeni insan ve insanlar*. Ankara: Evrim Yayınları.
- Koca, M. (2012). Çocuk istismarında ihbar yükümlülüğü. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (3)1, 113-128.
- Koçtürk, N. (2018). Çocuk ihmali ve istismarını önlemede okul çalışanlarının sorumlulukları. *Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(1), 38-47.
- Kürklü, A. (2011). *Öğretmenlerin Çocuk istismarı ve ihmaline yönelik farkındalık düzeyleri*, [Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı].
- Megep (2011). Aile ve tüketici hizmetleri, çocuk istismar ve ihmali. Millî Eğitim Bakanlığı. http://megep.meb.gov.tr/mte_program_modul/moduller_pdf/%C3%87ocuk%20%C4%B0stismar%20Ve%20%C4%B0hmal.pdf
- Nilanjana P., Santoshi H. ve Abhijit G. (2016). Study on communication barriers in the classroom: A teacher's perspective. *Online Journal of Communication and Media Technologies*, (6)1, 103-118.
- Öztürk, M. (2011). Çocuk hakları açısından çocuk ihmali ve istismarı. İçinde *Çocuk ihmali ve istismarı* (ss. 13-27), (Haz. Mücahit Öztürk). İstanbul: Çocuk Vakfı Yayınları.
- Pala, A. (2008). Öğretmen adaylarının empati kurma düzeyleri üzerine bir araştırma. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 13–23.
- Polat, O. (2007). Önleme. İçinde *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 2 Önleme ve Rehabilitasyon* (ss. 311-328), (Ed. Oğuz Polat). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Psikososyal Koruma, Önleme ve Krize Müdahale Hizmetleri Yönergesi (2019). https://orgm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2019_04/11165830_psikososyal_koruma_Ynleme_krize_mYdahale_hizmetleri_yYnergesi.pdf
- Reece, R. M. (2000). *Treatment of child abuse*. Baltimore: John Hopkins University Press.
- Sezer, N. (2017). İletişim kavramı ve süreci. İçinde *Etkili İletişim Becerileri* (ss. 1-30). İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi.
- Şahin, A. (2010). İlköğretim okulu yöneticilerinin kişiler arası iletişim becerileri ve çatışma yönetimi stratejileri arasındaki ilişki. *Millî Eğitim Dergisi*, 40(188), 125-143.

- Şahin, F., Özdiñç, B., Paslı, F., Kaynak, H., ve Hatipođlu, N. (2008). Çocuk ihmali ve istismarını önleme: Öğretmenler ve aileler için eğitim kılavuzu. İnsan Hakları Derneği. https://www.ihd.org.tr/wpcontent/uploads/2007/11/cocuk_ihmalini_ve_istismarini_onleme_ogretmenler_ve_aileler_icin_egitim_klavuzu.pdf
- Taşer, S. (2000). *Konuşma eğitimi*. İstanbul: Papirüs Yayınevi.
- TDK (2021). Türk Dil Kurumu Güncel Türkçe Sözlük. <http://www.tdk.gov.tr>
- Tugay, D. (2008). *Öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmeline yönelik farkındalık düzeyleri*. [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı].
- UNICEF. (2015). Cinsel istismar mağduru çocuklara bakım kılavuzu: İnsani yardım ortamlarında sağlık ve psikososyal hizmet sunucuları için kılavuz. International Rescue Committee.
- UNICEF. (2016). Çocuklara kötü muamelenin önlenmesi: Bu konuda harekete geçilmesine ve kanıt toplanmasına yönelik bir kılavuz. Uluslararası Çocuk Merkezi Derneği.
- Ünlü, S. (2011). Etkili iletişimde çatışma yönetimi. İçinde *Etkili iletişim* (ss. 189- 202), (Ed. Uğur Demiray). Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Walsh K, Bridgstock R, Farrell A, Schweitzer R. (2005). Critical factors in teachers' detecting and reporting child abuse and neglect implications for practice. Queensland University of Technology, Queensland.
- World Health Organization (2020). Child maltreatment. World Health Organization. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/child-maltreatment>
- Yaman, N. (2020). *İstismar ve ihmal olgusu üzerinden annelerin çocuk yetiştirme tutum ve davranışlarının incelenmesi* [Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı].
- Yavuzer, H. (2011). Yaygın anne baba tutumları. İçinde *Çocuk ve Ergen Eğitiminde Anne Baba Tutumları* (ss.11-40), (Ed. Nuray Türkyılmaz Catic). İstanbul: Timaş Yayınları.
- Yazıcı, Ö. ve Gündüz, Y. (2010). Etkili eğitim denetiminde yaşanan iletişim engelleri ve bu engelleri aşma yolları. *Kuramsal Eğitimbilim*, 3(2), 37-52.
- Yemişçigil, A. (2007). Çocuk ile iletişim. İçinde *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 2 Önleme ve Rehabilitasyon* (ss. 49-56), (Ed.Oğuz Polat). Ankara: Seçkin Yayıncılık

Medyada Çocuk İstismarının Temsili: İnternet Gazetelerinde Yayımlanan Çocuk İstismarı Haberleri Üzerine Bir İnceleme

Hülya Öztekin
Hakan Aydın

Giriş

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) tarafından, 18 yaşın altındaki kişilere yönelik her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkâr davranışlar ile çocukların ticari anlamda ve başka biçimlerde sömürülmesi şeklinde tanımlanan çocuk istismarı, bütün toplumları ve insanlığı ilgilendiren bir kamu sağlığı sorunudur. Sorunun kökenlerinin kültürel, toplumsal, ekonomik, psikolojik, tıbbi, hukuki pek çok alanda aranması ve tartışılması gerekmektedir.

Kültürel ve geleneksel nedenlerle konunun yeterince bildirilmemesi ya da gizlenmesi; çoğunlukla çocuğun ailesi, akrabaları veya yakın çevresi tarafından gerçekleştirildiği için inkâr edilmesi; çocuğun korktuğu, utandığı, suçluluk duyduğu veya yaşadığı şeyi tanımlayabilecek yaşta olmadığı için sessiz kalması, kanıt yetersizliği gibi nedenlerle çocuk istismarının görülme sıklığına ilişkin gerçek verilere ulaşmak oldukça zordur. Bununla birlikte DSÖ'nün 2020 tarihli "Çocuklara Yönelik Şiddetin Önlenmesine İlişkin Küresel Durum Raporu" dünyadaki 2 çocuktan birinin ya da 1 milyar çocuğun şiddete maruz bırakıldığını ortaya koymaktadır. Yaklaşık 4 çocuktan 3'ü veya 2-4 yaş arası 300 milyon çocuk ise ebeveynleri ve bakıcıları tarafından düzenli olarak fiziksel ve/veya psikolojik açıdan istismar edilmektedir (DSÖ, 2020). Yine DSÖ'nün 2014 tarihli "Şiddetin Önlenmesine İlişkin Küresel Durum Raporu"na göre dünyadaki çocuk nüfusun %36'sı psikolojik istismara, %23'ü fiziksel istismara, %16'sı ihmale maruz bırakılmaktadır. Aynı rapora göre kız çocukların %18'i ve erkek çocukların %8'i cinsel istismara uğramaktadır (DSÖ, 2014).

İstismar da dâhil çocuklarla ilgili sorunların tamamında bireylerin, toplumların, sivil ve resmî kurumların ortak sorumluluğu vardır. Çocuk istismarı ebeveynlerin, eğitimcilerin, hukukçuların, sağlıkçıların, politikacıların ve sivil toplum kuruluşlarının yanı sıra medyayı da yakından ilgilendiren bir sorundur. Bu sorunun gündeme gelmesi, konuyla ilgili toplumsal farkındalığın oluşması, çözüme yönelik koruyucu, önleyici ve istismara maruz bırakılanları destekleyici politikaların geliştirilmesi için medyanın çocuğun yararını ve çocuk haklarını gözeterek sağduyulu yayınlar yapması oldukça önemlidir. Medya, çocukla ilgili toplumsal algılayışı yansıtma, yeniden üretme ve yeniden oluşturma gücüne sahiptir. Bu nedenle çocukların medyada nasıl ve ne kadar yer aldığı, medyanın çocukla ilgili içeriklerde hak odaklı yaklaşım yaklaşmadığı çocuklara yönelik algının ve tutumların oluşmasında ya da değişmesinde etkilidir. Çocuk istismarı ile ilgili medya içerikleri ve kullanılan medya dili, çocuk istismarının toplum tarafından algılanma biçimini şekillendirdiği için sorunun çözümüne yönelik kamuoyu farkındalığı yaratabileceği gibi, tam tersi biçimde çocuk istismarının kabullenilmesini ve normalleşmesini de sağlayabilir. Bu açıdan çocuk istismarının medyada temsilini incelemek, var olan sorunları tespit etmek ve çözüm önerileri geliştirmek adına önem taşımaktadır.

Çocuk istismarı olaylarının medyadaki sunumunu ele alan bu çalışmanın amacı çocuk istismarı haberlerinde çocuğun ve çocuk istismarının nasıl temsil edildiğini ortaya koymak; çocuk hakları ve çocuk odaklı habercilik ilkeleri çerçevesinde çocuk istismarı haberlerini etik açıdan analiz etmek ve öneriler sunmaktır. Çalışma kapsamında 25 Nisan 2020 tarihi itibarıyla alexa.com verilerine göre Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk üç internet gazetesi olan hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr ve sozcu.com.tr’deki çocuk istismarı haberleri incelenmiştir. Söz konusu internet sitelerinde 2019 yılı Kasım ve Aralık ayları ile 2020 yılı Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarını kapsayan 6 aylık süreçte yayımlanan çevrim içi haberler analiz edilmiştir. Çalışmanın veri analiz aşamasında hem niceliksel hem de niteliksel betimleme yapabilmek adına haberler içerik ve söylem analizi yöntemleriyle incelenmiştir.

1. Çocuk İstismarı

Çocuk istismarı çocuğun bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimini olumsuz etkileyen; tıbbi, hukuki, psikososyal boyutları olan önemli bir halk sağlığı sorunudur. Dünya Sağlık Örgütü, çocuk istismarını “kötü muamele” olarak değerlendirmekte ve “18 yaşın altındaki kişilere yönelik her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal veya ihmalkâr davranışlar ile çocukların ticari anlamda ve başka biçimlerde sömürülmesi” şeklinde tanımlamaktadır (www.who.int). Yaygın olarak çocuk istismarının fiziksel istismar, cinsel istismar, psikolojik (veya

duygusal) istismar ve ihmal olmak üzere dört türü olduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte DSÖ'nün tanımında da ifade edildiği gibi çocukların ticari anlamda sömürülmesi de istismar olarak kabul edildiği için ekonomik istismar da çocuk istismarının bir türü olarak kabul edilebilir.

Fiziksel istismar, genel olarak bir çocuğa yönelik fiziksel saldırı olarak tanımlanır ve en sık rastlanan istismar türüdür. Çocuğun kaza dışı nedenlerle yaralanması veya ailesi tarafından yeterince gözetilmemesine bağlı gelişen kazaları kapsamaktadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004, s. 142). Cinsel istismar, henüz cinsel gelişimini tamamlamamış bir çocuğun ya da ergenin, bir erişkin tarafından cinsel arzu ve gereksinimlerini karşılamak için güç kullanarak, tehdit ya da kandırma yoluyla kullanılması olarak tanımlanmaktadır (Aktepe, 2009, s. 97). Psikolojik ya da duygusal istismar ise oldukça yaygın yaşanan fakat fark edilmesi ve tanımlanması zor bir istismar türüdür. Fiziksel ya da cinsel istismardaki gibi somut bir kanıt olmamasının yanı sıra psikolojik ya da duygusal istismarın genellikle çocuğa bakmakla yükümlü olan ailesi ya da bakımını üstlenen kişi/kişiler tarafından uygulanıyor olması da fark edilmesini ve tanımlanmasını zorlaştırmaktadır. Çocuğa karşı duygusal tepkisizlik, olumsuz nitelendirme, aşağılama, tehdit etme, düşmanca davranma, çocuğun gelişimsel yeteneklerinin ötesinde beklentide bulunma, aşırı koruma sonucu keşif ve öğrenmesini sınırlandırma, aile içi şiddet, intihar gibi kafa karıştırıcı veya travmatik olaylara ve etkileşimlere maruz bırakma, bireyselliğini ve psikolojik sınırını tanımama veya kabul etmeme, sosyalleşmesini engelleme, izole etme gibi eylemler psikolojik ya da duygusal istismar kapsamında değerlendirilmektedir (Glaser, 2002). Psikolojik ya da duygusal istismar gibi fark edilmesi ve tanımlanması zor bir istismar türü de ihmaldir. İhmal, bir çocuğun barınma, beslenme, giyinme, bakım, tedavi, eğitim gibi temel yaşamsal ihtiyaçlarının ona bakmakla yükümlü olan ailesi ya da bakımını üstlenen kişi/kişiler tarafından karşılanmaması demektir. Fiziksel, duygusal, mental, tıbbi ve eğitimsel ihmali içermektedir (Erickson ve Egeland, 1996, s. 4-7; Leetch ve Woolridge, 2013, s. 854). Son olarak ekonomik istismar ise çocuğun gelişimini engelleyici, haklarını ihlal edici işlerde ya da düşük ücretli iş gücü olarak çalışması veya çalıştırılması olarak tanımlanmaktadır (Işıklı, 2008). Özellikle göçün ve yoksulluğun görüldüğü metropollerde sıklıkla karşılaşılan bir istismar biçimidir. Ayrıca çocuk, fiili olarak çalışmasa bile radyo, televizyon, sosyal medya gibi ortamlarda çocukların ses, video ve fotoğraflarının paylaşılması yoluyla ekonomik kazanç sağlamak da ekonomik istismarın farklı bir görünümüdür.

İstismar bireyin çocukluk ve yetişkinlik dönemlerinde fiziksel ve psikolojik açıdan ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Kısa vadede ortaya çıkan fiziksel sağlık sorunlarının yanı sıra gelişimsel bozukluklar, uyku bozuklukları, yeme bozuklukla-

rı, öğrenme güçlüğü, dikkat bozukluğu, depresyon, anksiyete, intihara yatkınlık, asosyal kişilik, alkol ve uyuşturucu madde kullanımı, sağlıksız cinsel deneyim, suça yatkınlık gibi uzun vadeli olumsuz sonuçlara da neden olabilmektedir (Diaz, Simantov ve Rickert, 2002; Child Welfare Information Gateway, 2019). Belki de en önemlisi istismarın yarattığı travmanın nesiller arası geçişlilik göstererek bir döngü hâlinde devam etmesi, istismara maruz bırakılan çocuğun kendi yetişkinliğinde de benzer bir davranışa yönelme olasılığının ortaya çıkmasıdır (Kempe ve Kempe, 1997, s. 12; Levey, Apter ve Harrison, 2017; Child Welfare Information Gateway, 2019).

Çocuk istismarına insanlık tarihinin her döneminde rastlanmış ve 20. yüzyılın sonlarına kadar meşru kabul edilmiştir. Bunun temel nedeni çocuğun, ailenin malı olarak görülmesi ve ailenin çocuk üzerinde her türlü hakka sahip olduğu fikrinin kabul edilmesidir (Kempe ve Kempe, 1997, s. 4). Modern dünyada çocuğun her türlü istismardan korunması gerektiği düşüncesi Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi'yle gündeme gelmiştir. Ancak bu konudaki en büyük adım Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'yle atılmıştır. Sözleşmenin 19. maddesine göre taraf devletler, çocuğun ana-babasının ya da onlardan yalnızca birinin, yasal vasi veya vasilerinin ya da bakımı üstlenen herhangi bir kişinin yanındayken bedensel veya zihinsel saldırı, şiddet veya suistimale, ihmal ya da ihmalkâr muameleye, ırza geçme dâhil her türlü istismar ve kötü muameleye karşı korunması için yasal, idari, toplumsal, eğitimsel bütün önlemleri almakla yükümlüdürler. Sözleşmenin 34. maddesinde de taraf devletlerin, çocuğu, her türlü cinsel sömürüye ve cinsel suistimale karşı koruma güvencesi vermekle yükümlü olduğu ifade edilmiştir. Bu kapsamda çocuğun yasa dışı bir cinsel faaliyete girişmek üzere kandırılmasını veya zorlanmasını; fuhuş ya da diğer yasa dışı cinsel faaliyette bulundurularak sömürülmesini; pornografik nitelikli gösterilerde ve malzemede kullanılarak sömürülmesini önlemek için her türlü önlemi almak zorundadırlar.

2. Çocuk Hakları Bağlamında Çocuğun Medyada Temsili

“Çocuk” kavramının tanımı, tarihsel süreçte toplumların inançlarına, kültürlerine ve nüfus politikalarına göre değişmekle birlikte kavram temelde insan hayatında, kendine özgü biyolojik, bilişsel, duygusal ve davranışsal özellikleri olan bir evreye işaret etmektedir. Çocukluk, bireylerin büyüdüğü ve öğrendiği bir süreçtir. Aynı zamanda bakılmak ve korunmak için başkalarına ihtiyaç duydukları gibi eğlenceli de geçmesi gereken bir dönemdir (UNICEF, 2007, s. 16). Pek çok ulusal mevzuata da referans oluşturan uluslararası bir metin olarak Çocuk Haklarına Dair Sözleşme'ye göre, 18 yaşın altındaki her birey çocuk sayılmaktadır. Birleşmiş Mil-

letler Genel Kurulu tarafından 20 Kasım 1989 tarihinde kabul edilerek 2 Eylül 1990 tarihinde de yürürlüğe konulan ve Türkiye dâhil 196 ülkenin taraf olduğu sözleşmenin 1. maddesinde “Bu sözleşme uyarınca çocuğa uygulanabilecek olan kanuna göre daha erken yaşta reşit olma durumu hariç, 18 yaşına kadar her insan çocuk sayılır.” ifadesi yer almaktadır. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu’nun 6/b maddesinde de “henüz 18 yaşını doldurmamış kişi” çocuk olarak tanımlanmaktadır (Türk Ceza Kanunu, 2004).

Modern anlamda çocuğun birey olarak değer görmesi ve yetişkinler gibi birtakım haklarının olduğu düşüncesi, Orta Çağ sonrası modernleşme sürecine paralel olarak ortaya çıkmıştır (Ariés, 1962; İnal, 1999, s. 196; Akbaş ve Atasü Topçuoğlu, 2009, s. 99). Çocukların yetişkinlerden farklı haklara sahip olduğu, dolayısıyla da bu hakların ayrıca tanınması gerektiği konusunda ilk somut adım, 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi’yle atılmıştır. Bu bildiri 20 Kasım 1959 tarihinde Birleşmiş Milletler Çocuk Hakları Bildirisi olarak güncellenmiş ve son olarak 20 Kasım 1989 tarihinde daha geniş olan Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşme ile değiştirilmiştir. Çocuk Haklarına Dair Sözleşme’de çocuk hakları yaşama, korunma, gelişme ve katılma hakkı olmak üzere dört temel kategoride ele alınmıştır. Buna göre dünyadaki bütün çocuklar kendilerinin, ana-babalarının veya yasal vasilerinin sahip oldukları ırk, renk, cinsiyet, dil, siyasal ya da başka düşünceler, ulusal, etnik ve sosyal köken mülkiyet, sakatlık, doğuş ve diğer statüler nedeniyle hiçbir ayırım gözetilmeksizin temel yaşama, bir vatandaşlık kazanma, ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma, müdahale ve saldırılara karşı yasa tarafından korunma, devletten özel koruma ve yardım görme, tıbbi bakım ve rehabilitasyon hizmetlerini veren kuruluşlardan yararlanma, sosyal güvenlikten yararlanma, eğitim alma, dinlenme, boş zaman değerlendirme, oynama ve yaşına uygun eğlence etkinliklerinde bulunma, kültürel ve sanatsal yaşama serbestçe katılma hakkına; düşünce, vicdan ve din, ifade, dernek kurma ve barış içinde toplanma özgürlüğüne sahiptir (Çocuk Haklarına Dair Sözleşme, 1989). Sözleşmenin 17. maddesinde kitle iletişim araçlarının çocuğun gelişimindeki önemine değinilmekte, çocuğun esenliğine zarar verebilecek bilgi ve belgelere karşı korunması için uygun yönlendirici ilkeler çerçevesinde hareket etmeleri beklenmektedir. Bu noktada çocuklara yönelik medya içeriklerinin ne ve nasıl olması gerektiği kadar medya içeriklerinde çocukların nasıl temsil edildiği yani çocukların medyada nasıl betimlendiği; çocuklarla ilgili konuların veya sorunların halka nasıl anlatıldığı, neden sonuç bağının nasıl kurulduğu da önem kazanmaktadır.

Çocuk temsili, medyanın sorunlu alanlarından biridir. Türkiye nüfusunun %27,51’ini çocuk nüfus oluşturmaktadır.¹ Buna karşın çocuklar anaakım medyada

---

¹ TÜİK’in 2019 verilerine göre.

çok sınırlı düzeyde temsil edilmektedirler. 2016 yılında, en çok okunan dört internet gazetesi (Hürriyet, Habertürk, Sözcü, haberler.com) üzerinden yapılan bir araştırmaya göre yayımlanan bütün haberler içinde çocuklarla ilgili haberlerin oranı sadece %1,4'tür. Çocuklarla ilgili bu haberlerin %79'u polis adliye haberi olup bu haberlerin de %73'ü çocuk haklarını ihlal eder niteliktedir (Fırat, 2016). Özmen (2012) tarafından televizyon haberleri üzerinde yapılan çalışma da benzer biçimde haberlerde çocuklara sınırlı düzeyde yer verildiğini yani bir anlamda çocuğun yok sayıldığını ortaya koymaktadır. Televizyon dizileri üzerine yapılan bir başka çalışmada ise dizilerdeki çocuk temsilleriyle çocukların yaşamına odaklanılmadığı, yetişkinlerin yaşamı içinde çocuklara yer verildiği ve bu anlamda çocukların bir aksesuar ya da tamamlayıcı öge olarak araçsallaştırıldığı tespit edilmiş; çocukların topluma aktarılmak istenen belirli mesajların bir aracı ve yeniden aktarım malzemesi olarak kullanıldığı, çocuk temsilleri üzerinden bazı iktidar ilişkilerinin aktarıldığı sonucuna varılmıştır (Güven, 2014).

Temsil düzeyi bakımından çocuğun medyada görmezden gelinmesinin yanı sıra temsil edilme biçimi de sorunludur. Özellikle çocukla ilgili haberlerde çocuğun "kurban", "mağdur", "zavallı", "hasta", "engelli", "suçlu", "yoksul" gibi olumsuz ve ötekileştirici kalıp yargılarla ya da "minik", "küçük", "sevimli", "yavru" gibi çocuğu eksik yurttaş/birey şeklinde niteleyen sıfatlarla ebeveynlerin uzantısı olarak temsil edildiği görülmektedir (Alankuş, 2007, s. 35; Koman ve Özkan, 2018, Moeller, 2002; Aktaş Salman, 2019a, s. 8-9). Bu açıdan çocuklar genellikle başlarına "kötü", "trajik", "dehşet" bir olay geldiğinde istismara, şiddete, tecavüze maruz bırakıldıklarında, kaçırıldıklarında, öldürüldüklerinde ya da bir kazada hayatlarını kayb ettiklerinde, suça itildiklerinde medyada yer bulurlarken onların haklarına, görüşlerine ya da başarılarına çok az yer verilmektedir (Aktaş Salman, 2019a, s. 19).

Türkiye'de ve dünyada yapılan çeşitli araştırmaların bulgularına göre çocuklarla ilgili medyada yer alan kalıp yargıları şöyle sıralamak mümkündür:

- Çocukların ciddi bir şekilde ifade ettikleri görüşlerin, yetişkinleri güldürmek için kullanılması.
- Habere cazibe katmak için şirin çocukların kullanılması.
- Çocuğun öz saygısı veya yetişkinin çocuğa olan saygısı adına hiçbir katkısı olmadığı hâlde, duygu sömürüsü yapmak için çocukların sefil durumlardaki fotoğraflarının ve tasvirlerinin kullanılması.
- Çocuklara büyüklük taslanması ve tepeden bakılması.
- Çocuklar konuyu daha iyi bildikleri hâlde yetişkinlerin çocuklar adına konuşması.
- Çocuklara sirk hayvanları gibi gösteri yaptırılması.

- Yetişkinlerin çocukların bilgisizliğini ortaya sermesi.
- Yetişkinlerin çocukları kendi ağzlarından konuşturmaları veya sözlerini kesmeleri.
- Çocuklar pasif olmadıkları hâlde öyleymiş gibi gösterilmeleri.
- Genç insanların, “gençlik” adı verilen sorunlu bir grupta toplanarak adlandırılmaları.
- Kanunla ihtilaf, madde bağımlılığı, sokakta yaşama gibi durumlarda ise toplumun huzurunu “tehdit edenler” olarak gösterilmeleri (UNICEF, 2007, s. 37-38).

Çocukların birey olarak temel haklarını kullanabilmesi için medyaya erişim, medya aracılığıyla kendini ifade etme, medya içerikleri kanalıyla toplumsal, ruhsal ve ahlaki esenliği ile bedensel ve zihinsel sağlığını koruma ve geliştirme haklarının korunması, desteklenmesi gerekmektedir. Medyanın çocuk hakları alanında üstlenmesi gereken sorumlulukları üç ana başlıkta toplamak mümkündür:

1. Çocukların ifade özgürlüklerini kullanabilmeleri ve toplumsal yaşama katılmalarını sağlayıcı bir araç olma,
2. Çocuk haklarının korunabilmesi için duyarlılık yaratma,
3. Çocuk haklarına duyarlı ve saygılı bir habercilik anlayışı yaratma (Onat ve Akço, 2007, s. 85).

Bu bağlamda çocukların konu edildiği haberlerde “hak temelli çocuk haberciliği” ya da “çocuk odaklı habercilik” yaklaşımı benimsenmiş; Uluslararası Gazeteciler Federasyonu, BBC, Çocuk Hakları Bilgi Ağı (CRIN), Türkiye Gazeteciler Cemiyeti gibi kurum ve kuruluşlar tarafından çocuklarla ilgili haberlerde dikkat edilmesi gereken birtakım ilkeler ve davranış kodları geliştirilmiştir. Örneğin Uluslararası Gazeteciler Federasyonunun çocuk haberciliğiyle ilgili belirlediği rehber ilkeler şunlardır (UNICEF, 2007, s. 62-63):

1. Çocuklarla ilgili konuları haber yaparken doğruluk ve hassasiyet açısından mükemmeli hedeflemelidir.
2. Program ve yayınlarda çocuklar için zararlı görüntülerin çocukların medya alanına girmesini engellemelidir.
3. Çocuklarla ilgili haber malzemelerinde kalıp yargıların ve sansasyonel sunumların kullanılmasından kaçınılmalıdır.
4. Çocuklarla ilgili her türlü malzemenin yayınlanmasının doğuracağı sonuçları dikkatlice değerlendirmeli ve çocuklara verilebilecek zarar en aza indirilmelidir.

5. Bariz bir şekilde kamu yararı olmadığı sürece çocukların görsel olarak ya da başka bir şekilde kimliklerinin ortaya çıkmasını engellemelidir.
6. Mümkün olduğu yerlerde, herhangi bir baskı olmadan kendi görüşlerini ifade edebilmeleri için çocuklara medyaya erişim hakkı vermelidir.
7. Çocuklar tarafından verilen bilgileri bağımsız bir şekilde doğrulamalı ve bu doğrulamayı yaparken ihbarda bulunan çocuklar riske atılmamalıdır.
8. Çocukları cinsellikle ilişkilendiren görüntüleri kullanmaktan kaçınmalıdır.
9. Çocukların fotoğraflarını çekmek için adil, açık ve dürüst yöntemler kullanılmalı ve mümkün olduğunda bu fotoğrafları çocuğun veya ondan sorumlu bir yetişkinin, velinin veya vasinin rızasını alarak elde etmelidir.
10. Çocuklar adına konuşan veya çocukların yararını temsil ettiğini söyleyen her türlü kuruluşun sicili teyit edilmelidir.
11. Açıkça çocuğun yararına olmadığı sürece, çocukların refahını ilgilendiren malzemeler için çocuklara, ebeveynlere veya velilere ödeme yapılmamalıdır.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Hak ve Sorumluluk Bildirgesi'nde ise "Gazetecinin Doğru Davranış Kuralları" başlıklı ikinci bölümde çocuklara ilişkin haberlerle ilgili şu ifadelere yer verilmiştir: "Suça itilmiş çocuklarla ilgili suçlarda ve cinsel saldırılarda 18 yaşından küçük olan suç faili ya da mağdurların kimliklerini açıklayacak ya da tanınmalarına yol açacak şekilde yayın yapılmamalı, fotoğraf, görüntü ve çizim kullanılmamalıdır. Çocuğun kişiliğini ve davranışlarını etkileyebilecek durumlarda, gazeteci, bir aile büyüğünün veya çocuktan sorumlu bir başkasının izni olmaksızın çocukla röportaj yapmamalı veya görüntüsünü almaya çalışmamalıdır. Çocuklarla ilgili haberlerde soruna dikkat çekmek, kamuoyunda yaratacağı etki ve yarar dikkate alınmalıdır." (Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi, 2005).

3. Yöntem

Çocuk istismarı haberlerinde çocuğun ve çocuk istismarının nasıl temsil edildiğini ortaya koymak; çocuk hakları ve çocuk odaklı habercilik ilkeleri çerçevesinde çocuk istismarı haberlerini etik açıdan analiz etmek ve öneriler sunmak amacıyla yapılan bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aramaya çalışılmıştır:

1. İnternet gazetelerinde çocuk istismarının farklı türlerine ne oranda yer verilmektedir?
2. Çocuk istismarı haberlerinde çocuğun özel hayatına ve mahremiyetine zarar verecek içerikler var mıdır?

3. Çocuk istismarı haberlerinde cinsiyetçi bir yaklaşım var mıdır?
4. Çocuk istismarı haberlerinde haberin kaynağı olarak çocuklara kendi görüşlerini ifade etme ve katılımda bulunma hakkı verilmekte midir?
5. Çocuk istismarı haberlerinde, istismar sorununun çözümüne yönelik içeriklere yer verilmekte midir?
6. Çocuk istismarı haberlerinde nasıl bir anlatım dili kullanılmaktadır?
7. Çocuk istismarı haberlerinde çocuk nasıl temsil edilmektedir?
8. Çocuk istismarı haberlerinde istismar konusu nasıl ele alınmaktadır?

Çalışma kapsamında 25 Nisan 2020 tarihi itibarıyla alexa.com verilerine göre Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk üç internet gazetesi olan hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr ve sozcu.com.tr’deki çocuk istismarı haberleri incelenmiştir. En çok ziyaret edilen internet gazetelerinin örneklem olarak seçilmesinin temel nedeni, okuyucuya en çok ulaşan ve bu anlamda okuyucunun çocuk istismarı konusundaki farkındalığını ve algısını belirleyen/şekillendiren haberlere ulaşabilmektir. Söz konusu internet sitelerinde 2019 yılı Kasım ve Aralık ayları ile 2020 yılı Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarını kapsayan 6 aylık süreçte yayımlanan çevrim içi haberler analiz edilmiştir. Sadece çocuk istismarıyla ilgili haberler incelenmiş, gazete ekleri ve köşe yazıları incelemeye tabi tutulmamıştır.

Çalışmanın veri analiz aşamasında hem niceliksel hem de niteliksel betimleme yapabilmek adına haberler, içerik ve söylem analizi yöntemleriyle incelenmiştir. Haber analizlerinde Aktaş Salman’ın (2019a) *Çocuk Odaklı Habercilik El Kitabı* ile Elford, Giannitsopoulou ve Khan’ın (2017) *Doğru Kelimeleri Kullanmak* isimli çalışması referans alınmış; gerek içerik analizinde kullanılan çözümleme kategorileri oluşturulurken gerekse söylem analizinde yer verilen temalar belirlenirken söz konusu çalışmalardaki çocuk odaklı habercilik ilkelerinden hareket edilmiştir.

İçeriğin, önceden belirlenmiş sınıflamalar çerçevesinde sistematik olarak analiz edilmesini sağlayan; kullanımları bağlamında metinlerden yinelenebilir ve geçerli çıkarımlar yapmak için kullanılan içerik analizi yöntemi (Krippendorff, 2004, s. 18; Geray, 2006, s. 147) sayesinde çocuk istismarı haberlerinin gazetelere ve istismar türlerine göre dağılımını, haber içeriklerinde çocuk odaklı haberciliğin temel ilkelerine ne oranda dikkat edildiğini tespit etmek mümkün olmuştur. Diğer yandan haberlerde kullanılan dil aracılığıyla çocuğun ve çocuk istismarının nasıl temsil edildiğini ortaya koymak amacıyla söylem analizi yapılmıştır. İdeolojilerin ifade edilmesinde ve yeniden üretilmesinde önemli bir role sahip olan söylem, ide-

olojilerden beslenip ideolojilere göre şekillenirken aynı zamanda ideolojilerimizi belirler ya da değiştirir (van Dijk, 2000). Dolayısıyla söylemin analiz edilmesi, ideolojinin yani toplumun ve söylemi üreten kişinin zihinsel işleyişinin, anlamlandırma ve algılayış biçimlerinin, bunları etkileyen ya da belirleyen yapıların açığa çıkarılmasına yardımcı olmaktadır.

4. Bulgular ve Analiz

4.1. İçerik Analizi

İncelenen internet gazetelerinde 6 aylık dönemde çocuk istismarı ile ilgili toplam 441 haber tespit edilmiştir. Haberlerin 192'si (%43,53) milliyet.com.tr'de, 134'ü (%30,38) hurriyet.com.tr'de, 115'i ise (%26,07) sozcu.com.tr'de yayımlanmıştır (Tablo 1).

Tablo 1. Haberlerin internet gazetelerine göre dağılımı

Gazete	Haber Sayısı (%)
milliyet.com.tr	192 (%43,53)
hurriyet.com.tr	134 (%30,38)
sozcu.com.tr	115 (%26,07)
Toplam	441

İncelenen 441 çocuk istismarı haberi arasında cinsel istismar ile ilgili haberler %44,44'lük oranla ilk sırada, %35,14'lük oranla fiziksel istismar haberleri ikinci sırada yer almaktadır. Psikolojik istismar (%8,39), ekonomik istismar (%4,76) ve ihmal (%7,25) ile ilgili haberlerin oranı çok daha düşüktür (Tablo 2). Yapılan araştırmalar² Türkiye'de ve dünyada çocuklara yönelik istismar türleri arasında psikolojik istismarın birinci sırada, cinsel istismarın ise son sırada yer aldığı ortaya koyarken incelenen haberlerde cinsel ve fiziksel istismarın daha fazla yer aldığı görülmektedir. Çocuklara yönelik cinsel ve fiziksel istismarın medyada daha fazla görünür olmasının temel nedenlerinden biri bu konuların daha dikkat çekici, infial yaratıcı konular olması ve bu nedenle de medya için daha fazla reyting, tiraj ve tıklanma sağlayacağı düşüncesi olabilir. Diğer taraftan psikolojik istismar ve ihmal

² UNICEF tarafından yapılan "Türkiye'de Çocuk İstismarı ve Aile İçi Şiddet Araştırması"nın (2010) verilerine göre 7-18 yaş grubu çocuklarda psikolojik istismarın oranı %51, fiziksel istismarın oranı %43, ihmalin oranı %25 iken cinsel istismarın oranı %3'tür. DSÖ'nün 2014 tarihli "Şiddetin Önlenmesine İlişkin Küresel Durum Raporu"na göre de dünyadaki çocuk nüfusun %36'sı psikolojik istismara, %23'ü fiziksel istismara, %16'sı ihmale, %13'ü ise cinsel istismara maruz bırakılmaktadır.

toplumda yaygın olarak görülmesine karşın medyada diğer istismar türlerine göre daha az görünür olması ise bu istismar türlerinde somut fiziksel kanıt olmadığı için fark edilmesinin ve tanımlanmasının zor olması; genellikle çocuğa bakmakla yükümlü olan ailesi ya da bakımını üstlenen kişi/kişiler tarafından uygulanıyor olması nedeniyle açığa çıkma oranının düşük olmasıyla açıklanabilir.

Psikolojik istismar ve ihmal gibi ekonomik istismar da medyada haber olarak daha az yer bulmaktadır. Ekonomik istismar, Dünya Sağlık Örgütü, UNICEF gibi uluslararası kuruluşların çocuk istismarı tanımında yer almamakta; bu konuda yapılmış akademik çalışmaların çoğunluğunda da bir istismar türü olarak kabul edilmemektedir. Ayrıca toplumda da çocuğun ekonomik istismarı genellikle onların dilenmeye, mendil satmaya zorlanması gibi eylemlere indirildiği için çocuğun esnek, güvencesiz, itaatkâr ve ucuz iş gücü olarak görülmesi; gelişimini engelleyici, haklarını ihlal edici işlerde ya da düşük ücretli iş gücü olarak çalıştırılması, ticari faaliyetlerde çocuğun bir cazibe ya da eğlence unsuru olarak kullanılması gibi uygulamalar ekonomik istismar olarak değerlendirilmemektedir. Benzer bir yaklaşımı anaakım medyada da görmek mümkündür. Çocukları genellikle başlarına trajik ya da dehşet verici bir olay gelmesini, şiddete, tecavüze maruz bırakılmalarını, kaçırılmalarını, öldürülmelerini, bir kazada hayatlarının kaybını, suça itilmelerini “haber değeri” olarak gören medya, aslında son derece önemli bir toplumsal sorun olan ekonomik istismarı görmezden gelebilmektedir.

Tablo 2. Haberlerin istismar türüne göre dağılımı

Gazete	Fiziksel İstismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal	Toplam
milliyet.com.tr	77	74	19	8	14	192
hurriyet.com.tr	40	69	7	6	12	134
sozcu.com.tr	38	53	11	7	6	115
Toplam	155 (%35,14)	196 (%44,44)	37 (%8,39)	21 (%4,76)	32 (%7,25)	441

Çocuğu konu edinen bütün haberlerde “çocuğun yüksek yararı” ilkesi geçerlidir. Haberlerde çocuğun özel hayatını ve mahremiyetini korumak esas olmalı, çocuğun adı ve soyadı açık bir şekilde yayımlanmamalıdır. Adı ve soyadı değiştirilmiş, gizlenmiş ve hatta kullanılmamış olsa bile çocuğu, kardeşlerini veya akranlarını riske atacak bilgiler verilmemelidir (UNICEF, 2007, s. 64).

Araştırma kapsamında incelenen haberlerde, bu ilkenin çoğunlukla gözetildiği; çocuğun adının ve soyadının çeşitli biçimlerde gizlendiği tespit edilmiştir. Ekonomik istismar haberlerinin tamamında çocuğun kimliğinin gizlendiği görülmektedir. Fiziksel

istismar haberlerinin %14,83'ünde, cinsel istismar haberlerinin %4,59'unda, psikolojik istismar haberlerinin %8,10'unda, ihmal haberlerinin ise %31,25'sinde bu ilke ihlal edilerek çocuğun adı ve soyadı açık bir biçimde verilmiştir (Tablo 3). Çocuğun adının ve soyadının açık bir biçimde verildiği haberlerin tamamında istismara maruz bırakılan çocuğun vefat etmiş olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum, hayatta olmayışı nedeniyle çocuğun kimliğini açıklamakta sakınca görülmediği; ölmüş olması nedeniyle çocuğun gazetenin/gazetecinin gözünde kişilik haklarını kaybettiği şeklinde yorumlanabilir. Ancak çocuk hayatta olmasa bile kişilik haklarına saygı gösterilmesi; çocuğun kardeşlerini veya akranlarını yani başka çocukları riske atacak, onların da kimliğini açığa çıkaracak bilgilerin yayımlanmaması gerekmektedir.

Tablo 3. Haberlerin istismara maruz bırakılan çocuğun adına ve soyadına yer verilip verilmemesine göre dağılımı

	Fiziksel İstismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal
Çocuğun adı ve soyadı verilmiş	23 (%14,83)	9 (%4,59)	3 (%8,1)	- (%0)	10 (%31,25)
Çocuğun adının ve soyadının baş harfleri verilmiş	87 (%56,12)	133 (%67,85)	20 (%54,05)	14 (%66,66)	12 (%37,5)
Çocuğun adının tamamı, soyadının baş harfi verilmiş	36 (%23,22)	25 (%12,75)	5 (%13,51)	- (%0)	1 (%3,12)
Çocuğun sadece adı verilmiş	4 (%2,58)	2 (1,02)	5 (%13,51)	2 (%9,52)	9 (%28,12)
Çocuğun adı ve soyadı verilmemiş	5 (%3,22)	27 (%13,77)	4 (%10,81)	5 (%23,8)	- (%0)
Toplam	155	196	37	21	32

“Çocuğun yüksek yararı” ilkesi bağlamında çocuğun özel hayatını ve mahremiyetini korumak adına, haberlerde çocuğun ailesinden birinin de adı ve soyadı açık bir biçimde yazılmamalı; oturduğu yer, gittiği okul gibi kimliğini açığa çıkaracak bilgilere yer verilmemelidir (Aktaş Salman, 2019a, s. 33). İncelenen haberlerin çoğunluğunda çocuğun kimliğini açığa çıkaracak herhangi bir bilgiye yer verilmediği görülmektedir. Çocuğa yönelik cinsel istismar haberlerinin %81,12'sinde çocuğun kimliğini açığa çıkaracak herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu oran fiziksel istismar haberlerinde %69,67, psikolojik istismar haberlerinde %62,16, ekonomik istismar haberlerinde %66,66, ihmal haberlerinde ise %59,37'dir (Tablo 4).

Tablo 4. Haberlerin istismara maruz bırakılan çocuğun kimliğini açığa çıkaracak bilgilere yer verilip verilmemesine göre dağılımı

	Fiziksel İstismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal
Çocuğun kimliği doğrudan açıklanmış	23 (%14,83)	9 (%4,59)	3 (%8,1)	- (%0)	10 (%31,25)
Çocuğun bir yakınının kimliği açıklanmış	19 (%12,25)	15 (%7,65)	11 (%29,72)	7 (%33,33)	- (%0)
Çocuğun oturduğu yer açıklanmış	2 (%1,29)	8 (%4,08)	- (%0)	- (%0)	3 (%9,37)
Çocuğun okuduğu okul açıklanmış	3 (%1,93)	5 (%2,55)	- (%0)	- (%0)	- (%0)
Çocuğun kimliğini açığa çıkaracak herhangi bir bilgi verilmemiş	108 (%69,67)	159 (%81,12)	23 (%62,16)	14 (%66,66)	19 (%59,37)
Toplam	155	196	37	21	32

Çocuk istismarı haberlerinde fotoğraf ve görsel kullanımında da çocuğun özel hayatının korunması ve mahremiyeti birincil öneme sahiptir. Çocuğun ve yakınlarının tanınmasına neden olacak fotoğraf kullanılmamalıdır. Ayrıca imaj bankasından temin edilmiş, dramatik efektler kullanılmış, duygusal sömürü içeren çocuk görsellerine ve metaforik görsellere yer verilmemelidir. Örneğin çocuk silüeti, ağlayan/utanan/kızgın çocuk görseli, “dur” işareti yapan çocuk görseli, gelinlikli çocuk görseli, kıvalı çocuk eli görseli, kırılmış oyuncak (araba veya bebek) gibi çocukların güçsüz korunmaya muhtaç olduğu algısını pekiştirecek görseller kullanılmamalıdır (Elford ve diğerleri, 2017, s. 20). Bu tür görseller, bir yandan çocuğa yönelik “çaresiz, kurban, mağdur” kalıp yargılarını yeniden üretirken diğer yandan “İstismara maruz bırakılan çocuk utanmalı veya saklanmalı.” mesajı vermektedir. Ayrıca istismara maruz bırakılan çocuğun yeniden aynı ya da benzer bir eyleme maruz bırakılmasına yol açabilecek düşünsel ortamı yaratması da mümkündür.

Çalışma kapsamında incelenen haberler arasında ihmal haberlerinin yarısında çocuğun fotoğrafı açık bir şekilde yayımlanmıştır. Bu oran psikolojik istismar haberlerinde %21,62, ekonomik istismar haberlerinde ise %23,8’dir. Fiziksel istismar (%14,19) ve cinsel istismar (%6,63) haberlerinde ise oranlar görece daha düşüktür (Tablo 5). Psikolojik, ekonomik istismar ve ihmal haberlerinde fotoğraf yayımlama oranı yüksekken fiziksel ve cinsel istismar haberlerinde düşük olması, fiziksel ve cinsel istismarın medya tarafından geleneksel-toplumsal normlar bağlamında istismara maruz bırakılan çocuk ve ailesi için “utanılacak” ya da “küçük düşürücü” bir

durum olarak kabul edildiğinin; psikolojik istismar, ekonomik istismar ve ihmalin ise bu çerçevede değerlendirilmediğinin ifadesi sayılabilir. İstismar haberlerinde fotoğrafı yayımlanan çocuklar istismar sonucu ya da başka bir nedenle hayatını kaybetmiş çocuklardır. Yukarıda da ifade edildiği üzere çocuk hayatta olmasa bile kişilik haklarına saygı gösterilmeli; çocuğun kardeşlerini veya akranlarını, yani başka çocukları riske atacak, onların da kimliğini açığa çıkaracak bilgiler yayımlanmamalıdır.

Haberlerin önemli bir kısmında çocuğun fotoğrafı mozaiklenerek ya da bulanıklaştırılarak verilmiştir. Fiziksel istismar haberlerinin %36,77'sinde, cinsel istismar haberlerinin %34,69'unda, psikolojik istismar haberlerinin %43,24'ünde, ekonomik istismar haberlerinin %33,33'ünde, ihmal haberlerinin de %9,37'sinde bu yöntemle başvurulmuştur. Bu sunum biçimi her ne kadar çocuğun kimliğini gizleme noktasında işlevsel olsa da istismara maruz bırakılan çocuğa yönelik “suçlu”, “utandırılacak ve gizlenecek bir şey yapmış” algısı yaratabilir.

Tablo 5. Haberlerin istismara maruz bırakılan çocuğun fotoğrafına yer verilip verilmemesine göre dağılımı

	Fiziksel İstismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal
Çocuğun fotoğrafı açık verilmiş	22 (%14,19)	13 (%6,63)	8 (%21,62)	5 (%23,8)	16 (%50)
Çocuğun fotoğrafı mozaiklenerek/bulanıklaştırarak verilmiş	57 (%36,77)	68 (%34,69)	16 (%43,24)	7 (%33,33)	3 (%9,37)
Haberle ilgili başka kişinin/kişilerin fotoğrafı verilmiş	61 (%39,35)	34 (%17,34)	13 (%35,13)	7 (%33,33)	13 (%40,62)
Fotoğraf dışı görsel kullanılmış	15 (%9,67)	81 (%41,32)	- (%0)	2 (%9,52)	- (%0)
Toplam	155	196	37	21	32

İncelenen haberlerde fotoğraf dışı görsel kullanımı özellikle cinsel istismar kategorisinde oldukça yaygındır (%41,32). Gerçek fotoğraf kullanamayan gazeteler, haberlerdeki görsel eksikliğini farklı biçimlerde tamamlamaya çalışmışlardır. Utandığı ya da ağladığı için yüzünü kapatmış, “dur” demek üzere elini uzatmış, susması için ağız bantlanmış, çaresizce yere çökmüş çocuk görselleri cinsel istismar haberlerinde sıklıkla kullanılmıştır.

www.milliyet.com.tr (13.11.2019)

www.sozcu.com.tr (20.01.2020)

www.milliyet.com.tr (02.11.2019)

www.hurriyet.com.tr (29.12.2019)

www.sozcu.com.tr (16.01.2020)

www.sozcu.com.tr (12.02.2020)

Şekil 1. Çocuk istismarı haberlerinde yer alan çocuk görselleri

Çocuk istismarı haberlerinde dikkat edilmesi gereken konulardan bir diğeri cinsiyetçi dil kullanımınıdır. Haberde çocuğun cinsiyetine vurgu yapılması ya da haberin içeriği gerektirmediği hâlde çocuğun cinsiyet bilgisine yer verilmesi, okuyucuda bu tür eylemlerin sadece kız çocuklarına ya da sadece erkek çocuklarına yönelik gerçekleştiği; o grubun güçsüz, savunmasız, istismara açık olduğu şeklinde yanlış bir algıya neden olabilir.

Araştırmada psikolojik istismar, ekonomik istismar ve ihmal haberlerinde genellikle çocuğun cinsiyetine yer verilmediği tespit edilmiştir. Fiziksel istismar ve cinsel istismar haberlerinde çocuğun cinsiyetiyle ilgili bilgi verilirken kız çocukla-

rını konu edinen fiziksel istismar (%36,12) ve cinsel istismar (%48,46) haberlerinin oranı, erkek çocuklarını konu edinen haberlerin oranından fazladır (Tablo 6). Özellikle cinsel istismar haberlerinde, istismara maruz bırakılan çocuk kız ise “6 yaşındaki küçük kız çocuğu”, “liseli kız”, “eski kiracısının kızı”, “zavallı minik kız”, “mendil satan küçük kız” gibi ifadelerle cinsiyetinin belirtildiği görülmektedir. İstismara maruz bırakılan çocuk erkekse ya da haberde çok sayıda çocuktan bahsediliyorsa genellikle cinsiyetini belirtme ihtiyacı duyulmamış ve sadece “çocuk” kelimesi kullanılmıştır.

Tablo 6. Haberlerin istismara maruz bırakılan çocuğun cinsiyetine yer verilip verilmemesine göre dağılımı

		Fiziksel İstismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal
Çocuğun cinsiyetine yer verilmiş	Kız	56 (%36,12)	95 (%48,46)	14 (%37,83)	3 (%14,28)	14 (%43,75)
	Erkek	40 (%25,8)	19 (%9,69)	4 (%10,81)	1 (%4,76)	- (%0)
Çocuğun cinsiyetine yer verilmemiş		59 (%38,06)	82 (%41,83)	19 (%51,35)	17 (%80,95)	18 (%56,25)
Toplam		155	196	37	21	32

Hak odaklı çocuk haberciliği ilkelerinde, çocuğun özel hayatı ve mahremiyeti hakkında görüşlerini ifade etme, kendini ilgilendiren konularda katılımında bulunma hakkı vardır (UNICEF, 2007, s. 63). Bu nedenle istismar haberlerinde yalnızca dava dosyası ve polis tutanaklarından edinilen bilgilere, görgü tanıklarının, çocuğun ebeveynlerinin ya da failin ifadelerine yer verilmemeli; çocuğun kendi rızasıyla alınan ifadelere yer verilmeli, çocuğun kendini ifade etmesine imkân tanınmalıdır. İncelenen haberlerde çoğunlukla istismara maruz bırakılan çocuğun kendini ifade etmesine imkân verilmediği tespit edilmiştir (Tablo 7).

Tablo 7. Haberlerin istismara maruz bırakılan çocuğun ifadelerine yer verilip verilmemesine göre dağılımı

Gazete	Fiziksel İstismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal
Çocuğun ifadelerine yer verilmiş	53 (%34,2)	78 (%39,80)	6 (%16,22)	4 (%19,05)	7 (%21,87)
Çocuğun ifadelerine yer verilmemiş	102 (%65,8)	118 (%60,20)	31 (%83,78)	17 (%80,95)	25 (%78,13)
Toplam	155	196	37	21	32

Çocuk istismarı, bütün toplumu ilgilendiren önemli bir halk sağlığı sorunudur. Bu açıdan çocuk istismarıyla ilgili haberler, istismarı haberleştirmenin yanında bu soruna ilişkin sayısal verilere, kanunlarda ya da uygulamada yaşanan sorunlara, çözüm önerilerine, sosyal politikalara, resmî kuruluşların ve sivil toplum kuruluşlarının yaptıklarına ya da yapması gerekenlere de yer vermelidir. Araştırma kapsamında incelenen istismar haberlerinin neredeyse tamamına yakınında böyle bir yaklaşım görülmemektedir. Ekonomik istismar haberlerinin %28,57'sinde çocuk işçiliğiyle ilgili istatistiklere ve kısmi çözüm önerilerine yer verilmiştir. Bu haberlerin tamamı da 20 Kasım Dünya Çocuk Hakları Günü'nde yayımlanmıştır. Bu oran fiziksel istismar haberlerinde %1,94, cinsel istismar haberlerinde %6,63, psikolojik istismar haberlerinde %2,7, ihmal haberlerinde ise %0'dır (Tablo 8).

Tablo 8. Haberlerin çocuk istismarını önlemeye yönelik çözüm önerilerine yer verilip verilmemesine göre dağılımı

	Fiziksel istismar	Cinsel İstismar	Psikolojik İstismar	Ekonomik İstismar	İhmal
Çözüm önerilerine yer verilmiş	3 (%1,94)	13 (%6,63)	1 (%2,7)	6 (%28,57)	- (%0)
Çözüm önerilerine yer verilmemiş	152 (%98,06)	183 (%93,37)	36 (%97,3)	15 (%71,43)	32 (%100)
Toplam	155	196	37	21	32

4.2. Söylem Analizi

4.2.1. Haberlerde Sansasyonel Dil Kullanımı

Gazetecinin doğru davranış kurallarından biri olan “haberde sansasyonel dil kullanmama” ilkesi, çocuk istismarı haberlerinde daha da önem kazanmaktadır. Bu tür haberlerde çocuğun yüksek yararı gözetilerek abartılı ve sansasyonel bir dil kullanmaktan kaçınılmalıdır.

Araştırma kapsamında incelenen haberlerde okuyucuda merak uyandırmak, bu sayede haberin tıklanma sayısını ve sayfa trafiğini artırmak amacıyla özellikle başlıklarda abartılı ve sansasyonel ifadelerin kullanıldığı görülmektedir. “Mideniz kaldırmayacak”, “iğrenç olay”, “korkunç gerçek”, “rezalet”, “her satırı iğrenç”, “skandal görüntü”, “kan donduran olay”, “dehşete düşeceksiniz” gibi okuyucu üzerinde merak, öfke, çaresizlik, tikslenme gibi duygulara neden olacak ifadeler sıklıkla kullanılmıştır. Örneğin 26 Aralık 2019 tarihinde milliyet.com.tr’de yayımlanan “Mideniz kaldırmayacak! Kadın öğretmen öğrencisini tuvalete götürüp...” başlıklı cinsel istismar haberinde “mideniz kaldırmayacak!” ifadesiyle bir taraftan

haberini içeriğine dair okuyucu, sözde önceden uyarılırken diğer taraftan röntgencilige davet edilmekte ve merakı körüklenmektedir. Aynı zamanda “Kadın öğretmen öğrencisini tuvalete götürüp...” şeklinde üç nokta ile bitirilmiş açık uçlu cümleyle hem cinsel çağrışım yapılmakta hem de öğretmenin kadın oluşuna vurgu yapılmaktadır. Haberde failin kadın olması, “öğrencisini istismar eden erkek öğretmen” klişesinin dışına çıktığı için gazete, bir merak unsuru olarak bu durumu başlığa taşımıştır.

Yine milliyet.com.tr’de yayımlanan “İğrenç! 10 yaşındaki üvey torununa ısrarla...” başlıklı haberde çocuğa yönelik cinsel istismar olayıyla ilgili dava sürecinden ve faile verilen hapis cezasından bahsedilmektedir. Sadece taraf avukatlarının ifadelerine dayandırılan haberin başlığındaki “iğrenç!” ifadesiyle habere abartı unsuru katılmıştır. Haberde yer alan ve çocuğun avukatına ait “Sanığın eylemleri ani hareket olarak değil ısrarlı hareketlerle gerçekleşmiştir.” cümlesinde geçen “ısrarlı hareketler” ifadesine dayandırılan “10 yaşındaki üvey torununa ısrarla...” cümlesi yine üç nokta ile bitirilerek çoklu okumaya imkân verecek biçimde kurgulanmıştır.

sozcu.com.tr’de 31 Aralık 2019 tarihinde “Skandal görüntüye ‘pes’ dedirten savunma” başlığıyla yayımlanan haberde de “skandal”, “pes dedirten” gibi abartılı ve sansasyonel ifadelerle yer verilmiştir. 15 yaşındaki bir çocuğun, çalıştığı iş yerinin sahibi tarafından fiziksel istismara maruz bırakılmasını konu edinen haberde çocuk istismarı ve çocuk işçiliği üzerine herhangi bir tespit ya da çözüm önerisi sunulmazken haberin tamamı failin “pes dedirten savunması”nda yer alan ifadelerle dayanarak hazırlanmıştır.

4.2.2. Haberlerde Çocuğa Sorumluluk Yükleyen ve Failin Eylemini Meşrulaştıran Dil Kullanımı

Hangi koşul altında, neden ve nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, çocuğa yönelik her türlü istismar suçtur. Bu nedenle haberlerde istismar olayıyla ilgili çocuğa sorumluluk yükleyen bir dil kullanmaktan, bunu ima etmekten ya da bunu düşündürecek ifadeler kullanmaktan kaçınılmalıdır. “İtiraf etti”, “kabul etti”, “sebepti”, “imkân verdi” gibi istismara maruz bırakılan çocuğu cümlelerin öznesi yapan ve suçla ilgili fiilleri ona yükleyen cümleler kullanılmamalıdır. Ayrıca istismara maruz bırakılan çocuk ve/veya ailesinin ifadelerini aktarırken “iddia etti”, “öne sürdü”, “ileri sürdü” gibi ifadeler okuyucu tarafından çocuğa ve/veya ailesine inanmama, söylediklerinden şüphe duyma, faile iftira atıldığını düşünme şeklinde yorumlanabileceği için bu tür fiilleri de olabildiğince kullanmamak gerekmektedir.

sozcu.com.tr’de 6 Aralık 2019 tarihinde yayımlanan “Öz kızlarına cinsel istismarda bulunduğu iddia edilen baba gözaltında” başlıklı haberde “Öğretmenine

öz babası S.Ş.'nin kendisi ve kız kardeşi S.Ş.'yi istismar ettiğini ileri sürdü. Bunun üzerine öğretmenler durumu polise bildirdi. Polis ekipleri 4 çocuk babası S.Ş.'yi iş yerinde gözaltına aldı. 2 yıldır istismara uğradığını iddia eden Z.Ş., babasının aynı şekilde kardeşi S.Ş.'ye de aynı şeyleri yaptığını öğrenince durumu anlatmaya karar verdiğini söyledi.” cümleleriyle bir babanın “öz kızlarını” istismar etmesi konusunda duyulan şüphe örtük biçimde dile getirilmektedir.

24 Ocak 2020 tarihinde hurriyet.com.tr’de yayımlanan bir haberde ağabeyi ve erkek arkadaşı tarafından cinsel istismara maruz bırakılan 14 yaşındaki çocuğun, doktor raporuyla yüzde 50 zihinsel engelli olduğunun ve yaşadığı olayların hukuki sonuçlarını algılamayacak durumda bulunduğu belirlendiği ifade edilmiştir. Çocuğun zihinsel engelli olması ile istismara maruz bırakılması arasında herhangi bir ilişki olmamasına rağmen haberde bu bilgiye yer verilmesi ve “yaşadığı olayların hukuki sonuçlarını algılamayacak durumda olduğu”nun ifade edilmesi, istismar eyleminin aslında gerçekleşmemiş olabileceği, çocuğun yanlış bilgi verdiği ya da iftira attığı şeklindeki imalara yol açabilmektedir. Ayrıca engelli bireylerin güçsüz ve istismara açık gösterilmesi açısından da sorunlu bir haber sunum şeklidir. Benzer bir yaklaşım milliyet.com.tr’de yayımlanan “Engelli genci kendi isteği ile streç filme sarmışlar” başlıklı haberde de görülmektedir (21 Kasım 2019). İzmir’de bir çocuğun, birlikte çalıştığı iki iş arkadaşı tarafından streç filme sarılıp fiziksel ve cinsel istismara maruz bırakılması ile ilgili haberin hem başlığında hem de içeriğinde çocuğun zihinsel engelli olmasının vurgulanması ve streç filme sarılma olayının çocuğun kendi isteğiyle gerçekleştiğinin ifade edilmesi istismar eylemini meşrulaştırmaktadır.

milliyet.com.tr’de yayımlanan “12 yaşındaki küçük kıza yaptıkları mide bulandırdı! 2 ayda bir 30 lira verip...” başlıklı haberde cinsel istismara maruz bırakılan çocuğun “B.Ş., birden fazla kez beni evine götürdü. Soyunduk, alkolün tesiriyle kendimden geçtim, karşı koyamadım. Her defasında 20-30 TL civarında para verdi. Yaklaşık 2 ayda bir servis aracında istismar etti. Market içerisindeki ürünlerden vermesi ve para yardımı yapması nedeniyle maddi yetersizliğimden dolayı ses çıkarmadım.” ifadelerine yer verilmiştir. Yukarıda da ifade edildiği üzere hangi koşul altında, neden ve nasıl gerçekleşirse gerçekleşsin, çocuk istismarı suçtur. Ancak haberde gereksiz biçimde yer verilen bu ifadeler, çocuğun rızasıyla ve alkolün etkisiyle gerçekleştiği için cinsel istismarın meşru kabul edilebileceğini ima etmektedir. Ayrıca failin, çocuğa para ve çalıştığı marketteki ürünlerden vermesi, çocuğun da maddi yetersizliklerden dolayı bunları kabul ederek istismara sessiz kalmasına ilişkin bilgi de hem sorumluluğu çocuğa yüklemekte hem de yoksulluğu çaresizlik ve güçsüzlükle ilişkilendirmektedir.

Çocuk istismarı haberlerinde failin eylemini meşrulaştıran ya da görünmez kılan ifadelerden de kaçınmak gerekmektedir. Bu açıdan istismarı gerçekleştiren kişi için “sapık”, “saldırgan”, “vahşi”, “pedofil”, “canavar” gibi tanımlamalar yerine “fail” kelimesini kullanmak daha doğrudur. Çünkü “fail” kelimesi suça odaklanmakta ve suçun sorumluluğunu eylemi işleyen kişiye yüklemektedir. Diğer tanımlamalar ise konuyu psikiyatrik bir mesele hâline getirerek istismar suçunu gerekçelendirmektedir. Ayrıca bu tanımlar, faili “olağan dışılaştırarak” istismar faillerinin gündelik hayatta karşılaşılabileceğimiz kişiler oldukları gerçeğini gizleyebilmektedir (Aktaş Salman, 2019b). “Canavar anne dehşeti anlattı!” (milliyet.com.tr, 17 Şubat 2020), “Katil ve sapık kocaya indirimsiz ceza gerekçeleri açıklandı” (milliyet.com.tr, 8 Şubat 2020), “Küçük kızı istismar eden sapığa verilen ceza şoke etti.” (sozcu.com.tr, 17 Aralık 2019), “Koronavirüsten korkan sapık, mahkemeye maskeyle geldi” (hurriyet.com.tr, 26 Mart 2020) şeklindeki haber başlıkları bu kapsamda örnek verilebilir.

Bununla birlikte suça ve faile ilişkin toplumsal klişeleri yeniden üreten ve istismarın sanki sadece ya da çoğunlukla bir grup insan tarafından uygulanabileceği izlenimi yaratan tanımlamalar da kullanılmamalıdır. Bu tür klişeler, çocuk istismarı eylemini belli bir gruba indirgerken failin her yaştan, sosyoekonomik düzeyden, dinî inanıştan, politik görüşten, cinsiyetten, etnik kimlikten olabileceği gerçeğini perdelemektedir. Örneğin cinsel istismar haberlerinde, kirliliği bir erkek eli tarafından ağzı kapatılmış çocuk görseli, failin gelir düzeyi düşük, ellerinin kirlenmesine neden olan bir işte çalışan erkek olduğu bilgisini vererek cinsel istismar faillerini stereotipleştirmektedir. Fiziksel ve psikolojik istismar haberlerinde failin üvey anne ya da üvey baba olduğunun vurgulanması da “kötü kalpli üvey anne/üvey baba” klişesini yeniden üretmektedir. Oysa bu istismar türlerinde failin genellikle çocuğun öz anne ya da babası olduğu görülmektedir (Bilge ve ark., 2013; Karasu ve Bilgen, 2017). “Üvey kızına dehşeti yaşatan anne için flaş karar” (hurriyet.com.tr, 6 Şubat 2020), “Avcılar’da dehşet! Eşini, üvey kızını ve 40 günlük bebeğini bıçakladı” (hurriyet.com.tr, 13 Şubat 2020), “7 yaşındaki Suriye uyruklu Azzam Al Abdullah’ın, üvey annesi Raaşa Osman (27) tarafından dövülerek öldürüldüğü ortaya çıktı” (sozcu.com.tr, 28 Mart 2020) gibi örneklerde fiziksel istismar anne-babanın “üvey” olması ile ilişkilendirilmiştir.

Haberlerde failin eylemini gerekçelendiren ifadelere de yer verilmemelidir. 8 Aralık 2019 tarihinde hurriyet.com.tr’de yayımlanan ve 17 yaşındaki kız çocuğunun erkek arkadaşı tarafından fiziksel şiddete maruz bırakılmasına ilişkin haberde “Kıskandığı için döven erkek arkadaşından şikâyetçi olmadı.” denilerek kıskançlık, failin uyguladığı şiddete gerekçe gösterilmiştir.

4.2.3. Haberlerde Çocuğu Etiketleyen Dil Kullanımı

Çocuk istismarıyla ilgili haberlerde çocuğu kurban, mağdur, suçlu, zayıf, güçsüz, edilgen gösteren; etnik kimlik, fiziksel ya da zihinsel engel, hastalık, ekonomik statü, cinsiyet vb. açılardan etiketleyen ifadeleri kullanmaktan kaçınılmalıdır. Bu tür etiketlemeler, çocuğu ötekileştirerek ayrımcılığa maruz bırakırken aynı zamanda bazı dezavantajlı grupları istismar ile ilişkilendirerek istismarın sadece ya da çoğunlukla onların başına gelebileceği, güçsüz ve zayıf oldukları için istismara açık oldukları şeklinde yanlış bir düşüncenin oluşmasına neden olabilmektedir.

“Üvey anne Muhammed’in cesedini gömme planı yapmış!” başlığıyla milliyet.com.tr’de yayımlanan haberde fiziksel istismar sonucu hayatını kaybeden çocuğun Suriyeli olduğu vurgulanmaktadır (12 Şubat 2020). Benzer biçimde “İğrenç olay! Mendil satan küçük kıza cinsel istismar...” (hurriyet.com.tr, 18 Kasım 2019) başlıklı haberde de cinsel istismara uğrayan çocuğun Suriyeli olduğu vurgulanmaktadır. Aynı zamanda “mendil satan küçük kız” ifadesiyle çocuğun ekonomik statüsüne ve cinsiyetine dair de bilgi verilerek aynı haber içinde istismara maruz bırakılan çocuk “Suriyeli, yoksul ve kız çocuğu” tanımlamalarıyla ötekinin de ötekisi konumuna itilmektedir. “Ürdünlü çocuğa tokat atmıştı! Ceza az bulundu.” (milliyet.com.tr, 12 Mart 2020) başlıklı haberde de fiziksel istismarın çocuğun etnik kimliği üzerinden haberleştirildiği görülmektedir.

Medyada sıklıkla yapılan hatalardan biri de çocuklarla ilgili klişelere yer verilmesidir. “Sokak çocuğu”, “tinerci”, “çocuk gelin”, “küçük anne” gibi nitelermeler çocuğu etiketlemenin yanı sıra istismar eylemini de meşrulaştırabilmektedir. Örneğin “çocuk gelin” kavramı çocuğun evlendirilmesini sıradanlaştıran ve meşrulaştıran bir söylem üretmektedir. Oysa çocuğun kendi rızasıyla ya da zorla evlendirilmesi suçtur ve çocuğun cinsel açıdan istismarıdır. Eğer çocuk, belirli bir maddi bedel karşılığında evlendiriliyorsa bu durum aynı zamanda çocuğun ekonomik istismarıdır. Dolayısıyla çocuk gelin tanımlaması, çocuğa yönelik cinsel ve ekonomik istismarı, “gelin”, “dügün” gibi kavramlarla ilişkilendirerek örtük biçimde olumlamaktadır. hurriyet.com.tr’de yayımlanan “Dügünde inanılmaz anlar! Çocuk gelin ve damat böyle kaçtı” başlıklı haberde ailesi tarafından evlendirilen 14 yaşındaki çocuktan “çocuk gelin” diye bahsedilmektedir. Ayrıca haberde çocuk evliliği sorununun boyutlarına ya da çözüm önerilerine hiç değinilmemiş, polisin düğüne baskın yapması sonucu gelin ve damadın salondan kaçması üzerine odaklanılmıştır.

4.2.4. Haberlerde Şiddeti Sıradanlaştıran Dil Kullanımı

Çocuk istismarı haberlerinde çocuğun yaşadığı şiddeti gereksiz biçimde ayrıntılandıran anlatımlardan kaçınılmalıdır. Çocuğun yeniden aynı şeyi yaşamasına yol açmamak, haberi okuyan kişinin uzaktan da olsa tanık olarak şiddete maruz bira-

kılmasını engellemek ve şiddetin normalleşmesine sebep olmamak adına, sadece haberin ihtiyaç duyduğu kim, nerede, ne zaman gibi soruların cevaplarına yer verilmesi gerekmektedir (Koman, 2019). Fiziksel istismar haberlerinde şiddetin pornografik anlatımı, cinsel istismar haberlerinde istismarın erotik bir şekilde hikâyeleştirilmesi, okuyucunun haber alma ve bilgilenme düzeyine herhangi bir katkı sağlamazken onu öfkelenmeye, korkmaya, tiksineye ya da şiddeti olağan kabul etmeye itmektir.

sozcu.com.tr’de 14 Kasım 2019’da yayımlanan ve 5 yaşındaki çocuğun yüzme öğretmeni tarafından cinsel istismara maruz bırakılmasını konu alan haberde “*İddianamede, beden eğitimi ve yüzme öğretmeninin uyku odasında S.A.A. ’yı soyduğu, beline sarıldığı ve cinsel bölgelerine temasta bulunduğu ifadelerine yer verildi.*” cümlesiyle cinsel istismara ilişkin gereksiz ayrıntılar verilmektedir. Hindistan’da yaşanan bir cinsel istismar olayıyla ilgili başka bir haberde ise “*Her şey babamın eve bazı arkadaşlarını davet etmesiyle başladı, diyordu. Eve gelip içki içiyorlar, sarhoş olup anne ve babasının gözü önünde onu taciz ediyor, orasını burasını elliyorlardı. Kimi zaman bazıları ortadan kayboluyor, annesiyle evin küf kokan tek yatak odasına giriyorlardı. Sonra bir gün, diye anlatıyordu, babası onu arkadaşlarından biriyle yatak odasına itti ve odanın kapısını dışarıdan kilitledi. O gün oracıkta babasının arkadaşının tecavüzüne uğradı.*” şekilde cinsel istismar erotik bir biçimde hikâyeleştirilmektedir (hurriyet.com.tr, 13 Aralık 2019).

10 Kasım 2019’da milliyet.com.tr’de yayımlanan “Eşinin ve 3 yaşındaki kızının yüzünü yaktı!” başlıklı haberde “Alkol ve uyuşturucu bağımlısı olduğu iddia edilen, eve alkollü gelen Ramazan İ., 14 yaşında evlendiği eşi M.İ.’yi dövdü. Ramazan İ. daha sonra, yaktığı naylon poşeti eşinin yüzüne ve ayaklarına damlattı. Annesinin çığlıklarını duyan N. İ. odaya girdi. Ramazan İ., kızının da alnını eriyen naylon ile yaktı.” ifadeleriyle çocuğa ve kadına uygulanan fiziksel şiddet ayrıntılı şekilde anlatılmıştır (milliyet.com.tr, 10 Kasım 2019).

Sonuç ve Öneriler

Medya, gündelik hayatta yaşanan çocuk istismarı olaylarının görünür olduğu ve kamuoyuna duyurulduğu bir mecradır. Kimi zaman gizlenen, görmezden gelinen, farkına varılmayan ya da ilgili kişi ve kurumlar tarafından yeterince önemsenmeyen vakalar, medyada yer bulduktan sonra kamuoyunun gündemine girmekte, sorunun çözümüne yönelik somut adımlar atılabilmektedir. Bu açıdan çocuk istismarıyla ilgili toplumsal farkındalık yaratma ve çözüm önerileri sunma konusunda medya önemli bir işlev ve sorumluluğa sahiptir. Ancak medyanın bu olayları haberleştirirken ve sunarken yeni mağduriyetler yaratmaması, kendisinin de çocuk

istismarına neden olmaması ya da ticari kaygılar uğruna çocuğu istismar etmemesi son derece önemli bir noktadır.

Çalışma kapsamında incelenen internet gazetelerinin çocuğa yönelik istismar türleri arasında en çok cinsel istismar haberlerine yer verdikleri tespit edilmiştir (%44,44). Toplumda daha yaygın görülen psikolojik istismar, ihmal gibi istismar türleri ise neredeyse yok denecek kadar az haberleştirilmiş; çocuk istismarı sorunu dar bir çerçevede sunulmuştur. İncelenen haberlerde çocuğun özel hayatını ve mahremiyetini koruma ilkesinin çoğunlukla gözetildiği, çocuğa ve ailesine ait kimlik bilgilerinin, adres, okul gibi çocuğun kimliğini açığa çıkaracak bilgilerin verilmediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde çocuğun fotoğraflarının açık biçimde yayımlanmadığı da görülmüştür. Ancak haberlerin büyük bir kısmında çocuğu güçsüz, korkmuş, utanmış, üzgün, suçlu biçimde tasvir eden; çocuğa yönelik bu algıyı güçlendiren mozaiklenmiş ya da bulanıklaştırılmış çocuk fotoğrafları, imaj bankasından temin edilmiş çocuk görselleri kullanılmıştır. Çocuk istismarıyla ilgili haberlerde cinsiyetçi bir bakış açısının olduğunu da söylemek mümkündür. Özellikle cinsel istismar haberlerinde istismara maruz bırakılan çocuk kız ise haberde bu durumun özellikle ifade edildiği görülmektedir. Haberlerin %66,43'ünde, haberin kaynağı olarak istismara maruz bırakılan çocuğun ifadelerine ve görüşlerine yer verilmediği tespit edilmiştir. Haberlerin sadece %5,21'inde çocuk istismarıyla ilgili sorun tespitine ya da çözüm önerilerine yer verilmiştir.

Çalışmada örneklem olarak seçilen haberlerde çoğunlukla abartılı ve sansasyonel bir dil kullanılmıştır. Haberin ilgi ve merak uyandırması, daha fazla tıklanması için okuyucuda öfke, çaresizlik, tikslenme gibi duygulara neden olacak ifadelere yer verilmiştir. Ayrıca şiddeti sıradanlaştıran, istismara maruz bırakılan çocuğa sorumluluk yükleyen ve failin eylemini meşrulaştıran bir yaklaşım da söz konusudur. Çalışma kapsamında incelenen çocuk istismarı haberleri genel olarak değerlendirildiğinde haberlerde hak temelli bir bakış açısının eksik olduğunu ve gazetecilikle ilgili birtakım temel ilkelerin bile göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Bu çalışma sonucunda elde edilen bulgular, hak odaklı çocuk haberciliği ve çocuk istismarı ile ilgili diğer çalışmalar, meslek kuruluşları tarafından geliştirilen gazetecilik ilkeleri doğrultusunda çocuk istismarıyla ilgili haberlerde ve diğer medya içeriklerinde dikkat edilmesi gereken noktalar ve öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Çocuk istismarı haberleri de dâhil bütün haberlerde “çocuğun yüksek yararı” ilkesi gözetilmeli, bağımsız bir birey olarak çocuğun onuruna ve haklarına saygı gösterilmelidir.
- Çocuğun özel hayatını ve mahremiyetini korumak; yeniden istismara maruz bırakılmasına yol açmamak adına çocuğun kimlik bilgileri, fotoğrafı, kimliğini açığa çıkaracak bilgiler yayımlanmamalıdır.

- Çocukların ifade özgürlüğü ve medyaya katılım hakkı kapsamında çocuğun kendini ifade etmesine imkân tanınmalı, görüşlerine ve ifadelerine yer verilmelidir.
- Abartılı ve sansasyonel bir dil kullanılmamalıdır.
- Şiddeti ve her türlü istismar biçimini sıradanlaştıran, görünmez kılan, meşrulaştıran ve yeniden üreten bir dil kullanılmamalıdır.
- Çocuğu istismara açık, zayıf, çaresiz, edilgen gösteren; etiketleyen ve ötekileştiren ifadeler ve görseller kullanılmaktan kaçınılmalıdır.
- Gerek istismara maruz bırakılan çocuğu gerekse faili herhangi bir etnik kimlik, sosyoekonomik statü, meslek, cinsiyet, dinî inanış, politik görüş ve yaşam tarzı ile ilişkilendiren; genellemelere neden olan ifadelere ve görsellere yer verilmemelidir.
- İstismar olayından ötürü çocuğa sorumluluk yükleyen ve onu suçlayan ifadeler kullanılmamalıdır.
- Failin eylemini meşrulaştıran ve görünmez kılan ifadeler kullanılmamalıdır.
- Cinsel istismar haberlerinde şiddeti erotik bir dille hikâyeleştirmekten ve çocuğu cinsel cazibe unsuruna dönüştürmekten kaçınılmalıdır.
- Çocuk istismarı olayını aktarmanın ve haberleştirmenin ötesine geçilerek bu tür olayların nedenleri araştırılmalı, sorgulanmalıdır.
- Çocuk istismarını önlemeye, istismara maruz bırakılan çocuğu korumaya ve desteklemeye yönelik yasal düzenlemelerin ve politikaların yeterli olup olmadığı sorgulanmalı; uygulamada yaşanan sorunlar olup olmadığı araştırılmalıdır.
- İstismara maruz bırakılan çocuğu fark edebilmek ve sonrasında nasıl yol izleneceğini göstermek için uzman görüşlerine yer verilmelidir.
- Sorunun çözümüne yönelik resmî kurumların ve sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri hakkında bilgi verilmelidir.
- Sorunun çözümüne yönelik resmî kurumların, sivil toplum kuruluşlarının, uzmanların, bilim insanlarının görüş ve önerilerine yer verilmelidir.

Kaynakça

- Akbaş, E., ve Atasü Topçuoğlu, R. (2009). Modern çocukluk paradigmasının oluşumu eleştirel bir değerlendirme. *HÜ Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 20(1), 95-103.
- Aktaş Salman, U. (2019a). *Haberde çocuk: Çocuk odaklı habercilik el kitabı*. İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.

- Aktaş Salman, U. (2019b). <https://journo.com.tr/cocuk-istismari-haberlerinde-bu-kelimeleri-kullanmayin>, Erişim: 12.06.2020
- Aktepe, E. (2009). Çocukluk çağı cinsel istismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, (1), 95-119.
- Alankuş, S. (2007). Ön Söz: Neden çocuk odaklı habercilik kitabı? S. Alankuş (Haz.). *Çocuk odaklı habercilik* içinde (s. 25-72). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Ariès, P. (1962). *Centuries of childhood: a social history of family life*. New York: Alfred A. Knopf.
- Bilge, Y.D., Taşar M.A., Kılınçoğlu, B., Özmen, S. ve Tıraş, Ü. (2013). Alt sosyoekonomik düzeye sahip anne-babaların çocuk istismarı ve ihmali hakkındaki bilgi düzeyleri, deneyimleri ve kullandıkları disiplin yöntemleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 14, 27-35.
- Child Welfare Information Gateway (2019). *Long-term consequences of child abuse and neglect*. Washington, DC: U.S. Department of Health and Human Services, Administration for Children and Families, Children's Bureau, https://www.childwelfare.gov/pubPDFs/long_term_consequences.pdf
- Çocuk Haklarına Dair Sözleşme (1989, 20 Kasım). <https://www.unicef.org/turkey/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1na-dair-s%C3%B6zle%C5%9Fme>
- Diaz, A., Simantov, E. ve Rickert, V. I. (2002). Effect of abuse on health results of a national survey. *Arch Pediatr Adolesc Med*.156 (8), 811-817. doi:10.1001/archpedi.156.8.811
- Dünya Sağlık Örgütü (2014). *Şiddetin önlenmesine ilişkin küresel durum raporu*, <https://apps.who.int/iris/rest/bitstreams/649376/retrieve>, Erişim: 12.06.2020.
- Dünya Sağlık Örgütü (2020). *Global status report on preventing violence against children 2020*. <https://www.unicef.org/sites/default/files/2020-06/Global-status-report-on-preventing-violence-against-children-2020.pdf>, Erişim: 12.06.2020.
- Elford, S., Giannitsopoulou, S. ve Khan F. (2017). *Doğru kelimeleri kullanmak*. Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği. <https://cinselsiddetlemucadele.org/wp-content/uploads/2018/12/media-book.pdf>, Erişim: 05.08.2020.
- Erickson, M.F. ve Egeland, B. (1996). Child neglect. J. Briere, L. Berliner, J. A. Bulkley, C. Jenny ve T. Reid (Ed.) *The APSAC handbook on child maltreatment* içinde (s. 4-20). Sage Publications, Inc.
- Fırat, F. (2016). Çocuk odak'sız' habercilik: İnternet gazetelerinde çocuk içerikli haberlerin sunumu ve etik ihlaller. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, 4(2), 817-833.
- Geray, H. (2006). *Toplumsal araştırmalarda nicel ve nitel yöntemlere giriş*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Glaser D. (2002). Emotional abuse and neglect (psychological maltreatment): A conceptual framework. *Child Abuse & Neglect*, 26 (6-7), 697-714.
- Güven, S. (2014). *Çocukların medyada temsili: İyi, kötü ve mağdur çocuk* (Doktora Tezi). Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- https://www.who.int/health-topics/violence-against-children#tab=tab_1
- Işıklı B. (2008). Çocuk istismarının toplumsal boyutu. VI. *Sokakta Çalışan ve Yaşayan Çocuklar Sempozyumu Kitabı*. Diyarbakır Valiliği. İstanbul, 156-163.

- İnal, K. (1999). Paternalist politikanın ideal Türk çocuğu. *AÜ Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 32(1), 195-212.
- Kara, B., Biçer, Ü. ve Gökalp, A.S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, (47), 140-151.
- Karasu, F. ve Bilgen, F. G. (2017). Anneleri tarafından çocuklara uygulanan duygusal ve fiziksel istismar/ihtimal davranışları. *Kilis 7 Aralık Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (13), 22-34.
- Kempe, R.S. ve Kempe, C. H. (1997). *Child abuse*. (13. b). Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press.
- Koman, E. ve Özkan, Ş. (2018). *Türkiye yazılı basınında çocukların temsili*. İstanbul: Hrant Dink Vakfı.
- Koman, E. (2019). <https://journo.com.tr/cocuk-istismari-haberlerinde-bu-kelimeleri-kullan-mayin>, Erişim: 20 Mayıs 2020.
- Krippendorff, K. (2004). *Content analysis: An introduction to its methodology*. USA: Sage Publications.
- Leetch, Aaron N. ve Woolridge, D. (2013). Emergency department evaluation of child abuse. *Emergency Medicine Clinics of North America*, 31(3), 853-873.
- Levey, E. J, Apter, G. ve Harrison, A. M. (2017) The global problem of child maltreatment: perspectives on mechanisms of influence and illness presentation. *International Journal of Culture and Mental Health*, 10(1), 90-96, DOI: 10.1080/17542863.2016.1264440
- Moeller S. D. (2002). A hierarchy of innocence: The media's use of children in the telling of international news. *Harvard International Journal of Press/Politics*, 7(1), 36-56. doi:10.1177/1081180X0200700104.
- Onat, Y. ve Akço, S. (2007). Çocuk ve habercilik. S. Alankuş (Haz.). *Çocuk odaklı habercilik içinde* (s. 73-92). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Özmen, Ş. Y. (2012). Çocuğun adı yok: Televizyon haberlerinde çocuğun sunumu ve çocuk hakları bağlamında değerlendirilmesi. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (34), 66-82.
- Türk Ceza Kanunu (2004, 26 Eylül). *Resmî Gazete* (Sayı: 25611) Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/10/20041012.htm>.
- Türkiye Gazetecileri Hak ve Sorumluluk Bildirgesi (2005). Erişim: <https://www.tgc.org.tr/bildirgeler/t%C3%BCrkiye-gazetecilik-hak-ve-sorumluluk-bildirgesi.html>
- UNICEF (2007). *Çocuk hakları ve gazetecilik uygulamaları, hak temelli perspektif*. Dublin Teknoloji Enstitüsü.
- UNICEF (2010). *Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması*, Erişim: https://www.unicef.org/turkey/sites/unicef.org.turkey/files/2019-02/cocuk-istismari-raporu-tr_1.pdf (11.07.2020)
- van Dijk, T. A. (2000). *Ideology and discourse: A multidisciplinary introduction*. Barcelona: Pompeu Fabra University.

Çocuk İstismarının Dijital Bileşenleri

Vahit İlhan
Hakan Aydın

Giriş

Dijital yaşamın getirdiği yeni ortamlarda bilgi güvenliği, elektronik işlemlere ilişkin düzenlemeler, bilişim suçları, sağlık sorunları, özel yaşamın gizliliği, telif/patent hakları, nefret söylemi, aşırı internet kullanımı gibi belli başlı alanlarda sorunlar yaşanmaktadır. Bize sayısız imkân ve araç sunan dijital ortamlar, aynı zamanda suç işleme ve kullanıcılara zarar verme noktasında da yeni imkân ve ortamlar sağlamaktadır. Bu sorunların başında online ortamların istismar biçimlerine özellikle çocuk istismarına yeni alanlar açması gelmektedir. Çalışmanın konusunu; çağımızın en büyük sorunlarından biri olan çocuk istismarının online ortamlarda nasıl gerçekleştiği ve dijital ortamların istismar noktasında nasıl bir risk ortamı sunduğu sorunu oluşturmaktadır. Her alanda farklı biçimlerde ortaya konulan çocuk istismarı sorunu son yıllarda internet ortamı ve özellikle sosyal medya platformları ile sıklıkla birlikte anılmaktadır.¹ Bu nedenle farklı bilim alanlarında ortak çalışmalar yürütmek sorunun çözümüne hizmet edecektir.

---

¹ Gündelik hayatta tartışmaların odağında yer alan ve gündem oluşturan dijital ortamlarda çocuk istismarı ilgili 2020 yılında ait haberlerin bir kısmı aşağıda sıralanmıştır;

- "Sosyal medya, çocukları istismarcıların hedefi hâline getiriyor." (<https://t24.com.tr/video/500-istismar-vakasi-inceledi-cocuk-istismarcilarinin-yuzde-75-i-tanidik,35220>)
- "Minnoşlar Netflix'e özür diletti; 'pedofili' tepkisi yağdı." (<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/minnoslar-netflix-e-ozur-diletti-pedofili-tepkisi-yagdi-41592980>)
- "Çocuk istismarı operasyonunda 13 tutuklama...5 yaşındaki çocuklara ait görüntüler çıktı." (<https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/cocuk-istismari-operasyonunda-13-tutuklama-5-yasindaki-cocuklara-ait-goruntuler-cikti-6082031/>)
- "YouTube'daki çocuk istismarı hesapları: Bakanlık harekete geçti." (<https://www.cnn-turk.com/video/turkiye/youtubedaki-cocuk-istismari-hesaplari-bakanlik-harekete-gecti>)

17 ilde eş zamanlı çocuk istismarı operasyonu! Çok sayıda gözaltı var... Bir uygulama üzerindeki gruptan çocukların cinsel istismarı içerikli müstehcen görüntü ve mesaj paylaştığı tespit edilen 22 şüpheli, İstanbul merkezli 17 ilde düzenlenen eş zamanlı operasyonda gözaltına alındı. (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/17-ilde-es-zamanli-cocuk-istismari-operasyonu-cok-sayida-gozalti-var-6326589>)

Çocukları, istismar² biçimlerinden koruma kapsamında, istismarcıların yöntemlerini belirlemenin soruna yönelik çözüm önerileri üretme bakımından önemi büyüktür. Eğitim ve sağlık kurumlarının, sivil toplum ve medya kuruluşlarının çocuk istismarı konusunda duyarlılığının artırılması, bunun yanında bilimsel verilere dayalı çalışmalar ile sorunu çözmeye yönelik somut adımlar atılması gerekmektedir. Bu çalışmayla çocuk istismarının dijital bileşenlerinin tanımlanması, online istismar yöntemlerinin ortaya konulması ve soruna, çözüm önerileri üretilmesi bağlamında katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu araştırmanın amacı, çocuk istismarı sorununun çözümüne yönelik verileri artırmak, istismarın önlenmesine yönelik çalışmalara katkı sağlamak; bu süreçte yapılacak mücadele ve üretilecek politikalara yol gösterecek veriler elde etmektir. Bu hedefe ulaşmak için niteliksel yöntemler kullanılmış, aşağıdaki araştırma sorularına yanıtlar aranmıştır:

- Çocuk istismarı dijital ortamlarda nasıl yansıma bulmaktadır?
- Çocuk istismarının dijital ortamlarda yer alma biçimleri nelerdir?
- Çocuk istismarcılarının dijital ortamlarda kullandıkları yöntemler nelerdir?
- Çocuk istismarını önlemek için dijital platformlarda ne gibi önlemler alınabilir?

Günümüzde çocuk ve çocukluk kavramları değişirken bu kavramlara atfedilen anlamlar da değişkenlik göstermektedir. Çocuk, yetişkinin küçük bir modeli değil kendine has ve bağımsız bir bireydir. Yeni iletişim teknolojilerinin hayata nüfuz etmesiyle birlikte çocukluk prototipi değişmiş, dijitalleşen dünyada varlığını sürdüren bir çocukluk süreci ortaya çıkmıştır. Aktif internet kullanımının en yoğun olduğu ve çocukların risk alma davranışının da yüksek olduğu ergenlik döneminde ise çocuklar, dijital dünyada olumsuz deneyimler yaşayabilmektedir. Bu kapsamda çocuk sağlığının korunmasında risk olarak değerlendirilen internet bağımlılığı ve dijital dünyada çocuk istismarı, vurgulanması gereken en önemli konulardır (Topçu, 2018, s. 28). Dijital ortamlarda çocuk istismarı noktasında en dikkat çeken alan ise güvenli internet ve denetim konusunda büyük sorunların yaşandığı sosyal medya mecralarıdır.

---

² Çocuk istismarı, 18 yaş altı çocukların, hak ve özgürlüklerini kısıtlayan, çocuğun fiziksel ve psikolojik bütünlüğünü tehdit eden her türlü kötü davranış biçimidir ve temel olarak 4 farklı türü bulunmaktadır. Fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal ve psikolojik istismar ile ihmal (Çelik vd., 2017, s. 7-10).

1. Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı

Sosyal medyanın sunduğu imkânlar sayesinde bireysel kullanıcılar artık sadece izleyici veya okuyucu değil doğrudan bilgi ve belge yayan amatör yayıncılara dönüşmüşlerdir. Geleneksel medya yerine yeni medyanın tercih edildiği günümüz dünyasında sosyal medya mecraları olarak Facebook, Instagram ve Twitter gibi uygulamalar insanların vazgeçilmezleri hâline gelmişlerdir. Dijital çağda yaşamın ve paylaşımın en önemli alanını oluşturan sosyal medya, insanlara kendi materyallerini yükleme, başkalarının içeriğine yanıt verme, etiketleme veya paylaşma fırsatı vermektedir. We Are Social verilerine göre Ocak 2021 itibarıyla dünya çapında 4,66 milyar insan internet kullanmaktadır; bu rakam geçen yılın aynı döneminden bu yana 316 milyon (yüzde 7,3) artış göstermiştir. Küresel internet penetrasyonu 2021 itibarıyla yüzde 59,5 seviyesindedir. Diğer yandan dünya çapında 4,2 milyar sosyal medya kullanıcısı bulunmaktadır. Bu rakam, son 12 ayda 490 milyon artarak yıllık yüzde 13'ün üzerinde büyüme sağlanmıştır. Sosyal medya kullanıcılarının sayısı artık dünya toplam nüfusunun yüzde 53'ünden fazlasına eşittir. Ortalama olarak 2020 boyunca her gün 1,3 milyondan fazla yeni kullanıcı sosyal medyaya katılmıştır ve bu da saniyede yaklaşık 15 yeni kullanıcıya denk gelmektedir. Tipik bir sosyal medya kullanıcısı artık her gün sosyal medyada 2 saat 25 dakika harcamakta, bu da haftanın yaklaşık bir gününe denk gelmektedir. Sosyal medyada geçirilen zamanda dünya ortalaması günde 2,25 dakika olarak belirlenirken Türkiye ortalaması ise 2,57 dakikadır. Bu veri ile birlikte Türkiye'deki sosyal medya kullanıcı sayımız Ocak 2021'de toplam nüfusumuzun yüzde 70,8'ine eşittir (<https://wearesocial.com>).

Bu rakamlar eşliğinde dijital yaşamın hayatın merkezinde yer alan en önemli failerlerden biri olduğunu söylemek mümkündür. Dijital dünya, çevrim içi bir ortamda günlük yaşamın her alanına entegre olarak iş, eğitim, aile ilişkilerini dönüştürebilmekte, önemli sosyal etkiler üretmektedir. Ancak toplum ve toplumu oluşturan bireylerin gelişim ve değişimlerinin, teknolojinin hızlı temposuna ayak uydurmaları farklılıklar göstermektedir. Değerlendirilmesi zor olan bu durum ise farklı alanlarında çalışan bilim insanlarını internetin yararlarını öne çıkarmaya, zararlı etkilerini ise en aza indirmeye yönelmektedir. Bilim insanları internet kullanımını etkileyen içselleştirilmiş etmenler ile demografik ve psikolojik faktörlerin ayrıntılı olarak tanımlanmasıyla internet konusundaki endişelerin azalacağını düşünmektedir (Topçu, 2018, s. 27-28). Ancak bu yeni iletişim kanalı kullanılırken bazen insan ilişkilerinde ve kurumsal anlamda sorunlar yaşanabilmektedir. Bu nedenle sosyal medyanın sadece kişisel duygu ve düşüncelerin istenildiği şekilde yazılabildiği kişiye özel bir ortam değil aynı zamanda mesajları çok sayıda kişiye ulaştıran bir araç olduğu unutulmamalıdır. Bu nedenle iletileri paylaşırken sınırsız bir özgürlük duygusu ile değil başkalarının hak ve özgürlüklerini ihlal etmeme düşüncesiyle hareket etmek gerekmektedir (akt. Yolcu, t.y., s. 295).

Sosyal medya kullanıcılarının demografik yapıları hızla değişmektedir. Bir zamanlar sadece gençlerin kullandığı platformlar olarak görülen sosyal ağlar, hızla yaş ve konumdan bağımsız ağlara dönüşmektedir (akt. Yolcu, t.y., s. 295). Dijitalleşen yaşam içerisinde çocuk kavramı ve çocukluk figürleri de değişim göstermektedir. Aile yapısının farklılığı temel alınıp düşünüldüğünde; geleneksel aileden modern aileye farklılık gösteren çocukluğun artık internetin herkes tarafından erişilebilir hâle gelmesiyle birlikte tek tip bir çocukluk prototipinde görünür olduğu ifade edilebilir. Dijital dünyaya doğan çocuğun ebeveyni de aynı şekilde bu çağı takip etmek durumundadır. Sosyal medyanın belirleyici, yönlendirici, büyüleyici etkisi ile çocuğun artık aile ve okul dışında bilgi kaynağı ve eğitici olarak kabul edeceği bir mecra olarak internet; hayatın merkezinde yer almaktadır. Sosyal medya sadece bilgilerin yayılmasında değil iletişim, paylaşım ve özel hayatın görünür hâle getirilme çabasında da bir araç vazifesi görmektedir. Herhangi bir yaş kısıtlaması olmaksızın sosyal medya hesaplarına erişimin mümkün olduğu uygulamalar aracılığıyla dijital dünyanın izinden giden, hatta sürüklenen bir çocukluk ortaya çıkmıştır (Dursun, 2019, s. 197-198).

Bunun yanında toplumda en hızlı değişim ve gelişim gösteren, dolayısıyla pozitif ve negatif etkilenime en açık grup kuşkusuz ki çocuklardır. Çocuklar bu dünyayı; bilgiye erişim, iletişim, dijital oyunlar, sosyal medya gibi alanlarda sıkça kullanmaktadır. Dünyada olduğu gibi ülkemizde de internet kullanan nüfusu giderek artan hızda çocuklar oluşturmaktadır. Bu kadar hızlı gelişen ve değişen bir ortama kendi yaşlarına özgü gelişim özellikleri olan çocukların uyum sağlaması birtakım zorluklar içerebilmektedir. Sanal ortamın en önemli risklerinden biri duygusal ve cinsel istismara imkân sağlamasıdır. Çocuklar sosyal paylaşım siteleri, sohbet odaları, akıllı telefon uygulamaları, sosyal ağlar gibi çevrim içi alanlarda tanıştıkları kişilerle hem yüz yüze hem de sanal buluşmalar sonucunda cinsel taciz, fiziksel şiddet, psikolojik sorunlar, depresyon, kaçırılma hatta ölümlerle sonuçlanan durumlara maruz kalabilmektedirler (Topçu, 2018, s. 27-31). Ayrıca sosyal medya ortamlarında bilgilerini paylaşırken aşırı bilgi paylaşımı nedeniyle güvenlik sorunlarına açık hâle gelebilmektedirler.

Dijital çağ çocukların maruz kaldığı mevcut riskleri daha da artırırken yeni riskler de oluşturmaktadır. Çevrim içi çocuk istismarı, suiistimali ve ticareti sadece Derin Web değil aynı zamanda anaakım dijital platformlarda ve sosyal medyada hâlen yaygındır. Ayrıca çocuklar, siber zorbalık, pornografi ve online kumar gibi uygunsuz içeriklere erişim ve maruziyet dâhil olmak üzere çeşitli çevrim içi riskler ile karşı karşıya kalmaktadırlar. Birçok çocuk bu risklerden başarılı bir şekilde kaçınırken diğer önemli bir kısmı için yıkıcı ve hayat değiştiren etkiler ortaya çıkabilmektedir (UNICEF, 2017, s. 31). Bu noktada özellikle cinsel istismar sorununun diğer alanlara

göre ön plana çıktığı ve dikkat çektiği görülmektedir. Cinsel İstismar, gelişimini tamamlamamış bir çocuğun, bir yetişkin ya da akranı tarafından zorlanarak veya kandırılarak cinsel uyarılma amacıyla kullanılmasıdır. Temas ve dokunma olmadan da gündelik hayatta ve özellikle online ortamlarda gerçekleşebilir; yetişkin tarafından çocuğa cinsel içerikli söylemler yöneltilmesi, çocuğun bedeninin özel bölgelerine bakılması, çocuğa çıplak kadın/erkek fotoğrafları gösterilmesi, yetişkin tarafından çocuğa özel bölgelerinin gösterilmesi ve çocuğun cinsel içerikli fotoğraflarının çekilmesi, cinsel istismar örneklerindedir (Çelik vd., 2017, s. 10).

Sosyal ağların gerçek yaşama bu denli hızlı ve etkin bir biçimde dâhil olması ve bu ağların bireysel kullanıma yönelik dizayn edilmesi çocukları ve ailelerini birçok sorunla karşı karşıya getirmiştir. UNICEF'in 2017 yılı Raporu'nda, internet-te çocukların karşılaştığı tehlikeler şu şekilde sıralanmıştır:

- Dijital dünya, çocukların karşılaşılabileceği geleneksel tehlikelerin karşısında, yeni çocuk istismarı ve sömürü türlerini gündeme getirmiştir. Çocukların cinsel istismarının canlı olarak yayınlanması ya da çocukların cinsel istismarına ilişkin materyallerin “sipariş üzerine hazırlanması” bu yeni istismar türlerine örnek olarak verilebilir.
- Sosyal medya, çocuk istismarcıları için de yeni bir alandır. Sosyal medya üzerinden açılacak sahte hesaplarla, hiçbir şeyden şüphe duymayan çocuklara ulaşmak kolaydır.
- Dijital alan, çocuk hakları ihlali ve istismarını kolaylaştırmakta ve emniyet güçlerinin bu tür vakaları takibini güçleştirmektedir.
- Tutumlar kültürden kültüre değişmekle birlikte çocuklar, karşılaştığı tehlikeleri öncelikle arkadaşları ile paylaşmakta, bu durumda ebeveynlerin risklere müdahalesi gecikmekte ve çocuğu korunması güçleşmektedir (akt. Güngör, 2019, s. 57; UNICEF, 2017, s. 4).

UNICEF Raporu'nda hiçbir çocuğun çevrim içi riskler karşısında tam güvende olmadığı; zorbarların, cinsel suç işleyenlerin, insan tacirlerinin ve çocuklara zarar verecek kişilerin en güç durumdaki çocuklara ulaşması açısından bugünkü kolaylığa başka hiçbir dönemde erişemediği vurgulanmaktadır (UNICEF, 2017, s. 21).

2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırma, nitel bir çalışma olarak kurgulanmış ve verilerin toplanmasında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Dijital ortamlarda çocuk istismarının bileşenlerini belirlemek üzere tasarlanan çalışma kapsamında tercih edilen mülakat tekniği ile samimi bir sohbet ortamında gerçekleşen görüşmeler sonucunda uzman

katılımcıların online ortamlardaki istismar görünümüne yönelik görüşlerinin derlenmesi hedeflenmiştir. Araştırma, örneklem tekniklerinden amaçlı örneklem tekniği kullanılarak belirlenmiş altı uzman ile gerçekleştirilen mülakatlarla şekillendirilmiştir. Verilerin analizinde ise nitel veri analizi teknikleri kullanılmıştır.

Nitel araştırma yöntemi, araştırmanın tasarlanması ve gerçekleştirilmesinde araştırmacıya esneklik sağlamaktadır. Araştırmanın her aşamasında duruma göre yeni yöntem ve yaklaşımlar geliştirme, araştırmanın kurgusunda değişiklikler yapma gibi unsurlar nitel araştırmanın özünü oluşturmaktadır. Nitel araştırmaların bir diğer özelliği de keşfedici olmalarıdır. Keşfedici özelliğe sahip araştırmalar, üzerinde az çalışılmış konuları aydınlatmada oldukça kullanışlı ve yararlıdır (Neuman, 2012, s. 228). Bu teknik sayesinde bireylerin belirli bir durum ve konu hakkındaki duygu ve düşüncelerini tespit etmek mümkündür. Yarı yapılandırılmış görüşme tekniğinde araştırmacının önceden hazırlamış olduğu soruların üzerinde katılımcıların kısmen düzeltme ve düzenleme olanakları bulunmaktadır. Ayrıca soruların biçimlenmesinde araştırmacının ve katılımcının birlikte düzenleme olanağı da bulunmaktadır (Sönmez ve Alacapınar, 2019, s. 187-188). Önceden belirlenmiş bir amaç için soru sormak ve olguyu derinlikli anlamaya yönelik ek sorular sormak şeklinde gerçekleşen yarı yapılandırılmış görüşme yöntemi en ideal veri toplama aracı olarak belirlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2004, s. 105).

Bu yöntem, kişilerle daha rahat bir ortamda gerçekleştirildiği için görüşmenin gidişatına göre daha detaylı sorular sorma fırsatı vermektedir. Bu sebeple çalışmada söz konusu yöntemin kullanılması tercih edilmiştir. Görüşmede amaç, araştırma sorularını açığa çıkaracak ayrıntılı ve derinlemesine bilgi toplamaktır. Daha önceden hazırlanan soruları, illa bir sıraya göre sormak gerekmez. Görüşmeciyi ve görüşülen kişi arasında gerçekleşen iletişimin durumuna göre aynı anda birden çok soruya cevap almak mümkün olabilmektedir ya da tam tersi bir durum ortaya çıkabilmektedir. Bunun yanında görüşmede verilen yanıtlara göre yeni sorular sorma imkânı da olabilmektedir. Böylesi bir durumda görüşme, esnek bir yapıya sahip olabilmekte ve alınan bilgilere göre ek sorular sorulabilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2004, s. 125). Çalışma kapsamında görüşmeler, Covid-19 salgını nedeniyle online olarak Zoom platformu üzerinden gerçekleştirilmiş ve görüşmeler kayıt altına alınmıştır.

Çocuk istismarının online ortamlarda nasıl gerçekleştiğini ve istismara yol açacak şekilde nasıl kullanıldığını ortaya koymak için Çocuk İhmal ve İstismarını Engelleme Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu ve çocuk ve istismar konularında hassas olan ve online ortamlarda etkin olan sivil toplum kuruluşları temsilcileri ile yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Araştırmanın

nitel bölümünün saha çalışması 28.01.2021 tarihinde başlamış, 12.03.2021 tarihinde sona ermiştir. Mülakatlara katılımcı sayısı 6'dır.

- Prof. Dr. Çağlar Özdemir, Adli Tıp Uzmanı, Erciyes Üniversitesi (ERÜ) Çocuk İhmali ve İstismarını Engelleme Uygulama ve Araştırma Merkezi (ÇİTEM).
- Hatice Karaca, Komiser Yardımcısı, Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu.
- Ceren Bostan, Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı, Denizli Koruyucu Aile Derneği, Aydın Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Hizmet Bölümü Araştırma Görevlisi, (<https://twitter.com/koruyucuaille>)
- Volkan Çolakoğlu, Avukat, Çocuk İstismarı ve İhmali İle Mücadele Derneği Sözcüsü, (<https://twitter.com/ciporgtr>)
- Dilan Ergüneş, Avukat, UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu (<https://twitter.com/ucimorgtr>)
- Sibel Erenel, Evlilik ve Aile Terapisti, Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi, Toplumsal Gelişim ve Eğitim Vakfı (YÖRET) Başkanı, (<http://www.cocugasiddetionluyoruz.net>)

3. Nitel Araştırma Bulguları ve Analizi

3.1. Çocuk İstismarı Sorununda Toplum Algısı

Çocuk istismarına ilişkin toplum algısına yönelik görüşmelerde, çocuk istismarının sadece cinsel istismardan ibaret olduğu şeklinde yaygın bir algının olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Fiziksel ve duygusal istismar ve ihmal ile ilgili olarak ise genel bir bilgi eksikliğinin söz konusu olduğu, çocuk istismarı ile ilgili toplum algısının dağınık bir seyir izlediği, istismar ile ilgili tepkilerin saman alevi gibi bir anda parladığı ancak çok çabuk unutulduğu ifade edilmektedir. Ayrıca bu konuda atılması gereken somut ve maddi adımlara yönelik yeterli emek veya çabanın harcanmadığı, toplum algısının anlamlı bir hâle gelmesi için bu alanda farklı disiplinlerde yapılacak çalışmaların tümünün değerli bulunduğu ve sürekli olması gerektiği vurgulanmaktadır.

Çocuk istismarı dünyada da ülkemizde de yeni gelişen bir kavram... Aslında 2000'li yıllarla birlikte toplumun algısı da değişmeye başladı. Bizim dönemimizde çok olağan olan okulda şiddet olgusu; bugün çok ayıplanan; gerek toplum bazında gerek adli makamlar nezdinde gerekse idari yapılanmada soruşturmalara

konu olan eylemler hâline geldi... Genel olarak toplumsal bir hassasiyet oluştu diyebiliriz. Toplumun algısı değişiyor, geliyor ama yeterli mi, değil. Mesela fiziksel istismar azaldı ama cinsel istismar azalmadı, artıyor. Aile içi istismar, en- sest ilişkiler var hâlâ ülkemizde. (Ç. Ö - Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Toplumsal anlamda şöyle bir sıkıntımız var: Çocuk istismarı deyince insanların aklına cinsel istismar geliyor, hâlbuki fiziksel istismar, duygusal istismar ve ihmal de var. Özellikle yaşanmış istismar vakalarında yoğun tepki cinsel istismar oldu- ğu için bu tür olaylar sosyal medyaya yansıtıldığında toplum olarak büyük bir reak- siyon oluşuyor. Herkes bir nefret söylemi içerisinde bunu yapanı asalım gibi tep- kiler gösteriyor ama bu tepkiler 48 saat sonra etkisini yitiyor. O saatten sonra yine sosyal medyada maç konuşuluyor ya da televizyondaki bir dizi ile ilgili yorumlar yapılıyor. (V. Ç.- Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmali ile Mücadele Derneği Söz- cüsü)

Kendi yaşadığım çevrede insanlar çocuk istismarına inanılmaz duyarlı. Genel ola- rak akademik çevreden bahsediyorum aslında. Bence toplumun çok küçük bir oranı evet, çocuk istismarını biliyor ve bunun kötü bir şey olduğunu çocuklara çok zarar verdiğini biliyor. Ama bir taraf var ki bunu yapmaktan vazgeçmiyor. Bunun cinsel istismar boyutunu bir pedofoli yani hastalık olarak değerlendiriyor- lar. Fiziksel istismar, psikolojik istismar ya da ihmal boyutunu biyolojik aile kay- naklı değerlendiriyorlar ama ben bunların tamamen biyolojik ailelerin yetersiz eğitiminden kaynaklandığını düşünüyorum. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Der- neği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Tabii ki hassas bir konu toplum için refleksi yüksek olan bir konu. Ortaya çıktığı anda mağdurların ailesi de şüphelilerin ailesi de aşırı tepkiler veriyor. Bizdeki ça- lışmalar da zaten gizlilik esasına dayalı olarak yürütülmektedir. İstismar denince ilk akla gelen cinsel istismar olduğu için toplumda infial yaratabilecek bir konu- dan bahsediyoruz. Cinsel istismar dışında fiziksel istismar denince kasten yarala- malar, psikolojik anlamda tehditler, çocuğun bakımındaki ihmaller veya çocuğun çalışmaması gereken işlerde çalıştırıldığı zaman bu gibi durumlarla karşılaşuyo- ruz. Bu konuda şikâyetler yakın çevresi dışında okulda fark edildiğinde öğret- menleri tarafından da geliyor. Çevrede herhangi bir komşunun veya yabancı biri- nin fark etmesi üzerine de şikâyetler gelebiliyor. Son zamanlarda toplumun algısı arttı. Okulda verilen eğitimlerin de etkisi olduğu düşünüyorum. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu – Komiser Yardımcısı)

Öncelikle bizim deneyimlerimize göre toplum aslında tam olarak daha çocuğun ne olduğunu bilmiyor. Bizim UCİM'de düsturumuz 18 yaşın altındaki her birey çocuktur ve çocuk gözüyle bakılmalıdır. Ama ne yazık ki toplumdaki algı bu ko- nuda sorunlu. Çünkü çoğu zaman hâkimlerin bile özellikle 14-15 yaşın üstünde istismara maruz kalan çocuklara çocuk gözüyle bakmadıklarını görüyoruz. Aka- binde istismarın ve ihmalin çocuklarda ne denli büyük travmalar yaşattığını, belki

bir çocuğun 3 yaşında yaşamış olduğu travmanın 35-40 yaşlarına geldiğinde farklı travmalarla birlikte yeniden ortaya çıktığını toplum bilmiyor. Genelde toplumun algısı “Çocuk unuttur, geçer, biz üzerini kapatalım ve hapiste çürümesin.” şeklinde oluyor. Maalesef ki böyle bir yanlış algı var. Yine en büyük sorun istismar eşittir cinsel istismar olarak algılanıyor. Maalesef toplumda bu algı oluşmuş durumda... (D. E. – Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Çocuk istismarı deyince çoğunlukla bedensel zarar veya bir tecavüz olduğunda cinsel şiddet düşünülüyor. Ancak bağırmanın da bir duygusal şiddet olabileceği düşünülüyor. Bir tokatın fiziksel şiddet ve istismar olabileceği düşünülüyor. O açıdan maalesef toplumdaki çocuğa yönelik şiddet ve şiddetin tanımları ile ilgili eksik bilgilenme var. Ama şunu da biliyoruz bilgilenme yapılan gruplarda bilgi değişikliği ile birlikte öğrenme de çok hızlı gerçekleşiyor. İnsanlar bunu hayatlarına sokmaya çalışıyor. Ebeveynlerin bağırmanın çocuğuma şiddet göstermek olduğunu bilmiyordum, deyip bunu düzeltmek ve iyileştirmek yönüne gittiklerini görüyoruz. Yani insanlar öğrendikçe daha iyisini yapmaya çalışıyorlar. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.2. Çocuk İstismarında Sık Yaşanan Vakalar ve Dikkat Çeken Tespitler

Görüşmelerde, en sık karşılaşılan istismar biçiminin cinsel istismardan ziyade fiziksel ve duygusal istismar olduğu belirtilmiştir. Oransal olarak fiziksel ve duygusal istismarın fazla olduğu ancak özellikle fiziksel istismarın çocukta bir yaralanma olmadığı müddetçe kayıt altına alınmadığı vurgulanmıştır. Çocukların istismar durumunu ailelerine veya yakınlarına anlatamamasının büyük bir sorun olduğu; ailelerin ve çocuğun bu durumu kabullenmesinin de ayrı bir sorun oluşturduğu belirtilmektedir. Bu durumun adli süreçleri geciktirdiği ve ikincil mağduriyet yaşanmasına neden olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca karşılaşılan vakalarda cinsel istismar anlamında aile içi istismarın daha fazla olduğu ifade edilmekte, duygusal istismarı çoğunlukla anne-babalar ve öğretmenlerin gerçekleştirdiği vurgulanmaktadır. Akademik başarı noktasında çocuğun bu yönde hırslandırılması çabaları büyük travmalara yol açabilmektedir. Burada vurgulanan nokta ise uygulanan bu istismar biçiminden ebeveynlerin bile haberinin olmamasıdır.

Aslında en fazla yaşanan cinsel istismar gibi gözüküyor; hâlbuki fiziksel istismar, duygusal istismar daha yaygındır. Biz ne zaman bir fiziksel istismar tanısı koyuyoruz; bu çocuğun tıbbi bir yardım alması söz konusu olduğu zaman... Çocuk evde fiziksel istismara uğruyor, sıyrık, morluk gibi hafif yaralanmalar oluyor, belirlirli bir zaman sonra da iyileşiyor. Dolayısıyla olgu herhangi bir sebeple hastane-

ye getirilmedikçe ki getirecek olan da kim, yine ebeveyn... O an için fiziksel istismarı tespit etmek mümkün olmuyor. İstismarcı ebeveynler, çocuklarını hastaneye getirmiyorlar çünkü yakalanacaklarını düşünüyorlar. (Ç. Ö – Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Oransal olarak baktığımız zaman tabii ki fiziksel ve duygusal istismar fazla ama özellikle fiziksel istismar, çocukta bir yaralanma yoksa kayıt altına alınamıyor. Toplumumuzda dayak bir cezalandırma ya da bir disiplin biçimi. Diğer yandan çocuklara yönelik cinsel istismarda bizi en çok korkutan ve rehabilitasyonunda en çok zorlandığımız durumlar ensest vakalardır. Aile içinde yaşanan cinsel istismar vakalarıyla karşılaşıldığında okulda danışman hocası ya da sınıf öğretmeni tarafından bu durumu fark edilip müdahale edilebiliyordu. Şimdi çocuklar evden çıkmıyorlar, yani bir 3. göz onları gözlemleyemiyor. En büyük korkumuz bu pandemi sürecinde ensest vakalarda ciddi bir artış olması noktasında... Beni en çok yaralayan vaka ise 11 yaşından 16 yaşına kadar öz babası tarafından cinsel istismara uğrayan bir kızımıza annesinin “evlenene kadar sabret” demesi idi, bu çok yaralayıcı bir şeydi. (V. Ç.– Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmal ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Bizim dernek kapsamında genellikle en sık rastladığımız, fiziksel istismar vakaları. Biyolojik anne baba tarafından dövülen çocukların yurda yuvaya alınması gibi. Daha sonra cinsel istismar geliyor ama ben bunları çok görünür olduğu için vakalara bu şekilde kaydedildiğini düşünüyorum. Benim çalıştığım çocuklarda ve ailelerde gördüğüm en görünür olan psikolojik istismar vakaları. Yani çocuk cinsel veya fiziksel istismara uğrasa bile bunların bir şekilde yaraları sarılıyor ama çocukların terk edilmiş olması, biyolojik anne babalarını görmüyor olması onlara daha çok acı veriyor. Bazıları görüşmeye devam ediyor ama bazıları da görüşmüyor. Ya da orada bir biyolojik anne babanın olduğunu biliyor ama onlar tarafından sevilip sevilmediğinden emin değil. Ben bunların çocuklar üzerinde daha büyük yara açtığını fark ediyorum. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Sadece cinsel istismar var diyemeyiz. Çok çeşitli vakalarımız var. İstismarın bütün boyutlarını görüyoruz. Çocukların istismar durumunu ailelerine veya yakınlarına anlatamaması gibi bir durum var. Ayrıca ailelerin ve çocuğun bu durumu kabullenememesi dikkat çekici bir tespit olarak söylenebilir. Bu bizim işimizi de zorlaştırıyor. Adli sürecin gecikmesine de yol açıyor. Çocuklar utanç, korku, çekinme ve güven problemi yaşadığından hem içinde olduğu durum sıkıntılı hem de onu anlatamaması süreci daha zor hâle getiriyor. Bizde çocuklara ikincil mağduriyetler yaşatılmaması çok önemli bir konu. Bu yüzden çocuk yaşadığı olayı ne kadar az anlatırsa ve ne kadar az kişiyle paylaşırsa hem olayı daha net anlatabiliyor hem de mağduriyetlere sebebiyet vermemiş oluyoruz. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu– Komiser Yardımcısı)

Ne yazık ki öz baba, öz dede, amca ve çocukların aslında güvenle teslim edildiği insanların istismarına çok maruz kalıyor çocuklar. Bu durumlar çok geç açığa çıkıyor. Çünkü ailedeki diğer üyeler konduramıyorlar. Mümkün olmayacağını düşünüyorlar. Artık travmalar ikinci üçüncü seviyelere çıktığı zaman çocuk için çok geç oluyor. Neredeyse olayın ispatı imkânsız hâle geliyor ya da yıpratıcı süreçler başlıyor. Bizim karşılaştığımız vakalarda cinsel istismar anlamında maalesef aile içi istismar çok daha fazla. En fazla duygusal istismarı ise anne babalar ve öğretmenler yapıyor. Çocuğun başarılı olma kaygısı, onu bu yönde hırslandırma çabaları büyük travmalara yol açıyor. Ama ebeveynler ne yazık ki bunun farkında bile değiller. (D. E.- Avukat - UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Türkiye’de çocukla çalışacak herkesin şiddet, ihmal ve istismarın ne olduğu ve bu durumda bildirim yükümlülüğüyle ilgili eğitimleri alması gerekiyor. Şunu çok görüyoruz, benim öyle bir vakam vardı: 7 – 12 yaş arasında bir çocuk ailedeki çok yakın ve güvenilen bir aile büyüğü tarafından istismar ediliyor. Ancak zekâsı yerinde bir çocuk, sorunsuz ve pozitif bir aile ortamı olmasına karşın sadece okul performansında bir düşüklük yaşandığı gözleniyor. Her yıl gitmedikleri psikiyatrist, klinik ve çocuk pedagoğu kalmıyor. Hiç kimsenin aklına bunu araştırmak gelmemiş. Amerika’da yani Batı’da ise bir çocukla çalıştığınızda ilk olarak soracağınız şey birisi sana istemediğin şekilde dokundu mu veya zarar verdi mi? Çocuk bu konuda bir şey sormasa bile öncelikle bu araştırılır. Bu gibi durumlarda sadece cinsel yönüyle de değil tüm istismar riskleri mutlaka değerlendirilmelidir. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.3. Çocuk İstismarı İle İlgili Doğru Bilinen Yanlışlar

İstismar kelimesinin sadece cinsel istismarı kapsadığı algısı ve akla sadece cinsel istismarın gelmesi sorunlu bir durum olarak görülmektedir. İstismarcılarla ilgili olarak ise durumun dış görünüm, ekonomik durum, eğitim, kültürel seviye, inanç, etnik köken gibi unsurlarla hiçbir bağlantısının kurulmadığı belirtilmektedir. Yapılan önemli yanlışlardan birinin de çocuğa inanılmaması noktasına gerçekteleştigi vurgulanmaktadır. Diğer yandan çocuğa istismar olayının unutturulmaya çalışılmasının büyük bir sorun teşkil ettiği; bu süreçte yapılması gerekenin tedavi edilerek sorunun aşılması olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca toplumda “istismarcı ceza almaz” gibi bir algının olduğu ancak aslında istismarcıların çok büyük cezalar aldığı belirtilmektedir.

Aslında 1980’lerde Amerika’da yapılan cezaevlerinde bu suçlardan hüküm giymiş mahkûmların psikolojik profillerinin çıkarıldığı uluslararası literatürde kullanılan çok önemli kaynaklar var. Bu kaynaklar bize gösteriyor ki toplum arasında pejmürde tipler olarak adlandırılacağımız kişilerin değil çocuklara özellikle cinsel is-

tismarda bulunan kişilerin çok iyi eğitim almış insanlar olduğu, toplumda belirli bir seviyenin üzerinde insanlar olduğu, belirli ekonomik seviyenin üzerindeki kişiler olduğu görülüyor. Birçoğu evli ve çoluk çocuk sahibi bunların. Ruh hastalığı diyerek bunu yumuşatmaya çalışmıyorum ama bunun dış görünümle, ekonomi ile eğitimle, kültürel seviyesiyle, inançla, etnik kökenle hiçbir bağlantısı yok... Yapılan önemli yanlışlardan biri de çocuğa inanmama noktasında gerçekleşiyor. Çocuk bazen yaşadığı şeyi ebeveynine veya öğretmenine anlatıyor ama insanlarda şu tür bir algı oluşuyor: Çocuktur, bu yalan söylüyordur veya kendi kurguluyordur diye. Aslında yaşamadığı şeyi anlatamaz çocuk, bildiği bir süreç değil çünkü. (V. Ç. – Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmali ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Bu durumu ilk başta aile içinde çözmeye çalışıyorlar. Özellikle cinsel istismar konusunda eğer dışarıdan birisi ise zaten bu aileler mahalle kültürü olan yerlerde yaşadıkları için kimse duymasın, işte kızımız ya da oğlumuz ileride evlenemez gibi düşünüyorlar. Bence en büyük yanlışlardan birini yapıyorlar ve çocuğa o süreci unutturmaya çalışıyorlar. Çocuğun o süreci unutmaması değil o sürecin tedavi edilerek aşılması gerekiyor. Bence en kötü olan bir ihbarda bulunmadan aile içinde çözmeye çalışmaları. Daha sonra baş edemedikleri bir noktada ya da farklı bir kişinin şikâyeti üzerine ortaya çıkıyor. Özellikle Millî Eğitim’de bu konuyla ilgili sıkıntılar yaşıyorduk. Orada tamamen rehber öğretmenin vicdanına bırakıyorlar. Diğer öğretmenler çok fazla bu konuda destek olmuyor. Eğer rehber öğretmen orada biraz daha idealist davranıyorsa çocuk için elinden geleni yapıyor ve o dosya bir şekilde polise aktarılıyor. Çünkü genellikle ailelerden daha çok eğer çocuk okul yaşındaysa okuldaki personel bunu duyuyor. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

İstismar kelimesinin dar anlamıyla kullanılması ve buradan sadece cinsel istismarın akıllara gelmesi sorunlu bir durum. Bunun dışında fiziksel ve psikolojik açıdan da konunun değerlendirilmesi gerekir. Örneğin dilendirmek, dövmek veya ders çalışması için psikolojik baskı uygulamak birer istismardır. Burada daha çok yanlış anlaşılmalara var. İstismara uğradı, denildiği zaman doğrudan cinsel anlam çıkarılması yanlıştır. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu– Komiser Yardımcısı)

Aslında rıza meselesi bizim için çok büyük problem. Yine 18 yaşın altındaki her çocuğun rızası diye bir şey yoktur. Belki bazen çocuklarımızın kendileri isteyerek bunu tırnak içinde söylüyorum o eyleme karıştıklarını görüyoruz ama aslında onun da altında yatan başka sebepler oluyor. Travmalar, ihmaller, ilgi eksiklikleri ya da ailede yaşanan çatırdamalar bu duruma sebep oluyor. Bu sebeple aslında rıza diye bir şey yoktur... Ayrıca toplumda istismarcı ceza almaz gibi bir algı var. Hayır, istismarcılar çok büyük cezalar alırlar. (D. E. – Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Babanın veya annenin vurduğu yerde gül biter gibi söylemler çok yanlış. Atasözlerine bakarsanız, kızını dövmeyen dizini döver, gibi oldukça yanlış bir bilinç var.

Yani çocuğun bu şiddetten etkilenmeyeceği bunun çok iyi bir terbiye yolu olacağı gibi yanlış algı ve tutumlara yol açabiliyor. Ben aynı zamanda psikoterapistim ve aile terapistiyim anne babalar kendi çocukluklarında gördüğü ebeveynliği göstermek istiyorlar. Ben de dayak yedim, bir şey olmadı ve ben iyiyim. Ben de çocuğumu dövsem bunun ne zararı var gibi bir düşünce oluyor... Bir diğer önemli yanlış, özellikle cinsel şiddette, bu olayın gizli kalmasının çocuk için daha iyi olacağına inanılması. Biz bunu gizli tutalım daha büyük ayıp gelmesin düşüncesi çok yanlış. Maalesef öyle olmuyor. Ailesi daha dik durmuş, daha sahip çıkmış durumlarda cinsel şiddete maruz kalan çocuk çok daha kolay bu durumu atlatabiliyor. (D. E.– Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

3.4. Çocuk İstismarcılarının Özellikleri ve Yöntemleri

Katılımcı ifadeleri çerçevesinde çocuk istismarında, istismarcıya yönelik kesin özellikler belirlenmemektedir. Görüşmelerde iyi eğitim almış, zengin, entelektüel düzeyi yüksek bireylerin istismarcı olmayacağı algısının yanlışlığı ifade edilmekte; cinsel istismarcılar arasında öğretmen, hukukçu, sağlık mesleği mensubu, öğretim üyesi ve iş insanlarının bile olduğu ve genellikle tehdidin yakın çevreden geldiği vurgulanmaktadır.³ Fiziksel istismarda ise genelde biyolojik anne-baba tarafından çocuğun disipline edildiği yanlışlığıyla hareket edildiği belirtilmektedir.

Şimdi bir baba düşünelim, cinsel istismarcı olsun, hatta dışarıdan çok iyi bir insan, çok iyi bir baba gibi algılanabilir. O şiddet örüntüsünü hayatının her boyutuna taşıyabilir yani. Hep söylediğimiz bir şey var aslında; herkes cinsel istismarcı olabilir; iyi eğitim almış olabilir, zengin olabilir, entelektüel düzeyi yüksek olabilir ama bu cinsel istismarcı olmasına engel değil. İyi bir insan olarak algılanabilir mesela Kur'an kursuna gönderiyor anne-baba, orada çocuk istismara uğruyor. Aslında düz mantıkla bakıldığı zaman bu kabullenilebilir bir şey değil, yani böyle bir şey teorik olarak olamaz, olmaması gerekir ama oluyor mu oluyor. İstismarcı olarak karşımıza çıkan öğretmen var, hukukçu var, sağlık mesleği mensubu olan, öğretim üyesi olan var, iş insanı var... Tabi çok ağır sonuçları oluyor özelliklerde süreç uzadıkça. Bir de aile içerisinde olunca çocuğun tüm güven ve destek mekanizmaları yıkılıyor. Ensest durumlarda çok ağır sonuçlar ortaya çıkıyor; çocukların tabii kesinlikle takiplerinin ve tedavilerinin yapılması gerekiyor. (Ç. Ö – Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

³ Iğdır Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Psikoloji bölümü öğretim üyesi Dr. Sait Yıldırım'ın 2008-2018 yıllarındaki çocuğa yönelik istismar vakalarını incelediği çalışmasında çocuk istismarcılarının yüzde 75'inin tanıdık olduğu bilgisi yer almaktadır. Türkiye'de Çocuğa Yönelik Cinsel İstismar adlı kitabı hazırlayan ve 500 istismar vakası inceleyen Yıldırım, sosyal medyanın da çocukları istismarcıların hedefi hâline getirdiğini belirtmektedir. (<https://t24.com.tr/video/500-istismar-vakasi-inceledi-cocuk-istismarcilarinin-yuzde-75-i-tanidik,35220>)

Genellikle yakın çevreden oluyor bunlar. Benim çalışıklarımın çoğunun yakın aile mensupları ya da annenin erkek arkadaşı tarafından olduğunu gözlemledim. Yani çocuğun bir şekilde sevgisini kazanıyor ya da zaten çocuk onu seviyor. Çünkü evine giren çıkan birisi, onun yabancı olduğunu ve ona zarar verilebileceğini düşünmüyor. Bence bu durumu da güzel bir şekilde kullanıyorlar. Fark edilene kadar da çocuk maalesef ki istismarcının tüm yaptığı işkencelere maruz kalmış oluyor. Fiziksel istismardan bahsedecek olursam da genelde biyolojik anne baba tarafından çocuğun disipline edildiği düşünülerek yapılıyor. Çocuğu döverek sevgisini hani tırnak içinde sevgisini bu şekilde gösteriyor. Ya da o kendi anne babasından ebeveyn tutumu olarak bunu görmüş ve o da çocuğuna bu şekilde aktarıyor. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Genellikle yaş gruplarına göre mağdurların zaafı kullanılıyor. Daha küçük yaş gruplarında bilgisayar oyunları olabiliyor. Daha büyük yaşlarda fotoğraflarını beğenme, onun hoşuna gidebilecek şeyler söyleme gibi davranışlardan söz edebiliriz. Özellikle ergenlik dönemindeki çocuklara aşırı iltifatlar, fotoğraflarını beğenme, popüler biriyle birlikte olduğunu gösterme gibi durumlar kullanılıyor. Yani çocukların güven duygusunu kazanıp bu şekilde yaklaşılabilir. Her iki durum da söz konusu. Gerçek bilgilerini paylaşmayanlar da oluyor, gerçek hesaplar da kullanılıyor. Ayrıca akrabalar veya bir yakını tarafından da sosyal medyadan istismar yaşanabiliyor. Karşılaştığımız olaylara baktığımızda bu durum değişiklik gösteriyor. “Fotoğrafını paylaşırım diyerek beni tehdit etti ya da başka birinden bana rahatsız edici fotoğraflar geliyor.” gibi olaylarla da karşılaşabiliyoruz. Konuşmaya veya yazılı sohbele imkân tanıyan bazı oyunlarda, istismarcılar, kimliklerini veya isimlerini öğrendikleri çocuklarla iletişime geçebiliyorlar. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu– Komiser Yardımcısı)

Korku, tehdit ve çocuğun en sevdiği kişi üzerinden gidiyorlar. Söylersen seni öldürürüm, söylersen sana kimse inanmaz, bir daha göremezsin gibi. Baba figürü istismarcıysa daha çok anneye tehdit ediyor. Biz bununla çok karşılaşyoruz. Eğer anne işin içindeyse sana kimse inanmaz, seni öldürürüz gibi tehditler gerçekleşiyor. (D. E.– Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

En başta çocuk algısıyla ilgili bir durum var. Çocuğu bir meta ve bir eşya olarak kendisinin bir parçası olarak gören, onun üstünde her şeyi yapma hakkını gören bir zihniyete sahip kişi çocuğa zarar verebilir. Bu ebeveyn, öğretmen veya bir aile büyüğü de olabilir... Çocuktaki durumda ise orada bir güç dengesizliği var. Çocuk tehdit ediliyor ve sevimli bir sır olarak saklanmasına da yol açılıyor. Bu durum her tür şiddet için de geçerlidir. Öyle ki zararlı maddelerin taşınmasında bile çocuk kullanılabilir. Çocuğun güçsüzlüğünü sömüren ve istismar eden her tür eylemden bahsedebiliriz. Hem literatürdeki veriler hem de Türkiye’deki veriler

cinsel ve fiziksel şiddetin daha çok yakın çevreden, çocuğun tanıdığı birinden geldiğini gösteriyor. O yüzden bir güven ilişkisi, güç dengesizliği, bazen tehdit ve korku, bazen de sevgi veya ödül yoluyla bu eylemler yapılıyor. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.5. İstismarı Fark Etmek ve Müdahale Etmek

Görüşmelerde, çocuk istismarının fark edilmesi ve müdahale edilmesinin çocukla temas eden her meslek grubunun sorumluluğu olduğu vurgusunun yanında istismarı kesintiye uğratan her türlü girişimin önemli olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında fark edilen istismar durumlarında bildirim yasal bir zorunluluk olduğu belirtilmektedir. Ayrıca istismarla mücadelenin sadece istismarın tespiti, suçluların cezalandırılması ile sınırlı olmadığı, tedavi sürecinin önemli olduğu vurgulanmaktadır. Diğer yandan toplumda tüm çocukların herkesin sorumluluğunda olduğu bilincinin oluşması için çalışmalar yapılması gerekliliği ortaya konulmaktadır. Ayrıca çocuğun güvenli limanının aile olduğu; sıkıntılarını anlatabileceği ortam oluşturulması gerekliliği ve aile üyelerinin bu konularda daha bilinçli hareket etmesi gerektiği belirtilmektedir.

İstismarın herhangi bir biçiminden bahsediyorsak; bir kere çocuk bu suçun mağduru. Çocukları suçlayıcı tavırlardan kaçınmak, çocukların üzerine herhangi bir yük bindirmemek ve çocuğu destekleyici bir tavır göstermek elzem... Bir kamu çalışanı olabilir veya bir aile ferdi olabilir, bir suçla karşılaştıkları zaman bunu bildirim yükümlülükleri var. Bir sağlık personeli olabilir, bir öğretmen olabilir, rehber öğretmen olabilir; bunu bildirdiği zaman istismar kesintiye uğruyor.⁴ Bu çocuğun korunma sürecini başlatan önemli bir aşama. Adli süreç çok uygun bir şekilde yürütülüyor; sorun burada istismar mağduru çocukların tıbbi ve sosyal ihtiyaçlarının belirlenmesi noktasında. İstismar mağduru çocukların ciddi tıbbi ve psikososyal desteğe ihtiyaçları var. Fiziksel istismarda yaralarının tedavisi, ruhsal bir problem gerçekleşmişse bunun tespiti-tedavisi, cinsel istismarda gebelikle ilgili sorunlar ortaya çıkıyor, cinsel yolla bulaşan hastalıklar bir risk konusu. Cinsel istismar olgularında ağır ruhsal çöküntüler yaşanıyor, bunların tespit edilip tedavi

⁴ İzmir ilinde yapılan bir çalışmada, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı bağımsız anaokullarında görev yapmakta olan 197 okul öncesi öğretmeninin çocuk istismarı, ihmali, çocuğa uygulanan şiddet ve bunların önlenmesi konularında görüş ve deneyimleri incelenmiştir. Çalışmaya katılan eğitimcilerin çoğunluğu şiddete maruz kalmış çocuklarla karşılaştıklarını bildirmişler ve çoğunlukla istismar, ihmali ve şiddetin önlenmesi konusunda kendilerinin bilgilendirici rol oynamaları gerektiğini ifade etmişlerdir. Çalışmada, eğitimcilerin çocuk istismarı ve ihmali konusunda bilgilendirilir, tanımaya ve önlemeye yönelik onlara rehberlik edilirse yeni vakaların oluşumunun engellenmesinde, erken tanınmasında ve problem durumla daha etkili bir şekilde baş edilmesinde önemli katkı sağlayabileceği belirtilmiştir (Dereobalı, Karadağ ve Sönmez, 2013, s. 50).

edilmesi lazım. Özetle, istismarla mücadele sadece istismarın tespiti, suçluların cezalandırılması ile sınırlı değil. (Ç. Ö - Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Gerçekten Emniyet Müdürlüğüne bağlı siber suçlar birimi çok aktif çalışıyor. Toplumda şunun algılanması gerekiyor: Nasıl ki gündelik hayatta bir yerde bir yangın görsek çekinmeden itfaiyeyi ararız veya bir kazada yaralı varsa çekinmeden 112'yi ararız bir an önce ambulans gelsin diye; bu tür istismar olaylarında da gerek anne-babalar gerek okul çalışanları bir şüphe duyduklarında derhâl 155 veya 156'ya aramaları gerekiyor. Aile bakanlığımıza bağlı 183 de bu konuda çok iyi hizmet veriyor. Biz şüphe duyduğumuzda bildirmekle mükellefiz. Bildirim bir tercih değil bir zorunluluktur; bu durumu bildirmek zorundayız. (V. Ç. - Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmal ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Cinsel istismar 0-6 yaş döneminde daha fazla oluyor. Ergenlik çağındaki çocuk bunun farkında oluyor ve bunu bir şekilde güvendiği birilerine söyleyebiliyor. 0-6 yaş döneminde fark etmek biraz daha zor oluyor. Oyun oynama davranışlarına bakılabilir. Oyun oynarken cinsel organı fark ediyor mu? Ya da resim çizerken cinsel organı üzerinde çok fazla mı oyalanıyor? Bunlar üzerinden fark edilebileceğini düşünüyorum. Ya da çocukta bir duygu durumu değişikliği var mı? Çok sinirli veya agresif mi? Bunların fark edilebileceğini düşünüyorum. İlk yapılması gereken ihbar etmek. Tabii ki önceden çocuk aileye, polise, savcıya, hâkime ayrı ayrı yaşadıklarını anlatmak zorunda kalıyordu. Öyle ki mahkemede o kalabalık ortamda birkaç kez anlatmak zorundaydı. Şimdi Çocuk İzlem Merkezleri (ÇİM) kurularak daha hassas bir süreç izlenmeye başlandı. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Cinsel istismarla ilgili bizim de kendi eğitim veren arkadaşlarımız var. Buradaki çalışanlarımıza, polis arkadaşlarımıza belirli dönemlerde verilen eğitimler oluyor. Çocukla kurulacak iletişimin nasıl olacağına yönelik veya adli süreçlerle ilgili gerekli eğitimler veriliyor. Burası belirli bir tecrübe, hassasiyet ve gizlilik gerektiren bir birim olduğundan farklı branşlarda uzmanlaşmış kişilerin çalışıyor olması önemlilik arz ediyor. Ne çok tecrübesiz ne de fazlasıyla tecrübeli ve olaylara sıradan bakan biriyle çalışmak bu birimde hatalara yol açabiliyor. O yüzden ortasını bulmak gerekiyor. Yani monotonlaşmanın da olmaması gerekiyor. Çünkü her olayın kendi içinde değerlendirilmesi gerekiyor. Diğer yandan çocuğun güvenileceği yer ailedir. Çocuğun sıkıntılarını ve dertlerini anlatabileceği ortam ailedir. Çocuklardaki davranış değişikliklerinin anlaşılabilmesi için yine ailedir. Çocuğun bu aile ortamında en az bir kişiye güvenip ona başına gelen ilginç olayları, tanıştığı yeni kişileri anlatabilmesi çok önemlidir. Ailenin de bu anlamda farkındalık kazanması çok gereklidir. Aile çocuğunu takip etmek zorundadır. Eğer kendisi yetersiz kalıyorsa rehber öğretmenden ve uzman kişilerden yardım istemelidir. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu – Komiser Yardımcısı)

Öncelikle toplumda senin çocuğun benim çocuğum yerine tüm çocukların hepimizin sorumluluğunda olduğu bilincini oluşturmamız lazım. Müdahale konusunda yapılacak şeyler belli. Bugün Aile Sosyal Politikalar Bakanlığını bir ihbar için aradığımızda veya UCİM'i bile aradığımızda hemen harekete geçiliyor. Adli süreç hemen başlıyor. Çünkü çok kritik bir konu. Çocuklarda bulgular hemen gidebiliyor o yüzden muayenenin hemen yapılması gerekiyor. O yüzden beklemeden şüphelenildiği anda ihbar edilmesi gerekiyor. Çünkü çocuk zarar görmeye devam ediyor ve bulgular gidiyor. Sonraki süreçte ne yaşanacağı bilinmiyor. Öncelikle insanların bunu anlaması gerekiyor. Acaba deyip beklemek yerine en küçük şüphede bile harekete geçmek lazım. Böyle bir durumda Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının ihbar hattı var. Oradan hemen harekete geçiliyor. Sosyal hizmet uzmanları aileyi ve çocuğu inceliyorlar. Ayrıca ihbar savcılıklara suç duyurusunda bulunarak da yapılabilir. Bunlar resen incelenen olaylar. Ayrıca bize veya bizim gibi çalışan STK'lara ihbarda bulunabilirler. Burada en önemli konu bu yollardan birine acilen başvurulması gerekiyor. (D. E.– Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

3.6. İstismara Karşı Önleyici Çalışmalar

Bu başlık altında yapılan görüşmelerde, koruyucu çalışmalar çerçevesinde topyekûn mücadele vurgusu yapılmakta; devlet ilgili kurumlar, eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşlarında yaşanan herhangi bir eksikliğin diğer birimleri de etkilediği vurgulanmaktadır. Her birim ve her vatandaşın bu konuda bilgilenebilmesi ve bilinçlenmesinin gerekliliğine, toplumsal bir mutabakatın oluşması gerektiğine dikkat çekilmektedir. Çocuk istismarını önlemeye yönelik tek yolun eğitim olduğu vurgulanmakta, kurulan mekanizmalarla bir kişiye bile yardım edilmesinin bir hayatı kurtarmak anlamına gelebileceği belirtilmektedir. Ayrıca küçük yaştan itibaren (3 yaş), çocuğun cinselliği fark ettiği süreçten sonra cinsel eğitim verilebileceği ve bu konuda ailelerin bilinçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitiminin verilmesinin çok önemli role sahip olduğu ve çocukların aileyle ve öğretmenleriyle güçlü bir iletişiminin olması gerektiği belirtilmektedir. Önleyici ve koruyucu çalışmaların en önemlisinin eğitim ve farkındalık çalışmaları olduğu vurgulanmaktadır.

Evet, bu yalnızca Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığımızın değil bütün devlet kurumlarının; İçişleri Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı; çünkü bir ayağını bu sürecin adalet sistemi oluşturuyor. Ayrıca bu alanda çalışma yürüten kıymetli akademisyenlerimiz, bizler gibi bu işe gönül vermiş sivil toplum kuruluşları ve çocukla temas olan herkesin; bir alışveriş merkezindeki güvenlik görevlisinden çocuk kıyafeti satan mağazadaki tezgâhtara kadar herkesin bu konuda bilgilenebilmesi ve bilinçlenmesi gerekiyor ki ancak toplumsal bir mutabakatla

çocuklara faydalı olalım. Çocuk istismarını önleyebileceğimiz tek yol eğitim; bundan başka hiçbir seçenek elimizde... Bu süreçte maalesef böyle suçlar olacak ama biz de mücadelemize devam edeceğiz, bir kişiye bile ulaşabilmek, faydalı olmak bir hayat kurtarabiliyor, bizim gayemiz bu. Ama çok daha fazla çocuğumuzu koruyabiliriz, bilinçlendirerek koruyabiliriz, eğitimle koruyabiliriz. (V. Ç.- Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmali ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Bence küçük yaştan itibaren yani 3 yaşından itibaren çocuk cinselliği fark ettikten sonra çocuğun o yaşına inerek cinsel eğitim verilebilir. Bunlar ilk başta tabii ki aile içinde olduğundan ailenin bilinçlendirilmesi gerekiyor. Bu konular maalesef Türk toplumunda tabu hâlinde olduğu için çok fazla aile içinde konuşulmuyor ama bunlarla ilgili çok güzel kitaplar var. Bu tür kitaplar alınıp çocuklara okunabilir. İyi dokunuş kötü dokunuş farkı bile çocuklara anlatılabilir. Bu konuda eğitimler verilebilir... Tam da bu noktada bu meselenin tabu olmaktan çıkıp ailelerin çocuklarla bu konuları rahat konuşması ve onun için güvenli bir ortam oluşturulması gerektiğini düşünüyorum. Çocuk 3 yaşından itibaren cinsel organının farkına varmaya başlıyor. O yaştan itibaren sadece iyi dokunuş kötü dokunuş aktarılsa ve istemediği bir dokunuş karşısında ne yapabileceği anlatılsa bile ileriki yaşlarında kendisini daha iyi koruyabilecektir. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Doğru internet kullanımı, iyi dokunuş kötü dokunuş gibi bilgilerin mahremiyet eğitimi kapsamında verilmiş olması gerekiyor. Ailelerin bu durumları göz ardı etmemesi ve üzerini kapatmaması gerekiyor. Çocuğun anlattıklarına kuşkuyla yaklaşmalı ve davranışlarını iyi gözlemlemeliyiz. Özellikle kız çocukları annelerine bu tür konularda daha rahat bilgi verebiliyor. Bazen anneler istismardan haberi olduğu hâlde sessiz kalabiliyor. Annenin erkek arkadaşı tarafından istismar olabiliyor. Annelerin daha uyanık ve bu konuda eğitilmiş olması gerekiyor... Küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitimi verilmesi yine bu süreçte çok önemli role sahip. Çocuğun aileyle güçlü bir iletişiminin olması gerekiyor. Çocuğun okuldaki öğretmenleriyle iletişiminin güçlü olması bu sürecin farkına varılmasında yine önemlidir. Çocuğu geçiştirmemek ve iyi gözlemlemek birincil öneme sahiptir. (H. K. - Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu - Komiser Yardımcısı)

Bence önleyici ve koruyucu çalışmalardan en önemlileri eğitim ve farkındalık oluşturmak. Biz de UCİM olarak önceden yüz yüze olan eğitimlerimizi pandemi sürecinde çevrim içi olarak gerçekleştiriyoruz. Amacımız insanların bu konudaki farkındalığının yüksek olmasını sağlamak. Bunun dışında çocuklara ses vermeyi, tepki vermeyi ve bağırmaı öğretmemiz gerekiyor. Bu anlamda çocuklarla da iletişime geçmeye çalışıyoruz. Özellikle çevrim içi eğitimlerimize Türkiye'nin her yerinden katılımlar oluyor. İnsanların ilgi duyduğu bir alan olduğunu söyleyebiliriz. (D. E. - Avukat - UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Sosyal medya açısından alanın çok kontrolsüz olduğunu söyleyebiliriz. Bizler geçmişte okullarda hep teknolojik zorbalık üstünden gittik. Şimdilerde dijital güvenlik ve dijitalde zorbalık ve istismarı ön plana alıyoruz. Bu konular YÖRET kapsamında verdiğimiz eğitimlerin kapsamını oluşturuyor. Ağda da dönemsel olarak bu alana yönelim oluyor. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.7. Sivil Toplum Kuruluşlarının İstismara Yönelik Sosyal Medya Faaliyetleri

Sivil toplum kuruluşlarının özellikle sosyal medya alanında etkin bir şekilde faaliyet gösterdikleri; mağdurlara ulaşma noktasında aktif bir şekilde bu ağlardan yararlandığı belirtilmektedir. Ayrıca konu hakkında eğitim ve insanlara ulaşma noktasında yeni imkânlar sunan sosyal medyanın önemli bir araç hâline geldiği ifade edilmektedir.

Bizim, çocuk alanında meslek mensuplarına yönelik bir çalışmamız var; burada çocuğun mahremiyet algısı özel bölge algısı, sır saklama, başına bir durum geldiğinde anlatma gibi; bir güven takımı adlı bir çalışma oluşturduk. Biz çocuğa ne kadar doğru bilgiler aktarsak da meslek mensubu arkadaşlarla ailede bu bilgiler pekişmediği müddetçe o çocuğa da verdiğiniz eğitimin uzun soluklu ve etkili olması beklenmiyor... Bizim dernek olarak sosyal medya hesaplarımızı incelediyse bu anda Türkiye genelinde 100'e yakın istismara maruz kalmış çocuğumuza hukuki ve psikolojik destek veriyoruz. (V. Ç. -Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmali ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Başlangıçta yerel olarak kurulan dernek, sonrasında çeşitli illerde de koruyucu aile derneklerinin açılmasını teşvik etmiştir. Bu konuda önemli yardımları olmuştur. Şu anda da tüm derneklerin bir araya geldiği büyük bir federasyon kurmaya çalışıyoruz. Çocuklarla ilgili olarak doğrudan onlarla çalışmıyoruz maalesef, Aile Bakanlığı çok fazla müsaade etmiyor bu duruma. Sadece etkinlikler, 23 Nisan kutlamaları ya da dernek içinde yaptığımız atölye çalışmaları ve diğer psikologların bazı etkinlikleri ile çocuklara bu şekilde ulaşıyoruz. Genel olarak koruyucu aileler ile çalışıyoruz. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Dernek kapsamında tamamen gönüllük esasına bağlı olarak bünyemizdeki avukatlar, rehabilitasyon uzmanları, eğitimciler ve aslında herhangi bir çocukla alakalı olmayan birçok gönüllüyle de gönül birliği hâlinde çocuklarımızın yanında olmaya çalışıyoruz. Çoğu olaya şahit oldukça da gönüllülüğümüz de artıyor. Çünkü o dram bizi gerçekten etkiliyor. Tek gayemiz çocuklarımızın öncelikle istismara hiç maruz kalmamalarını sağlamak. Akabinde bu mağdur çocuklarla iletişime geçip onları tekrar topluma kazandırabilmeyi amaçlıyoruz. (D. E. - Avukat

– UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu

Ağ olarak sosyal medyada belirli dönemlerde kampanyalar açıyoruz. Bu konuda bilimsel analiz yapılmadı ancak ağ kurulduğundan bu yana sosyal medya çalışmalarında yer alıyoruz. Daha iyi ve etkin olabilir tabii ki. Bizim web sayfalarımızdan kaynak olarak çok fazla yararlanılıyor. Başvurular da bu kanaldan geliyor. Ağın yaptığı en önemli işlerden biri de 2011’de kurulan Kamu Denetçiliği Kurumundaki çocuk, kadın, yaşlı ve engelliden sorumlu olan birimle kurulan yakın iş birliğimiz oldu. Türkiye’de bir çocuk ombudsmanlığı yani sadece çocuklara ait bir baş denetçinin olması yönünde sempozyumlar ve yuvarlak masa çalışmaları yaptık. Ağ da bu konuda yardımcı oldu. Biz ağda daha spesifik konulara eğilip oradaki boşlukları da doldurmaya çalışıyoruz. Tüm bu çalışmaları internet ortamından yararlanarak görünür kıldığımızı düşünüyorum. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.8. İstismara Yönelik Veriler

Görüşmelerde, çocuk istismarına dair özellikle niceliksel verilere yönelik sağlıklı ve net bilgilere ulaşılamadığı, bu konudaki haberlerde ise bilimsel verilerin değil tahmini rakamların yer aldığı vurgusu ön plana çıkmaktadır. Devletin konuyla ilgili kurumlarının oluşturduğu verilerin bulunduğu ancak bunların işlenerek tek bir veriye dönüştürülmesinin gerekliliği vurgulanmaktadır. Ayrıca nitel verilerin oluşturulması ve tartışılması için uygun bir sistemin kurulması gerekliliği belirtilmektedir.

Sağlıklı veri, Adalet Bakanlığının UYAP sisteminden alınabilir; kapsamlı demografik verilere ulaşamazsınız buradan ama UYAP sisteminde bir adli soruşturma ile beraber şüphelinin yaşı ve şüphelinin cinsiyeti benzeri verilere ulaşabilirsiniz. Adalet Bakanlığının Adli Sicil İstatistik Genel Müdürlüğü var; zaman zaman bu verileri yayınlıyor. Biz de zaman zaman derslerde veya konuşmalarımızda bu istatistiklere yer veriyoruz. Ancak biraz dağınık oluyor bu veriler. Mesela mağdurlar hangi yaş aralığında, mağdurlar kaç kez istismara maruz kalıyor gibi verilere ulaşmak mümkün ama istismarın şekline, geri planına yönelik bilgileri bu istatistiklerde bulmak mümkün değil. Bu bilgilere nasıl ulaşabiliriz? Biliyorsunuz bunla ilgili Çocuk İzlem Merkezleri kuruldu, bu merkezler istismar mağduru çocukların muayenelerini yapıyor ve çocuk istismar raporlarını hazırlıyorlar. Çocuk İzlem Merkezleri sayesinde cinsel istismar mağduru çocukları tek merkezde muayene ediyoruz; ancak uygulamada standart cinsel saldırı muayene formlarının kullanımında bile ciddi eksiklikler var, dolayısıyla bu merkezler üzerinden sayısal ve gerçek bir veriye ulaşmak mümkün ama bu verinin niteliği ve sağlayacağı bilimsel katkı ne olur bilemiyorum. (Ç. Ö - Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Bizim yaptığımız bir çalışma var: 2014-2017 yılları arasında Türkiye’nin istismar haritasını çıkardık, bir rapor hâlinde yayınladık. Her yıl Adalet Bakanlığı 1 yıl

önceki istatistikleri açıklar. Bu raporda Türk Ceza Kanunu'nda suç sayılan tüm suçlara ilişkin veriler vardır. Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına bağlı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü bünyesinde istismara maruz kalmış çocukların koruma altına alındığı Sevgi Evleri vardır; orada rehabilitasyon süreçleri işleniyor, evlere başvuran ve o evlerde kalan çocuklarımızın sayılarını derledik, aynı zamanda Türkiye İstatistik Kurumundan aldığımız verileri derleyerek bir rapor çıkardık ortaya. 2019 Aralık ayından biz bu raporu yayınladık. Biz bu çalışma ile haritalandırabildik Türkiye'deki vakaları. Burada tabii ki kayda girmiş verileri ancak değerlendirebiliyoruz. (V. Ç. - Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmali ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

TÜİK verileri var. Aile Bakanlığının topladığı veriler var. Maalesef tam olarak verilere yönelik sağlık bilgi yok. Bu alanda sadece adliyeye ulaşmış vakalar inceleniyor. Bunların bir kısmı şikâyet olarak gerçekleşiyor. Yani şikâyet varsa istatistiğe giriyor veya izlemeye giriyor. Sivil toplum kuruluşları kendi verilerini de alıyor. Yani basın ve medya üzerinden bir izleme yapıyor. Biz buna izleme diyoruz. Bir tarafta resmî veriler, diğer tarafta ise basında çıkan haberlerden izlemeler var. Ayrıca baroların, onlara başvuranların kayıtları, mevcut ve bireysel vaka izlemeleri oluyor. Burada ağır kuruluş nedenlerinden birisi olarak daha iyi bir izleme yapılabilmesini söyleyebiliriz. Biz buna gösterge temelli izleme diyoruz... Aile Bakanlığının çocuk biriminin de bu verileri toplayarak araştırmacılara sunması gerekiyor. Bunlara ulaşılabilirlik bu kadar zor olmamalı. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.9. Online Ortamlar, Sosyal Medya ve Çocuk İstismarı

Çocuk istismarı internet sayesinde yeni bir görünüm almıştır. İnternet, çocukları hedef hâline veya ulaşılabilir hâle getirmesi açısından istismarcılara yeni imkânlar sunmuştur. Bu çerçevede çocuk istismarı çeşitlerinin online ortamlar ve sosyal medyada yer alma biçimleri de değişmiştir. Çocuk istismarı gizli kalma eğilimi gösteren bir durumdur ve kolay kandırılmaları ve tehditlere daha kolay boyun eğmeleri gibi özellikleri ile çocuklar, istismarcılar açısından daha kolay hedef hâline gelmektedir. İnternet ve sosyal medya da çocuklara ulaşma, kendilerini ya da kimliklerini gizleme açısından uygun sanal bir ortam sağlamaktadır.

3.9.1. Online Ortamlarda Çocuk Pornografisi

Çocuk pornografisi tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de online ortamlarda yer almakta, bu süreçte çocuklar kandırılarak kirliliğin bir parçası hâline getirilmektedir. Pornografi ile mücadele anlamında uluslararası düzlemde hukuki düzenlemeler ve iş birlikleri bulunmaktadır ancak internet ve sosyal medya bu alanda denetimi çok zor olan mecralar olarak dikkat çekmektedir. Bu kapsamda görüşmeciler, ebeveynlerin ebeveyn kontrol uygulamaları ve güvenli internet konusunda bilgilendirilmesi ve hare-

kete geçirilmesi için çalışmaların yürütülmesinin gerekliliği vurgulamaktadır. Özellikle ergenlik döneminde anne-babaların çocuklarının hangi internet sitelerine girdiklerini takip etme noktasında dikkatli olması gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca sosyal medyada çocuklarının fotoğraflarını paylaşan ebeveynlerin çocuklarını istismarcıların hedefi hâline getirebildiğine de dikkat çekilmektedir.

Tüm dünya devletlerinin çocuk pornografisi ile mücadele anlamında ortak ve net bir tavırla hareket etmesi çok önemli. Birleşmiş Milletler Çocuk Haklarına Dair Sözleşmeye Ek Çocuk Satışı, Çocuk Fahişeliği ve Çocuk Pornografisi ile ilgili ihtiyari protokolün TBMM tarafından 2002 yılında kabul edilmesi ve takip eden yıllarda Türk Ceza Kanunu'nda yapılan değişiklikler de ulusal düzeyde bir refleks gösterilmesi açısından değerli. Çocuklara yönelik cinsel suçlar INTERPOL'ün de görev tanımı ve çalışma alanında olup çocuk pornografisi ile ilgili pek çok suçun kolluk kuvvetlerinin uluslararası iş birliği ve yurt dışından gelen ihbarla ortaya çıktığını da uygulamada gözlüyoruz. Özetle; çocuk pornografisi ile mücadele anlamında uluslararası düzlemde kapsamlı hukuki düzenleme ve iyi bir iş birliği var ama bizim günlük yaşam döngümüzde internet ve sosyal medya hâlen çocuklara ulaşma ve onları istismar etme noktasında önemli bir araç, maalesef sıklıkla da karşılaşıyoruz bununla. (Ç. Ö – Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Çocuk pornografisinde çok ciddi bir artış var özellikle de dark web noktasında. Biz bununla ilgili bir çalışma yapmıştık; dünyanın her yerinde bu artış var ve pedofili yapısına sahip insanlar için önemli olan bir şekilde çocuğa ulaşmak. Bunu sokakta, okul bahçesine yapabiliyordu ama kimse sokağa çıkamadığı için bugün dijital ortam kullanılıyor. Anne babaların çok dikkatli olması gerekiyor; çocuklarının hangi internet sitelerine girdiklerini takip etmek durumundalar. Android cihazlar kullanıyorlarsa bu noktada Google'ın ebeveyn kontrol uygulamaları var. IOS tabanlı ise Apple'ın güvenlik uygulamaları var, bunların mutlaka denetlenmesi lazım. Bir de şöyle bir durum var: Bizim yaptığımız çalışmada da çocuk pornografisi ilgili araştırmada şu ortaya çıktı ki; bunlar herkesin erişebileceği siteler değil dark web denilen alanlardalar; bir de o sitelerden içerik izlenebilmesi için içerik yüklenmesi gerekiyor. Bir nevi giriş anahtarı gibi... Aynı zamanda elindeki mevcut ağı genişletiyor parasız girişlerde, böyle bir de paralı olanlar var; bunlar ciddi paralarla satılıyor.⁵ Dünya genelinde milyar dolara yaklaşan çocuk

⁵ İstanbul merkezli 17 ilde çocuk istismarıyla ilgili düzenlenen operasyonlara ilişkin detaylara bakıldığında; şüphelilerin haberleşme programı üzerinden "SEX" adında grup kurdukları ve cinsel istismara maruz bırakılan çocukların görüntülerini paylaştıkları belirlenmektedir. Yapılan paylaşımlar arasında 5 yaşından küçük çocukların görüntüsünün de bulunduğu tespit edilmektedir. Dijital incelemelerde, şüphelilerin el konulan bilgisayarlarından binlerce istismar görüntüsünün çıktığı belirlenmiştir. Şüphelilerin paylaştığı müstehcen görüntüler arasında, 5 yaşından küçük hatta birkaç aylık bebeklerin dahi müstehcen görüntüleri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca polis in yaptığı çalışmada, görüntüsü paylaşılan çocuklardan bazılarının yalanan şüphelilerin akrabası olduğu bilgisine ulaşılmıştır. (<https://www.sozcu.com.tr/2020/>)

pornografisi ekonomisi var. (V. Ç. – Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmal ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Çocukları üzerinden para kazanan blogger anneler var. Biz dernek olarak buna karşıyız. Çünkü o çocuk bizim bir parçamız değil ve o ayrı bir birey. Hukuken de kişilik hakları var. Çocuk üzerinden onun fotoğraflarını izini olmadan paylaşarak para kazanmak hem etik değil hem de karşılaştığımız üzere istismarcılar bundan haz alıyorlar.⁶ Yine karşılaştığımız üzere sosyal medyada belli başlı paylaşılan çocukların silüetleri kullanılarak oyuncak bebeklerin yapıldığını görüyoruz. Yine çocuk pornosu sektörü var. Ne yazık ki buna arz da var. Şu an Kayseri’de de böyle bir davamız var. Çok küçük yaştaki çocukların bu şekilde görselleri çekilerek kiralandığını ve pazarlandığını öğrendik. Örneğin Kayseri’deki çocuğumuz daha 3 yaşında ve bu çok acı bir boyut. Dosyayı okumayı bile insanın yüreği kaldırmıyor. O yüzden çocuklarımızı olabildiğince sosyal medyadan uzak tutalım. (D. E.– Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Bugün çocuk pornosuyla ilgili çok iyi mücadele ediliyor. Özellikle Amerika’da sosyal medya platformları bu konuda devletle iş birliği yapmaya mecburlar. Eğer çocuk pornosu konusunu gizliyorlarsa kendileri zaten ceza alıyorlar. Bu mücadelede o şirketlerle devletin iş birliği çok yararlı oldu. Türkiye bu konuyla mücadelede fena değil. Ama diğer kısımlarda sıkıntılar mevcut. Bir porno filmi değil ama bazı sosyal medyadaki “youtuber”ların içerikleri porno filmi gibi. O yüzden ailelerin ergen bile olsa gözetim yapma hakkı, nereleri seyrettiği, ekran kullanımıyla ilgili kuralları tespit etmesi ve bunlara yönelik tutarlı bir gözetim sergilemesi gerekiyor. Bunun içinde oyunlar da var tabii ki. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.9.2. İstismarcıların Online Yöntemleri

Bu süreçte yine ergenlik dönemine işaret edilmekte; o yaşlarda çocukların arayışlarının internette yoğunlaştığı ve bazı zafiyetler içerisinde bulunan çocuklara bu mecradan ulaşmanın istismarcılar açısından daha kolay olduğu belirtilmektedir. İstismarcılar bu çocuklarla iletişim kurmak için onların sosyal medya profiline

---

[gundem/cocuk-istismari-operasyonunda-13-tutuklama-5-yasindaki-cocuklara-ait-goruntuler-cikti-6082031](#))

⁶ Son yıllarda ebeveynler arasında sosyal medya kullanımı hızlı bir şekilde artmıştır. Çocuklar, henüz adım atmaya başlamadan çok daha önce ebeveynlerinin sosyal medya paylaşımları aracılığı ile dijital ayak izlerine sahip olmaktadır. Hızlı bir şekilde artan bu ebeveyn paylaşımları “parenting” ve “share” kelimelerinden türetilmiş “sharenting” kavramının literatüre girmesine neden olmuştur. Sosyal medya, ebeveynlere birtakım faydalar sağlamakla birlikte, bilinçsizce yapılan paylaşımlar, çocuklarını yetişkinliğe kadar takip edecek zararlara sebep olabilmektedir. Ebeveynler farkında olmadan çocuklarının mahremiyet, unutulma hakkını ihmal etmekte ve bunun başkaları tarafından istismar edilmesine aracı olabilmektedir (Hablemitoğlu, 2016).

uygun, ilgilerini çekebilecek sahte hesaplar ve bilgiler üretmektedirler.⁷ Bu çerçevede ebeveynlerin, internet sağlayıcılarının güvenlik sistemlerini aktif etmesi gerektiği ancak sosyal medya üzerinden böyle bir önlem almalarının mümkün olmadığı için bu konuda ekstra dikkat etmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Özellikle adolesan (ergenlik) dönemi; kız olsun erkek çocuk olsun, kendi vücutlarını keşfettikleri ya da hormonal değişimler ile birlikte kendi vücutlarında fiziksel değişimlere şahit oldukları, dolayısıyla da cinsellikle ilgili birtakım bilgiler edinmek isteme çabalarının olduğu bir dönem... Aileler tarafından tablet ya da akıllı telefon kullanımına uygun bir gelişim seviyesinde algılanmaları, internet ortamında bu dinamiklerle açık hedef hâline gelmelerine de neden olabiliyor. İstismarcılar bu çocuklarla iletişim kurmak için zaman zaman onların sosyal medya profiline uygun, ilgilerini çekebilecek sahte hesaplar ve bilgiler üretiyorlar. Bu anlamda ülkemizdeki internet sağlayıcılarının altyapı ve filtre sistemleri de önemli ama sosyal medya üzerinden bunu yapmak gerçekten çok zor; o yüzden ebeveynlerin bu konuda dikkat etmesi gerekiyor. Bir web sitesine girişi internet servis sağlayıcı engelleyebilir ama çocuğun bir sosyal medya hesabı üzerinden kötü amaçlı iyi niyetli olmayan insanlarla temas kurmasını engelleme gücüne sahip değil. (Ç. Ö – Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Mesela 12-13 yaşındaki kız çocuklarına kendilerini 17-18 yaşında genç kız gibi tanıtip sosyal medyada, bu şekilde profil oluşturarak bir genç kız fotoğrafını profile koyarak çocuklara yaklaşıyorlar. Onlara bir abla gibi yaklaşarak normal sohbetlere başlıyorlar, bir süre sonra cinsel içerikli sohbetler etmeye başlıyorlar. Tabii ki o yaştaki çocuklar ergenlik zamanındalar, birtakım merakları var bunlarla ilgili. Sohbetler esnasında da o çocuklardan vücudunun herhangi bir bölgesinin fotoğrafını istiyor ya da vücudunu soyunarak videoya çekmesini istiyor. Eline geçen görselleri de başka alanlarda, bununla ilgili sitelerde ciddi bir ekonomik durum söz konusu, bunları oralarda pazarlıyorlar.⁸ (V. Ç.– Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmal ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

İnternet ortamı her türlü istismara ve istismarcıya açık bir ortam ama ben burada istismarcılardan daha çok mağdur adaylarının eğitilmesi gerektiğini düşünüyö-

⁷ UNICEF Raporu'nda "Çocukları tuzağa düşürmek isteyen kötü niyetli kişiler; anonim sosyal medya profillerini ve oyun forumlarını kullanarak hiçbir şeyden şüphe duymayan çocuklarla kolaylıkla iletişim kurabilmektedir." denilmektedir (UNICEF, 2017, s. 4).

⁸ milliyet.com.tr'deki haberde, bir uygulama üzerinden çocukların cinsel istismarına yönelik müstehcen görüntü ve mesaj paylaşımı yapıldığı belirtilmektedir. İstanbul Emniyeti Siber Suçlarla Mücadele Şube Müdürlüğü ekiplerinin "müstehcenlik" konularıyla ilgili yürüttüğü çalışmalarda bir uygulama üzerinde farklı profil kullanıcılarının olduğu uygunsuz bir grubun kurulduğunu tespit ettiği bilgisi yer almaktadır. Haberde, operasyon kapsamında 22 şüphelinin gözaltına alındığı, çok sayıda dijital materyale el konulduğu bilgisine yer verilmiştir. (<https://www.milliyet.com.tr/gundem/17-ilde-es-zamanli-cocuk-istismari-operasyonu-cok-sayida-gozalti-var-6326589>)

rum. Özellikle ergenlik çağında hormonların devreye girmesiyle, romantik ilişkinin ne olduğunu bulmak isteğiyle ve belki bir partner bulma amacıyla da sosyal medya kullanımının oldukça yaygın olduğunu görüyoruz. Özellikle sosyal medyada fazla zaman geçiren lise ve ortaokul öğrencilerinin eğlenme amacının dışında da bir kullanım sergilediğini söyleyebiliriz. Ben burada gençlerin, öğrencilerin bilinçlendirilmesinin daha önemli olduğunu düşünüyorum. Çünkü istismarcıları oradan ayırtıramayacağız. Çünkü çok derin bir alandan söz ediyoruz. Ancak belki mağdur grup eğitilebilirse bazı şeylerin daha kolay olabileceğini düşünüyorum. Dolayısıyla çocuk için güvenli bir alan oluşturup başına bir şey geldiğinde öğretmenlerine, ailesine veya yakın çevresine söyleyebileceğini ve onlardan destek görebileceğini bilmesini sağlamamız gerekiyor. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

YouTube içerik üreticisi Enes Batur'a verilen Altın Kelebek Ödülü vardı. Sonra şiddet içerikli bir videosu ortaya çıktı ve ödül geri alınmıştı. Videoda babanın çocuğu istismar ettiği ve bunun sanki normal bir durum gibi aktarılması STK'lar tarafından tepkiyle karşılanmıştı. O dönemde biz ağın içinde “yeni medyada çocuğa şiddet” isimli bir çalışma grubu oluşturmuştuk. Bu konuyla ilgili çeşitli çalışmalar yapıldı. Aslında YÖRET vakfında çok eskiden beri dijital güvenlik ve teknolojik zorbalık konularında bu tür çalışmalar yapılıyor. Ebeveynlerin bu konuda bilgilendirilmeleri yönünde çalışmalarımız oldu ancak bunların yaygınlaşması hususunda yapılması gerekenler hâlen var. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

Çocuğun internet yoluyla fotoğraflarının elde edilmesi, bu fotoğraflarının yayılması, cinsel içerikli iletişim kurulması, çocuğun kamera karşısında cinsel içerikli davranışlarda bulunması için yönlendirilmesi, online taciz içerikli sözler söylenmesi gibi olaylarla karşılaşılıyor. Bizim bununla ilgili gerekli yerlere yazışmalarımız yapılıyor. Kurumumuz içinde söz konusu sosyal medya hesaplarıyla ilgili araştırmalar da yürütülüyor. İstismarda bulunan sosyal medya hesabının aslında kime ait olduğu ve kimlik bilgilerinin tespitine yönelik çalışmalarımız bulunuyor. Bu kapsamda sosyal medyanın ve internetin doğru kullanımıyla alakalı okullarda eğitim veren birimlerimiz oluyor. Her yaş grubuna özel anlatımlarla çocuklara yönelik her türlü olayla ilgili düzenli aralıklarla eğitimler oluyor. Ayrıca rehber öğretmenlerin aileleri ve çocukları bilgilendirerek farkındalığın artırılmasına katkı sunmaları daha yararlı olacaktır. Ancak biz de bize yansıyan adli konularla ilgili gerekli işlemleri yürütmekteyiz. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu – Komiser Yardımcısı)

3.9.3. İstismara Yönelik Farkındalık Oluşturmak

Görüşmelerde, cinsel istismar olaylarının duyurulması noktasında sosyal medyanın yeni bir açılım getirdiği, görsel ve yazılı medyanın da bu tür haberlere yer verme konusunda daha hassas davrandığı belirtilmektedir. Bu süreçte insanların

istismarla ilgili farkındalığının arttığı değerlendirilmesinin yanında toplumun içe kapanması sonucunda cinsel istismar olaylarının da hızlandığı tespiti yer almaktadır. Sosyal medya hem istismarcılara yeni alanlar açmakta hem de istismara uğrayanların sesini duyurabilmesi için fırsatlar sunmaktadır.

Sosyal medya kabul etsek de etmesek de hayatın bir bileşeni. Bir ergen bir gün akıllı telefona sahip oluyor ve bu yeni, heyecan dolu dünyanın içerisine dalıyor. Korunmasız, şüphesiz. Bir çocuk nasıl korunaklı hâle getirilir? Bunu konuşmak gerekiyor. İnternet servis sağlayıcılarla birtakım şeyleri denetlemek mümkün ama sosyal medya üzerinden Twitter, Facebook, Instagram gibi platformlar üzerinden denetlemek gerçekten çok zor. Bu anlamda biraz polisiye tedbirlere ihtiyaç var. Ben, 2002'de göreve başladım, 2003'te Çocuk Şube ile birlikte çalıştık; o zaman yanılmıyorsam Çocuk Şube Müdürlüğü'nün 4 çalışanı vardı. Dört kişiyle çocuklara yönelik işlenen suçlarla mücadele ediyorlardı; şimdi bu sayı yüzlerin üzerinde, daha geniş bir yapılanma ihtiyacı doğdu. Suç arttıkça onunla mücadele edecek personel sayısı da arttı. (Ç. Ö - Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Bundan 20 yıl önce de 30 yıl önce de oluyordu, bu olaylar şimdi 20 yıl önceki bilgi ve habere ulaşım ile bugünü değerlendirdiğimizde dağlar kadar fark var arada. Bu soruya cevap vermek zor çünkü eskiden suç sayılmayan bazı durumlar şimdi suç sayılıyor. Sayısal veriler her zaman manipüle edilebilir veriler, resmi kaynaklardan olmadığı müddetçe çok da itibar etmemek gerekiyor. Daha önce insanlar bu tür şeyleri yaşayıp sessiz kalıyordu, adli mercilere yansımadağı için hiçbir istatistik verilerine girmiyordu. Bugün sosyal medyadan sesini duyurabiliyor, sivil toplum kuruluşlarından destek alıyor, insanlara yalnız olmadığı hissini verdiğimizde durum değişiyor. Mesela bizde çok vaka var. Bugün 21'li yaşlarda ama 6 yaşındayken böyle bir istismara maruz kaldığını söylüyor yıllar sonra. Bugün bir hak arayışına girmiş. Dolayısıyla artışla ilgili net bir rakam vermek kolay değil ama farkındalığın artışı ile ilgili ciddi bir artış var, insanlar artık bu konuda susmak istemiyor. (V. Ç. - Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmal İle Mücadele Derneği Sözcüsü)

Bence medyanın bu olaylara farkındalığı arttı. Okunabilirlik oranları fazla olmaya başladı. İnsanlar o haberleri sosyal medyada paylaşıp buna tepkilerini dile getirmeye başladılar. Aslında bence görünürlüğü arttı. Çocuk istismarını yapan kişiler zaten davranış bozukluğu olan kişiler ve genellikle antisosyaller yapıyor bunu. Sosyal medyadaki bu fazla görünürlük onları daha fazla cesaretlendiriyor. Bence burada bir karar alınıp çocuk ihmal ve istismarında istismarcı ceza aldıktan sonra olayın medyada yer alması gerektiğini düşünüyorum. Bu sayede istismarcılar o kişinin yargılanabileceğini ve ceza alabileceğini görmeleri lazım. Biz sosyal medyada sadece olayın başlangıcını görüyoruz. Olayın gidişatına tanık olmadan yeni bir olayla karşılaşılıyor ve bütün motivasyonumuzu diğer olaya aktarıyoruz. O yüzden istismarcı ceza aldıktan sonra medyaya yansımaları gerektiğini düşünüyorum. (C. B. - Denizli Koruyucu Aile Derneği - Gönüllü Aile Danışmanı ve PDR Uzmanı)

Teknolojik imkânların artmasıyla birlikte toplumun bu konudaki hassasiyeti sosyal medyaya yansımış şekliyle görüyoruz. Bu tür olaylar birdenbire çok arttı o yüzden çok karşılaşıyoruz eskiden böyle değildi demek bana göre yanlış olur. Belki de eskiden daha fazlaydı, medyada yer bulmuyordu ve biz görmüyorduk. Sosyal medyanın kullanımının artmasıyla birlikte kişilerin bu noktada paylaşımlar yapması bizde farkındalık oluşturuyor. Sosyal medya cinsel istismarı artırdı yerine ona farklı bir boyut kazandırdı demek belki daha doğru olacaktır. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu– Komiser Yardımcısı)

Özellikle pandemiyle birlikte oranların arttığını duyuyoruz. Gelen ihbar sayısı çok arttı. Bu dönemde toplumun içe kapanmasının etkileri oldu. Bunun haricinde farkındalık da yükseldi ve yükselmeye de devam ediyor. Artık bir ateş yakıldı, ben buna inanıyorum. İnsanlar çocukların sesi olmaya çalışıyor... Özellikle istismar davaları olduğunda ve toplumun hassas olduğu dönemlerde çok fazla ihbar alabiliyoruz. Bir gecede 10-20 ihbar alabiliyoruz. UCİM Genel Başkanı Saadet Öğretmenimiz geçen günlerde bir mağdurun yaşadığı istismarı ismini kapatarak paylaştı ve belki bir haftadır sürekli insanlar yaşadığı mağduriyetleri anlatmaya başladı. Herkes birbirinden cesaret alıp “Ben de bunu yaşamıştım, bana da bu yapılmıştı.” şeklinde paylaşımlar oldu. İstismarcıların ceza aldıklarını duydukça ve sosyal medyada bunu yaydıkça insanlar cesaretleniyor. Bu süreçte susmalıyım. Kimse duymasın gibi düşünceler içinde olmamalıyız. Mağdur değil istismarcılar korksun ve utansın. Biz hep bu düsturla konuya yaklaşıyoruz. (D. E. – Avukat – UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Ülkemizde son yıllarda şiddet olayları çok yoğun. Ekonomik krizler oldu. Bütün bunlar şiddetin artmasıyla ilgili etkili unsurlar. Genel global bir trend var toplumsal kaoslar ve stresler aileyi de bireyleri de etkileyebiliyor. Ama aynı zamanda çocuk algısı, cinsiyet eşitsizliği, şiddete bir yol olarak görülmesi ve bu algının pekişmesi bu vakaların artmasına yol açıyor. Aynı zamanda çok uzun yıllardır yani 30 yıldır bir mücadele söz konusu. Kadın örgütlerinin şiddete karşı mücadelesi var. İkincisi insan haklarının yerine getirilmesine yönelik çabalar var. Son 30 yıldır çocuk alanında hak temelli çalışan STK’ların yürüttüğü çalışmalar var. Üniversitelerin ve kamunun da çok yararlı çalışmaları oldu. Neticede bugün daha iyi bir bilinçlenmeden söz edebiliriz. (S. E. - Evlilik ve Aile Terapisti - Çocuğa Karşı Şiddeti Önlemek İçin Ortaklık Ağı Yürütme Kurulu Üyesi)

3.9.4. İstismar Sürecinde Sosyal Medya Paylaşımları

Görüşmelerde, internet ve sosyal medya ortamının istismarcılara daha rahat bir hareket alanı sağladığı, bu süreçte istismarcıların online ortamlardaki yöntemlerinin ise şu şekilde sıralandığı görülmektedir: sosyal medya aracılığı ile çocuğa ulaşmak, çocuğun güvenini kazanmak, uygunsuz fotoğrafları edinmek, tehdit etmek ve cinsel istismar...

Tabii ki ekran arkasından konuşmak, isteklerini, arzularını dile getirmek, ifade etmek biraz daha kolay oluyor. İnsanların yüz yüze konuşmaktan imtina ettikleri birtakım şeyleri yüzünü gizleyerek, kimliğini gizleyerek paylaşmaları kolay oluyor. Dolayısıyla ister istemez bu başlık altındaki dürtüler ortaya dökülebiliyor. Çocuklar üzerinden koruyucu mekanizmaları konuşmak mümkün; onların farkındalıklarını artıracak şeyler yapmak gerek... Diğer taraftan istismarcılar açısından engin bir alan, nasıl engellenebilir, işte bu bir parça polisye tedbirlerle mümkün. Mesela kolluk görevlileri çocuk profiliyle sanal ortamda dolaşarak istismarcıları tespit etmeye çalışabiliyorlar. (Ç.Ö – Adli Tıp Uzmanı - ÇİTEM)

Dünyada özellikle pandemi sürecinde çevrim içi istismar olaylarında ciddi artışlar var. Çünkü daha yoğun bir şekilde dijital cihazlarla zaman geçiriyorlar, normalde birçok sosyal medya sitesine kayıt yapılırken yaş sınırı var ama çocuklar bunu bir şekilde aşıyorlar ve kaydoluyorlar. Instagram ve Facebook hesapları var; buralardan tacize uğrayan bize başvuran vakalar var. Onlarla ilgili bizim aileye sordüğümüz şey çocuğun kaç yaşında olduğuydu... “Kızımız 11 yaşında” dediler, neden sorusuna cevap veremediler tabii ki. Burada anne babaya çok iş düşüyor; tabii tablet veya bilgisayarı çocuklara verip aman benim başımdan gitsin dediğimiz noktada çocuğun nereye gittiğini bilmiyoruz. (V. Ç. – Avukat - Çocuk İstismarı ve İhmal ile Mücadele Derneği Sözcüsü)

Çok sabırlı hareket etmeleri ilginç bir durum. Örneğin fotoğrafları elde edinceye kadar güven sağlama noktasında oldukça sabırlı davranıyorlar. Nihayetinde karşıdaki kişi çocuk ve bunu da unutmamız gerekiyor. Kolayca güvenilebilir. Uygunsuz fotoğrafını gönderecek kadar karşıdakine güven duyması da aslında incelenmesi gereken bir durum. Çoğu zaman bu olay sevgililik bağlamında gerçekleşiyor. Bu, çeşitli hediyeler vererek de oluyor. Öncesinde dışarıda görüşmeler de olmuş olabilir. Yani hem dışarıda hem de sosyal medyada güven ortamını oluşturduktan sonra çocuk rahatlıkla fotoğrafını gönderebilir. Çünkü herhangi bir zarar gelmeyeceğini düşünüyor. Sonrasında karşıdakinin istekleri daha ileri bir boyuta gittiğinde çok farklı durumlarla karşılaşılabilir. Uygunsuz fotoğrafların yayılmasına yönelik tehditler geliyor. Ailesiyle paylaşma noktasında tehditler olabiliyor. Para da talep edilebiliyor. Okul ortamında sosyal medya gruplarında fotoğrafların paylaşılması ve yayılmasına yönelik tehditler yaşanabiliyor. (H. K. – Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu– Komiser Yardımcısı)

Sohbet sitelerinde resmen çocuk avına çıkan istismarcılar var. Chat üzerinden haberleşip bu ortamda planlanıp cinsel istismarla sonuçlanan olaylar var. Kayseri’de yine böyle bir davamız var. Hatta iki üç kişi çete olduğu söyleniyor ve bu konuda araştırmalar devam ediyor. Çocuk olduğunu bile bile Instagram’dan veya Facebook’tan yazıp çocukla iletişim kurup bir şekilde çocuğu kandırıp istismar edebiliyorlar. Bunu kendi gerçek kimliğiyle yapıyorlar. Esas itibarıyla bu tür olayların altında yatan çok farklı sebepler oluyor. Mutlaka bir ihmal, sevgi eksikliğinden yararlanarak sözde sevgili olarak yaklaşanlar olabiliyor. (D. E. -Avukat - UCİM Saadet Öğretmen Çocuk İstismarı İle Mücadele Derneği Türkiye Yapılanma Sorumlusu)

Sonuç ve Öneriler

Çocuk istismarı sorunuyla ilgili çözüm üretebilmenin temel şartlarından biri; istismar biçimlerinin toplum tarafından bilinmesi, karşı direnç oluşturulması için bilinçlendirilmesi ve bu konuda insanların, bağlı bulunduğu kurum veya sivil toplum örgütleriyle bağlantılı olarak yoğun bir emek performansına dâhil olmasıdır. Bu noktada ülkemizde, çocuk istismarının sadece cinsel istismardan ibaret olduğu algısı bulunmaktadır ve fiziksel ve duygusal istismar ve ihmal ile ilgili olarak genel bilgi eksikliği dikkat çekmektedir. Çocuk istismarı sorunu ile ilgili toplumun ilgisi ve tepkisi cinsel istismara yönelmiş durumdadır ve bu tepki de sadece üzülme ve medya aracılığıyla duygusal tepkiler vermekten ibarettir. İstismar ile ilgili tepkiler bir anda patlamakta ve çok çabuk unutulmaktadır. Aslında en fazla yaşanan istismar biçimlerinin fiziksel ve duygusal istismar olduğu ancak bu istismar biçimlerinin gündelik hayatta normalleştirildiği ve bu konuda farkındalık oluşturulması gerektiği aşikârdır.

Çocuk istismarında istismarcıya yönelik kesin özellikler tespit edilememektedir. İstismarcılarla ilgili olarak dış görünümle, ekonomiyle, eğitimle, kültürel seviyeyle, inançla, etnik kökenle net bir bağlantının kurulmadığı görülmektedir. Fiziksel istismarda ise genellikle biyolojik anne-baba tarafından çocuğa şiddet uygulandığı belirlenmektedir. Görüşmelerde özellikle cinsel ve fiziksel şiddetin daha çok çocuğun yakın çevresinden, çocuğun tanıdığı kişilerden geldiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca toplumda istismarcıların az ceza aldığı algısının olduğu, aslında istismarcıların çok büyük cezalar aldığı ancak haberlerde mahkeme sonuçlarına dair yeterince bilgiye yer verilmediği vurgulanmaktadır.

Ayrıca cinsel istismarın fark edilmesi ve müdahale edilme sürecindeki istismarı kesintiye uğratan her türlü girişimin hayati öneme sahip olduğu ve fark edilen istismar durumlarında bildirim yasal bir zorunluluk olduğu vurgulanmaktadır. İstismarla mücadelede sadece istismarın tespiti ve suçluların cezalandırılması değil aynı zamanda tedavi sürecinin sağlıklı yürütülmesinin de önemine dikkat çekilmektedir. Çocuğun güvenli limanının aile olduğu; çocuğun sıkıntılarını anlatabileceği bir iletişim ortamının aile içinde kurulması gerektiğinin önemi vurgulanmaktadır. Çocukların istismara uğraması durumunda olayı ailesine veya yakınlarına anlatamaması sorununun adli süreçleri geciktirdiği ve ikincil bir mağduriyetin yaşanmasına neden olduğu ifade edilmektedir.

Diğer yandan karşılaşılan vakalarda cinsel istismar noktasında aile içi istismarın daha fazla yaşandığı ifade edilmektedir. Aile gibi hassas bir konu olunca bu süreçte yapılan önemli yanlışlardan birinin çocuğa inanılmaması noktasında gerçekleştiği belirtilmektedir. Ayrıca çocuğa istismar sürecinin unutturulmaya çalışılmasının büyük bir yanlış olduğu; yapılması gerekenin çocuğa yönelik tedavinin bir an önce başlatılması

olduğu ifade edilmektedir. Duygusal istismarı ise en fazla ebeveynler ve öğretmenlerin uyguladığı belirtilmektedir. Özellikle çocuğa akademik başarı noktasında uygulanan baskı büyük travmalara yol açabilmektedir. Burada vurgulanan nokta ise uygulanan bu istismar biçiminden ebeveynlerin haberdar olmamasıdır.

Koruyucu çalışmalar noktasında topyekûn mücadele vurgusu yapılmakta; devlet ilgili kurumlar, eğitim kurumları ve sivil toplum kuruluşlarında yaşanan herhangi bir aksaklığın ardışık sorunlara dönüştüğü ve sürece yönelik işleyişi olumsuz olarak etkilediği vurgulanmaktadır. Çocuk istismarının önlenmesinin eğitimle mümkün olacağı, kurulan mekanizmalarla bir kişiye bile yardım edilmesinin bir hayatı kurtarmak anlamına gelebileceği vurgulanmaktadır. Küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitiminin verilmesinin bu süreçte çok önemli bir role sahip olduğu ve çocukların aileyle ve öğretmenleriyle güçlü bir iletişiminin olması gerektiği belirtilmektedir. Önleyici ve koruyucu çalışmaların en önemlisinin eğitim ve farkındalık çalışmaları olduğu belirtilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının özellikle sosyal medya alanında etkin bir şekilde faaliyet gösterdikleri; mağdurlara ulaşma noktasında aktif bir şekilde sosyal ağlardan yararlanıldığı belirtilmektedir. Ayrıca eğitim ve insanlara ulaşma noktasında yeni imkânlar sunan sosyal mecraların bu çerçevede önemli bir araç hâline geldiği belirlenmektedir.

Çocuk istismarında internetin olumsuz anlamda yeni alanlar açtığı; online ortamların çocukların hedef hâline gelmesi veya ulaşılabilir hâle gelmesi noktasında yeni imkânlar sunduğu ifade edilmektedir. Gizli kalma eğilimi gösteren istismar sürecinde kolay kandırılmaları ve tehditlere daha kolay boyun eğmeleri nedeniyle çocukların, istismarcılar tarafından hedef hâline geldikleri vurgulanmaktadır. Diğer yandan çocuk pornografisinin tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de online ortamlarda daha fazla yer almaya başladığı belirtilmektedir. Pornografi ile mücadelede hukuki düzenlemeler ve iş birliklerinin olduğu ancak internet ve sosyal medya aracılığıyla çocuklara ulaşma ve onları istismar etmenin önüne geçilemediği vurgulanmaktadır. Bu kapsamda ebeveynlerin, internet kontrol ve takip uygulamaları ve güvenli internet konusunda bilgilendirilmesi ve onların harekete geçirilmesi için çalışmaların yürütülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Özellikle ergenlik döneminde anne-babaların çocuklarının online izlerini takip etmesi gerektiği belirtilmektedir.

Özellikle ergenlik dönemine çocukların arayışlarının internette karşılık bulduğu ve bazı zafiyetler içerisinde bulunan çocuklara bu mecradan ulaşmanın istismarcılar açısından daha kolay olduğu vurgulanmaktadır. İstismarcılar, bu çocuklarla iletişim kurmak için onların sosyal medya profiline uygun, ilgilerini çekebilecek sahte hesaplar ve bilgiler üretmektedirler. Cinsel istismar olaylarının haberleştirilmesine sosyal medyada da görsel ve yazılı medyada da artık eskisinden çok rastlanmaya başlamıştır. Bu süreçte insanların istismarla ilgili farkındalığının arttığı değerlendirilmiştir.

yanında toplumun içe kapanması sonucunda cinsel istismar olaylarının da hızlandığı tespiti yer almaktadır. Sosyal medya hem istismarcılara yeni alanlar açmakta hem de istismara uğrayanların sesini duyurabilmesi için fırsatlar sunmaktadır. Online ortamlar ve sosyal medyada çocuk istismarı süreçleri şu şekilde gerçekleşmektedir: Sosyal medya aracılığı ile çocuğa ulaşmak, çocuğun güvenini kazanmak, uygunsuz fotoğrafları edinmek, tehdit etmek ve cinsel istismar...

Bu süreçte öneriler şu şekilde sıralanabilir:

- Çocuklara hizmet veren başta eğitim ve sağlık kuruluşları, yerel yönetimler, sivil toplum kuruluşları ve medya çalışanlarının bu konudaki duyarlılığının artırılması gerekmektedir.
- Çocuk istismarına yönelik nicel ve nitel verilerin oluşturulmasında kurumlar arası ortak bellek çalışması yapılmalı ve bu bilgilere dayalı planlar ile sorunu çözmeye yönelik somut adımların atılması ve belirlenen adımların uygulamaya geçirilmesinde kararlılıkla hareket edilmesi gerekmektedir.
- Online ortamlarda istismar ve internet bağımlılığı gibi tanısı ve tedavisi güç olan durumlar için önleyici çalışmalar yürütmek ve bu çerçevede çocukları korumak asıl hedef olmalıdır.
- Güvenli internet konusunda aileler ve eğitim kadrosu ciddi biçimde bilgilendirilmeli, özellikle sosyal medya kullanımındaki güvenlik pratiklerine ilişkin somut ve uygulanabilir öneri setlerinin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması gerekmektedir.
- Bu süreçte internet kullanımının engellenmesi bir çözüm değildir. Her ortamda olduğu gibi sanal ortamda da içselleştirilmiş davranışlarla çocuklara kendilerini korumayı öğretmek, bu konuda bir öz bilinç ve farkındalık oluşturmak gerekmektedir.
- Çocukların bilişim teknolojilerini kullanırken kendilerini kontrol etmeleri, disiplin ve sorumluluk gibi beceriler geliştirmesine yardımcı olacak eğitim planlamaları yapılmalıdır.
- Küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitiminin verilmesi ve çocukların aileleriyle ve öğretmenleriyle güçlü bir iletişiminin olması bu süreçlerde hayati önem taşımaktadır.

Kaynakça

- Çelik, C., Pehlivan, R., Kınay, Ş., Selim, M., Özkan, A., Dinçer, M., Öztürk, E., & Tortop, Z. (2017). *Çocuk bakım kuruluşlarında çalışan personele yönelik istismar ile mücadele rehber kitapçığı*. T. C. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü. <https://ailevecalisma.gov.tr/media/2499/cocuk-bakim-kuruluslarindacalisn-personele-yonelik-istismarla-mucadele-rehber-kitapcigi.pdf>

- Dereobalı, N., Çırak Karadağ, S. Sönmez, S. (2013). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin çocuk istismarı, ihmal, şiddet ve eğitimcilerin rolü konusundaki görüşleri. *Ege Eğitim Dergisi*, (14)1, 50–66
- Dursun, C.. (2019). Ebeveynlerin çocuklarını sosyal medyada teşhiri: Çocuk hakları bağlamında bir değerlendirme. *Çocuk ve Medeniyet*, 2019/2.
- Güngör, A. (2019). *Sosyal medyada çocuk hakları ihlali ve istismarı: Instagram anneleri*. Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı Genel Gazetecilik Bilim Dalı.
- Neuman, W. L. (2012). *Toplumsal araştırma yöntemleri: Nicel ve nitel yaklaşımlar*. III. Cilt, İstanbul: Yayın Odası Yayınları.
- Sönmez, V. ve Alacapınar, F. G. (2019). *Örneklendirilmiş bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Topçu, S. (2018). Çocuk ve sanal ortam. *Kocatepe Tıp Dergisi*, 19, 27-33/Ocak.
- UNICEF (2010). *Türkiye’de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması / Özet Rapor*
- UNICEF (2017), *Dünya çocuklarının durumu 2017: Dijital bir dünyada çocuklar*. UNICEF İletişim Birimi, Communication 3 United Nations Plaza, New York.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2004). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*, 4. Basım, Ankara: Seçkin Yayınları.

İnternet Kaynakları

- 500 istismar vakası incelendi; çocuk istismarı yapanların yüzde 75’i tanıdık, Erişim: <https://t24.com.tr/video/500-istismar-vakasi-inceledi-cocuk-istismarcilarinin-yuzde-75-i-tanidik,35220> 06 Ocak 2021 11:19
- ‘Minnoşlar Netflix’e özür dilettiler; 'pedofili' tepkisi yağdı <http://www.hurriyet.com.tr/gundem/minnoslar-netflix-e-ozur-dilettiler-pedofili-tepkisi-yagdi-41592980>
- Çocuk İstismarı Operasyonunda 13 Tutuklama – Erişim: <https://www.sozcu.com.tr/2020/gundem/cocuk-istismari-operasyonunda-13-tutuklama-5-yasindaki-cocuklara-ait-goruntuler-cikti-6082031/> Habip ATAM, 11:40, 15/10/2020
- YouTube'daki çocuk istismarı hesapları: Bakanlık harekete geçti, Erişim: <https://www.cnnturk.com/video/turkiye/youtubedaki-cocuk-istismari-hesaplari-bakanlik-harekete-gecti> 02.06.2020
- 17 ilde eş zamanlı çocuk istismarı operasyonu! Çok sayıda gözaltı var, Erişim: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/17-ilde-es-zamanli-cocuk-istismari-operasyonu-cok-sayida-gozalti-var-6326589> 10.10.2020
- Hablemitoğlu, Ş. (2016). *Çocuk hakları ihlali ve çocukların istismar alanı olarak 'sosyal medya*. Erişim:<https://tr.linkedin.com/pulse/%C3%A7ocuk-haklar%C4%B1-ihlali-ve-%C3%A7ocuklar%C4%B1n-istismar-alan%C4%B1-ii-hablemito%C4%9Flu>
- wearesocial.com, Erişim: <https://wearesocial.com/blog/2021/01/digital-2021-the-latest-insights-into-the-state-of-digital>
- Yolcu, Ö. (t.y.) *Yeni iletişim ortamları*. İstanbul Üniversitesi Açık ve Uzaktan Eğitim Fakültesi, Erişim: http://auzefkitap.istanbul.edu.tr/kitap/kok/ yeni_iletisim_ ortamlari_u138.pdf

ÖZETLER

Türkçe-İngilizce-Almanca Turkish-English-German

Çocuk İstismarına Kapsamlı Bir Bakış

Haşim Asil
Çağlar Özdemir

Öz

Bu çalışma; çocuk istismarının önlenmesinde, bildirilmesinde ve fark edilmesinde çok önemli bir role sahip olan ve bu açıdan stratejik bir potansiyel içeren öğretmenlerin hem konuya ilişkin bilgi, bilinç ve farkındalıklarını hem de soruna ilişkin süreç yönetimi becerilerini güçlendirerek öğretmeye ve öğrenmeye güçlü bir şekilde odaklanırken öğrencinin başarısını ve etkinlik derecesini olumsuz yönde etkileyen faktörlere ve okulların karşı karşıya kaldıkları yeni ve karmaşık zorluklara yeterli cevabı vermeyi amaçlayan ProChild Projesi'nin araştırma faaliyetlerinin bir ürünüdür. Nitel araştırma tasarımı karakterini taşıyan çalışmada öncelikle çocuk istismarının kavramsal ve hukuki çerçevesi ele alınmış, ardından 4 ana başlık altında sınıflandırılan çocuk istismarı türleri detaylı olarak incelenmiş ve çocuk istismarını önlemede okulun ve öğretmenlerin rolü değerlendirilmiştir.

Çocuk istismarı, Dünya Sağlık Örgütü tarafından “bir sorumluluk, güven ya da güç ilişkisi bağlamında çocuğun sağlığı, yaşamı, gelişmesi ya da onuru açısından fiilen zararlı veya potansiyel olarak zararlı sonuçlar verebilecek her türlü fiziksel ve/veya duygusal kötü muamele, cinsel istismar, ihmal ya da ihmalkâr davranış veya ticari amaçlı ya da diğer her türlü sömürü” olarak tanımlanmaktadır (2016). Tüm dünyada özel değere sahip, korunması gereken birey grubunu oluşturan çocuklar, gerek bedensel gerekse ruhsal gelişim olarak olumsuz dış etkilere karşı koyma yeteneğini kazanamamış olduklarından her türlü istismara yatkın durumdadırlar (Kök, 2006). Çocuk istismarı, fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal (psikolojik) istismar ve ihmal şeklinde temel olarak 4 ana başlık altında sınıflandırılmaktadır. En geniş kapsamı ile “çocuğun kaza dışı ve önlenemez davranışlar sonucunda fiziksel zarar görmesi” ya da “çocuğun kaza dışı yaralanması” olarak

açıklanabilen fiziksel istismar, itaati sağlama, cezalandırma ya da öfke boşaltma amacı ile elle ve/veya herhangi bir aletle vurma, itme, tekmeleme, sallama, sarsma, ısırma, boğma, yakma, zehirleme ve benzeri şiddet içeren eylemler ile çocuğun vücuduna iz bırakacak/bırakmayacak şekilde zarar verilmesi olarak da tanımlanabilmektedir (Keskinkılıç, 2014; Özdemir, 2011). Cinsel istismar; psikososyal gelişimini tamamlamamış bir çocuğun, bir yetişkin tarafından zorlanarak, mecbur bırakılarak, ikna edilerek ya da kandırılarak cinsel uyarılma amacıyla kullanılması şeklinde tanımlanmıştır (WHO, 2006). En sık karşılaşılan ama en zor tanı alan istismar formu duygusal istismardır. UNICEF, “duygusal istismar ve ihmali”; çocuğun nitelik, kapasite ve arzularının sürekli kötülenmesi, sosyal ilişki ve kaynaklarla ilişkisinden sürekli yoksun bırakılması, çocuğun sürekli olarak insanüstü güçlerle sosyal açıdan ağır zararlar verme ya da terk etme ile tehdit edilmesi, çocuktan yaşına ve gücüne uygun olmayan taleplerde bulunulması ve çocuğun topluma aykırı düşen çocuk bakım yöntemleri ile yetiştirilmesi olarak tanımlanmıştır (Campbell ve Hibbard, 2014; Turhan vd., 2006). “Çocuk ihmali”, başta anne ve baba olmak üzere çocuğa bakmakla yükümlü kişilerin çocuğun beslenme, giyinme, barınma, eğitim, sevgi ve sağlık gibi temel gereksinimlerini ihmal etmeleri sonucu, çocuğun bedensel, duygusal, ahlaksal ya da sosyal gelişiminin engellenmesi olarak tanımlanmaktadır (Dubowitz vd., 2005; Oral vd., 2001; Runyan vd., 2002).

Çocuk istismarına karşı ilk savunma alanı farkındalıktır. Çocuklarla ilgilenen her birey, çocukları zarardan nasıl koruyacağını temellerini bilmekle yükümlüdür. Çocukların korunması sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal bir sorundur. Eğitimciler toplumun ayrılmaz bir parçası olduğundan çocuklara yönelik kötü muamele, istismar ile mücadelede toplumun çabalarına öncülük edebilir ve sürece dâhil olabilirler (Crosson-Tower, 1992). Bir çocuğun ailesi dışında en çok zaman geçirdiği yer okul, kişiler de öğretmenlerdir. Dolayısıyla öğretmenler, diğer alanlara göre çocuklarla daha fazla iletişim kurmakta, dolayısıyla aile içi şiddeti belirleme ve bunlara müdahale etme konusunda çok önemli bir rol oynamaktadırlar (Lloyd, 2018; Page ve Page, 2014; Sanderson, 2004). Öğretmenler ve okul personeli, çocuk istismarını durduramasa da çocukların yaşamlarında önemli bir fark ortaya koyabilecek durumdadırlar (Doğan ve Bayar, 2018; Sterne ve Poole, 2009; Walsh vd., 2005). Öğrencilerin öğretmenleriyle yakın ilişkilerinin olması, çocuklar ile doğrudan iletişim içinde olmaları, çocukların sorunlarını onlara anlatabiliyor olmaları, çocuk eğitimi ile ilgili bilgi ve deneyime sahip olmaları, çocukların davranışlarını önceki davranışları ya da yaşıt normlarıyla karşılaştırabilmeleri, çocuklardaki davranış değişikliklerini fark edebilmeleri, bildirim yapma zorunluluklarının olması; okul ortamı ve öğretmenlerin sorunun fark edilmesinde ve önlenmesindeki rollerinin ne kadar önemli olduğunu göstermektedir. Ayrıca öğretmenlerin çocuklara ve ailelerine istismarı önleme konusunda eğitim verme imkânlarının

bulunması çocukları korumada önemli bir fırsattır (Crenshaw vd., 1995; Crosson-Tower, 1992; Kepenekçi ve Nayir, 2012; Sanderson, 2004; Walsh vd., 2005). Bir öğrencinin yüzünde ya da vücudunda sıyrık, morluk gibi yaralar fark eden ya da çocuğun davranışlarında içe kapanma, mutsuzluk, dikkat dağınıklığı, saldırganlık gibi değişiklikleri gözleyen deneyimli ve çocuk istismarı konusunda bilgili bir öğretmen, öğrencinin kendisiyle sorunları paylaşması için uygun ortamı ve şartları sağlayarak çözümler üretebilmektedir (Şahin ve Beyazova, 2001). Çocuk istismarının tespit edilmesinde okulun önemli bir alan olduğu açıktır. Bu alanda, öğretmenlerin istismar ve ihmale maruz kalan çocukları tespit etme konusunda rol almaları, çocukların korunmasında önemli bir aşama olacaktır. İstimara ve ihmale maruz kalan çocukların belirlenmesi için öğretmenlerin bu alanda eğitilmeleri hem çocuk ihmal ve istismarına müdahale konusunda bilgi sahibi olmalarına hem de çocuklar ve çocuk hakları konusunda duyarlılığın gelişerek kendi hakları gibi çocuk haklarını da savunmalarına neden olacaktır. Böylece sadece istismarı tespit etmekle kalmayıp diğer alan profesyonelleri ile iş birliği yaparak durumu önleyici ve koruyucu tedbirler de alabileceklerdir. Bu koşulların sağlanmasında da kuşkusuz hizmet içi eğitim, tarama amacı ile standardize edilmiş bir gerecin varlığı ve bildirim sisteminin oluşturulması gerekliliği kaçınılmazdır (Kürklü, 2011).

A Comprehensive Perspective on Child Abuse

Haşim Asil
Çağlar Özdemir

Summary

While focusing strongly on teaching and learning by strengthening both the knowledge and awareness of the subject and the process management skills of the teachers, who have a quite significant role in preventing, reporting, and detecting child abuse and having strategic potential in this respect; this study is a product of the research activities of the ProChild Project, which aims to provide adequate replies to the factors that negatively affect the students' success and effectiveness and the new and complex challenges faced by schools. In the study, which has a qualitative research design trait, firstly the conceptual and legal framework of child abuse were discussed, then the types of child abuse classified under 4 main headings were examined in detail and the role of the school and teachers in preventing child abuse were evaluated.

Child abuse is defined by the World Health Organization as "in the context of a relationship of responsibility, trust or power any physical and/or emotional abuse, sexual abuse, neglect that could actually cause harmful or potentially harmful consequences to the health, life, development or dignity of the child; or negligent be-

havior or exploitation for commercial purposes, or any other form of exploitation (2016).” Children, who constitute a group of individuals having special value and need to be protected all over the world, are susceptible to all kinds of abuse since they have not gained the ability to resist negative external effects in terms of both physical and mental development (Kök, 2006). Child abuse is classified under 4 main headings as physical abuse, sexual abuse, emotional (psychological) abuse and neglect. Physical abuse, which can be explained as "physical harm to the child as a result of non-accidental and preventable behaviors" or "non-accidental injury of the child" in its broadest scope, can also be defined as harming the child's body in a way that leaves/does not leave a scar by hitting, pushing with hand and / or any tool with the aim of achieving obedience, punishing or releasing anger, kicking, shaking, shocking, biting, strangling, burning, poisoning and similar acts of violence (Keskinçilic, 2014; Özdemir, 2011). Sexual abuse is defined as the use of a child who has not completed his psychosocial development by an adult for sexual arousal by being forced, compelled, persuaded or deceived (WHO, 2006). The most common but difficultly diagnosed form of abuse is emotional abuse. UNICEF defined "emotional abuse and neglect" as the continuous denigration of the child's qualifications, capacities and desires, the continuous deprivation of the relationship with social relations and resources, the continuous threat of the child with super-human powers, with socially serious harm or abandonment, making demands that are not suitable for the child's age and strength, raising children with child care methods contradicting society (Campbell ve Hibbard, 2014; Turhan vd., 2006). “Child neglect” is defined as the obstruction of the physical, emotional, moral or social development of the child as a result of the neglect of the basic needs of the child such as nutrition, clothing, shelter, education, love and health, especially by the parents, who are responsible for the child (Dubowitz vd., 2005; Oral vd., 2001; Runyan vd., 2002).

The initial area of defense against child abuse is awareness. Every individual caring for children is required to know the basics of how to protect children from harm. Child protection is not only an individual but also a social problem. Since educators are an inseparable part of society, they can lead the society's efforts and be involved in combating child maltreatment and abuse (Crosson-Tower, 1992). The place where a child spends the most time outside of his family shelter is school, and the people they are mostly together are teachers. Therefore, teachers communicate with children more than in any other field of life, and as a result, play a very important role in determining and intervening in domestic violence (Lloyd, 2018; Page ve Page, 2014; Sanderson, 2004). Although teachers and school staff cannot stop child abuse, they are in a position to make a significant difference in children's lives (Doğan ve Bayar, 2018; Sterne ve Poole, 2009; Walsh vd., 2005).

That students have close relationships with their teachers, teachers' being in direct contact with children, that children can explain their problems to teachers, teachers' knowledge and experience about child education, teachers' ability to compare children's behavior with previous behaviors or peer norms and notice behavioral changes in children and their duty to report; show how important the school environment and the role of teachers in recognizing and preventing the problems. Also, having opportunities for teachers to educate children and their families on preventing abuse is an important opportunity to protect children (Crenshaw vd., 1995; Crosson-Tower, 1992; Kepenekçi ve Nayir, 2012; Sanderson, 2004; Walsh vd., 2005). An experienced teacher who notices wounds such as abrasions and bruises on a student's face or body, or who observes changes in the child's behavior such as introversion, unhappiness, distraction, aggression; can produce solutions by providing the appropriate environment and conditions for the student to share problems with him (Şahin ve Beyazova, 2001). It is clear that school is an important field in detecting child abuse. In this area, teachers' involvement in identifying the children who are exposed to abuse and neglect will be an important step in protecting children. To identify children who are subjected to abuse and neglect, training for teachers in this field will lead them to have knowledge about child neglect and abuse and to develop an awareness of children and children's rights, and to defend children's rights as well as their rights. Thus, they will not only be able to detect the abuse but also take preventive and protective measures in cooperation with other field professionals. In meeting these conditions, there is inevitably a piece of standardized equipment for in-service training, screening, and the necessity of establishing a notification system (Kürklü, 2011).

Nähere Betrachtung des Begriffs „Kindesmissbrauch“

Haşim Asil
Çağlar Özdemir

Resümee

Diese Studie ist ein Produkt der Forschungsaktivitäten des ProChild-Projekts, das darauf abzielt, eine angemessene Antwort auf die Faktoren zu geben, die sich negativ auf den Erfolg und die Effektivität des Schülers und die neuen und komplexen Herausforderungen die Schulen gegenüberstehen auswirken. Während die Rolle der Schulen und Lehrer, die sich stark auf das Lehren und Lernen konzentrieren, die in dieser Hinsicht strategisches Potenzial, sowie Prozessleitungsfähigkeiten im Zusammenhang mit dem Problem besitzt, indem sie sowohl ihr Wissen, ihr Bewusstsein und ihre Sensibilität stärken spielt dies eine sehr wichtige Rolle bei der Prävention, Meldung und Aufdeckung von Kindesmissbrauch. In

dieser Studie, die den Charakter einer qualitativen Forschungsarbeit besitzt, wurde zunächst der konzeptionelle und rechtliche Rahmen des Kindesmissbrauchs erörtert, dann wurden die Arten des Kindesmissbrauchs, eingeteilt unter 4 Hauptüberschriften, eingehend untersucht und die Rolle von Schulen und Lehrern bei der Prävention von Kindesmissbrauch bewertet.

Als Kindesmissbrauch wird von der Weltgesundheitsorganisation (WHO) "jede Form von körperlichem und/oder emotionalem Missbrauch, sexuellem Missbrauch, Fahrlässigkeit oder fahrlässigem Verhalten oder kommerzieller Ausbeutung oder jeder anderen Ausbeutung definiert, die de facto schädliche oder potenziell schädliche Folgen für die Gesundheit, das Leben, die Entwicklung oder die Würde des Kindes im Rahmen eines Verhältnisses von Verantwortung, Vertrauen oder Macht haben kann" bezeichnet (2016). Kinder, die eine Gruppe von Individuen von besonderem Wert auf der ganzen Welt darstellen und die geschützt werden müssen, sind bezogen auf ihre körperliche wie auch seelische Entwicklung anfällig für alle Arten von Missbrauch, weil sie noch nicht die Fähigkeit erlangt haben sich negativen äußeren Einflüssen zu widersetzen (Kök, 2006). Kindesmissbrauch, körperlicher Missbrauch, sexueller Missbrauch, emotionaler (psychologischer) Missbrauch und Vernachlässigung werden hauptsächlich in 4 Hauptrubriken unterteilt. Körperlicher Missbrauch, der in seinem weitesten Umfang als "körperlicher Schaden durch nicht zufälliges und vermeidbares Verhalten" oder "nicht zufällige Verletzung des Kindes" beschrieben ist, kann auch als Gewaltakte wie Schlagen, Schubsen, Treten, Schütteln, Erschüttern, Beißen, Würgen, Verbrennen, Vergiften und ähnliche Gewalttaten mit dem Ziel, Gehorsam zu gewährleisten, Wut zu bestrafen oder Wut aufzuheben beschrieben werden, die den Körper des Kindes in einer Weise zu schädigen, die Narben-Spuren/keine Narben oder Spuren hinterlässt (Keskinilic, 2014; Özdemir, 2011). Sexueller Missbrauch, ist definiert als der Gebrauch die psychosoziale Entwicklung noch nicht vollendetes Kindes durch einen Erwachsenen zum Zwecke der sexuellen Erregung, indem es gezwungen, genötigt, überzeugt oder getäuscht wird (WHO, 2006). Die häufigste der Form des Missbrauchs mit dem schwierigsten Erkennungsfeld ist emotionaler Missbrauch. UNICEF bezeichnet "emotionalen Missbrauch und Vernachlässigung" als ständige Verunglimpfung der Fähigkeiten, Kapazität und der Wünsche des Kindes, den ständigen Entzug gesellschaftlicher Beziehungen und Quellen, die ständige Bedrohung des Kindes mit übermenschlichen Kräften, das Drohen mit aus gesellschaftlicher Sicht schweren Strafen oder die Androhung verlassen zu werden, das Stellen ungeeigneter Anforderungen an ein Kind in seinem/ihrem Alter und seine/ihre körperliche Kraft und die Erziehung des Kindes durch gesellschaftswidrige Kinderbetreuungsmethoden (Campbell und Hibbard, 2014; Turhan et al. , 2006), Die Vernachlässigung des Kindes" wird vorrangig durch die Eltern und anderen Perso-

nen die für das Kind sorgepflichtig sind, als Vernachlässigung der Grundbedürfnisse des Kindes, wie Ernährung, Kleidung, Wohnung, Bildung, Liebe und Gesundheit definiert, die als Folge die gesunde körperliche, emotionale, moralische oder soziale Entwicklung des Kindes behindern (Dubowitz ua., 2005; Oral ua, 2001; Runyan ua., 2002).

Der erste Bereich der Verteidigung gegen Kindesmissbrauch ist die Erkenntnis. Jede einzelne Person die Kinder betreut ist verpflichtet, die Grundlagen des Kinderschutzes zu kennen. Der Schutz von Kindern ist nicht nur eine individuelle, sondern auch eine gesellschaftliche Aufgabe. Da Pädagogen ein integraler Bestandteil der Gesellschaft sind, können sie sich als Vorreiter an den Bemühungen der Gemeinschaft zur Bekämpfung von Kindesmisshandlung und Kindesmissbrauch beteiligen (Crosson-Tower, 1992). Abgesehen von der Familie verbringt ein Kind die meiste Zeit in der Schule, und außer der Familie sind die Lehrer die Personen bei denen sich ein Kind am längsten aufhält. Daher kommunizieren Lehrer mehr mit den Kindern als in jedem anderen Lebensbereich und spielen daher eine sehr wichtige Rolle bei der Entdeckung und für den Eingriff auf häusliche Gewalt (Lloyd, 2018; Page und Page, 2014; Sanderson, 2004). Auch wenn Lehrer und das Schulpersonal den Missbrauch von Kindern nicht aufhalten können, so sind sie doch in der Lage, eine wesentliche Veränderung im Leben der Kinder zu bewirken (Dogan und Bayar, 2018; Sterne und Poole, 2009; Walsh ua., 2005). Die enge Beziehung der Schüler zu ihren Lehrern, die Möglichkeit der direkten Kommunikation mit den Kindern, die Chance der Kinder mit ihren Lehrern über ihre Probleme zu sprechen, das Wissen und die Erfahrung der Lehrer in Sachen Kindererziehung, die Möglichkeit des Vergleiches des Verhaltens von Kindern mit früheren Verhaltensweisen oder Altersnormen, der Umstand Verhaltensänderungen bei Kindern zu bemerken die Verpflichtungen diese zu melden zeigt, wie wichtig die Rolle der Lehrer bei der Sensibilisierung und Prävention des Problems Kindesmissbrauch ist. Darüber hinaus ist die Möglichkeit von Lehrern, Kinder und ihre Familien über die Prävention von Missbrauch aufzuklären, eine wichtige Gelegenheit zum Schutz von Kindern (Crenshaw ua., 1995; Crosson-Tower, 1992; Kepeneki und Nayir, 2012; Sanderson, 2004; Walsh ua. , 2005). Ein erfahrener und über Kindermisshandlung sensibilisierter Lehrer, der Wunden wie Schürfwunden, Prellungen im Gesicht oder am Körper eines Schülers bemerkt oder Veränderungen im Verhalten des Kindes wie Introversion, Freudlosigkeit, Unaufmerksamkeit oder Aggression beobachtet, kann Lösungen finden, indem er dem/der Schüler*in das geeignete Umfeld und Bedingungen schafft, die es ihm/ihr ermöglichen die Probleme mit ihm/ihr zu teilen (Sahin und Beyazova, 2001). Es liegt deutlich auf der Hand, dass die Schule ein wichtiger Bereich bei der Aufdeckung von Kindesmissbrauch ist. In diesem Bereich wird das Einbeziehen der Lehrer bei der Bestimmung

von Kindern, die Missbrauch und Vernachlässigung ausgesetzt sind, eine wichtige Etappe für den Schutz von Kindern. Um Kinder zu erkennen, die Missbrauch und Vernachlässigung ausgesetzt sind, ist die Ausbildung von Lehrern in diesem Bereich äußerst wichtig, was dazu beitragen wird, dass sie über den Eingriff bei Vernachlässigung und Missbrauch von Kindern Wissen erlangen, sowie Sensibilität für Kinder und die Rechte von Kindern entwickeln um somit geschult die Rechte der Kinder im gleichen Maß wie ihre eigenen Rechte zu verteidigen. So werden sie nicht nur in der Lage sein, Missbrauch aufzudecken sondern, indem sie mit anderen Experten der anderen Bereiche zusammenarbeiten, auch präventive und schützende Maßnahmen ergreifen zu können (Kürklü, 2011).

Çocuk İstismarıyla Mücadelede Eğitim Kurumlarının Rolü

Sümeyye Derin
Mustafa Öztürk

Öz

Eğitim temel insan haklarından birisidir. Çocukların bu haktan yeterli düzeyde faydalanabilmesi ve sağlıklı gelişim gösterebilmesi için okullara önemli görevler düşmektedir. Yetişkinlere göre daha savunmasız durumda olan çocukların okullarda etkili ve verimli düzeyde bir eğitim alabilmesi bu ortamların öncelikle güvenli olmasına bağlıdır. Ancak bu bölümde de değinildiği gibi çeşitli raporlar, dünyada çocukların okullarda fiziki ve psikolojik cezalandırma gibi bazı olumsuz yaşantılara maruz kaldığını ortaya koymaktadır. Bu yaşantıların bir kısmı alan yazında çocuk istismarı olarak değerlendirilir.

Çocuk istismarı; çocuğun haklarını ihlal eden, optimum sağlığına, hayatta kalmasına, gelişimine veya haysiyetine zarar verebilecek her türlü eylemi içerir. Çok boyutlu olan bu kavramın farklı türleri vardır. Bunlar arasında okullarda en sık karşılaşılanlar fiziksel ve duygusal istismardır. Fiziksel istismar bir ebeveyn, sorumluluk, güç ya da güven taşıyan bir kişinin kontrolündeki bir etkileşimden ya da etkileşim eksikliğinden kaynaklanan fiilî veya potansiyel fiziksel zararı ifade eder. Tokat/tekme atma, ısırma, yakma vb. davranışlar fiziksel istismar olarak değerlendirilir. Duygusal istismar ise gözlemlenebilir fiziksel bir sonuca yol açmayan ancak “çocuğun sağlığına veya fiziksel, zihinsel, ruhsal, ahlaki veya sosyal gelişimine zarar verme olasılığı yüksek olan eylemler”i içerir. Duygusal istismar davranışları arasında hakaret etmek, lakap takmak, tehdit etmek, bağırarak küçümseme, ayrımcılık yapmak vb. yer alır. Okullarda karşımıza çıkabilecek bir diğer önemli istismar türü ise cinsel istismardır. Çocuk cinsel istismarı “bir çocuğun tam olarak anlamadığı, bilgiye dayalı izin veremediği veya gelişimsel olarak hazırlıklı olmadığı ve rıza gösteremeyeceği, yasaları ve toplumsal tabuları ihlal eden cinsel aktivitelere dâhil olması”dır. Cinsel istismar fiziki temas gerektiren davranışları içerdiği gibi cinsel içerikli konuşmalar veya yazışmaların yapılması gibi temas gerektirmeyen davranışları da kapsar.

Eğitimcilerin çocukları hafta içi her gün gözleme fırsatlarının olması, okulları çocuk istismarını önleme ya da bu durumlara müdahale açısından kilit bir noktaya taşımaktadır. Bu noktada özellikle öğretmenlerin çocuğa yönelik gözlemleri, okul yöneticilerinin bu konularda öğretmenlere etkili liderlik sunmaları oldukça değerlidir. Çocuklar yaşadıkları istismarı eğitimcilerle paylaşarak onlardan yardım isteyebilmektedir. Bu durumda TCK’ye göre çocuk istismarından haberdar olan kamu görevlilerinin suçu yetkili makamlara bildirme yükümlülüğü vardır.

Bu bölümde ayrıca okul yöneticilerinin çocuk istismarıyla mücadelede gerçekleştirebileceği çeşitli uygulamalara yer verilmiştir. Bunların başında okul yöneticilerinin çocuk istismarı hakkında gerçek bilgiye sahip olmalarının gerekliliği gelir. Bu hem kendilerinin doğru kararlar vermeleri hem de bir lider olarak öğretmen ve veli gibi paydaşları, gerçekleştirecekleri yıllık toplantılar aracılığıyla doğru bilgilendirmeleri için önemlidir. Ek olarak çocuk istismarına yönelik proaktif bir okul politikası geliştirebilmek amacıyla okul yöneticileri, okulun bulunduğu bölge ve okulla ilgili mevcut durumun ve risk faktörlerinin farkında olması gerekir. Buna göre okulu erken terk etme, yüksek devamsızlık ve madde bağımlılığı gibi risk faktörleri değerlendirilmeli ve okul yöneticileri daima “tetikte” olmalıdır.

Okullardaki şiddet tekil ve izole olaylar olmaktan daha çok sistematik bir özellik gösterme eğilimindedir. Bu sebeple okulu güvenli bir yer yapacak kültür ve yapılar kurulmadığı takdirde şiddet vakaları normalleşecek ve artacaktır. Bu bağlamda bu bölümde okul yöneticilerinin daha güvenli bir okul kültürü oluşturmak adına atacakları adımları içeren uygulamalar paylaşılmıştır. Okul kültüründe meydana getirilecek değişimler için hem okul çalışanlarını hem de öğrenci ve velilerini ikna etmek gerekecektir. Bu süreçte okul yöneticilerinin iletişim ve liderlik becerilerinin önemli bir işlevi vardır. Bu bölümde okul yöneticilerinin paydaşlarla güven ve saygıya dayalı bir ilişki geliştirmesi gerektiği tartışılmış ve istismara uğramış çocuklarla iletişimde nelere dikkat etmeleri gerektiği üzerinde durulmuştur.

İstismar vakaları kültürel olarak bazen önemsiz olmayan bazen de görmezden gelinen durumlar olabilir. Bu sebeple başta okul personeli olmak üzere öğrenci ve velileri gibi ilgili paydaşlara konu hakkında eğitimler düzenlenmesi önemlidir. Bu noktada altı çizilmesi gereken husus, veliler başta olmak üzere ilgili paydaşların okulun güvenli bir yer hâline gelmesinde sürece dâhil edilmeleridir. Son olarak okul yöneticileri istismarla ilgili okullarında gerçekleştirecekleri faaliyetler hakkında bir eylem planı oluşturmalıdır. Bunlar içinde en önemlisi bir istismar vakasıyla karşılaşıldığında hangi adımların takip edileceğinin belirlenerek tüm paydaşlarca bilinmesini sağlamaktır.

The Role of Educational Institutions in Combating Child Abuse

Sümeyye Derin
Mustafa Öztürk

Summary

Education is one of the basic human rights. Schools are of significant responsibilities in order for children to benefit from this right sufficiently and to develop healthy. For children, who are more vulnerable than adults, to receive an effective and efficient education in schools depends primarily on the safety of these environments. However, as mentioned in this chapter, various reports reveal that children all over the world are exposed to some negative experiences such as physical and psychological punishment in schools. Some of these experiences are considered as child abuse in the literature.

Child abuse includes any action that violates the rights of the child or may harm his/her optimum health, survival, development or dignity. There are different types of this multidimensional concept. Among these, the most common encountered ones in schools are physical and emotional abuse. Physical abuse refers to actual or potential physical harm resulting from an interaction or lack of interaction under the control of a parent or a person carrying responsibility, power, or trust. Behaviors like slapping / kicking, biting, burning, etc. are considered as physical abuse. Emotional abuse refers to actions that do not cause an observable physical result but includes the actions which are "likely to harm the child's health or physical, mental, spiritual, moral or social development ". Insulting, calling nicknames, threatening, shouting, humiliating, discriminating, etc. are considered among the emotional abuse behaviors. Another important type of abuse that we can encounter in schools is sexual abuse. Sexual abuse of a child is defined as "the involvement of a child in sexual activities that violate laws and social taboos and also these sexual activities are the ones that s/he does not fully understand, cannot give informed consent, or is not developmentally prepared and cannot consent". Sexual abuse includes behaviors that require physical contact as well as non-contact behaviors such as sexual conversations or correspondence.

The fact that educators have the opportunity to observe children during every weekday makes schools of key importance in terms of preventing or intervening in child abuse. At this point, especially the observations of the teachers towards the child and the effective leadership of the school administrators to the teachers on these issues are very valuable. Children may share the abuse incident they experience with educators and seek help from them. In this case, according to the Tur-

kish Penal Code, public officials who are aware of child abuse are obliged to report the crime to the competent authorities.

This section also includes various practices that school administrators can implement in combating child abuse. The most important of these is the necessity for school administrators to have real knowledge about child abuse. This is vital for them both to make right decisions as well as to inform accurately the stakeholders such as teachers and parents through annual meetings as their leaders. In addition, in order to proactively develop a school policy for child abuse, school administrators must be aware of the risk factors and the current situation of the school and school-related region. Accordingly, risk factors such as early school leaving, high absenteeism and substance abuse should be evaluated and school administrators should always be on the alert.

Violence in schools tends to be more systematic than singular and isolated incidents. For this reason, if the culture and structures that will make the school a safe place are not established, the incidents of violence will normalize and increase. In this context, practices involving the steps that school administrators will take to create a safer school culture are given in this chapter. It will be necessary to convince both school staff and students and their parents for the changes to be made in the school culture. Communication and leadership skills of school administrators have an important function in this process. In this chapter, it was discussed that school administrators should develop a relationship based on trust and respect with stakeholders and what should be paid attention to in communication with abused children.

Abuse cases may be the incidents that are culturally neglected and sometimes ignored. For this reason, it is important to organize trainings on the subject for relevant stakeholders such as students and their parents, especially school staff. The point that should be underlined is the involvement of relevant stakeholders, especially parents in the process of making the school a safe place. Finally, school administrators should create an action plan about the activities they will carry out in their schools regarding abuse. The most important of these is to determine which steps to follow when an abuse case is encountered and to make it known to all stakeholders.

Die Rolle der Bildungsinstitute beim Kampf gegen Kindesmissbrauch

Sümeyye Derin
Mustafa Öztürk

Resümee

Bildung ist eines der grundlegenden Menschenrechte. Damit Kinder dieses Recht angemessen nutzen und sich gesund entwickeln können haben die Schulen wichtige Aufgaben. Die Fähigkeit von Kindern, die anfälliger sind als Erwachsene, eine effektive und effiziente Schulbildung zu erhalten, hängt in erster Linie von der Sicherheit des schulischen Umfeldes ab. Aber, wie in diesem Abschnitt behandelt, zeigen jedoch verschiedene Berichte, dass Kinder auf der ganzen Welt in Schulen negativen Erlebnissen, wie z. B. körperlicher und psychologischer Bestrafung, ausgesetzt werden. Einige dieser Erlebnisse werden in einschlägigen Schriften als Kindesmissbrauch bewertet.

Kindesmissbrauch umfasst alle Handlungen, die Rechte des Kindes verletzen, seiner optimalen Gesundheit, seinem Überleben, seiner Entwicklung oder seiner Würde Schaden zufügen können. Es gibt verschiedene Arten die in diesen multidimensionalen Begriff fallen. Am häufigsten in Schulen auftretend sind körperlicher und emotionaler Missbrauch. Körperlicher Missbrauch bezieht sich auf tatsächliche oder potenzielle körperliche Schäden, die durch eine Interaktion oder mangelnde Interaktion unter der Kontrolle eines Elternteils oder einer Person, die Verantwortung, Macht oder Vertrauen zu tragen hat, verursacht werden. Verhaltensweisen wie Ohrfeigen/Fußtritte, Beißen, Verbrennen, etc. gelten als körperlicher Missbrauch. Emotionaler Missbrauch umfasst Handlungen, die nicht zu einer offensichtlichen Auswirkung am Körper des Kindes führen, sondern "die die Gesundheit des Kindes oder die körperliche, geistige, seelische, moralische oder soziale Entwicklung des Kindes mit größter Wahrscheinlichkeit schädigen". Unter die Verhaltensweisen des emotionalen Missbrauchs fallen; Beleidigung, mit Spitznamen benennen, Bedrohung, Anschreien, Demütigung, Diskriminierung etc. Eine weitere wichtige Form des Missbrauchs, die uns in Schulen begegnen kann, ist sexueller Missbrauch. Sexueller Missbrauch von Kindern bedeutet "die Beteiligung eines Kindes an sexuellen Aktivitäten, die gegen Gesetze und gesellschaftliche Tabus verstoßen, die ein Kind nicht vollständig versteht, denen es basiert auf Wissen nicht zustimmen kann oder denen es bezüglich seiner /ihrer körperlichen Entwicklung nicht vorbereitet ist und nicht zustimmen kann". Sexueller Missbrauch beinhaltet sowohl Verhaltensweisen, die körperlichen Kontakt erfordern, als auch das Durchführen von sexuell expliziten Gesprächen oder Korrespondenz die keine Berührung erfordern.

Die Tatsache, dass Erzieher unter der Woche täglich die Möglichkeit haben die Kinder zu beobachten, macht Schulen zu einem Schlüsselpunkt bei der Prävention oder

dem Eingriff auf Kindesmissbrauch. An dieser Stelle ist es besonders wichtig für Lehrer, dass die Schulleitung bezüglich der Beobachtung der Kinder den Lehrern effektive Führungskraft verleiht. Die Kinder haben so die Möglichkeit den von ihnen erlebten Missbrauch mit ihren Lehrern zu teilen und sie um Hilfe zu bitten. Laut dem Türkischen Strafgesetzbuch (TCK) sind Beamte, die von einem Kindesmissbrauchs erfahren verpflichtet, diese Straftat den zuständigen Behörden zu melden.

Dieser Abschnitt enthält auch verschiedene Praktiken die Schulleiter im Kampf gegen Kindesmissbrauch durchführen können. Die wichtigste davon ist die Notwendigkeit, dass Schulleiter bezüglich Kindesmissbrauch über richtiges Wissen verfügen. Dies ist sowohl für sie selbst als Führungskraft wichtig, um die richtigen Entscheidungen zu treffen, als auch für das Informieren von Beteiligten wie Lehrer und Eltern auf ihre jährlichen Elternversammlungen. Um eine proaktive Schulpolitik gegen Kindesmissbrauch zu entwickeln, müssen sich Schulleiter außerdem der aktuellen Situation und den Risikofaktoren im Zusammenhang mit der Region in der die Schule sich befindet und der Schule selbst bewusst sein. Dementsprechend müssen Risikofaktoren wie vorzeitiges Verlassen der Schule, hohe Fehlzeiten und Drogenmissbrauch bewertet werden und Schulleiter immer „in Habachtstellung“ stehen.

Gewalt in Schulen ist eher ein systematischer Drang Besonderheiten aufzuzeigen als einzelne und isolierte Vorfälle. Wenn also die Kultur und Strukturen, die die Schule zu einem sicheren Ort machen, nicht aufgestellt sind, werden sich Fälle von Gewalt normalisieren und sogar zunehmen. In diesem Abschnitt werden diesbezüglich Anwendungen, die Schulleiter zur Schaffung einer sichereren Schulkultur anwenden können aufgezeigt. Für Schritte die zu Veränderungen in der Schulkultur führen wird es notwendig sein, sowohl Schulmitarbeiter als auch Schüler und Eltern zu überzeugen. In dieser Phase haben die Kommunikations- und Führungsqualitäten der Schulleiter eine wichtige Funktion. In diesem Abschnitt wurde die Wichtigkeit des Aufbaus einer Beziehung des Schulleiters mit den Beteiligten die auf Vertrauen und Respekt basiert diskutiert, und sich darauf konzentriert, worauf bei der Kommunikation mit missbrauchten Kindern zu achten ist.

Missbrauchsfälle können manchmal kulturell ignoriert und manchmal absichtlich übersehen werden. Aus diesem Grund ist es wichtig, Schulungen zu diesem Thema für relevante Beteiligte wie Schüler und deren Eltern, vorrangig Schulpersonal, zu organisieren. An dieser Stelle muss betont werden, dass die relevanten Beteiligten, insbesondere die Eltern, in den Prozess die Schule zu einem sicheren Ort zu machen, einbezogen werden sollten. Schließlich sollten Schulleiter einen Eventplan für die Aktivitäten erstellen, die sie in ihren Schulen im Zusammenhang mit Missbrauch durchführen werden. Das Wichtigste von Allem ist, sicherzustellen dass alle Beteiligten darüber informiert sind welche Schritte zu gehen sind, wenn ein Missbrauchsfall aufgedeckt wird.

Çocuk İstismarının Hukuki Boyutu

Ahmet Hulusi Akkaş

Öz

Devlet tarafından garanti edilen insan hakları çocuklar için de geçerli olsa da hi çocuklar, korunmaya yetişkin bireylerden daha fazla ihtiyaç duyarlar. Zira onlar yetişkin bireylere nazaran daha korunmasız bir durumdadır. Bu nedenle onların devlet eliyle korunması bir gerekliliktir. Ayrıca bu durum, çocuklar hakkında bir çalışma yapılarak korunmanın hukuki boyutlarının da ortaya konulması ihtiyacını ortaya çıkarmaktadır.

Çocuk haklarına ilişkin ilk düşüncelerin IV. yüzyıla kadar uzandığı kabul edilse de modern anlamdaki ilk düzenleme, 1924 yılında Milletler Cemiyeti tarafından kabul edilen “Cenevre Çocuk Hakları Bildirisi” olmuştur. Bildirinin yayınlanması tek başına çocuk hakları konusunda yaşanan sorunları çözmeye yeterli olmamıştır. Bu nedenle çocuk hakları her zaman üzerinde tartışmayı gerektiren bir konu olarak güncelliğini korumuştur. Günümüzde ise çocuk haklarının anayasası olarak kabul edilen Çocuk Hakları Sözleşmesi, 20 Kasım 1989 tarihinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda kabul edilmiştir. Söz konusu sözleşme ülkemiz tarafından da imzalanmış; iç hukukumuzda Çocuk Koruma Kanunu başta olmak üzere sözleşme hükümlerine paralel düzenlemeler yapılmıştır. Çocukların temel insan haklarına sahip olmaları, onların bu hakları her zaman için tek başına kullanmaları sonucunu ise doğurmaz. Örneğin Anayasa’da belirtilen dilekçe hakkı dışındaki siyasi hakların kullanılabilmesi için ilgisinin on sekiz yaşını ikmal etmiş olması gereklidir.

Çocuk haklarını zedeleyen belki de en önemli olgu, onların istismara maruz bırakılmalarıdır. Belli bir zaman aralığında çocuğun bir yetişkin tarafından, o kültürde kabul edilemeyecek bir davranışa maruz bırakılması olarak tarif edilen istismar, değişik tasniflere tabi tutulmaktadır. Çalışma fiziksel, duygusal ve cinsel istismar şeklinde yapılan ayrıma göre şekillendirilmiştir. Ancak hedef kitlenin hukukçular olmaması nedeniyle ve hukukçular haricindeki kişiler bakımından sıkıcı olacağı düşüncesiyle çocuklara karşı işlenmesi muhtemel suçların bir suç türü incelemesi şeklinde ele alınmasından kaçınılmıştır. Çocuğun fiziksel zarar görmesine ve vücut bütünlüğünün bozulmasına neden olan davranışlara fiziksel istismar; sosyal ve kişilik gelişimini engelleyebilecek bütün davranışları barındıran istismara duygusal istismar; çocuğun, yetişkinin çıkarları doğrultusunda anlamını tam olarak kavrayamadığı cinsel bir etkinliğe katılması veya cinsel amaçlı olarak kullanılmasına ise cinsel istismar denilmektedir. Suç teşkil eden insan davranışlarının bu be-

lirtilen istismar türlerinden hangisinin içeriğinde değerlendirilmesi gerektiği üzerinde de söz konusu istismar türleri açıklanırken durulmuştur.

İstismarı tarif ettikten sonra üzerinde durulması gereken bir diğer konu, istismar vakalarının ortaya çıkarılarak bu fiilleri gerçekleştirenleri cezalandırabilmek için istismar vakalarını öğrenen kişilerin nasıl hareket etmesi gerektiğidir. Aslında toplumu oluşturan bireyler, suçların önlenmesi, önlenemediğinde de suçların soruşturulması, kovuşturulması ve bunlardan dolayı faillerin cezalandırılması görevini devlete bırakmışlardır. Bu görevin devlete bırakılmış olması, kamu düzenini ilgilendiren bir suçla karşılaşan bireyleri sorumluluktan kurtarmamaktadır. Bu kişilerin de suç vakalarını ihbar etme yükümlülüğü bulunmaktadır. O hâlde suçların önlenmesi ve suçluların cezalandırılması bir hak olmakla beraber aynı zamanda bir yükümlülüktür. Bu doğrultuda Türk Ceza Kanunu'nda (TCK) suçu bildirmeme suçu na yer verilmiş, bu suçtan bağımsız bir şekilde kamu görevlisinin suçu bildirmemesi ve sağlık mesleği mensuplarının suçu bildirmemesi suçları düzenlenmiştir. Söz konusu suç tipleri ile ilgili ayrı ayrı açıklama yapılmaya çalışıldı. Açıklamaların zenginleştirilmesi ve okuyucuya yol göstermesi açısından Yargıtay kararlarına da yer verildi. Suçun bildirilmemesinin ceza hukukuna ilişkin sonuçları olmasının yanında, suç teşkil eden haksızlıkların aynı zamanda özel hukuk bağlamında birer haksız fiil olduklarına şüphe yoktur. Suçu bildirmeyen kişiler, sırf bu nedenle mağdurun uğramış olduğu zarardan sorumlu tutulabilirler. Bu nedenle suçu bildirmemenin tazminat sorumluluğuna etkisi de çalışmada değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Legal Aspect of Child Abuse

Ahmet Hulusi Akkaş

Summary

Although the human rights guaranteed by the state apply to children, children need protection more than adults. Because they are in a more vulnerable position than adult individuals. Therefore, it is a necessity to protect them by the State. In addition, this situation raises the need to reveal the legal dimensions of protection by conducting a study about children.

Although it is accepted that first considerations on children's rights dates back to IV. Century, the first regulation in a modern sense was the "Geneva Declaration of the Rights of the Child" adopted by the League of Nations in 1924. The publication of the declaration alone was not enough to solve the problems regarding children's rights. Thence, children's rights have always been an issue that requires discussion. Convention on the Rights of the Children which is accepted as the consti-

tution for children's rights was adopted in United Nations General Assembly on 20 November 1989. The said contract has also been signed by our country; regulations in Turkish law were carried out in parallel with the provisions of the contract, especially the Child Protection Law. The fact that children have basic human rights does not result in their use of these rights alone at all times. For example, in order to exercise political rights other than the right to petition specified in the Constitution, the person concerned must be over eighteen years old.

Perhaps the most important phenomenon that harms children's rights is their exposure to abuse. Abuse, described as exposure of a child to unacceptable behaviors in the relevant culture by an adult in set intervals is subjected to different classifications. We shaped our work according to the distinction between physical, emotional and sexual abuse. However, due to the fact that our target audience is not lawyers and we thought that it would be boring for people other than lawyers, we avoided making possible crimes against children as a type of crime investigation. Behaviors that cause physical harm and deterioration of the physical integrity of the child is physical abuse; emotional abuse includes all behaviors that can hinder social and personality development of a child; and sexual abuse is child's participation in a sexual activity or making him/her attending scenes for sexual purposes in line with the interests of the adult. While explaining the mentioned types of abuse, it has been emphasized on which of these types of abuse should be considered in the content of human behaviors that constitute a crime.

After describing the abuse, another issue that needs to be addressed is how people who learn about the abuse should act in order to reveal the abuse cases and punish those who commit these acts. In fact, the individuals forming the society have left the duty of preventing crimes, investigating and prosecuting the crimes when they cannot be prevented and punishing the perpetrators. The fact that this task has been left to the state does not relieve individuals who come across a crime involving public order from responsibility. These people also have an obligation to report criminal cases. Therefore, the prevention of crimes and punishment of the criminals is a right but also an obligation. Accordingly, Turkish Criminal Code (TCC) includes the crime of not reporting the offence, and the crimes of non-reporting of the crime by the public officials and the failure of the healthcare professionals to report the offence, independent of this offence, are regulated. We tried to make a separate statement about the aforementioned crime types. We also included the decisions of Supreme Court in terms of enriching the explanations and guiding the reader. In addition to the consequences of the non-reporting of the crime in the criminal law, there is no doubt that criminal injustices are also unfair acts in the context of private law. Persons who do not report the crime may be held

liable for the damage suffered by the victim solely for this reason. Thence, the effect of not reporting offence on liability for compensation was also tried to be evaluated in our study.

Die rechtlichen Dimensionen von Kindesmissbrauch

Ahmet Hulusi Akkaş

Resümee

Obwohl die vom Staat garantierten Menschenrechte auch für Kinder gelten, benötigen Kinder mehr Schutz als erwachsene Menschen. Denn sie sind schutzloser als Erwachsene. Daher ist ihr Schutz durch den Staat eine Notwendigkeit. Darüber hinaus zeigt dieser Umstand die Notwendigkeit auf, dass über die Durchführung einer Studie über Kinder die rechtlichen Dimensionen deren Schutzes festgelegt werden müssen.

Obwohl akzeptiert ist, dass die ersten Ansätze über die Rechte des Kindes aus dem IV. Jahrhundert stammen, war die erste moderne Verordnung die "Genfer Erklärung der Rechte des Kindes", die 1924 vom Völkerbund angenommen wurde. Die Veröffentlichung der Erklärung allein reichte aber nicht aus, die Probleme der Kinderrechte zu lösen. Aus diesem Grund ist das Thema Kinderrechte immer ein aktuelles Diskussionsthema geblieben. Die aktuelle Konvention, die als Grundgesetz für Kinderrechte angesehen wird, wurde auf der Generalversammlung der Vereinten Nationen am 20. November 1989 über die Rechte des Kindes erlassen. Besagte Konventionen wurden auch von unserem Land unterzeichnet. In unserem innerstaatlichen Recht wurden parallel zu den Bestimmungen des Übereinkommens, zum Kinderschutzgesetz, unterschiedliche Regelungen erlassen. Die Tatsache, dass Kinder grundlegende Menschenrechte zugesagt bekommen haben, führt nicht zwangsläufig dazu, dass sie diese Rechte auch alleine in Anspruch nehmen können. Um beispielsweise andere politische Rechte als das in der Verfassung verankerte Petitionsrecht auszuüben, muss bezogene Person das achtzehnte Lebensjahr vollendet haben.

Die vielleicht wichtigste Tatsache, die die Rechte der Kinder untergräbt ist, dass Kinder missbraucht werden. Missbrauch, der als das Aussetzen eines Kindes auf ein in dieser Kultur beschriebenes inakzeptables Verhalten durch einen Erwachsenen beschrieben ist, wird unterschiedlichen Klassifikationen unterzogen. Wir haben unsere Studie nach den Formen von körperlichem, emotionalem und sexuellem Missbrauch unterteilt. Aufgrund der Tatsache, dass unsere Zielgruppe keine Anwälte sind und mit der Auffassung, dass sie für andere Menschen als

Anwälte langweilig wäre, haben wir es vermieden, mögliche Verbrechen gegen Kinder in Form einer strafrechtlichen Untersuchung aufzugreifen. Handlungen, die dem Kind körperlichen Schaden zufügen und die Körpergesamtheit des Kindes beeinträchtigen werden als körperlicher Missbrauch; Handlungen, die die soziale und persönlichkeitsbezogene Entwicklung des Kindes behindern können, werden als emotionaler Missbrauch, der Einbezug an einer sexuellen Handlung oder die sexuelle Nutzung des Kindes im Interesse eines Erwachsenen, bei der das Kind die Bedeutung der Handlung nicht vollständig versteht, wird als sexueller Missbrauch bezeichnet. Welche Handlungen von Menschen als eine Straftat zu bewerten sind, wurde bei der Erklärung der Arten des Missbrauchs über seinen Inhalt aufgegriffen.

Ein weiteres Thema, das nach der Beschreibung von Missbrauch hervorgehoben werden sollte ist, wie Menschen, die über Missbrauchsfälle erfahren, handeln sollten, indem sie Missbrauchsfälle aufdecken und um diejenigen zu bestrafen, die diese Handlungen durchführen. Tatsächlich haben es die Personen, aus denen die Gesellschaft besteht, dem Staat überlassen, Verbrechen zu verhindern und, wenn sie nicht verhindert werden können, die Täter für sie zu ermitteln, zu verfolgen und zu bestrafen. Die Tatsache, dass diese Aufgabe dem Staat überlassen wird befreit den Einzelnen, der mit einem Verbrechen das öffentliche Ordnung betrifft konfrontiert wird, nicht von der Verantwortung sie zu melden. Denn auch der Einzelne hat die Pflicht Straftaten zu melden. Es ist also ein Recht, Verbrechen zu verhindern und Straftäter zu bestrafen, gleichzeitig aber es ist auch eine Verpflichtung. In diesem Zusammenhang regelt das türkische Strafgesetzbuch (TCK) das Verbrechen der Nichtmeldung einer Straftat und es werden gesondert das Verbrechen eines Beamten der ein Verbrechen nicht meldet, und die Nichtmeldung eines Verbrechens durch Mitglieder des Gesundheitswesens reguliert. In unserer Studie haben wir versucht die Art der betreffenden Verbrechen getrennt aufzunehmen. Um die Erklärungen zu bereichern und um dem Leser den Weg aufzuzeigen, haben wir auch Beschlüsse des Obersten Gerichtshofs hinzugefügt. Neben den Folgen die die Nichtmeldung einer Straftat im Strafrecht hat, besteht keinerlei Zweifel darin, dass die Ungerechtigkeiten die am Opfer begangen wird und eine Straftat darstellt, gleichzeitig im Privatrecht jeweils als Delikt bewertet wird. Personen die eine Straftat nicht melden, können also allein aus diesem Grund für den Schaden den das Opfer erlitten hat haftbar gemacht werden. Daher wurde in unserer Studie versucht auch die Auswirkungen der Nichtmeldung einer Straftat auf die Entschädigungsverantwortung des Einzelnen zu bewerten.

Çocuk İstismarı İddialarının Yönetiminin İletişimsel Boyutu

Mustafa Temel
Ebru Davulcu

Öz

Son yıllarda dünyada ve Türkiye’de artan fiziksel, duygusal ve cinsel istismar şeklinde görünür olan çocuk istismarı vakaları, çocukların gelişim sürecini olumsuz etkileyen ve kalıcı psikolojik ve fiziksel sorunların ortaya çıkmasına neden olan bir problemdir. Bu duruma yönelik adli tıp uzmanlarının yanı sıra çocuk ve ergen ruh sağlığı ve çocuk cerrahisi uzmanlarının, hukukçuların, eğitimcilerin, psikologların, polislerin ve sosyal hizmet uzmanlarının önemli çalışmaları bulunmaktadır. Fakat mevcut sorun, iletişimsel yetkinliği de içermekte olup konu ile ilgili kapsamlı çalışmaların bulunmaması dikkat çekicidir. Bu bağlamda çocuk istismarı iddialarının yönetiminde dikkat edilmesi gereken iletişim ilkeleri hakkında bilgi vermek amacıyla hazırlanan çalışmada, çocuk istismarının iletişim boyutu ile ilgili genel bir bilgi verildikten sonra istismar iddiasının söz konusu olması durumunda başlayacak olan kişiler arası iletişim sürecine ve istismar vakasının yönetiminde gerekli olan kriz iletişimi, bilgi dolaşımı ve medya iletişimi, mahremiyet kontrolü gibi ilkelere değinilmiştir.

Betimlemek ve bağlamsal ilişki kurmak amacıyla kurgulanan çalışmada literatür taraması yöntemi kullanılmıştır. Yapılan araştırma ile bir istismar iddiasının ortaya atılmasından sonra çocukla kurulacak kişiler arası iletişim sürecinin çok önemli olduğu ve kaynak, mesaj, kod, kanal, hedef kitle ve geri bildirimden oluşan bu sürece dikkat edilmesi gerektiği ifade edilmiştir. Bu unsurlara ilişkin belirlenen temel ilkeler çerçevesinde hareket etmek, çocuğun gerek tıbbi ve psikolojik tedavi sürecinin sağlıklı ilerlemesini gerekse de toplumsal, hukuki süreçlerde haklarının korunmasını sağlayacaktır. Bununla birlikte çocuk istismarı iddialarındaki süreç yönetiminde kriz iletişimi, bilgi dolaşımı ve medya iletişimi gibi sürecin koordinasyonunu ve enformasyon kontrolünü sağlama, mahremiyet kontrolü gibi ilkeler, özellikle aile, öğretmen ve eğitim kurumlarının istismar vakaları ile karşılaşmaları durumunda iletişimsel perspektifte süreç yönetimini geliştirmelerini sağlayabilecek ve konu ile ilgili farkındalık kazanmalarına katkı sunabilecek bir niteliğe sahiptir.

Kriz yönetimine ve kriz iletişimine ilişkin gerekli hazırlıkların yapılması, herhangi bir zarar eylemine karşı bütün tehditlerin veya tehdit oluşturabilecek olay ve eylemlerin önlenmesi amacıyla oluşturulacak bir kriz iletişim planı ile istismar vakalarının önüne geçilebilmesi ve vaka sonrası süreç yönetiminin sağlıklı bir biçimde gerçekleştirilmesini kolaylaştırılabilir. Bu noktada özellikle çocuklar ile

ilgili; aileler, öğretmenler ve eğitim merkezleri (okul vb.), kriz yönetim/iletişim planı hususunda büyük bir özen göstermek zorundadır.

Çocuk istismarı iddiasının ortaya çıkması ile birlikte bilgi dolaşımının sağlıklı yapılması da oldukça önemlidir. Özellikle istismar iddiası okul dışında, halka açık bir şekilde paylaşıyorsa iddiaya ilişkin anlatıların hızına yetişmek ve bilginin doğruluğunu ve güvenilirliğini kontrol edebilmek zorlaşabilir. Ayrıca istismar iddiasının gerçekleştiği kurumun konuyla ilgili bilgi sahibi olmadığı veya bilgi gizlediği düşünülebilir. Dolayısıyla böylesi durumlara ilişkin bilgi kontrolünü ve sağlıklı bilgi paylaşımını yapabilmek amacıyla bir iletişim stratejisinin belirlenmesi gerekmektedir. Bu iletişimsel eylem planı içerisinde istismar iddiasına ilişkin kuruma yöneltilecek sorulara ilişkin gerekli yanıtların ve olay ile ilgili bilgilendirme takviminin yer alması, iletişim sürecinin yetkin kişilerce koordine edilmesi ve temel bilgiler sağlandıktan sonra geniş kitle ile iletişim kurulması gerekmektedir.

Çocuk istismarı vakalarında olay ile ilgili mahrem bilgilerin paylaşılmaması gerekmektedir. Çocuklara ilişkin koruyucu ve destekleyici tedbir kararlarının alınması ile uygulanmasına ilişkin tüm süreçlerde çocuğun avukatı hariç olmak üzere çocuğun kimliği, adresi, fotoğrafları, yaşadığı travmalar gibi çocuğa ve yakınlarına ait her türlü bilgi ve bu bilgilerin yer aldığı rapor ve belgeler ile kayıtlar gizli tutulmalıdır. Çocuk istismarı olaylarında dikkat edilmesi gereken mahremiyet meselesi söz konusu medya araçları olunca daha büyük bir önem arz etmektedir. Özellikle istismar vakalarının kitle iletişim araçları ile görünür olması durumunda birey ile ilgili bilgi ve verilerin paylaşımına özellikle dikkat edilmelidir.

Sonuç olarak, çocuk istismarı iddialarının yönetimindeki iletişim ilkeleri doğrultusunda bir istismar olayı gerçekleşmeden gerekli iletişimsel (kişiler arası iletişim unsurları ve kriz iletişim planı gibi) altyapı oluşturulmalıdır. Bununla birlikte istismar vakasının kontrol edilmesi noktasında bilgi dolaşımı ve medya iletişiminin sağlıklı yapılması ve mahremiyet ilkelerine özellikle dikkat edilmesi gerekmektedir.

The Communicative Dimension of Managing Child Abuse Allegations

Mustafa Temel
Ebru Davulcu

Summary

In recent years, growing in number all over the world and in Turkey; child abuse cases, which are visible in the form of physical, emotional and sexual abuse, are problem that negatively affects the development process of children and causes permanent psychological and physical problems. In addition to forensic experts, pediatric and adolescent mental health and pediatric surgeons, lawyers, educators,

psychologists, police and social workers have important studies on this issue. However, the current problem also includes communication competence, and it is remarkable that there are no comprehensive studies on the subject. In this context, in the study prepared to give information about the communication principles to be considered in the management of child abuse allegations, after giving a general information about the communication dimension of child abuse, the interpersonal communication process that will begin in case of allegation of abuse and the crisis communication required in the management of the abuse case principles such as information circulation and media communication, privacy control have been mentioned.

Literature review method was used in the present study which was implemented to establish descriptive and contextual correlations. It was stated that the interpersonal communication process to be established with the child is very important after an abuse allegation is brought forward with the research conducted, and attention should be paid to these five processes consisting of source, message, code, channel, target audience and feedback. Acting within the framework of the basic principles determined regarding these elements will ensure the healthy progress of the medical and psychological treatment process of the child and the protection of their rights in social and legal procedures. However, in the management process for allegations of child abuse; principles such as crisis communication, information circulation and media communication, also ensuring the coordination of the process and information control, privacy control can help families, teachers and educational institutions to develop process management in a communicative perspective in case of abuse cases and contribute to their awareness on the subject.

With a crisis communication plan to be established in order to make the necessary preparations for crisis management and crisis communication, to prevent all threats or threats to any act of harm, prevention of abuse cases and a healthy execution of post-case process management can be facilitated. At this point, especially about children; parents, teachers and education centers (school, etc.) have to pay great attention to the crisis management/communication plan.

With the emergence of the child abuse allegation, it is also very important to ensure a healthy circulation of information. Especially, if the allegation of abuse is shared publicly outside the school, it can be difficult to keep up with the pace of the narrative of the allegation and to control the accuracy and reliability of the information. In addition, it may be contemplated that the institution where the allegation of abuse occurred does not have information about the subject or is hiding information. Therefore, a communication strategy should be clarified in order to control and share information regarding such situations. It is necessary to include

the vital answers to the questions to be directed to the institution regarding the allegation of abuse and the informing calendar about the incident, the communication process should be coordinated by competent persons, and communication should be established with the large mass after basic information is provided.

In child abuse cases, confidential information about the incident must not be shared. In all processes regarding the taking and implementation of protective and supportive measure decisions regarding children, all kinds of information about the child and his/her relatives such as the identity, address, photographs, traumas experienced by the child, and the reports and documents containing related information, and records, excluding the child's lawyer, must be kept confidential. The issue of privacy that should be considered in child abuse cases is even more important when it comes to media organs. Particular attention should be paid to the sharing of information and data about the individual, especially if cases of abuse are open through mass media.

As a result, in line with the communication principles in the management of child abuse allegations, the necessary communicative infrastructure (such as interpersonal communication elements and crisis communication plan) should be established before an abuse event occurs. However, it is necessary to pay particular attention to the principles of confidentiality and information circulation and media communication at the point of controlling the abuse case.

Kommunikative Dimension der Behandlung von Kindesmissbrauchsvorwürfen

Mustafa Temel
Ebru Davulcu

Resümee

Fälle von Kindesmissbrauch, die in den letzten Jahren in der Welt und in der Türkei zugenommen haben und in Form von körperlichem, emotionalem und sexuellem Missbrauch auftreten, sind ein Problem, das sich negativ auf den Entwicklungsprozess von Kindern auswirkt sowie dauerhafte psychische und körperliche Probleme verursacht. Neben Studien von Experten der Rechtsmedizin, leisten Kinder- und Jugendmediziner und Spezialisten der Kinderchirurgie, Anwälte, Erzieher, Psychologen, Polizisten und Sozialarbeiter sehr wichtige Arbeit. Das vorliegende Problem schließt jedoch kommunikative Kompetenz mit ein und es ist auffallend, dass zu diesem Thema keine umfassenden Studien vorhanden sind. In diesem Zusammenhang wurde in dieser Studie, mit der Absicht über die Kommunikationsprinzipien bei der Behandlung von Kindesmissbrauchsfällen, die Dimension

der Kommunikation bei Kindesmissbrauch und allgemeines Wissen übertragen. Danach wurde der Kommunikationsprozess bei einer vorliegenden Behauptung über Kindesmissbrauch und die notwendige Krisenkommunikation bei der Behandlung des Kindesmissbrauch Falles, die Datenübertragung und die Medienkommunikation sowie die Prinzipien der Kontrolle der Privatsphäre aufgegriffen.

In vorliegender Studie, die zum Zwecke der Darstellung und kontextuellen Beziehung erstellt wurde, ist die Methode der Literaturrecherche verwendet. Die Forschung stellte fest, dass der zwischenmenschliche Kommunikationsprozess mit dem Kind nach der Behauptung eines Missbrauchsvorwurfs sehr wichtig ist und hier diese fünf Prozesse, die aus Quellen, Nachrichten, Codes, Kanälen, Zielgruppen und Feedback bestehen, berücksichtigt werden sollten. Das Handeln im Rahmen dieser festgelegten Grundprinzipien wird sowohl den gesunden Progress des medizinischen und psychologischen Behandlungsprozesses des Kindes als auch den Schutz seiner/ihrer Rechte in den sozialen und rechtlichen Prozessen gewährleisten. Daneben haben beim Ablaufmanagement bei Behauptungen eines Kindesmissbrauchs jedoch Grundsätze wie Krisenkommunikation, Informationsverbreitung und Medienkommunikation die Eigenschaft die Ablaufkoordination und Informationskontrolle zu gewährleisten. Prinzipien wie die Kontrolle der Privatsphäre, haben insbesondere für Familien, Lehrer und Bildungsinstitute, wenn sie auf Missbrauchsfälle stoßen, aus der Kommunikationsperspektive die Eigenschaft den Fortschritt des Ablaufmanagements zu unterstützen und leisten einen Beitrag bei der Sensibilisierung zu diesem Thema.

Das Treffen der notwendigen Vorbereitungen bezüglich des Krisenmanagements und der Krisenkommunikation, sowie ein Krisenkommunikationsplan für alle möglich auftretenden Schaden zufügenden Handlungen, Gefahren und Vorfälle und Handlungen die eine Gefahr darstellen könnten, kann sich unterstützend auf die Prävention von Missbrauchsfällen und das Ablaufmanagement bei einem auftretenden Fall auswirken. An dieser Stelle, insbesondere bezogen auf die Kinder, müssen die Familien, Lehrer und die Bildungszentren (Schulen etc.) bei ihrem Krisenmanagement/Kommunikationsplan sehr schonend vorgehen.

Angesichts des Aufkommens eines Vorwurfs für Kindesmissbrauch ist es auch sehr wichtig, die Verbreitung von Informationen auf dem richtigen Weg zu gestalten. Insbesondere wenn ein Vorwurf des Missbrauchs außerhalb der Schule öffentlich bekannt wird, kann es sich äußerst schwierig gestalten, mit der Geschwindigkeit der Erzählungen der Öffentlichkeit über den Vorwurf Schritt zu halten und auch die Genauigkeit und Zuverlässigkeit der Informationen zu überprüfen wird äußerst schwierig. Auch muss bedacht werden, dass das Organ, in dem der mutmaßliche Missbrauch stattgefunden hat, keine Kenntnis zum Vorfall besitzt

oder auch Informationen verbergen könnte. Aus diesem Grund sollte eine Kommunikationsstrategie festgelegt werden, um Informationen über solche Situationen zu kontrollieren und auf dem richtigen Weg zu halten. In diesem kommunikativen Aktionsplan sollten die notwendigen Antworten auf die Fragen enthalten sein, die dem Organ in Bezug auf den angeblichen Missbrauch gestellt werden müssen, auch der Informationskalender über den Vorfall sollte enthalten sein. Der Kommunikationsprozess sollte von kompetenten Personen koordiniert werden, und erst nachdem grundlegende Informationen bereitgestellt wurden, sollte die Kommunikation mit einem breiten Publikum erfolgen.

Im Falle von Kindesmissbrauch sollten heikle Informationen über den Vorfall nicht weitergegeben werden. In allen Prozessen ab Treffen von Schutz- und Unterstützungsmaßnahmen bis hin zu deren Durchführung sollten, außer gegenüber dem Anwalt des Kindes, alle Informationen über das Kind und seine Angehörigen, wie Identität, Adresse, Fotos, Art der Traumata des Kindes, sowie die Berichte und Dokumente, die diese Informationen und Aufzeichnungen enthalten, vertraulich behandelt werden. In Fällen von Kindesmissbrauch ist, wenn es um Medieninstrumente geht, die Frage der Privatsphäre von noch größerer Bedeutung, Besondere Aufmerksamkeit sollte dem Austausch von Informationen und Daten über den Einzelnen insbesondere dann gewidmet werden, wenn Missbrauchsfälle in Massenmedien zu sehen sind.

Daher sollte im Einklang mit den Grundsätzen der Kommunikation bei der Behandlung von Vorwürfen des Kindesmissbrauchs die notwendige Kommunikationsinfrastruktur (wie zwischenmenschliche Kommunikationselemente und ein Krisenkommunikationsplan) bevor ein Missbrauchsvorfall eintritt erstellt werden. Um den Fall des Missbrauchs bezüglich der Kontrolle leiten zu können, sollten jedoch die Verbreitung von Informationen und die Medienkommunikation auf dem richtigen Weg erfolgen. Insbesondere sind die Prinzipien des Schutzes der Privatsphäre ganz besonders zu beachten.

Çocuk İstismarına Yönelik İletişim Engelleri: Sınıf Öğretmenlerinin Yaşadıkları Sorunlar ve Çözüm Önerileri

Fikret Yazıcı

Öz

Çocuk istismarı ve ihmali dünyada yaşayan tüm çocukları dolaylı ya da doğrudan ilgilendiren bir halk sağlığı problemi olarak gündemdeki yerini korumaktadır. Fiziksel, duygusal ve cinsel istismar davranışları ve ihmal, konunun hassasiyeti nedeniyle toplumsal olarak çok yönlü araştırmalara konu edilmektedir. Sağlık çalışanları, sosyal hizmet uzmanları, kolluk kuvvetleri, hukukçular ve eğitimciler istismar vakalarında sahada görev yapan meslek çalışanlarıdır. Çocuğun bilişsel, psikolojik ve akademik gelişimi üzerinde olumsuz etkiler bırakan istismar ve ihmal vakaları, iletişim odaklı önleyici yaklaşımlar sayesinde engellenmeye çalışılmaktadır.

Okul çağı çocukları, zamanlarının önemli bir kısmını okulda geçirmektedirler. Bu sebeple de çocukların akademik gelişimleri üzerinde belirgin etkileri olan istismar ve ihmal vakalarında öğretmenlere büyük görevler düşmektedir. Çocuklar başta aileleri olmak üzere özellikle kendilerine yakın gördükleri öğretmenlerine istismarı anlamaları için ipuçları vermektedirler (Aksel ve İrmak, 2015, s. 376). Fiziksel, bilişsel ya da duygusal olarak ortaya çıkan istismar göstergelerini anlamlandırmak ve süreç yönetimine ilişkin doğru yaklaşımlar geliştirmek öğretmenler için zor ve zahmetli bir süreçtir. Bu çerçevede öğretmenlerin çocuk istismarı ve ihmali konularında hayat boyu öğrenme pratiklerine dâhil olmaları kaçınılmaz bir gerekliliktir. Özellikle istismarın belirtileri, vakanın raporlanması ve önleyici iletişim faaliyetlerinin planlanması öğretmenlerin kendilerini yetiştirmeleri gereken öncelikli alanlar olarak ortaya çıkmaktadır.

Gelişimi destekleyici bu tür faaliyetler sayesinde öğretmenlerin olası istismar vakalarının önüne geçmesi ya da mevcut vakalarda çocuğun yaşadığı olumsuzlukları en az zararla atlatmasına yardımcı olması mümkün olabilmektedir. Öğretmen-öğrenci iletişiminin sağlıklı ilerlemesinin önünde çeşitli engeller bulunmaktadır. Kaynak ve alıcı olarak her iki tarafın iletişimin önemini kavrayamaması, iletişimin önemli bir gereksinim olduğunun anlaşılabilmesi ve etkin iletişim yöntemlerinin bilinmemesi, sürece dair temel engeller arasında sayılabilir. Ayrıca Eken'in çalışmasında (2021) somutlaştığı üzere öğretmenlerin istismara yönelik bilgi, farkındalık ve duyarlılıklarındaki eksiklik de etkili iletişimin başlatılmasındaki önemli engellerin başında gelmektedir. Bunların yanında aşama aşama ele alındığında ön yargı, etiketleme, veli tepkisinden çekinme gibi sebepler tespit ve yaklaşıma ilişkin; başının belaya gireceği endişesi, sorumluluktan kaçma ve istismarı kültürel gerekçelerle açıklama gibi sebepler adli bildirimine yönelik iletişim engelleri olarak

somutlaşmaktadır. Ayrıca yetersizlik hissi, sorumluluktan kaçma ve sorumluluğu başkalarında görme gibi temel problemler de istismar sonrası yaklaşım iletişimine ve önleyici iletişime yönelik temel engeller arasındadır.

İstismar ve ihmal vakaları özelinde düşünüldüğünde iletişim engellerinin kaldırılmasının önemi daha belirgin bir şekilde ortaya çıkmaktadır. İstismara maruz kalan öğrencinin sessiz kalması, yaşadıklarını gizlemesi ya da anlatmaktan çekinmesi ve dolayısıyla kendini iletişim çabalarına kapatması yanında öğretmen merkezli engeller, iletişim sürecini başlamadan bitirebilmektedir. Bilgi, farkındalık ve duyarlılığın geliştirilmesi ile birlikte doğru fiziksel ortamın seçilmesi, uygun kelime ve cümlelerin kullanılması, doğru beden davranışlarının kodlanması ve iletişimi kesen fiziksel etmenlerin (gürültü) ortadan kaldırılması, yönetilmesi gereken bilinçli iletişim faaliyetleridir. İletişim engellerinin ortadan kaldırılması, öğretmenin süreci yönetmesinde elini güçlendirirken öğrenci için de güvenli iletişimin kapısını aralamaktadır. Bu sayede çocuğun akademik ve bilişsel gelişimi daha az etkilenecek ve sağlıklı bir birey olarak topluma kazandırılması kolaylaşacaktır.

Bu çerçevede çocuk istismarı ve ihmaline yönelik iletişim engellerini ve bunlarla mücadele stratejilerini irdelemeyi amaçlayan bu çalışmada, öncelikle literatürde yer alan istismar ve ihmal kavramsallaştırmaları kısaca ifade edilmiş, etkili öğrenci-öğretmen iletişiminin somut faydaları pedagojik bir yaklaşımla açıklanmıştır. Sonrasında ise öğretmenler özelinde sürece yönelik ortaya çıkan iletişim engelleri tartışılmış ve çözüm önerileri somut bir biçimde ifade edilmiştir. Çalışma, Dr. Öğr. Üyesi Metin Eken tarafından hazırlanan “Çocuk İstismarına İletişimsel Yaklaşım: Sınıf Öğretmenlerinin İletişimsel Deneyimleri ve Yeterlilikleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı araştırma makalesinin ortaya koyduğu bulgular üzerine temelendirilmiştir.

Communication Barriers Against Child Abuse: Problems Encountered by Classroom Teachers and Suggestions for Solutions

Fikret Yazıcı

Summary

Child abuse and neglect maintains its place in the agenda as a public health problem that directly or indirectly concerns all children living in the world. Physical, emotional and sexual abuse behaviors and negligence are subject of multidimensional social researches due to the sensitivity of the subject. Healthcare professionals, social workers, law enforcement officials, lawyers and educators are the professionals working in the field in cases of abuse. The cases of abuse and neglect that have negative effects on the cognitive, psychological and academic develop-

ment of the child are tried to be prevented by communication-oriented preventive approaches.

School-age children spend a significant part of their time at school. For this reason, teachers have a great responsibility in cases of abuse and neglect, which have significant effects on the academic development of children. Children reveal clues to their teachers, especially to their families, to make them understand the abuse incident (Aksel & Irmak, 2015, p.376). Creating a meaningful conclusion out of physical, cognitive or emotional abuse indicators and developing correct approaches to process management are difficult and laborious process for teachers. In this context, it is an inevitable necessity for teachers to be involved in lifelong learning practices on child abuse and neglect. In particular, symptoms of abuse, reporting the incident and planning preventive communication activities emerge as priority areas for teachers to train themselves.

Thanks to these kinds of activities that support development, it is possible for teachers to prevent possible abuse cases or to help the child overcome the negativities experienced with the least harm in existing cases. There are various obstacles to the healthy progress of teacher-student communication. The main obstacles to the process are that both parties as the source and the recipient do not understand the importance of communication, that communication is not understood as a vital requirement, and that effective communication methods are not known. In addition, as embodied in Eken's (2021) study, the lack of knowledge, awareness and sensitivity of teachers towards abuse is one of the major obstacles to initiating effective communication. In addition to these, when contemplated step by step, reasons such as prejudice, labeling, and fear of parents' reaction are related to the detection and approach; reasons such as fear of getting into trouble, avoidance of responsibility and explanation of abuse on cultural grounds become concrete as communication barriers to judicial reporting. In addition, basic problems such as feeling of inadequacy, avoiding responsibility and seeing responsibility in others are among the main obstacles to post-abuse approach communication and preventive communication.

Considering specifically in the cases of abuse and negligence, the importance of removing communication barriers becomes more evident. Teacher-centered obstacles may finalize the communication process even before it begins, as well as the student being subjected to abuse remains silent, hiding or hesitating to talk about his / her experiences, and therefore closing himself / herself to communication efforts. Along with the development of knowledge, awareness and sensitivity, choosing the right physical environment, using appropriate words and phrases, coding the correct body behaviors and eliminating the physical factors (noise) in-

terrupting communication are conscious communication activities that need to be managed. Eliminating communication barriers strengthens the teacher's position in managing the process and ensures safe communication for the student. In this way, the academic and cognitive development of the child will be less affected and it will be easier for them to be included in the society as a healthy individual.

In this context, this study aims to examine communication barriers and strategies to combat child abuse and neglect; initially, the conceptualizations of abuse and neglect in the literature are briefly expressed, and the concrete benefits of effective student-teacher communication are explained within a pedagogical approach. Then, the communication barriers that emerged for the process in the teachers were discussed and the solution suggestions were expressed in a concrete way. The study is based on the findings of the research article titled “Communicative Approach to Child Abuse: A Study on the Communicative Experiences and Competencies of Classroom Teachers” prepared by Dr. Metin Eken.

Kommunikationsbarrieren bei Kindesmissbrauch: Probleme von Klassenlehrern und Lösungsvorschläge

Fikret Yazıcı

Resümee

Da es sich bei Kindesmissbrauch und Vernachlässigung, um ein Problem der Volksgesundheit handelt, das alle Kinder dieser Welt direkt oder indirekt betrifft, stehen sie nach wie vor in voller Aktualität auf der Tagesordnung. Körperliches, emotionales und sexuelles Missbrauchsverhalten und Vernachlässigung werden aufgrund der Sensibilität des Themas einer gesellschaftlich vielseitigen Forschung unterzogen. Gesundheitspersonal, Sozialarbeiter, Strafverfolgungsbehörden, Anwälte und Erzieher sind professionelles Fachpersonal, das in Fällen von Missbrauch vor Ort arbeitet. Missbrauchs- und Vernachlässigungsfälle, die sich negativ auf die kognitive, psychologische und schulische Entwicklung des Kindes auswirken werden dank kommunikationsorientierten Präventivansätzen versucht zu verhindern.

Kinder im Schulalter verbringen einen erheblichen Teil ihrer Zeit in der Schule. Aus diesem Grund fallen bei Missbrauch und Vernachlässigung, die erhebliche Auswirkungen auf die schulische Entwicklung von Kindern haben, den Lehrern große Aufgaben zu. Kinder geben ihren Eltern und insbesondere Lehrern, die sie als ihnen nahe stehend auffassen, Hinweise damit sie den ihnen angetanen Missbrauch merken (Aksel und Irmak, 2015: 376). Es ist ein schwieriger und mühsamer

Prozess für Lehrer, physische, kognitive oder emotionale Indikatoren für Missbrauch zu verstehen und die richtigen Ansätze für das Prozessmanagement zu entwickeln. In diesem Zusammenhang ist es eine unausweichliche Notwendigkeit, dass Lehrer zum Thema Kindesmissbrauch und Vernachlässigung in die Praktiken des lebenslangen Lernens einbezogen und Schulungen unterzogen werden. Hier treten insbesondere Themen wie Symptome des Missbrauchs, Melden eines Vorfalls und Planung präventiver Kommunikationsaktivitäten, in denen sich die Lehrer ausbilden sollten, in den Vordergrund.

Dank solcher entwicklungsunterstützenden Aktivitäten, wird Lehrern die Möglichkeit gegeben, mögliche Fälle von Missbrauch zu verhindern oder dem Kind zu helfen, die erlebte Negativität mit möglichst geringem Schaden zu überwinden. Es gibt verschiedene Hindernisse für die gesunde Entwicklung einer Lehrer-Schüler-Kommunikation. Die Unfähigkeit beider Parteien als Quelle und Empfänger, die Bedeutung der Kommunikation zu verstehen, das bestehende Unwissen, dass Kommunikation eine Notwendigkeit ist und das Fehlen wirksamer Kommunikationsmethoden können als die Haupthindernisse für den Ablauf genannt werden. Darüber hinaus ist, wie in Ekens Studie (2021) zum Ausdruck kommt, der Mangel an Wissen, Bewusstsein und Sensibilität der Lehrer für Kindesmissbrauch eines der wichtigsten Hindernisse beim Aufbau einer effektiven Kommunikation. Wenn diese darüber hinaus Schritt für Schritt bewertet werden, konkretisieren sich bei der Feststellung und der Annäherung an Missbrauch Gründe wie Vorurteile, Bezeichnung, Angst vor elterlichen Reaktionen, Flucht vor Verantwortung, Angst in Schwierigkeiten zu geraten und die Erklärung des Missbrauchs mit kulturellen Wahrheiten, als Kommunikationsprobleme bei der Meldung an die Justiz. Darüber hinaus gehören Probleme, wie Insuffizienzgefühle, Flucht vor Verantwortung und Auferlegen der Verantwortung auf Andere zu den grundlegenden Hinderungsgründen für die Annäherung an einen geschehenen Missbrauchsfall und ebenso für die präventive Kommunikation.

Bei genauerer Betrachtung von Missbrauchs- und Vernachlässigungsfällen wird die Bedeutung der Beseitigung von Kommunikationsbarrieren immer deutlicher. Abgesehen davon, dass die missbrauchten Schüler über den Vorfall schweigen, ihr Erlebtes geheim halten oder Angst haben es zu erzählen und sich deswegen gegenüber Kommunikationsbemühungen verschließen, können auch Hindernisse dessen Grund die Lehrer sind den Kommunikationsprozess beenden, bevor er überhaupt beginnt. Gemeinsam mit der Entwicklung von Wissen, Bewusstsein und Sensibilität, sind bewusste Kommunikationsaktivitäten wie die Wahl der richtigen faktischen Umgebung, die Verwendung der entsprechenden Worte und Phrasen, das Kodieren der richtigen Körpersprache und die Beseitigung der physikalischen

Faktoren (wie Lärm), die die Kommunikation unterbrechen, richtig zu verwalten. Die Beseitigung von Kommunikationsbarrieren stärkt auf der einen Seite den Lehrer bei der Leitung des Prozesses und öffnet andererseits für den Schüler die Tür für eine sichere Kommunikation. Dank dessen wird die akademische und kognitive Entwicklung des Kindes weit weniger beeinträchtigt und es wird einfacher sein, den Schüler als gesundes Individuum für die Gesellschaft zu gewinnen.

In diesem Rahmen wurde in dieser Studie, die das Ziel verfolgt Kommunikationsbarrieren bezüglich Kindesmissbrauch und Vernachlässigung, sowie Strategien zu ihrer Bekämpfung zu untersuchen, die in der Literatur aufgeführte Begriffserklärung zu Missbrauch und Vernachlässigung kurz zum Ausdruck gebracht und die konkreten Vorteile einer effektiven Schüler-Lehrer-Kommunikation mit einem pädagogischen Ansatz erläutert. Anschließend wurden die beim Ablauf des Prozesses entstehenden Kommunikationsbarrieren aus der Sicht der Lehrer diskutiert und Lösungsvorschläge konkret formuliert. Die Dr. Lehrstuhl Metin Eken erstellte Studie basiert auf den Ergebnissen des Forschungsartikels mit dem Titel „Kommunikativer Ansatz gegen Kindesmissbrauch: Ein Überblick über die kommunikativen Erfahrungen und Kompetenzen von Klassenlehrern.“

Medyada Çocuk İstismarının Temsili: İnternet Gazetelerinde Yayımlanan Çocuk İstismarı Haberleri Üzerine Bir İnceleme

Hülya Öztekin
Hakan Aydın

Öz

Çocuk istismarı çocuğun bilişsel, duygusal ve fiziksel gelişimini olumsuz etkileyen tıbbi, hukuki, psikososyal boyutları olan önemli bir halk sağlığı sorunudur. Fiziksel, cinsel, psikolojik, ekonomik istismar ve ihmali içeren çocuk istismarının önlemede atılması gereken ilk adım farkındalık yaratmaktır. Sorunun gündeme gelmesi, konuyla ilgili toplumsal farkındalığın oluşması, çözüme yönelik önleyici, koruyucu ve istismara maruz bırakılanları destekleyici politikaların geliştirilmesi için medyanın çocuk istismarına ilişkin duruşu ve konumu oldukça önem kazanmaktadır. Medya, çocukla ilgili toplumsal algılayışı yansıtma, yeniden üretme ve yeniden oluşturma gücüne sahiptir. Bu nedenle çocukların medyada nasıl ve ne kadar yer aldığı, medyanın çocukla ilgili içeriklerde hak odaklı yaklaşım yaklaşmadığı çocuklara yönelik algının ve tutumların oluşmasında ya da değişmesinde etkilidir. Çocuk istismarı ile ilgili medya içerikleri ve kullanılan medya dili, çocuk istismarının toplum tarafından algılanma biçimini şekillendirdiği için sorunun çözümüne yönelik kamuoyu farkındalığı yaratabileceği gibi, tam tersi biçimde çocuk istismarının kabullenilmesini ve normalleşmesini de sağlayabilir.

Çocuk istismarı haberlerinde çocuğun ve çocuk istismarının nasıl temsil edildiği ortaya koymayı; çocuk hakları ve çocuk odaklı habercilik ilkeleri çerçevesinde çocuk istismarı haberlerini etik açıdan analiz etmeyi ve öneriler sunmayı amaçlayan bu çalışmada çocuk istismarı olaylarının internet gazetelerindeki sunumu ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında 25 Nisan 2020 tarihi itibarıyla alexa.com verilerine göre Türkiye’de en çok ziyaret edilen ilk üç internet gazetesi olan hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr ve sozcukom.tr’deki çocuk istismarı haberleri incelenmiştir. Söz konusu internet sitelerinde 2019 yılı Kasım ve Aralık ayları ile 2020 yılı Ocak, Şubat, Mart ve Nisan aylarını kapsayan 6 aylık süreçte yayımlanan çevrim içi haberler analiz edilmiştir. Çalışmanın veri analiz aşamasında hem niceliksel hem de niteliksel betimleme yapabilmek adına haberler içerik ve söylem analizi yöntemleriyle incelenmiştir.

Araştırma kapsamında incelenen internet gazetelerinde 6 aylık dönemde çocuk istismarı ile ilgili toplam 441 haber tespit edilmiştir. Çocuk istismarı haberlerinin büyük bir bölümünü cinsel istismar (%44,44) ve fiziksel istismar (%35,14) haberleri oluştururken psikolojik istismar (%8,39), ekonomik istismar (%4,76) ve ihmali (%7,25) ile ilgili haberler oldukça sınırlıdır. İncelenen haberlerde çocuğun özel hayatını ve mahremiyetini koruma ilkesinin çoğunlukla gözetildiği; çocuğa ve ailesine ait kimlik bilgi-

lerinin, adres, okul gibi çocuğun kimliğini açığa çıkaracak bilgilerin verilmediği tespit edilmiştir. Benzer şekilde çocuğun fotoğraflarının açık biçimde yayımlanmadığı da görülmüştür. Ancak haberlerin büyük bir kısmında çocuğu güçsüz, korkmuş, utanmış, üzgün, suçlu biçimde tasvir eden; çocuğa yönelik bu algıyı güçlendiren mozaiklenmiş ya da bulanıklaştırılmış çocuk fotoğrafları, imaj bankasından temin edilmiş çocuk görselleri kullanılmıştır. Ayrıca haberlerde cinsiyetçi bir bakış açısının olduğunu söylemek de mümkündür. İncelenen haberlerde çoğunlukla istismara maruz bırakılan çocuğun kendini ifade etmesine imkân verilmediği; haberin kaynağı olarak dava dosyası ve polis tutanaklarından edinilen bilgilere, görgü tanıklarının, çocuğun ebeveynlerinin ya da failin ifadelerine yer verildiği görülmektedir. Bununla birlikte haberler çocuk istismarı sorununa ilişkin farkındalık yaratma; önleyici, koruyucu ve istismara maruz bırakılanlara yönelik destekleyici çözüm önerileri sunma noktasında da yetersiz kalmıştır. Haberlerde okuyucuda ilgi ve merak uyandırmak, bu sayede haberin tıklanma sayısını ve sayfa trafiğini artırmak amacıyla özellikle başlıklarda abartılı ve sansasyonel ifadeler kullanılmıştır. Okuyucuda öfke, çaresizlik, tikslenme gibi duygulara neden olacak ifadelere de yer verilmiştir. Ayrıca şiddeti sıradanlaştıran, istismara maruz bırakılan çocuğa sorumluluk yükleyen ve failin eylemini meşrulaştıran bir yaklaşım da söz konusudur. Çalışma kapsamında incelenen çocuk istismarı haberleri genel olarak değerlendirildiğinde haberlerde hak temelli bir bakış açısının eksik olduğunu ve gazetecilikle ilgili birtakım temel ilkelerin bile göz ardı edildiğini söylemek mümkündür.

Representation of Child Abuse in Media: A Study on Child Abuse News Published in Internet Newspapers

Hülya Öztekin
Hakan Aydın

Summary

Child abuse is an important public health problem with medical, legal and psycho-social dimensions which negatively affects the cognitive, emotional and physical development of the child. The first step in preventing child abuse, including physical, sexual, psychological, economic abuse and neglect, is to raise awareness. The position of media on child abuse is of great importance in order to raise the issue, to create social awareness on the issue, to develop preventive, protective and supportive policies for solutions. Media has the power to reflect, reproduce and recreate the social perception about children. Thence, how and to what extent children are involved in the media, whether the media has a rights-oriented approach to content related to children are effective in the formation or change of perceptions and attitudes towards children. Since media content about child abuse

and language used shape the perception of child abuse by the society, it can create public awareness for the solution of the problem, and conversely, it can also ensure the acceptance and normalization of child abuse.

In the present study which aims to reveal how child and child abuse are represented in child abuse news by analyzing them ethically and offer suggestions within the framework of child rights and child-oriented journalism principles, the presentation of child abuse incidents in internet newspapers are discussed. Within the scope of the present study, child abuse news was studied in three most visited Internet newspapers in Turkey: hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr and sozcu.com.tr according to data from alexa.com as of April 25 2020. The online news published on these websites for a period of 6 months covering November and December in 2019 and January, February, March and April in 2020 were analyzed. In the data analysis phase of the study, the news was analyzed with content and discourse analysis methods in order to make both quantitative and qualitative descriptions.

In the internet newspapers examined within the scope of the research, a total of 441 news about child abuse were detected in a 6-month period. While the majority of child abuse news is sexual abuse (44.44%) and physical abuse (35.14%); the news on psychological abuse (8.39%), economic abuse (4.76%) and negligence (7.25%) are quite limited. In the analyzed news, it is stated that the principle of protecting the child's private life and privacy is mostly observed and the identity information of the child and his family, address, school, etc., were not given to reveal the identity of the child. Similarly, it was observed that the child's photographs were not published openly. However, in most of the news stories, mosaic or blurry child photos obtained from image bank depicting the child as weak, scared, embarrassed, sad and guilty were used to strengthen this perception towards the child. It is also possible to state that there is a sexist point of view in the news. In the news analyzed, it is stated that the victim child is not allowed to express himself/herself; as the source of the news, the information obtained from the case file and police minutes, the statements of eyewitnesses, the child's parents or the perpetrator are included as the source for news. In addition, the news was inadequate in providing preventive, protective and supportive solutions for those exposed to abuse and in raising awareness about the child abuse problem. Exaggerated and sensational expressions were used especially in the headlines in order to arouse interest and curiosity in the news and thus increase the number of clicks on the news and page traffic. Expressions causing feelings such as anger, helplessness, and disgust in the reader were also included. In addition, there is an approach that makes the violence ordinary, puts responsibility on the child exposed to abuse and legitimizes the act of the perpetrator. When the news of child abuse examined wit-

hin the scope of the study are evaluated in general, there is a lack of a rights-based perspective in the news and even some basic principles of journalism are ignored.

Darstellung von Kindesmissbrauch in den Medien: Ein Überblick über in Internetzeitungen veröffentlichte Berichte über Kindesmissbrauch

Hülya Öztekin
Hakan Aydın

Resümee

Kindesmissbrauch wirkt sich negativ auf die kognitive, emotionale und körperliche Entwicklung des Kindes aus; es ist ein wichtiges Problem der Volksgesundheit in medizinischen, rechtlichen, psychosozialen Dimensionen. Der erste Schritt zur Verhinderung von Kindesmissbrauch, zu dem auch physischer, sexueller, psychologischer, wirtschaftlicher Missbrauch und Vernachlässigung gehören, besteht darin das Bewusstsein hierfür zu schärfen. Um das Thema auf die Tagesordnung zu bringen, das Bewusstsein der Gesellschaft für dieses Thema zu wecken und um präventive, schützende und unterstützende Strategien für diejenigen zu entwickeln, die Missbrauch ausgesetzt sind, ist die Haltung und Position der Medien in Bezug auf Kindesmissbrauch ist sehr wichtig. Die Medien haben die Macht, die gesellschaftliche Wahrnehmung gegenüber Kindern zu reflektieren, zu reproduzieren und neu zu bilden. Daher ist es bei der Bildung oder Veränderung der Wahrnehmung oder Auffassung bezüglich Kindern effektiv, wie und in welchem Umfang Kinder in den Medien gezeigt werden und ob Medien kindsbezogene Inhalte mit einem rechtsorientierten Ansatz angehen. Da Medieninhalte und die verwendete Mediensprache im Bezug auf Kindesmissbrauch die Art und Weise prägen, wie Kindesmissbrauch von der Gesellschaft wahrgenommen wird, kann dies sowohl öffentliches Bewusstsein für die Lösung dieses Problems schaffen und als auch gegenteilig Akzeptanz und Normalisierung von Kindesmissbrauch in der Gesellschaft bewirken.

Diese Studie, die das Ziel verfolgt aufzuzeigen wie Kindesmissbrauch in diesbezüglichen Nachrichten dargestellt wird und die Kindermissbrauchsnachrichten im Rahmen der Grundsätze der Kinderrechte und des kinderorientierten Journalismus ethisch zu analysieren versucht und Empfehlungen zu präsentieren, konzentriert sich auf die Darstellung von Vorfällen von Kindesmissbrauch in Internetzeitungen. Ab 25. April 2020 wurden nach den Daten auf alexa.com Berichte über Kindesmissbrauch in hurriyet.com.tr, milliyet.com.tr und sozcu.com.tr, den drei meistbesuchten Internetzeitungen in der Türkei, überprüft.

Es wurden Online-Nachrichten, die auf besagten Webseiten im November und Dezember 2019 und Januar, Februar, März und April 2020 über einen Zeitraum von 6 Monaten veröffentlicht wurden analysiert. Um sowohl quantitative als auch qualitative Beschreibungen während der Datenanalysephase der Studie durchführen zu können, wurden die Nachrichten sowohl inhaltlich als auch über die Methode der Diskursanalyse untersucht.

Im Rahmen der Recherchen wurden in den geprüften Internetzeitungen für den Zeitraum von 6 Monaten insgesamt 441 Berichte über Kindesmissbrauch festgestellt. Den Größten Teil der Nachrichten über Kindsmissbrauch wird von sexuellem Missbrauch (44,44 %) und körperlicher Missbrauch (35,14 %) angeführt, gefolgt von ziemlich begrenzt auftretenden Berichten über psychologischen Missbrauch (8,39 %), wirtschaftlichen Missbrauch (4,76 %) und Vernachlässigung (7,25 %). In den untersuchten Nachrichten wurde festgestellt, dass der Grundsatz des Schutzes der Privatsphäre und des Privatlebens des Kindes meist beachtet wurden. Ebenso wurden die Personalien des Kindes und dessen Familie, die Adresse, Schule und Informationen, die die Identität des Kindes offen darlegen würden, nicht mitgeteilt. Ebenso konnte festgestellt werden, dass auch die Fotos des Kindes nicht offen gezeigt oder veröffentlicht wurden. In den meisten der Nachrichten, wurden auf aus der Bilder-Datenbank entnommenen großgepixelten oder verschwommenen Kinderfotos Bilder von Kindern verwendet, die ein Kind als schwach, verängstigt, beschämt, traurig oder schuldig darstellten, was diese Wahrnehmung gegenüber den Kindern stärkte. Man kann auch behaupten, dass in den Nachrichten ein sexistischer Standpunkt vorhanden ist. In den untersuchten Nachrichten ist zu beobachten, dass dem Kind, das missbraucht wurde, oft nicht erlaubt wird hierzu Stellung zu nehmen. Die Quelle des Berichts wurde als die Daten aus der Akte und den Polizeiprotokollen, von Augenzeugen, den Aussagen der Eltern des Kindes oder des Täters festgestellt. Die Nachrichten waren jedoch aus der Sicht das Bewusstsein für das Problem des Kindesmissbrauchs zu schärfen und denjenigen, die missbraucht wurden, präventive, schützende und unterstützende Lösungen zu bieten äußerst unzureichend. Übertriebene und sensationelle Begriffe wurden insbesondere in den Schlagzeilen verwendet, um Interesse und Neugier des Lesers auf die Nachrichten zu wecken und so die Anzahl der Klicks und den Traffic der Webseite über die Nachrichten zu erhöhen. Es werden auch Ausdrücke verwendet die beim Leser Gefühle wie Wut, Verzweiflung oder Ekel verursachen. Auch gibt es zeitweise Ansätze mit denen Gewalt normalisiert, dem Missbrauchten die Verantwortung auferlegt und das Handeln des Täters legitimiert wird.

Wenn die im Rahmen der Studie untersuchten Berichte über Kindesmissbrauch im Allgemeinen bewertet werden, kann behauptet werden, dass eine rechthebasierte Perspektive in den Nachrichten fehlt und sogar einige Grundprinzipien des Journalismus ignoriert wurden.

Çocuk İstismarının Dijital Bileşenleri

Vahit İlhan
Hakan Aydın

Öz

Dijital yaşamın getirdiği yeni ortamlarda bilgi güvenliği, elektronik işlemler, bilişim suçları, sağlık sorunları, özel yaşamın gizliliği, telif/patent hakları gibi belli başlı konularda çeşitli sorunlar yaşanmaktadır. Bize sayısız imkân ve araçlar sunan dijital ortamlar, aynı zamanda suç işleme ve kullanıcılara zarar verme noktasında da yeni sorun alanları ortaya çıkarmaktadır. Bunların başında online ortamların çocuk istismarına yeni alanlar açması gelmektedir. Bu çerçevede çalışmanın konusunu, çağımızın en büyük sorunlarından biri olan çocuk istismarının özellikle online ortamlarda nasıl gerçekleştiği ve dijital ortamların istismar noktasında ne gibi riskler ortaya çıkarabileceği sorunu oluşturmaktadır.

Farklı alanlarda çeşitli biçimlerde ele alınan çocuk istismarı sorunu, son yıllarda sıklıkla internet ortamı ve özellikle sosyal medya platformları ile birlikte anılmaktadır. Çocukları istismar biçimlerinden koruma kapsamında, istismarcıların yöntemlerini belirlemenin soruna yönelik çözüm önerileri üretme bakımından önemi büyüktür. Çocuk istismarı sorunuyla ilgili çözüm üretebilmenin temel şartlarından biri de istismar biçimlerinin toplum tarafından bilinmesi, toplumun karşı direnç oluşturulması için bilinçlendirilmesi ve insanların bağlı oldukları kurum veya sivil toplum örgütleriyle birlikte yoğun bir emek performansına dâhil edilmesidir. Bu çerçevede araştırmanın amacı, çocuk istismarıyla mücadele çabalarına doğrudan sahadan verilerle katkıda bulunmak ve konuyla ilgili politikalara yol gösterecek birikimin açığa çıkarılmasını desteklemektir. Araştırma nitel bir karakterde yapılandırılmıştır. Çocuk istismarının dijital bileşenlerini ortaya koymak amacıyla Erciyes Üniversitesi Çocuk İhmal ve İstismarını Engelleme Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü, Kayseri Emniyet Müdürlüğü Çocuk Şube Müdürlüğü Adli ve İdari Birimler Sorumlusu ile çocuk ve istismar konularında hassas olan ve online ortamlarda etkin olan sivil toplum kuruluşları temsilcileriyle yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, ülkemizde çocuk istismarının genellikle cinsel istismarla ilişkilendirildiği, fiziksel ve duygusal istismar ve ihmal ile ilgili genel bir bilgi eksikliğinin söz konusu olduğu görülmektedir. Konuyla ilgili toplumsal tepkilerin ise pasif üzüntü ve sosyal medya aracılığıyla duygusal ve geçici tepkiler vermekten ibaret olduğu sıklıkla dile getirilmektedir. Küçük yaşlardan itibaren mahremiyet eğitimine verilecek önemin, istismar vakalarının büyük ölçüde

önlenmesindeki anahtar rolüne dikkat çekilirken çocuk, aile ve öğretmen iletişiminin önemine ciddi bir vurgu yapılmaktadır.

Dijital ortamlara gelindiğinde ise etkileşimli mecraların, çocukların birer hedef hâline gelmesi veya ulaşılabilirliği noktasında yeni imkânlar sunduğuna dikkat çekilmektedir. İstismarcıların çocuklarla iletişim kurmak için onların sosyal medya profillerine uygun, ilgilerini çekebilecek sahte hesaplar ve bilgiler ürettikleri ve bu yolla elde ettikleri özel içerikleri istismar ve sömürünün farklı biçimleri için sıklıkla kullandıkları vurgulanmaktadır. Ayrıca özellikle pandemi gibi evde kalmayı önemli bir gereklilik hâline getiren toplumsal krizlerin online istismar ve sömürü formlarına ilişkin yeni pratikleri ortaya çıkardığı vurgulanmakta ve bu çerçevede geliştirilmesi gereken politikalara olan ihtiyaca dikkat çekilmektedir. Dijital mecraların istismarcılara alan açmakla birlikte istismara uğrayanların sesini duyurabilmesi için de sunduğu fırsatlara dikkat çekilmekte; bilgi ve farkındalığı artırmaya yönelik girişimlerin önemi açıkça ortaya konmaktadır.

Tüm bu veriler; *i.* toplumun farklı kesimlerinin konuya ilişkin bilgi, farkındalık ve duyarlılığının artırılmasını, *ii.* çocuk istismarıyla mücadele sürecinde yararlanılacak veri setlerinin koordinasyonunu, *iii.* çocukların sosyal medya kullanımına ilişkin uygulanabilir öneri setlerinin geliştirilmesini ve yaygınlaştırılmasını, *iv.* çocuklara her ortamda olduğu gibi sanal ortamlarda da içselleştirilmiş davranışlarla kendilerini korumalarını sağlayacak öz bilincin ve farkındalığın kazandırılmasını ve bu konuda eğitim ve iletişim planlamalarının gerçekleştirilmesini acil bir gereklilik olarak ortaya koymaktadır.

Digital Components of Child Abuse

Vahit İlhan
Hakan Aydın

Summary

In new mediums brought by digital life, various problems are encountered in major issues such as information security, electronic transactions, cyber-crimes, health problems, privacy of private life, copyright / patent rights. Digital environments while providing us with numerous opportunities and tools are also creating new problem grounds for committing crime harming the users. The most important of these is that online environments open new areas for child abuse. In this context, the subject of the study is how child abuse, which is one of the biggest problems of our age, occurs especially in online environments and what kind of risks digital environments can pose at the point of abuse.

The problem of child abuse, which has been addressed in various ways in different fields, has been frequently mentioned with internet and especially social media platforms in recent years. Within the scope of protecting children from the forms of abuse, determining the methods of the abusers is of great importance in terms of producing solutions to the problem. Basic conditions for producing a solution to the problem of child abuse are to make society familiar with the abuse types, to raise the awareness of the society to create resistance against it, and to include people in an intensive labor performance together with the institutions or non-governmental organizations they are affiliated with. In this context, the purpose of the study is to contribute directly to the efforts of combating child abuse with data from the field and to support the revealing of the knowledge that will guide the relevant policies. The research is structured in a qualitative character. Semi-structured interviews were conducted with Director of Erciyes University - Child Neglect and Abuse Prevention Application and Research Center, Director for Kayseri Police Department - Child Branch Office Forensic and Administrative Units and representatives of non-governmental organizations who are sensitive to child and abuse issues and are active in online environments in order to reveal the digital components of child abuse.

As a result of the interviews conducted, it is found out that child abuse is generally associated with sexual abuse and there is a general lack of knowledge about physical and emotional abuse and neglect in our country. It is often stated that social reactions to the issue consist of passive sadness and emotional and temporary reactions through social media. While drawing attention to the key role to be given to privacy education from an early age in preventing cases of abuse to a large extent; a serious emphasis on the importance of child, family and teacher communication was revealed.

When it comes to digital media, it is noted that interactive media offer new opportunities for children to become targets or accessibility. It is emphasized that abusers produce fake accounts and information that are suitable for their social media profiles in order to communicate with children, and they frequently use the private content they obtain in this way for different forms of abuse and exploitation. In addition, it is emphasized that social crises, which make staying at home an important necessity, especially like a pandemic, have created new practices regarding online abuse and exploitation, and attention is drawn to the need for policies that need to be developed within this framework. Attention is drawn to the opportunities offered by digital channels to open up space for abusers, as well as to make the voices heard by those who have been abused; the importance of initiatives to increase knowledge and awareness is clearly demonstrated.

All the data make the following issues urgent necessity for children and the realization of education and communication planning in this regard: i. increasing the knowledge, awareness and sensitivity of different segments of the society on the subject, ii. coordination of data sets to be used in the process of combating child abuse, iii. developing and disseminating the applicable recommendation sets on children's social media use, iv. to gain self-awareness and consciousness that will enable them to protect themselves with internalized behaviors in virtual environments as well as in every environment.

Digitale Komponenten des Kindesmissbrauchs

Vahit İlhan
Hakan Aydın

Resümee

In den neuen, durch das fortschreitende digitale Leben entstehen, Medien, gibt es zu bestimmten Themen wie Datensicherheit, elektronische Transaktionen, IT-Kriminalität, Gesundheitsprobleme, Schutz der Privatsphäre und Urheberrechte/Patentrechte unterschiedliche Probleme. Digitale Medien, die uns zahlreiche Möglichkeiten und Werkzeuge bieten, bringen auch neue Problemfelder in Bezug auf die Begehung von Straftaten und die Schädigung von Nutzern auf die Tagesordnung. Das vorrangigste davon ist, die Eröffnung von neuen Bereichen für Kindesmissbrauch erst durch die digitalen Medien. In diesem Zusammenhang behandelt vorliegende Studie das Problem, wie Kindesmissbrauch, eines der größten Probleme unserer Zeit, vor allem in digitalen Medien begangen wird und welche Risiken digitale Medien zum Thema Missbrauch darstellen können.

Das Problem des Kindesmissbrauchs, das in unterschiedlicher Weise in verschiedenen Bereichen behandelt wird, wurde in den letzten Jahren häufig zusammen mit den Digitalen Medien und insbesondere mit den Social-Media-Plattformen angesprochen. Im Rahmen des Schutzes von Kindern vor jeglicher Form von Missbrauch ist es sehr wichtig, um Lösungen für das Problem zu entwickeln, die Methoden der Täter zu identifizieren. Eine der wichtigsten Voraussetzungen, um Lösungen für das Problem des Kindesmissbrauchs zu finden, besteht darin, die Formen des Missbrauchs der Gesellschaft mitzuteilen, das Bewusstsein der Gesellschaft zu diesem Thema zu schärfen und die Menschen zusammen mit den Behörden oder privaten Institutionen an die sie gebunden sind, in einen intensiv produktiven Arbeitsablauf mit einzubeziehen, um bei der Bevölkerung Widerstand gegen dieses Thema aufzubauen.

In diesem Zusammenhang besteht das Ziel dieser Studie darin, den Bemühungen zur Bekämpfung des Kindesmissbrauchs direkt mit Daten aus dem Areal beizusteuern und die Offenlegung des gesammelten Wissens, das einschlägigen Politiken den Weg weisen soll, zu unterstützen. Die Studie ist qualitativer Struktur. Um die digitalen Komponenten des Kindesmissbrauchs darzustellen, wurden Gespräche halbstrukturierter Art mit dem Direktor des Anwendungs- und Forschungszentrums zur Prävention von Kindervernachlässigung und Kindesmissbrauch der Erciyes Universität, mit Beamten der Polizeidirektion zu Kayseri - Direktion Justiz und Verwaltung von Straffällen gegen Kinder und mit Vertretern von privaten Institutionen geführt, die in den Digitalen Medien aktiv sind und sich mit Fragen zu Kindern und des Kindesmissbrauch befassen.

Als Ergebnis der durchgeführten Gespräche wird festgestellt, dass Kindesmissbrauch in unserem Land häufig mit sexuellem Missbrauch verbunden wird und es wurde ermittelt, dass über körperlichen und emotionalen Missbrauch und Vernachlässigung ein allgemeiner Mangel an Informationen besteht. Es wird oft betont, dass Reaktionen der Gesellschaft zu diesem Thema eher aus passiver Traurigkeit und emotionalen und nur vorübergehenden Reaktionen über soziale Medien bestehen. Während die Bedeutung der Erziehung bezüglich der Privatsphäre angefangen bereits im Kleinstkind Alter für die weitgehende Verhütung von Missbrauchsfällen als Schlüsselrolle betont ist, wird die Bedeutung der gesunden Kommunikation zwischen Kindern, Familien und Lehrern besonders hervorgehoben.

Bei Betrachtung der digitalen Medien fällt auf, dass sie neue Möglichkeiten auf tun, um Kinder zu Zielen werden zu lassen und erreichbar zu machen. Es wird betont, dass Täter fake Accounts und Informationen erstellen, die mit den Social-Media-Profilen der Kinder Übereinstimmungen enthalten und deren Interesse wecken um so mit Kindern zu kommunizieren. Sie verwenden oft die auf diese Weise erhaltenen privaten Inhalte für unterschiedliche Formen des Missbrauchs und der Ausbeutung. Darüber hinaus wird betont, dass in sozialen Krisen wie Pandemien, die das zu Hause bleiben zu einer wichtigen Notwendigkeit machen, neue Online-Praktiken im Zusammenhang mit Missbrauch und Ausbeutung zum Vorschein bringen und sie betont die Notwendigkeit von Politiken die in diesem Zusammenhang entwickelt werden müssen. Es werden die Möglichkeiten unterstrichen, die digitale Medien bieten, um Tätern Raum zu eröffnen als auch die Chancen für Kinder denen Missbrauch widerfahren ist um gehört zu werden. Ebenso wird die Bedeutung von Initiativen zur Verbesserung von Wissen und Bewusstsein gegenüber Kindesmissbrauch deutlich.

All diese Daten zeigen; i. dass die dringende Notwendigkeit, das Wissen, das Bewusstsein und die Sensibilität bezüglich des Themas in unterschiedlichen Teilen

der Gesellschaft zu erhöhen, ii. dass die Koordination der Datensätze, die im Prozess der Bekämpfung des Kindesmissbrauchs verwendet werden sollen, iii. dass die Entwicklung und Verbreitung von anwendbaren Empfehlungen für die Nutzung sozialer Medien durch Kinder, iv. dass Kindern Selbstbewusstsein und Bewusstsein zu geben, das es ihnen ermöglicht, sich mit verinnerlichten Verhaltensweisen, wie im richtigen Leben, sich auch in virtuellen Medien zu schützen und Bildungs- und Kommunikationspläne zu diesem Thema zu erstellen, eine dringende Notwendigkeit im Kampf gegen den Kindesmissbrauch darstellen.

ÇOCUK İSTİSMARI MULTİDİSİPLİNER YAKLAŞIM

Editörler: Hakan Aydın - Metin Eken

Çocuk istismarı, multidisipliner yaklaşımla ele alınması ve çocukların yüksek yararının gözetilmesi için titizlikle çalışılması gereken bir konudur. Çocuk istismarı sorununa ilişkin çözüm çabalarına kuşkusuz en önemli katkıyı, bu alanla ilgili bilimsel ve yönetsel bilgiyi artırma girişimleri sağlayacaktır. Bu girişimlerin multidisipliner bir yaklaşım içermesi, bu konuda son derece sınırlı üretim göz önüne alındığında stratejik bir önem arz etmekte ve çözüm arayışlarını güçlendirecek bir potansiyel taşımaktadır. Belirtilen amaç ve öneme bağlı olarak ProChild Projesi, çocuk istismarı sorununun multidisipliner yaklaşımla ele alındığı editörlü bir kitap üretimini, temel çıktılarından biri olarak belirlemiştir. Bu kitap; çocuk istismarı sorunsalını, tıp, eğitim, hukuk ve iletişim birikimiyle ele almakta, internet gazetelerinde yayımlanan çocuk istismarı haberleri üzerinden temsil sorununa odaklanmakta ve çocuk istismarının dijital bileşenlerini ayrıntılı olarak tartışmaya açmaktadır.

AKADEMİK YAYINCILIK

www.nobelyayin.com

nobelyayin | nobelkitap | nobelcocuk | nobelyasam | nobelcocukyayin

